

Call No. **T80.9/V4HA** Accession No. **2206** v.3

Author **മദ്രാസ്**

Title **കേരളം**

This book should be returned on or before the date last marked below.

4 DEC 1960

1973-74

6 FEB 1965

20 NOV 1965

9 OCT 1968

5 DEC 1968

23 JAN 1969

12 MAY 1969

7 SEP 1969

4 MAR 1970

17 FEB 1984

9 AUG 1984

THE TELUGU POETS.

ఆంధ్రకవులచరిత్రము.

(IN THREE PARTS.)

PART III.

తృతీయ భాగము.

Modern Poets.

ఆధునిక కవులు.

(From A. D. 1650.)

BY

K. VEERESALINGAM,

Retired Telugu Pandit, Presidency College.

Bajahmundry:

Printed by

Messrs. S. GUNNESWARARAO BROS.

AT THE CHINTAMANI PRINTING WORKS.

1911.

THE TELUGU POETS.

ఆంధ్రకవుల చరిత్రము :

(IN THREE PARTS.)



PART III.

తృతీయ భాగము.

Modren Poets.

పదమూడవ కవిత్వము.

(From A. D. 1650.)



BY

K. VEERESALINGAM,

Retired Telugu Pandit, Presidency College.



Bajabumudy:

Printed by

Messrs. S. GUNNESWARARAO BROS.

AT THE CHINTAMANI PRINTING WORKS.

1911.

విషయ సూచిక.

పుట.

1. హరిభట్టు.	...	1.
2. ఒడ్డెపూడి-పెద్దయ్య.	...	4.
3. కాకమాని-మూర్తి.	...	6.
4. కామేశ్వరకవి.	...	10.
5. వెణుతురుబల్లి-విశ్వనాథకవి.	...	12.
6. నూతనకవి-నూరన్న.	...	18.
7. సముఖ-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు.	...	16.
8. గోపనూరి-వేంకటపతి.	...	17.
9. పెండిమట్టి-వేంకటపతి.	...	20.
10. వెలగపూడి-కృష్ణయ్య.	...	21.
11. శేషము-వేంకటపతి.	...	23.
12. కూచిమంచి-తిమ్మకవి.	...	27.
13. వక్క-లంక-వీరభద్రకవి.	...	39.
14. కూచిమంచి-జగ్గకవి.	...	43.
15. గోవెల-గోపరాజు.	...	47.
16. కొడిచెర్ల-శ్రీనివాసకవి.	...	49.
17. పట్టమట్ట-సోమనాథకవి.	...	50.
18. దివి-గమణకవి.	...	51.
19. గోదూరి-వేంకటాచలకవి.	...	52.
20. ఏనుగు-లక్ష్మణకవి.
21. నెల్లూరి-వీరరాఘవకవి.
22. నంజరాజు.

పుట.

25. మంగళగిరి-అనందకవి.	...	78.
26. కనుపర్తి-అబ్బనామాత్యుడు.	...	80.
27. కాణాద-పెద్దనసోమయాజి.	...	88.
28. కందుర్తి-వేంకటాచలకవి.	...	87.
29. ఈమగుల-భవానిశంకరుడు.	...	89.
30. ధూర్జటి-వేంకటగాయకవి.	...	90.
31. అయ్యలరాజు-అయ్యలభాస్కరకవులు	...	93.
32. అజరపు-వేరయలింగము.	...	95.
33. మరింగంటి-సింగరాచార్యులు.	...	99.
34. అనంతరాజు-జన్నయకవి.	...	100.
35. మద్దుపళని.	...	100.
36. కంకంటి-పాపరాజు.	...	102.
37. పుష్పగిరి-తేమ్మ.	...	105.
38. ధరణిదేవుల-రామమంత్రి.	...	106.
39. డిట్లకవి-నారాయణకవి.	...	109.
40. అత్తలూరి-పాపకవి.	...	118.
41. కస్తూరి-రంగకవి.	...	120.
42. ఆలూరి-కుప్పకవి.	...	121.
43. పింగళి-ఎల్లనార్యుడు.	...	123.
44. చింతకుంట-కోదండరామకవి.	...	126.
45. కైప-మాయకవి.	...	27.
46. వెలిదండ్రు-వేంకటపతి.	...	129.
47. పట్టమెట్ట-సరస్వతిసోమయాజి.	...	"
48. అవుదూరి-కిచ్చయ్య.	...	131.
	...	132.
	...	134.
		135.

55. వేంకటాచార్యుఁడు.	...	140.
56. తింగళవి, గంగళవి.	...	141.
57. అంగర-నృసింహకవి	...	142.
58. సిరిప్రెగడ-ధర్మనామాత్యుఁడు.	...	145.
59. గణపవరపు-వేంకటకవి.	...	147.
60. వేంకటాచార్యుఁడు.	...	153.
61. గుడారు-వేంకటదాసుకవి.	...	154.
62. కామనూరి-కృష్ణయ్య.	...	"
63. వేంకటాచార్యుఁడు.	...	155.
64. మల్లంపల్లి-నాగభూషణకవి.	...	"
65. చిత్రకవి-సింగరాచార్యుఁడు.	...	156.
66. రేవుణూరి-వేంకటాచార్యుఁడు.	...	159.
67. పోచిరాజు-వీరన్న.	...	162.
68. అయ్యలరాజు-నారాయణకవి.	...	163.
69. వెణుతుర్ల-వడ్డికవి.	...	165.
70. కొత్తలంక-మృత్యుంజయుఁడు.	...	166.
71. తిరుమలబుక్క-పట్టణపు-వేంకటాచార్యుఁడు.	...	168.
72. కటికనేని-రామయకవి.	...	169.
73. కొండమడుగు-పురుషోత్తమకవి.	...	170.
74. నాగలూరి-శేషనారాయణుఁడు.	...	171.
75. వీణెము-లక్ష్మీపతి.	...	172.
76. వేంకటాచార్యుల-సంగమేశ్వరాచార్యుఁడు...	...	"
77. ములపాక-బుచ్చన్నశాస్త్రి.	...	173.
78. పాలవేకరి-కవిరీపతి.	...	"
79. మాధవమంత్రి.	...	
80. గోపాలుని-సింగయ్య.		
81. గూర్జిక		

పుట.

85. శేఖరాడి-కృష్ణయ్య.	...	181.
86. బసవరాజు-నాగేంద్రకవి.	...	182.
87. మాచవరపు-పాపనామాత్యుడు.	...	183.
88. కృష్ణదాసకవి.	...	184.
89. చెన్నూరి-శోభనాద్రి.	...	185.
90. కోటిశ్వరుడు.	...	186.
91. చల్లపిళ్ళ-నరసకవి.	...	187.
92. అయ్యగారి-వీరభద్రకవి.	...	188.
93. ఘట్టప్రభువు.	...	189.
94. ముప్పిరాల-సుబ్బరాయకవి.	...	191.
95. ప్రయాగ-కామేశ్వరకవి.	...	192.
96. అనంతనార్యుడు.	...	198.
97. భైరవకవి.	...	"
98. అనమగూర్తి-రంగయ్య.	...	194.
99. తామరపల్లి-తిమ్మయ్య.	...	195.
100. నారన సూరన.	...	"
101. పోడూరి-పెదరామామాత్యుడు.	...	196.
102. రామవర్మల-కొండుభట్టు.	...	198.
103. మారయకవి.	...	199.
104. పరశురామపంతుల-లింగమూర్తి.	...	200.
105. పరశురామపంతుల-రామమూర్తి.	...	"
106. శేరినాటి-కొండనార్యుడు.	...	202.
107. వాసుదేవయోగి.	...	203.
108. కానాల-చరసింహకవి.	...	204.
109. రామనామాత్యుడు.	...	205.
	...	205.
	...	

115. ముడుంచి-వేంకటాచార్యుడు.	...	210.
116. అక్కెనపల్లి-నృసింహకవి.	...	211.
117. పెడిపాటి-వేంకటనృసింహకవి.	...	213.
118. కొటికలపూడి-వేంకటకృష్ణకవి.	...	214.
119. కాకరపర్తి-కృష్ణకవి.	...	216.
120. కృష్ణయ్య.	...	217.
121. తిరిగొండ-వేంకయ్య.	...	218.
122. సిండ్రిపోలి-లక్ష్మణకవి.	...	221.
123. అలమరాజు-రామకృష్ణకవి.	...	225.
124. కాకరపర్తి-బుచ్చిపాత్రకవి.	...	227.
125. శిష్టు-కృష్ణమూర్తికవి.	...	229.
126. మంత్రిపెగడ-సూర్యప్రకాశకవి.	...	233.
127. ఫక్కి-వేంకటనరసయ్య.	...	235.
128. వేల్పూరి-వేంకటేశ్వరకవి.	...	"
129. తిరుమలబుక్కపట్టణపు-చింతాతాచార్యుడు.	...	238.
130. మాడభూషి-నృసింహాచార్యుడు.	...	239.
131. కోటమరాజు-నాగయ్య.	...	"
132. కరాలపాటి-రంగయ్యకవి.	...	240.
133. చామరాజు-లక్ష్మీనారాయణ.	...	242.
134. త్యాగరాజ మొదలి.	...	243.
135. ఓగిరాల-జగన్నాథకవి.	...	244.
136. నడకుదుటి-రామకవి.	...	246.
137. మాడభూషి-వేంకటాచార్యకవి.	...	247.
138. పెనుమచ్చ-బుచ్చిరాజు.	...	249.
139. మండపాక-పార్వతీశ్వరకవి.	...	"
140. సత్యవోలు-భగవత్కవి.	...	251.
141. గురరాజకవి.	...	
142. అలమరాజు-సుబ్బయ్య.	...	
143. గోకి.	...	

ఆంధ్రకవులచరిత్రము

మూడవభాగము-ఆధునికకవులు.

హరిభట్టు,

ఈకవి మత్స్యశ్రరాణమును వరాహశ్రరాణమును తెలిగించెను. ఇతనినివాస స్థానము కంబముమెట్ట; ఇది బెజవాడ కాతామడలదూరములో నున్నది. ఇతఁడు తన వరాహశ్రరాణమునందు కంబముమెట్టగ్రామమునీప్రకారముగా వర్ణించియున్నాఁడు.

నీ వరుణదిగ్విధి నేపురమునఁ బ్రవహించె బావనసలిలసంపన్న మున్న
దీపించె నేపురి గోపికామాససాస్పదవర్తి చెన్నగోపాలమూర్తి
భాసిల్లె నేవీటఁ బ్రహ్లాదభక్తివిశ్రాణి కొండనృసింహశార్ఙ్గపాణి
యేపట్టణంబునఁ జూపట్టె హితవద్ద హేళి పీఠేశబాలేందుమాలి
చతురచతురంగబలరత్న సౌధయూధ సాలగోపురతోరణసకలవర్ణ
పారవారాంగనాజనప్రముఖివస్తు । మేదురం బట్టికంబముమెట్టపురము.

కవివైదికబ్రాహ్మణుఁడు; భారద్వాజసంహితాశ్రుఁడు; రామపండితుని శ్రుతుఁడు. ఇతఁడు మొదట వరాహశ్రరాణమును కొలిపాక యెట్టనామాత్యుని కంకితము చేసెను.

మ. సవ తేంతుం గొలిపాక యెట్టనికిఁ దేజశ్శౌర్యగాంభీర్య స
త్వః భువోక్తి ధనుర్జయోన్నతి యశస్త్యాగక్రియాశాంతులక్
సవిత్ సాత్యకి సింధు నీర సురశాస్త్రక సూతు సేనాని సైం
ధవరౌద్రేదను సోము సౌమ్యయచి సంతానంబు సస్యాధిపతే.

ఇత్యాది పద్యములచేత గుణితక్రమమునఁ గవి కృతినాయకుని నెంతగా నభివర్ణించినను,

క. శ్రీమహితస్తంభాచల । నామసముద్దామపట్టణస్థలగణక
గ్రామణికి బంధుహితర । డామణికిఁ గవీంద్రపంకజనభోమణికిఁ.

అను పద్యంతపద్యమువలన నతఁ డాయూ కి కరణ మయినట్లు స్పష్టపడుచున్నది.
ఇట్టి నాయకగ్రామణి తన్నుఁ బిలిపించి

మ. అమృతప్రాణవచోవిశేషరచనాహంభావశృంభావవా
గ్రమణీమూర్తివి వేదశాస్త్రవివిధగ్రంథార్థనిర్ణీతి నే
కముఖబ్రహ్మపు యాజుషప్రకటశాఖాధర్మధుర్యుండ వ
ర్యమతేజుండవు రామనార్యహరిభట్టా సత్కవిగామణీ.

గీ. అష్టఘంటావధానవిశిష్టవిరుద । నీవు రచియింపఁ దలఁచిన నిరుపమార్థ
రమ్య మగు నీవరాహపురాణకావ్య । మంకితము చేయు నాపేర నభిరుతముగ.

అని పలికినట్లు కవి వ్రాసికొనియున్నాఁడు. పయిపద్యమునందే గాక యాశ్వాసాంత
గద్యమునందును “ అష్టఘంటావధానసరమేశ్వర బిరుదవిఖ్యాత ” అని కవి వ్రాసి
కొనెను గాని యీవిరుద మెవ్వరిచే నియ్యబడినదో తెలియబడదు. అయినను
కవిత్వముమాత్రము పయిపద్యమునందుఁ జెప్పబడిన కీతిగా నమృతప్రాణముగానే
యున్నది. ఇతఁడు తా నాసస్తంబనూత్రుఁ డయినట్లును తిమ్మాంబ పుత్రుఁ డయినట్లును
మత్స్యపురాణములో నీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పుకొన్నాఁడు—

శా. భాతవ్యాజసగోత్రసంభవుడ నాపస్తంబుడఁ దిమ్మకాం
బారాజద్వరగర్భసంభవుడ రామత్తాసురానేకజ
స్తాయాధాధిక పుణ్యలబ్ధహరి నామాంకాప్తసంస్తుత్యుడఁ
శ్రీరామావరపాదపద్మయుగళీ చింతాసమాయుక్తుడఁ.

ఇతఁడు మొదట రచించిన వరాహపురాణమును నరాంకితము చేసి యట్లు చేయుట
పాపకార్యమని తలఁచి తత్పాపహరార్థముగా మత్స్యపురాణమును శ్రీరంగాంకితము
చేసి యందీక్రిందిపద్యమును బొందుపఱచెను—

గీ. ఆయురారోగ్యనిత్యైశ్వర్యములు గల్గి విభవంబుతో ధాత్రి వెలయుకొలుకు
ధనమునకై నరాధముల సన్నతించేయఁ బొడమినపాపము ల్పెడుటకొలుకు
హృదయంబు లక్ష్మీశపదపంకజములందు నిశ్చలవృత్తితో నిలుచుకొలుకు
కౌరవాదులఁ బాసి రయమున నై కుంతసదనంబునకు వేడ్కఁ జనెడుకొలుకు
బరమవైష్ణవజను లెల్లఁ బ్రస్తుతింప । మత్కృతం బయి హరికథామాన్య మగుచు
నుత్తమం బగు విష్ణుధర్మోత్తరంబు । రంగనాథున కర్పింతు రమణ మెఱసి.

కవికాలమును నిర్ణయించుట కీ పుస్తకములు రెంటిలోను నా కాభారము లేకయుం
గానరాలేదు. అక్కడక్కడఁ గొన్ని యల్పదోషము లున్నను మొత్తముమీఁద నిర్దుష్ట
మని చెప్పఁదగిన గ్రంథరచననుబట్టియు శైలినిబట్టియు చూడఁగా నీపుస్తకములు చిర
కాలము క్రిందటనే రచియింపబడిన పయిపద్యులొఁచుచున్నది. “ అష్టఘంటావధాన ”
యని రెండు పుస్తకములయందును గనఁబడుచున్నది. గంటమను తెలుఁగుశబ్దమునకుఁ

కృత్యయి లేఖనియని యర్థమిచ్చెడు „ఘంట“ శబ్దము సంస్కృతమున నున్నదేమో! పృథవి యీగ్రంథములనుండి లక్ష్యములను జేకొనకపోవుటచేత నీకవి యతనికిఁ గువాననున్నాడేమో యని యూహ కలుగుచున్నది. కాబట్టి తగిన యాధారములు 'రకువఱకును మన మిప్పటి కీకవికాలము క్రీస్తుశకము ౧౬౬౦ వ సంవత్సర ప్రాంత' ని భావించుము. తెలియనివిషయముల నూహించి పెంచి వ్రాయుటకంటె కవికృత గ్రంథములనుండి కొన్ని పద్యముల నుదాహరించి యింతటితో విరమించుట యుక్తమని యంచి యట్లు చేయుచున్నాను.

వరాహపురాణము.

ఉ. మిక్కిలి శీతలాంబువులు మేనికి గీడు మహోష్ణవారిచే
బొక్కు శరీర మీయుభయముం దొరలించిన నింపానర్పుని
ట్లొక్కనయంబ యొండె భయ మొండె నొనర్పక తద్వయంబు దా
సిక్కు వెఱింగి చూపు మనుజేంద్రునకు స్వశు లాదు రందఱున్.—ఆ ౧.

ను. సమతాజేంద్రునిగూర్చి సామము భుజాశౌగ్యాధికుంగూర్చి దా
నము దీనం గలయంగ నేరనిమహీనా భాగ్రణింగూర్చి భే
దము శక్తిత్రయహీనుగూర్చి కడిమిం దండంబు గావింప యు
క్తము భూపాలున కాత్తగాజ్యపరిరక్షాకార్యనిష్ఠండ్రతన్.—ఆ. ౨.

శా. వేదార్థంబులు వేఱుగాఁ దెలిసి దుష్టజ్ఞాను లాత్మేశ్వరా
భేదధ్యానసమేతులై తుని భవత్ప్రిత్యర్థమై కర్తయుల్
మోదం బొప్పగఁ జేయనేరక మహామోహాంధులై యుందు రం
తాది వ్యాప్తిహీనసంస్మృతిసముద్రాంతన్నిమగ్నాత్ములై.—ఆ. ౩.

చ. శీతలాంబువారి మగు తీవ్రవిషావృత మైనయట్టి యా
బాహువుఁ ద్రెంచి మేను నిలుపందగు నందురుగాన సోదరీ
స్నేహము చేయు టొప్ప దని చెల్లెలిముందల వట్టి యాజగ
ద్దోహి గళంబుఁ ద్రెంచుటకు దోరసి యెత్తినఁ జూచి యత్తతిన్.—ఆ. ౪.

చ. ఘనతరకవృత్తోభిఁ దమకంబునఁ జంపెనునంతయల్క నె
మనమునఁ బుట్టె నేని విషమారణకర్తకృపాణముఖ్యసా
ధనములు గూర్చి నేల ప్రమదంబున డగ్గతి కాసు వీసమి
వృతుటయె చాలు వాని నిమిషార్థమున స్మృతి నొందఁ జేయగన్.—ఆ. ౫.

మత్స్యపురాణము.

చ. చరివితి వేదశాస్త్రములు సాంగపదస్వరవర్ణరూఢి నం
దోదవిన మార్గముల్ వివిధయోజ్యములై విలసిల్లు వానిల్లా

- నెదిరిన కర్త కాండమున హింస ను జ్ఞామునందఁ గర్తమున్
వదలక పలుకుచుండును బ్రవాహముల నివృత్తివృత్తులై. — ఆ. ౧.
- చ. తిరిగితిఁ గాననంబు లతిశృష్టఁ జలింపక తద్వనంబులన్
దొరకవు కందమూలములు తోయజవాను యజ్ఞగాక యి
పుగమున నన్నపూర్ణ పశూనియై విహరింపుచుండఁగాఁ
గఱవగు నే తదన్నము లకాలమున న్ననమందిరంబునన్. — ఆ. ౨.
- ఉ. విప్పగు నీచకర్త పదనిం జనువాకి మంత్రతంత్రముల్
తప్పినఁ బ్రత్యవాయములు తార్కానివచ్చుటెకాని దానలే
దప్పరమేనుఁ బొడమప్రయత్నము నే నిట నీకు వేడుకం
జెప్పెద గుప్తమార్గమునఁ జేయును తత్క్రియ భూసుగోత్తమా — ఆ. ౩.
- మ. రమణీబంధు సనాత్తుల నివిశిచి తద్రాజ్యంబు వర్జించి దు
ర్దమకామామలఁ జెదనక హృదయస్థైర్యంబున న్నించి నీ
వమిశోద్యద్గుణకీర్తనామృతముచే నాహ్లాదమునుండనై
విమలారికరణుండ నైననిను నే వీక్షించితిం బుట్రికా. — ఆ. ౪.
- మ. హరి సంగీతవిశోదలోలుఁ డసచో నత్యంతశీఘ్రుంబునన్
వరగానంబుల నాత్మసద్గుణకథావర్ణంబు లై నట్టిగీ
తరసంబుల్ రసనం జవిం గొనెనుమర్త్యశ్రేణి కిషారముల్
పరిపూర్ణంబులుగా నొసంగును దయాపాకీణుడై వేడుకన్. — ఆ. ౫.

బస్తేపూజి-పెద్దయ్య.

ఈకవి నాయులరాణమును తెనిగించి, పురుషోత్తమపట్టణ నివాసుఁ డయిన
దాసరి చిన్నగంగయ్య యను కమ్మచౌదరి కంకితము చేసెను. పురుషోత్తమపట్టణము
కొండపల్లెనుఁ బ్రాగ్భాగమున నున్నట్టు, దానిని వీరపురుషోత్తమగజపతి తనపేరఁ
గట్టించినట్టు గవి చెప్పియున్నాఁడు. వీరపురుషోత్తమగజపతి కొండవీటి కధిపతిగా
నుండి క్రీస్తుశకము ౧౪౬౦ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౪౯౬ వ సంవత్సరము
వఱకును రాజ్యపాలము చేసెను ఈతని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన యితని
మరుమఁ డైనవీరభద్రగజపతిని ౧౫౦౫ వ సంవత్సరమునందు కృష్ణదేవరాయలు
జయించి కొండవీటిని స్వాధీనము చేసికొనెను. దీనిబట్టి నాయులరాణము కృష్ణదేవ
రాయునికాలమున కనంతరముననే రచియింపఁబడినట్లు తెలిసికదికాని యెప్పుడు చేయఁ

బడినదోలేరియదు. అప్పుకని యీశురాణమునుండి పవ్యముల నుదాహరించియుండక
 యోవుట మొదలయిన కొన్ని హేతువులనుబట్టి హరిభట్టకవికాలమువలెనే యీకవికాల
 మును ౧౬౬౦ వ సంవత్సరప్రాంతమని యూహింపఁ దగియున్నది. ఈయిద్దఱుకవు
 లుచే కవిత్వముని ప్రసిద్ధిగన్న నన్నయతిక్కనశతభుదాసులనుదక్క నితరాంధ్రకవు
 లను దనుగ్రంథములయందుఁ జేర్కొనియుండలేదు. కవికృతినాయకుఁ డయిన చిన
 గంగయ్య కొలువునఁ గూర్చుండి తన్నుగూర్చియు సభికులనుగూర్చియుఁ బలికిన వాక్య
 ముల నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

సీ. అమలిశశాస్త్రోతిహాసంబు లొకవంక నొకవంక దండనామకగణంబు
 తతచక్రవిధవేదతత్వజ్ఞు లొకవంక నొకవంక నిశుణశాబ్దికచయంబు
 ప్రకటితప్రాధతార్కికబృంద మొకవంక నొకవంకఁ జతురవాక్సుకవినికర
 మకళంకపారాణికకడంబ మొకవంక నొకవంక జ్యోతిషప్రకరజేత
 లొక్కచో బంధునిచయంబు లొక్కయెడ స
 మగసామంతవిసరంబు మహిమఁ గొలువఁ
 గొలువుకూటంబు నందుండి కలితవచన
 గౌరవముమీఱ సభికులఁ గాంచి పలికె.

* * * *

చ. విరతసమస్తభూభుజుని వేంకటమంత్రకిఁ బేరమాంబుకొ
 దనయునిఁ బుణ్యవర్తనుని దానగుణాన్వితు నారసింహహృ
 ద్వనరుహచంద్రీకు ననివార్యవచోరచనాఘికారద
 నను బిగయొడ్డెల్లొడి పురనాథునిఁ బెద్దకవీంద్రచంద్రుఁడొ.

తోటకము. — విరయ బుఁ గన్గొని వేడుక ని
 ట్లయెఁ నుకవీంద్ర మురాఁకధల్
 వినినత నభీష్టనవీఃఫలం
 ఒనయంబును గల్గు జనావళికె.

* * * *

ఉ పంకజగర్భదారకటిభాగవిభాసితభర్త మేఖలా
 కింకిణికావిరావములఁ గేర తదీయకరాగ్రవిస్ఫుర
 త్కంకణనిష్కళంకనినదంబు నగుక బినయొడ్డెల్లొడిమా
 వేంకటమంత్రపెద్దన నవీనపిలాసవచోనిగుంభనల్.

ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; కాశ్యపగోత్రుఁడు; వేంకటమంత్ర పుత్రుఁడు; ఒడ్డె

పూడి గ్రామమునకు కరణము. ఇతఁడు వాయుపురాణములోని కొంతభాగమును మాత్రమే తెలిగించిట్లు కనబడుచున్నది. ఈతని కవిత్వమునందక్కడక్కడఁ గొన్ని దోషములున్నను మొత్తముమీఁద కవిత్వము రసవంతముగా నేయున్నది. వాయుపురాణమునుండి గొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.—

మ. కరకోచ్ఛాసితమై ఘనాఘనబృహద్గర్జరవోపేతమై
వరవిద్యుల్లలికాతత్ప్రబలమై వాస్తోష్పతీష్వాసబం
ధురమై సర్వదిశాభిభాగములు సస్తోకాంబుపూర్ణంబుగాఁ
గురిసె న్వర్షము నీడజవ్రజము సంక్షోభింప భీమంబుగన్.—ఆ. ౧.

ఉ. పొంగిన వేడ్కచే నతఁ డపూర్వముగా విహరించుచుండి యా
చెంగటఁ గాంచె దివ్యసరసీరుహశోభితమత్తభృంగ ను
త్తుంగతరంగఁ దోయపరితోషకీర్ణబలాకచక్రచ
క్రకాంగ నభంగగంగ నికటాగతసంయమిసంగ నెంతయున్.—ఆ. ౨.

మ. కడుదూరంబున నుండి మేను వడఁకంగఁ బాదముల్ తొటిలన్
వడచేఁ జిక్కి హరీ యటంచును గృహద్వారంబుఁ జేగంగ నే
నిడఁగాఁ బుచ్చితి నీరసాన్న మతఁడున్ హేయంబుగాఁ జూడకే
కుడిచెం దత్కలుషంబు చేయుకతన్ ఘోరాటవీభూతిలన్.—ఆ. 3.

మ. మునిసంఘంబులు మ్రొక్కఁ దామరలు సమ్మోహంబున న్నిక్కఁ గో
కనికాయంబుల కింపు లెక్కఁ గుముదోఘంబుల్ రుచుల్ ద్విగో
ప్యనిగర్వంబులు దూరి జాలిఁబడి జీవంజీవముల్ స్రుక్కఁ దూ
ర్పున మార్తాండుఁడు గానిపించె భువనంబున్ రంజిలం జేయుచున్.—ఆ. ౪.

ఉ. ఇంద్రుఁడ వీపు దుఃఖపడ నేటికిఁ గౌశికమాని చేయుని
స్తంద్రతపంబు మాన్పుటకు శక్యము గాదన నేల ధీరతన్
రుంద్రశుతి స్సఫింపుము నిరూఢిగ నే నిదె చక్కఁ జేసెదన్
జంద్రముభీవిలోకనసుసంగతిఁ జొక్కరె యెట్టివారలున్.—ఆ. ౫.



కాకమాని - మూర్తి.



ఈకవి కాకమానికులజుఁ డైనబ్రాహ్మణుఁడు; కొండిన్యగోత్రుఁడు; రామలింగ
భట్టపుత్రుఁడు. ఇతఁడు పాంచాలీపరిణయము, రాజవాహనవిజయము, అను రెండు

ప్రబంధములను రచియించెను. రాజవాహనవిజయములోని యీక్రిందిపద్యమున బట్టి యీకవి యింటి పేరు పెన్నావా రని తెలియవచ్చుచున్నది.—

సీ. గుణధన్యుఁ గౌండిన్యగోత్రు నాపస్తంబసూత్రుని వెలనాఁటి శుభచరిత్రుఁ
గాకమానీమహాగ్రామాబ్జమిత్రుఁ బెన్నాకలశాబ్ధితారాకళత్రు
సరసవిద్యత్కవి సార్వభౌముని రామబుధసంభవునకుఁ బ్రబోధసుధికే
పాత్రునిఁ బినరామభట్టాగ్రజన్ముడై తనరు శ్రీరామలింగనకుఁ దిమ్మ
మాంబికకుఁ బుత్రు నూర్యనారాయణద్య | యొకసహజన్తు నుభయభాషాకవిశ్య
తత్వనిధి నన్ను మూర్తివిద్యత్కవీంద్రు | హర్షమునఁ జూచి యిట్లని యానతిచ్చె.

ఇతఁడు తనగ్రంథములను నరాంకితములఁ జేయక రాజవాహనవిజయమును శ్రీవేంక
టేశ్వరులకును, పాంచాలీపరిణయమును శ్రీరంగపతికిని, అర్పించినందునఁ గృతపతులను
బట్టి కవికాలమును నిర్ణయించుట కాధారము లేదు. ఇతఁ గఃస్తుతిలో నైనను
పాంచాలీపరిణయమునం దితఁ డితరాంధ్రకవులను బేరుకొనక తనయుత్తాతయు తాత
యు నైనగామపండితుని ప్రబోధపండితునిమాత్ర మీపద్యమునందు పేరులుపెట్టి తిలచి
యున్నాఁడు—

చ. ప్రబలమతి న్నుతీంతుఁ బ్రతిభాకృతిభాషితభారతీశులన్
గబళితసర్వదర్శులఁ గావ్యచమత్కృతికాళిదాసులన్
నిబిడభాషావిలాసులఁ దృణీకృతవాదులఁ గాకమాని రా
మబుధవిధున్ బ్రబోధసుధి మత్ప్రసితామహునిన్ బితామహున్.

రాజవాహనవిజయమునందు వీరినిగాక యీపద్యమునందుఁ గవిత్రియమున గూడఁ
జేర్కొని యున్నాఁడు—

ఉ. శ్రీరఘురామకావ్యకృతశిష్టనిధిజ్ఞుఁ బరాశరాత్మజున్
గౌరవిఁ గాళినాసు శివభద్రు మురారి మయూరు బిల్వణున్
కోరుని మల్లణానిసురసూక్తికవీంద్రులఁ గొల్పి యెంచెడన్
భారతకర్తృతాచణుల నన్నయఁ దిక్కన నెఱినార్యునిన్.

ఇతఁ డన్యకవుల నెవ్వరిని గొనియాడకపోయినను వసుచరిత్రకర్త యైనబట్టుమూర్తికిఁ
ననువాదివాఁ డయినందుకు సందేహములేదు. వసుచరిత్రకర్త మూర్తి యన్నమాటవినఁ
దవఁగానే మూర్తి సరసభూసాలీయకర్తగాని వసుచరిత్రకర్త కాఁ డనియు, ఉభయ
గ్రంథకర్తలు బట్టువంశజు లు యేకకాలపునా రగుటచేఁ బూర్వకాలమునుండియుఁ
బండితపామర సాధారణముగా వసుచరిత్రకారుఁడు బట్టుమూర్తి యన్న భ్రమ యంధ
పరంపరగా వచ్చుచున్నదనియు, కొందఱు చెప్పవత్తురు. ఒక్కకాలమునం దిద్దఱు

కవులుండి వారిలోనొక్కఁడునుప్రసిద్ధుఁడును రెండవవాఁ డప్రసిద్ధుఁడునునయినపుడు
 సుప్రసిద్ధునిపే రడఁగిపోయి యప్రసిద్ధునిపేరు పెక్కివచ్చుట యెన్నఁడును సంభవింప
 నేరదుగాన, అధికప్రసిద్ధుఁ డయిన రామరాజభూషణునిపే రిడుగంటి యాతని
 గ్రంథకర్తత్వము బట్టుమూర్తిమీఁదఁ బడెనట యుక్తియుక్తము కాదు ఒకవేళ
 భ్రమకలిగెడుపక్షమున, నరసభూషాతీయకర్త రామరాజభూషణుఁ డని కలుగవలెను.
 అప్రస్తుతమైన యాయంశము నటుండనిచ్చి కాగ్యాంశమునకు వత్తము. అనేకు లీకవిని
 బట్టుమూర్తినిగా భ్రమించి యితని పాంచాలీపరిణయములోని యాక్రిందిపద్యమును

గీ. అల్లసానివాని యల్లికి బిగిసాంపు | ముక్కుతిమ్మనార్య ముద్దుబలుకుఁ
 బాండురంగసుకవి పద్యంబు హరువును | గాక మానిరాయ నీకె కలదు.

బట్టుమూర్తినిగూర్చి రామకృష్ణకవి పలికినట్లు చెల్పుచున్నాఁడు. ఇది నామసామ్యమును
 బట్టి కలిగిన భ్రమగాని వేఱుకాదు. మరియు నీపద్యమునుబట్టి యీకవి తెనాలి రంమ
కృష్ణునికాలమునకుఁ దరువాతివాఁడగుట స్పష్టమగుచున్నది. పయిపద్యములో శ్రీరంగే
 శుఁడు తనకవిత్వమునుగూర్చి యట్లు పలికినట్లు చెల్పుకొనుటయే కాక రాజవాహన
 విజయములో సరస్వతిని ప్రార్థించునపుడుకూడ నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.—

ఉ. చోరు నలంక్రియానిహృతిసాంపు మయూరునిసౌమమార్గము
 భారవికాంతిసంపదయు బాణుగుణాధ్యతరప్రయోగ మా
 దారి మురారికోమలపదంబుప్రసాదమాఁ గలునట్లుగా
 భారతి యిచ్చుఁగాతఁ బ్రతిభారతి మత్కృతికిం జమత్కృతికి.

ఈతనికవిత్వమునం దీకవి పొగడుకొన్నంత యాధిక్యము లేకపోయినను, రసవంత
 మయి సలిక్షణ మయి యమకాది శబ్దాన్తాలంకారయుక్త మయి కవితారచన యనర్గళ
 భారగా ప్రవహించుచున్నది. గ్రంథములం దన్యదేశ్యపదములును పూర్వలాక్షణిక
 సమృతములుకాని ప్రయోగములును గొన్ని యందందుఁ గానబడుచున్నవి. కవింకలం
వ సంవత్సరప్రాంతములయందుండి యుండియుండును. కాకమానిమూర్తి బహుభాష్య
 చరిత్రములోనివని కొన్ని పద్యములు రంగరాట్ఛాదమునందును సర్వలక్షణ సారసంగ్ర
 హమునందును ఉదాహరింపఁబడియున్నవికాని యితఁడు రచించిన బహుభాష్య
 చరిత్రము నాకు లభింపలేదు. ఈమూర్తికవి రాజవాహనవిజయములో చందగిరి
 హనుమంతుని స్తుతించియుండుటచేత నీతని వాసస్థాన మైన కాకమానిగ్రామము
 చందగిరిసమీపమున నుండియుండును. కవిత్వరీతిని దెలుపుట కీతని గ్రంథములనుండి
 కొన్ని పద్యముల నుదాహరించుచున్నాను.—

రాజవాహనవిజయము.

శా. భాటీఘోటఘరాగ్రనిర్దళితగోత్రాధూళికాగంధమా
ర్ణాటోపాతిపరిస్ఫురత్కఠినసర్వాశావధూటీకుచా
ఘోటచ్చాశుదరాగశాటితసమాఖ్యావిక్రమప్రకమా
త్యాటీకాహితరాజహంసుఁ డగు నాహా రాజహంసుం డిలన్—ఆ. ౧.

ఉ. మీసపు మొక్కనిక్కునకు మిక్కిలితొల్కరివాన కుంతలా
శీకుకపాలనీలమణిలీలకుఁ గ్రొన్నునుసాన విభమ
శ్రీ సరసీయహంబు మదసింధురసప్రసవంబు సూనబా
ణాసతపరిఫలం బపుడు యశావనమబ్బెఁ గుమారమాళికిన్.—ఆ. ౨.

శా. పూవుంవోట యొ గూరి చేరి బలితంపుంజండురాతిన్నెలం
బూవుందేనియ నో వాన చొతుకు లోపవైచు గొజ్జంగిపూ
పైవాటు ల్లలవాసనంపుఁగనిమల్ పన్నీటిసున్నీటి బల్
త్రోవం గట్టినపచ్చమెట్టికలపైఁ గొడ్డోడఁ గ్రీడింపఁగన్—ఆ. 3.

ఉ. తాలిమిదూలి తూలి చెలి దర్పకుఁ డప్పుడె వంచుతెమ్మిపూ
వాలికతూసా క్రొంజెమటవాసకుఁ గారణ మెఁనిద్దలం
గోలమెఱుంగొ యానఁచకోరహితాగతరశ్మియోరయో
లోలమృగాక్షి నాపయిఁ డళుక్కుఁ జూచిఁచూపు బాపురే.—ఆ. ౪.

మ. కటకంబు ల్లలముత్కటస్విపసుటన్ ఘంటాపథప్రస్ఫుట
త్కటకంబు ల్లారయంగఁ జక్కఁజర వాద్యధ్వనశక్తిన్ మహా
కటకంబల్ ప్రతినాద మీన విభవోత్కంఠన్ దిశాభూమిభృ
త్కటకంబు ల్లర గాజు చేరఁ జనియొ దన్తంబెరాళిందమున్.—ఆ. ౫.

పాంచాలీపరిణయము.

ఉ. ఏముఁ గఠోరమార్గము లివ్వలి కవ్వలి కన్ది దూయఁగా
ప్రేయధరాస్థలికై సరిసివెంటనె గాంగరుకంబు లేవఁగాఁ
జేయును నుగ్గునూచములు చెట్టును జట్టును గొట్టి బిట్టుగా
నాయనలాయనప్రభవుఁ డాయన యశావతగర్వసంపదన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఎంతటివన్నెఁ దెచ్చె గుణియేసి యితండు ద్విజన్తజాతికిన్
వింత యటంచు రాజుల గణింపక తిట్టుచు గేలి గొట్టుచున్
గంతులు వైచుచుం దలకుఁ గట్టిచెప్పె గెగవై చి పట్టుచున్
గొంతులుగాయఁ గోయనుచుఁ గూతలు పెట్టి గ్రామ్యభూసురుల్.—ఆ. ౨.

ఉ. ముందఱ గాంచె దిగ్గమణియుఖ్యులను వారుణవేషభాషణున్
 మందరకంధ రాక నకమందరమధ్యవిత్తర్జ్యమందపొ
 రందరనిలకందరధురంధరసింధురన్నరిపీతవా
 నేందుకళాకలాపు హృదయేశ్వరతోడుత నెత్తమాడగఁగ్ — ఆ. 3.

శా. నీకేవచ్చు సువాలయున్ ధవళ మింతి యల్లానేరేళ్లు గా
 రీక శ్యాణము లంచు నింటికడ నేరీతి నివృజ్ఞభింతువే
 వాకీ విచ్చట నంచు నద్దమసతు ల్వాక్యోపవాక్యంబులఁ
 గాక ముందలపట్లకుం దొడఁగి రాకల్యాణవేషిస్థలిఁ. — ఆ. ౪

శా. ఆదుంగాత్పరు గంటకన్న సతి గొడ్రా తాటయే మేలు నూ
 టేదు లెప్పించిఁ గూతు రేమి సతమా యీవిషయము లోకడలిఁ
 గాడంబల్కినఁ దాళఁగావలసెఁగా కాఁగానితీట్లాడికల్
 నేఁ డీతండ్రియుఁ దల్లివంగడయుకానీ సంచుకో నాయెఁ గా. — ఆ. ౫.



కామేశ్వరకవి.



ఇతఁడు సత్యభామాసాంత్వన మను నాలుగాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధమును
 రచించి, మధురనాయకుఁ డైన ముద్దులగృహపాలున కంకితముచేసెను. ఈమధుర
 శ్రీకృష్ణుని జన్మస్థలమున మధురాపురముగాక పాండ్యమండలమునకు రాజధానియైన
 దక్షిణమధుర యైన ట్లీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలిసికొనవచ్చును—

క. లక్షణలక్ష్మీతకమలా । వీక్షణలంఖానులంఖవిభవోనేషా

సుక్షణతతవిశుతియై । దక్షిణమధురాపురంబు తమ ధర్మలిక్

కృష్ణదేవ రాయని యంతరమునఁ దెలుగునాయకులు పాండ్యమండలమును జరకాలము
 పొందిరి. ఈవియూకాలమునందు మధురాపురమును బాలించుచున్న ముద్దులగృహరాజు
 సభలోఁ గూర్చుండి తన్నుఁగూర్చి యిట్లుపలికిన ట్లీపద్యములలోఁ జెప్పినాఁడు—

శా. ఆరీతిఁ సభ ముద్దులగృహధరాధ్యక్షుండు కొల్పండి తా

హేరాళంబుగ నయ్యెడ న్నడుచుసాహిత్యప్రసంగంబు గం

భీరప్రాధిమ వించు నన్నిలిచి నెమ్మిం బల్కె వీణాకన

ద్వారీపాణిసువర్ణకంకణమునత్కారానుకారోత్తులఁ.

చ. అనువుగ రుక్మిణీపరిణయంబును ముఖహావణించి యార్యులౌ

ననఁ దనియించినావు మయు నప్రతిమంబుగ నవ్వకావ్వ మిం

పున రచియింపుమి సాగసుసోడిమి మీఱఁగ సత్యభామసాం

త్యనమును గప్పురంపుఁజలువం గెలువం నిరుకామసత్కవీ.

క. కామలవలె నింటింటను । గాకపు లున్నారు హంసకై వడి భువిలో

శ్రీకామ నీకె తగురా । యేకడ నుడిపాలు నీరు నేర్పఱుపంగఁగా.

క. ఏభాష నైఁగ గృతిపతి । శోభనములు చెందు నీదుసూక్తులవలనఁగా

నీభాగ్య మసదృశము గౌ । రీభవకరుణానివేశ శ్రీకామేశా.

ఈముద్దళగరి తన సవతియన్నగా రయిన చొక్కనాథుఁడు శ్రీలోలుఁ డయి రాజ్య భారమును తమ్మునిమీఁదఁబెట్టి తంజావూరిలోనున్న కాలములో యువరాజుగా రాజ్యము చేసెను. చొక్కనాథుఁడు క్రీస్తుశకము ౧౬౬౦ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౬౮౨ వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యము చేసెను. కవి యీముద్దళగరినే రాజునుగా వర్ణించినను, ఆతని వర్ణనలోఁ గల యీ క్రిందిపద్యమునుబట్టి యన్న యుండఁగానే యితఁడు రాజ్యభారము వహించినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది.—

ఉ. అన్నయు దమ్ము లీకరణి నంపలు నొద్దికయై యశోరమల్

చెన్ను వహింప రాముకృపచేఁ డనుఁ జెందినరాజ్యసంపద

భ్యన్నతభోగభాగ్యుఁడయి యుప్పిని సర్వవృపాలకోటిలో

నెన్నిక కెక్కి ముద్దళగక్రిందఁడు తాను మహోన్నతస్థితః.

ఈముద్దళగరి ౧౬౭౩ వ సంవత్సరప్రాంతమునఁ దానే రాజ్యము వ్రాక్రమించుకొని సంవత్సర కాలము స్వతంత్రముగాఁ దనపేరనే పాలకముచేసెనుగాని యింతలో చొక్కనాథుఁడు వచ్చి దేశము మనల స్వాధీనము చేసికొనెను. చొక్కనాథుఁడును, ముద్దళగరియు, మఱియుగ్గురును ౧౬౮౩ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౬౮౯ వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసి ప్రసిద్ధికెక్కిన తిరుమలనాయకుని కొమాళ్ళు. ఇందుఁ దెలుపఁబడినచరిత్రమునుబట్టి కవి యీగ్రంథమును ౧౬౭౫ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు రచించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇతఁడు రుక్మిణీపరిణయమును గూడ రచియించినట్లు చెప్పఁబడినదిగాని యాపుస్తకము నాకు లభింపలేదు. „దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష తిరుమలక్షమాకాంతకరుణాకటాక్షలక్ష్మిత స్వచ్ఛమక్తాగురుచ్చసితచ్చత్రచామరకళావికా కనకాందోళికా విరాజోపచార” యని యాశ్వాసాంత గద్యమునఁ జెప్పుకొనియుండుటచేతఁ గవి తిరుమలనాయకుని కాలమునందుసహితముండి ౧౬౮౦వ సంవత్సరప్రాంతములనుండి కవిత్వమునందుఁ బ్రసిద్ధినిొందియుండును. ఈగద్యమునందే యితఁడు „శ్రీకాళహస్తీశ్వర చరణారవింద మిళిందాయమాన జ్ఞానప్రసూనాంబికా కృపాలంబ విజృంభమాన సారసారస్వత సుధాతరంగ” యని చెప్పుకొనుటచే నితఁడు

కాళహస్తినివాసుఁ డయి మధురనామకులయాదరమువలన మధురసంస్థానమును జేరి నట్లు కనఁబడుచున్నది. విజయలసమువలెనే యిదియు శుద్ధ ద్రవిడదేశమునందుఁ జేయఁబడిన ప్రబంధము. ఇవిగాక యువదేశమునందుఁ జేయఁబడిన తెనుఁగుకావ్యము లింకను బెక్కులు గలవు. „నల్లకీవాచన ధురీణ వర్ణగీతాని గాంధర్వస్వరనవీనకల్పనా ప్రవీణ” యనియు గద్యమునందు కవి వ్రాసికొన్నాఁడు. అందుచేత నితఁడు సాహిత్యమునందుమాత్రమే కాక సంగీతమునందును బ్రవీణుఁడని విశద మగుచున్నది. ఈకవి యింటిపేరు లింగనమణివాళు; తండ్రిపేరు నాగనామాత్యుఁడు; తల్లిపేరు కామాత్యంబు. ఈతరికవిశ్యము ప్రౌఢమయినది. సత్యభామాసాంత్వనమునుండి కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచు న్నాను.—

ఉ. ఆపురమందుఁ గంపుజిగియందళిగోట పయోధికన్యకుక

బ్రాపయి తమ్మిసోలికను భాసిలె గొమ్ములు తేను లట్లు చా

లై పరఁగె దలంతరగళన్న పమాక్తి కలీల నబ్ధివీ

చీప్మధుగీకరము లెగనెన్ హరి నేసలు చల్లు కై వడిన్.

ఉ. తావులవెంబడిం గదలి తార్కొనె దేటులు తేటితెల్లలం

బోవక నాటె బుప్పొడియుఁ బుప్పొడితోఁ దగె బూవుసోన యా

పువులసోతో మిగులఁ బొల్పెను గల్పితరుద్రసూనమా

ధ్వవిసరంబు నావెలక పీచెను లల్ల కమ్మతెమ్మెరల్.—ఆ. ౨.

ఉ. చూడక చూచినట్లు తమి సోలుచు సొక్కుచు మోహ ముంచి మా

టాడక చూచినట్లు కలయం గమించి మదిం గణించి యా

చేషియతోటిలోక మయి చింతిలి కార్యము నెచ కుండుటల్

పాడియె తెల్పుచూ యరితపాండవ కాళి సుమాళితాండవా.—ఆ. 3.

శా. భాసిల్లెన్ని సోవరేమశుభగంభావక్రియావీక్షణో

ల్లాసోదారముకుందచారకృతలీలాలాస్య సారస్యభృం

గీస-గీతతగంగితాబ్జరుచిభంగీజాతరంగోల్ల స

త్కాసారాబ్ధితరంగజాలము శరత్కాలం బకేలంబుగన్.—ఆ. ౪.

వెలుతురుబల్లి—విశ్వనాథకవి.

ఇతఁడు శేషధర్మములను బద్యకావ్యమును గా రచించి పెద్దాపురసంస్థానాధీశ్వరుఁ డయినవత్సవాయ తిమ్మనపాఠుని కంకితము చేసెను. ఇతఁ డాఱువేలనిగ్గా!

బ్రాహ్మణుడు. ఈతని తండ్రి పేరు వేంకటామాత్యుడు. ఇతడు ౧౬౦౦వ సంవత్సర
ప్రాంతములకు దుండివవాడు. ఈకృతిపతిగూర్చియు కృతికర్తనుగూర్చియు
నేనుగల లక్షణకవిచరిత్రమునందు గొంత తెలుపబడి యున్నది. ఇతనిది సలక్షణ
మయిన మంచికవిత్వము. ఈతని శేషధర్మములనుండి శంకుపద్యము లిందుఁ గైకొనబడు
చున్నవి—

శా. మామూవిప్రుల కాద్విజుండు కడిగె బాదాంబుజద్వంద్వమల్
చేమూరం గుళుమాక్షతాదులను బూజించెం శాత్రుము ల్వైచె న
ట్లాయాపాత్రములందు నన్నము లిడఁ సారంభుఁ డానంతలా
నాయిందుండు గృహస్థుఁజూచి పలికె సాక్షేపపూర్వంబుగఁ.—ఆ.౧.

ఉ. కాలినయిప్పగుండ మఖగహ్వరభాగములందుఁ గ్రుక్కుచు
సోబుపు లేర్పడ నైతుఁగుసూదులు కన్నులఁ గ్రుచ్చుచుం దలల్
నేలనుఁ జేర్చి పాదములు నింగికి నెత్తుమఁ బెక్కుజాడలఁ
గాలభటు ల్వైతల్గుమపఁగాఁ బడియుండుదు రంగమిడటఁ.—ఆ. 3.



నూతనకవి - సూరన్న.



ఈకవి సకలవిద్యాభిరామ మను నామాతరముగల ధనాభిరామ మను మాదా
శ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచించెను. ఇతడు నియోగిబ్రాహ్మణుడు; ఆపస్తంబ
సూత్రుడు; కాశ్యపగోత్రుడు; తిప్పయామాత్యపుత్రుడు. కవి తన్నుగూర్చి యిట్లు
చెప్పుకొని చున్నాడు.—

సి. : స్తీర్ణవై భ వాపస్తంబసూత్రుండఁ గాశ్యపగోత్ర విఖ్యాతయశుడ
ఘనత ననంతనేయని మల్ల నామాత్యపూత్రుడఁ దిప్పయప్రభుసుకుండఁ
బాగ్యతీశుభగర్భపాథశిష్యానసంధానేశఃకర్తుండ మానధను డ
సత్కావ్యపారీణ సాంస్యసంలబ్ధస్తారమతి గలఁమలయశుడ
భద్రవై భవశ్రీవీరభద్రలబ్ధ । జనితచాతుర్యకావ్యలక్షణవిచిత్ర
విప్రులవాచాసమగ్రసంవిద్ధమతిని । సూరనామాత్యనామక సుకవివరుడ.

కవి తనగ్రంథమున వ్రాసికొన్న యీక్రిందిపద్యమునబట్టి తాను దిక్కనసోమయాజి
సంతతివాడనని చెప్పుకోదలఁచినట్లు కనుపట్టుచున్నది—

చ. అనువుగ భారతాంబునిధి యవ్వకికిం దెగ నెట్టి యందులో
ఘనకవితామృతంబు చవి గాంచిన తిక్కన సోమయాజిపా
వనతర మైనయట్టికులవర్ధనుడై మహి పేరుగల్గు నూ
తనకవి సూరనామ్యుడను ధర్మగుణాంశితచాలనీయుడ౯.

ఈకవి తనకావ్యమును దాక్షారామభిమేశ్వరుని కంకితము చేయుటచేత నితఁడు గోదా
వరీమండలములో, వాఁ డయిట్లు కనబడుచున్నాఁడు. ఈతఁ డేకామపువాడో
తెలియ రాలేదుగాని పూర్వకపులను మధ్యకపులనుమాత్రము స్తుతించి చివ్వుపూడి
యనురేశ్వరుని

చ. అలఘుని శబ్దశాసనపదాంకితుఁ దిక్కనసోమయాజి ని
శ్చలమతి శంభునాను బుధసన్నుతు నాచ సోమనామ్యుఁ జె
న్నలరిన చివ్వుపూడి యనురాధిపు భాస్కరు రంగనాథునిం
దలఁతు నపూర్వదివ్యకవితామహనీయసమగ్రచిత్తులన్.

అని కవిస్తుతిలోఁ బేర్కొనియుండుటచేతను, ఇంతమంది పూర్వకపులను జెప్పి మధ్య
కపులలో నొక్కనిని జెప్పకపోవుటచేతను, ఇతఁడు మధ్యకపులలోఁ జేరినవాఁ డేమో
యని సందేహము కలుగుచున్నది. అయినను స్వతంత్రము లైన యితరాధారములు
లేక మధ్యకపులను బేర్కొనక పోయినంతమాత్రమున నితఁడు మధ్యకవి యని నిశ్చ
యించుటకు వలను పడదు. కాని యితఁ డిన్నూఱుసంవత్సరముల క్రిందటివాఁ డని
యైనను జెప్పవచ్చునని తోచుచున్నది. ఈతఁడు రచించిన ధనాభిరామము కథ
కొంతవఱకు మనోహరముగా నున్నది. ఇంద్రసభామందిరమునందు మన్తధుకిని
కుశేసునికిని రూప మెక్కువ యనియు ధన మెక్కువ యనియు వివాదము సంభవించి
వారతగవు మాటలతోఁ జెగనందున

చ. తరమిడి యిన్నిమాటలు వృధాపనిలేదు సమస్తవై భవో
త్కర మగుదాక్షవాటిపురి గల్గు ధరాస్థలిలోన, బోయి నీ
నిరుపమానూపసంపదయు నేరుపుఁ జూపుము నేను వచ్చి యా
పురవరసీనుఁ జూపెదను భూవిధనంబున నామహత్త్వమున్.

అని కుశేసుఁడు మన్తధునిజూచి, మాటలతోఁ బ్రయోజనము లేదు. మన మిద్దఱును
భూమిమీఁద దాక్షారామములోఁ బుట్టుదము. అక్కడ నీవు మొట్టమొదట నీసౌందర్య
మును నేర్పుచుజూపుము. తరువాత నేను వచ్చి నాథనమహిమను జూపెదను. అప్పుడు
మనయిద్దఱిలో నెవ్వరు బలవత్తురులో తేటపడి రూపమహిమ యెక్కువయినదియు
ధనమహిమ యెక్కువైనదియు వెల్లడియగును' అని పలుకఁగా మన్తధుఁ డాతని

నూహ్యన మంగీకరించి పూర్వకాలమునుండియు వేశ్యలచే బ్రసిద్ధమయినదాక్షిణ్యమును బోయి యందు దన రూపనిశేషమును జూపఁగా నాట్యమునకయి భీమేశ్వర స్వామి యాలయమునకుఁ బోయిన సుగుణావతి యను నొక పణ్యయువతి యాతనిని గాంచి కామించి యింటికిఁబోయి యాతనిం దనయింటికిఁ దోడితెమ్మని తన చెలికత్తెను వేడుకొఁగా నావయస్య

ఉ. అక్కట వాసివన్నె గలయట్టికులంబునఁ బుట్టి యాపుచే
నెక్కుడు భాగ్యసంపదల నెన్నిక కెక్కినదాన వింతలా
నెక్కడివానికి స్వలచి తెయ్యునో వాసికులంబు విన్న వా
రొక్కట నవ్వరే విడువు ముత్పలలోచన నీకు మ్రొక్కెదన్.

ఉ. నిచ్చలు నిండి వల్లభులు నీకడ గానఁగలేక కానుకల్
తెచ్చి తమంతఁ గ్రందుకొని తేకువ మోసలఁ గాచుచుండఁగాఁ
జెచ్చెరవారలన్ ఘనము చేయక దాయక యూరకున్నచో
నొచ్చెనుకాదె నీకును బయోరుహలోచన యిప్పురంబునన్.

చ. కలికితనంబుమీఱఁగ వికారమునోడ మనోజకేళి ని
చ్చలుఁ దమకంబుపట్టి విటసంఘము తెచ్చియొసంగునీమహా
జ్వలమణిభూషణాదిఘనవస్తువు లొందుట కీర్తిగాక తా
వలచుట పంతమా ధరణి వారవధూమణికిం దలొదగ్గి.

ని యపారధనము నిచ్చెడు విటు లనేకు లుండఁగా ధన మియ్యఁజాలని క్రొత్త వానిని వలరూపసంపదను జూచి వలచుట వారకాంతకు ధర్మ కుకాదని బుద్ధి చెప్పియుఁ బూర్వము గానక తుదకు మన్తధుని దానియింటికిఁ దెచ్చి యప్పగించెను. సుగుణావతి మన్తధుఁడును గొంతకాల మీప్రకారముగా సుఖ మనుభవించుచుండఁగా, ఈబే యు యోగివేషముఁవచ్చి భీమేశ్వరస్వామియాలయమునఁ జేరి యచ్చటికి వచ్చెడు శ్యల కెల్లను ధనమును చీరలును కొల్లఁగా నొసఁగసాఁగెను. అంత సుగుణావతి తల్లి మ నొకనాఁ డచ్చటికిఁ బోయి యాతఁ డిచ్చిధానకాంబరములను దెచ్చి కూ నకుఁ జూపి బోధించి మతివిటిచి రూపవంతుఁ డయినమారుని విడనాడి విత్త వంతుఁ నకుబేరునిఁ గూడునట్లు సుగుణావతి నొడఁబఱిచెను. అంతట మన్తధుఁ డోడిపోయి నాలయముచేరి భీమేశ్వర స్వామిని ప్రార్థింపఁగా నతఁడు సాక్షాత్కరించి, యొకప్పుడు కమును మఱొకప్పుడు రూపమును విజయము నొందినను మొత్తముమీఁద ధనసౌందర్యము లెందును సమానములే యని తెలియఁబడికి వా రిరువురిని సమాధానపఱిచి పోస్థానములకు వారిని బంపివేసెను. ఈపుస్తకము చిన్నదే యయినను, కవిత్వము

హృద్యముగానే యున్నది. శైలిని జూపుటకై ధనాభిరామమునుండి కందుపద్యముల
నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

చ. మదనునిగాఁ దలంతు రిల మానిను తెల్లను, సత్కవీశ్వరుల్
పదపడి కర్ణుఁ డీతఁడని ప్రస్తుతించేయుదు రాత్తలోపలఁ,
మదవదరాతివర్గములు మానుగఁ గవ్వడి యుగ్రుడు, భూజనుల్
మరి దిననాథుఁ డందుగు, సమస్తము ద్రవ్యముఖంబు చూచినన్.—ఆ. ౧.

మ. కమరీయంబుగ నాడఁ బాడఁ జదువంగా నేర్చు కీణాది వా
ద్యములన్నె పుణి సౌంపుమీఱఁగఁ గళాస్థానాంగతంత్రంబులన్
సుమనస్ఫూర్తిమనోజకేళి విటులం జొక్కింపఁగా నేర్చు వి
భ్రమ సౌందర్యముల స్వహించు సరిచెప్పన్ లేరు నాపుత్రికిన్.—ఆ. 3.

సముఖి-వేంకట కృష్ణస్వనాయకుడు

ఈకవి యహల్యసంక్రందన మనుమూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు శూద్రకులజుఁడు; సముఖిమీనాక్షీనాయకుని కుమారుడు. „క్రీమత్పాండ్య మం
డలాధీశ్వర విజయరంగచొక్కనాథ మహీనాథ కరుణాకటాక్ష సంపాదిత గజ
తురంగమాందోళికా చ్ఛత్రచామరవిజయ దోహతకాహళభూరిభేరీ బిరుదధ్వజప్రముఖ
నిఖిలసంపత్సారంపరీసమేతః“ అని యాశ్వాసాంత గద్యమునందుఁ జెప్పుకొనుటచేత కవి
మధురాధినాథుఁ డయినవిజయరంగ చొక్కనాథునికాలములో నున్నవాఁ డగుట
స్పష్టము. ఈవిజయరంగ చొక్కనాథుఁడు క్రీస్తు శకము ౧౭౦౪ వ సంవత్సరముమొ
దలుకొని ౧౭౩౦ వ సంవత్సరమువఱకును పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁడుగా నుండెను.
కాబట్టి కవియు ౧౭౦౦ సంవత్సరప్రాంతములనుండి యున్నవాఁడే. ఇతఁడు జై మిని
భారతమును వచనకావ్యమునుగా రచించిన ట్లహల్యసంక్రందనములోని యీక్రింది
పద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

గీ. సముఖిమీనాక్షీవృషగర్భవిమలజలధి చంద్ర వేంకటకృష్ణేంద్ర శౌర్యసాంద్ర
మునుపు జై మినిభారత మఘ వచన । కావ్య మొనరించినట్టిసత్కవివికాకె.

ఈకాలమునందే మంచికవులచేత తెలుగున వచనకావ్యము లారంభింపఁబడినట్లు వివర
బహుచున్నవికాని యావచనకావ్యము లిప్పుడు కానరావు. తారాశకాంకమును రచిం
చిన శేషము వేంకటపతి యీకవికాలమునం దుండినవాఁడు. కవితాను „పురోహిత

భృత్యామాత్య సామాజిక బంధువర్తంబులు కొలువం గూరుచుండి యుభయభాషాకవి
తావిశేషుఁ డైశేష్యుఁడేకటపతికవీంద్రుం డాప్తసఖుండు గాఁగఁ బలిపించిఁ నల్ప
దత్తఁడీక్రిందిపద్యమును జెప్పెఁడు—

చ. నల నాసశ్య వసంతులం గెలుచు సౌందర్యంబు ధైర్యంబు దో
ర్బలముకొ స్వామిహితానువృత్తి దనుయుకొ ప్రాథత్యము నివద్యయుకొ
వెలయుకొ బాల్యమునందె నీవు మధురోర్వినాథు మెప్పింపవా
ఁలికొ వేరకటకృష్ణసూరకుణీ బాషాఫణిగ్రామణీ.

అహల్యాసంక్రందకముగోరి చెడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. బంటురకంబు లాడుకొని పాఱున రావణుచేతిపెట్టుకొ
గంటికి నీరు గ్రమ్మఁ గలకంబడి పాతెను నీదుతండ్రి నీ
యిటంను లేదు పౌసష మొకింతయు బీరములేల చేతివా
లంటును కోడెకాడ చుటు కంటఁగ వెంటనె చెంపకొట్టెదకొ.—ఆ. ౧.

ఉ. ఆతటి నాలతాగిరి మహాగ్రహదృష్టిని జూచి యోసి నీ
చేతిజలంబు లంట నికఁ జెల్లునె యెంతటిజంతవే బలా
రాతినికూడి తీ విలెను గాతిరిజామునఁ గావుకొ బలా
రాతిశరీర ముడుచు రాజముఖికొ సుకఖికొ శపింపఁగకొ.—ఆ. 3.

రోసనూరి — వేంకటపతి.

ఈకవి విష్ణుమాయాపలాస మను మూడాశ్వాసముల పద్య కావ్యమును గచియించి
దానిని వేంకటగిరిస్థానప్రభువయిన శ్రీవెలుగోటి బంగరు యాచమనాయుని కఁకితము
చేసెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; లింగనామామ్యుని పౌత్రుఁడు; గంగనమంత్రి
పుత్రుఁడు; కాశ్యపగోత్రుఁడు. కృతిపతి తండ్రియైన కుమారయాచ భూపాలుఁడు
తతకు “తిక్కయజ్ఞ” యను బిరుదును నిచ్చినట్లు కవి యీపద్యమునఁజెల్పు
కొన్నాఁడు—

మ. నను శ్రీనూపతిలింగపాదభజనానందకొ గుమారేచ భూ
జపాలాగ్రణి తిక్కయజ్ఞయనుచుం జాలంగఁ బేరిచ్చి ప్రో
చిరఁ బ్రేషించినరోసనూరికులునికొ శ్రీవేంకటాఖ్యుం గృపా
ఘనగంభీరకుభై కదృష్టి వెలయుగాఁ జూచి పల్కెం దగకొ.

కృతినాయకుఁ డైనబంగరుయూచమనాయఁడు ఔరంగజేబు డిల్లీచక్రవర్తిగానున్న కాలములో ౧౬౯౫ వ సంవత్సరమునందు వెల్లూరినభాబగు జుట్ ఫగారుచే జంపఁ బడినందున, ఈశస్త్రకము ౧౬౯౦ వ సంవత్సరప్రాంతములయందు రచియింపఁబడిన దని చెప్పవచ్చును. వేంకటగిరిసంస్థానప్రభువు లనేకులు తెలుగుభాషయందు భిమానము గలవారయి కవులను బోత్సాహపఱచి తా మనేక ప్రబంధములకుఁ గృతిపతు లయిరి. వీరు పద్మనాయకవంశజు లయినవెలమలు. ఈసంస్థానమును స్థాపించినమూలపురుషుఁడు బేతాళనాయుఁ డనుబిరుదనామము గల చెవిరెడ్డి ఇతఁడు చేయూరి పోలిరెడ్డికుమారుఁడు. ఇతఁడు తననివాసస్థల మైన యమమగల్లు గ్రామమున రేచర్ల యాచఁడు (ఏచఁడు) అను మాలవానిచేతఁ దనపొలమును దున్నించుచుండఁగా నాగిటికట్టున కొకరాగిశాసనము తగిలెను. దానిని జరివిచూడఁగా నందు “నాగభైరవపొలము” అనెడి యాచోటు తొమ్మిదిలక్షలధనము భూస్థాపితమయి యున్నదనియు, నరబలి యిచ్చినపక్షమున బలియిచ్చినవాని కాధనము దక్కుననియు, వ్రాయఁబడియుండెను. అతఁ డప్పు డేమిచేయుటకును తోచనివాఁ డయి యేచనితో నాలోచింపఁగా, వాఁ డాస్థలమునందుఁ దనయి టిపేర నొక గ్రామముకట్టించి తనయింటిపేరును గోత్రముగాఁ బెట్టుకొని వంశమునందుఁ బుట్టినపురుషుల కెల్లరు దనపేరుపెట్టుచు వివాహము చేయ వలసి వచ్చినప్పుడెల్ల ముందుగాఁ దనకులజులలో నొక్కనికి వివాహముచేయుచు వచ్చుట కంగీకరించినపక్షమునఁ దాను బలియగుట కొప్పుకొనెదనని రెడ్డితోఁ జెప్పెను. చెవిరెడ్డియు వాఁడు కోరినయమముల కన్నిటికి నొప్పుకొని యప్పుడే వాని నాపొలమునకు బలిపెట్టి యానిక్షేపమును స్వాధీనము చేసికొనెను. తరువాత నతఁ డాక్షేత్రమున రేచర్ల యమగ్రామమును గట్టించి, తనగోత్రమును రేచర్ల వారని మార్చుకొని, ఆయూరువిడిచి పిల్లలమఱ్ఱి యమగ్రామముచేరి యాచోటు నివాసముగాఁ జేసికొనెను. ఈగ్రామమునందు తతఁ డొక నాఁడురాత్రి చీకటిపడువఱకును పొలములోఁ బరిచేసి యింటికి వచ్చుచుండఁగా దారిలో నారుములతోను మెరుములతోను గొప్ప వానవచ్చెను. ఆవానలో నతఁ డొక మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందికిఁబోయి నిలువఁబడియుండఁగా, చెట్టుమీఁదినుండి యొకభూతము దిగివచ్చిన ట్లాతనిదృష్టికిఁ గనఁబడెనట! అతఁ డెంతమాత్రమును జడియక చేత ఖడ్గముధరించి యెదురుగా నడువఁగా, అతని ధైర్యసాహసములకు మెచ్చి యాబేతాళుఁడు చెవిరెడ్డియు నాతని సంతతివారును శౌర్యసామ్రాజ్యైశ్వర్యవంతు లగుదురనియు శత్రులతోడి యుద్ధములో నెల్లః దానువోడ్పడి దారికి జయము కలిగింతు ననియుఁ బలికిన ట్లాతనిచెవులను విఁచిదెనట! బేతాళుఁ డాతనికిఁ బ్రత్యక్షమయి వరములిచ్చె నన్నవార్త దేశమునం దంతటను వ్యాపించి య

నిరకాలములనే కాక తీయప్రభు వయిన గణపతిరాజు చెవిసోకగా, అతఁ డా చెవిరెడ్డిని తనరాజధాని యైన యొరంగల్లునగరమునకు రప్పించి లక్షరూపాయలువచ్చు గామము లిచ్చి తనవద్ద నేనాపతినిగా నియమించి „పిల్లలమట్టి బేతాళనాయఁడు“ అన్నబిరుదుపే రిచ్చి గౌరవించెను. ఇది ౧౨౫౦ వ సంవత్సరప్రాంత మయ్యుండును.

ఈతఁడు చేసిననిశుమముల ననుసరించి యీతనివంశమువారు నేటివఱకును చూచనామయునుగూడఁ దమపుత్రులనామమునకుఁ జేర్చుచు, తమయింట వివాహము జరపుటకు ముందుగా నొకమాలవానికిఁ బెండ్లిచేయుచు, పూర్వ మర్యాదను జెల్లించుచున్నారు. చెవిరెడ్డి మొక్కస్వితీయపుత్రుఁ డయిన ప్రసాదాదిత్యనాయఁడు గణపతి రాజుయొక్క మరణాంతరమునం దాతఃభార్యకును బుత్రికును సహాయుఁ డయ్యుండి రాజ్య మన్యాక్రకాంతము కాకుండఁ గాపాడి కాకతిగాయ రాజ్యప్రతిష్ఠాపనాచార్యుడని బిరుదంజెను. చెవిరెడ్డియింటిపేరు రావువారు. ఈరావువారు మొదట కోరుగల్లుగాజ్యముననేయుండి పే రొందినన, తరువాతఁ దమపౌరుషమువలన నన్య భూము లాక్రమించుకొని సంస్థానప్రభువులయిరి. ఈవంశమువారిలో నొకఁ డగు తిరుమలనాయఁడు కృష్ణదేవరాయలరాజ్యకాలములో వెలుగోటిరాజ్యమును సంపాదించి వెలుగోడుపట్టణము తనకు రాజధానిగాఁ జేసికొన్నందున, అతనివంశమువారి పప్పటినుండియు వెలుగోటివా రుఁబడుచున్నారు. విష్ణుమయావిలాసకృతిపటి మొక్క తాళయొక పెద్దయాచమనాయఁ డావఱ కన్యాక్రకాంతమయిన వేంకటగిరి పురమున మరల స్వాధీనవఱమకొని దానిని స్వరాజధానిని జేసికొనఁగా నాటినుండియుఁ దత్సంతతివారి కదియే రాజధానిగా నున్నది. చెవిరెడ్డివంశజులలో నొక్కఁ డగునర్వజ్ఞ సింగమనాయఁడు బిమ్మైక పోతనామాత్యునివలన నుద్దండభోగినీదండకమును శ్రీనాథునివలనఁ గొన్నికృతులను బొందుటయే గాక తాను పండితుడయి సింగ నూపాలీయ మను నలంకారశాస్త్రము మొదలగు సంస్కృతగ్రంథములను సహితము రచించెను. అతనివంశజులలో నొకఁ డగురాయపనాయఁడు ౧౬౨౦ వ సంవత్సర ప్రాంతములనుందు భానుమాతీపరిణయము కృతించెను. ఈవెలుగోటివా రిప్పటికిని తెలుగుకవుల నాదరించుచున్నారు. కవిత్వరీతి తేటపడుటకయి విష్ణుమయావిలాసము లోని కెందుపద్యములఁ జూపుచున్నాను—

చ. ఇటువలెనేమి యాపయన మిప్పుడు మీ రఖిలేశ మాయులక

బటువగు విష్ణుడం ననెడుపల్కులు సిద్ధము నుందరీక్రియా

కుటిలశిరోజియైన హరి గొబ్బునఁ జూచితి రేని మీకు నొ

క్కటఁ జపలత్వ మైతటి గౌరవ మెట్లగునో తలంపుఁడీ.—ఆ. ౧,

చ. తనయువతీవసంతులః పాహుమహోత్సవవేళ కైమ్ముం
దనరు నీతూహలంబును లతాలలనల్కరఫల్లవంబులకొ
ఘోషముగ నేసవెట్టుటకుఁగా ధరియించిన మాక్తికఁబులొ
యనఁ బలిసిలె నెల్లెడ మహాసుకుమారకకోరకావళుల్.—

—

పైఁడినుట్టి - వేంకటపతి.

—

ఈకవి చంద్రాంగదచరిత్ర మనెడి యాతాశ్వాససులప్రబంధమును రచించి యున్నాఁడు. ఈనాటికవిత్వము విక్కిలి ప్రౌఢ మయి రసవత్త మయి పూర్వకవుల రచననుబోలి హృదయాహ్లాదకర మయినదిగా నున్నది. ఇతఁడు తనగ్రంథమును శ్రీరామాంకితము చేసియుంటచేఁ గృతిపతినిబట్టి యీతనికాలనిర్ణయము చేయుట కాధారము కలదులేదు. ఉన్నయాధార మంతయు కృతికర్త తనవంశవర్ణననుచేసికొన్న యీక్రిందిపద్య మయియున్నది—

నీ సకలస్కృతిపూజ్యసుకవిత్వసామ్రాజ్యనిర్వాహకుఁడు కెట్ల పర్వతాన్ని
వివిధభాషావార్యపరచనాచారుర్యస్వంక ఘోష బోడిపర్వతాన్ని
వర్ణపద్యదాకార వాచాచమత్కరనిరుపమమతికాలి తిరుమల్లాన్ని
యవధానకృతిగర్భ కపితాచ్ఛసందర్భ కీర్తిసప్రజ్ఞాఁడు కేశవాన్ని
దాసు నన్నలుగాఁగను దనగుక్ష్మమ్మ । రాయభూషణకులరామరాజతనయ
పేశవాత్మజ పర్వతాధీశు వేంక । ట్రాది నిదె కావ్య మేఁత్తు నఁకితముగ.

ఇందలిపేరులనుబట్టియు కవికాల మిదియని నిశ్చయించుట కాధారము దొరకలేదు. ఇందు కృష్ణరాయభూషణ యనపద ముండుటనుబట్టి కర్నూల్ మెకంజీదొరగారు సంపాదించిన లిఖితపుస్తకములపట్టికలో కవి కృష్ణదేవరాయనికాలములోనివాఁడని చెప్పబడి యున్నది. ఇటీవల బ్రాన్ దొరగారు తమనిఘంటువునం దీకవి యాధునికఁడని ప్రవాసియున్నారు. పయిపద్యములో నున్న కృష్ణరాయభూషణశబ్ద మాకడికి కృష్ణదేవరాయనియాస్థానమున కలంకారముగా నుండుటచేతనే వచ్చినన, ఈకవి కృష్ణరాయభూషణుని వంశజుఁడగురామరాజుకొడు కై నకేశవార్యునిపుత్రుఁడగుపర్వతాఖ్యునిసుకుఁడగువేంకటపతి యగుటచేఁ గృష్ణదేవరాయని యనంతరిమునఁ బెక్కితరములు గడచినరెడవార నున్నవాఁడగుట స్పష్టము. ఆపైకవి యీచంద్రాంగదచరిత్రములోనిపద్యముల నుదాహరించి యుండక పోవుటచేత నీకవి ౧౬౫౦ వ సంవత్సర

మనకు, దరువాతివాఁడనియు నూహించఁ దగియున్నాఁడు. అందుచేతకవి ౧౭౦౦వ సంవత్సరప్రాంతములయందున్నవాఁడనితోచుచున్నది. చంద్రాంగదచరిత్రము ౧౦డి కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాన —

ఉ. అప్పుచు లాడుచున్ సగవు లాడుచు బాతలు సాచిసాచి మా
యప్పులు వచ్చి రెచు సకియ ల్గుదమ్ములు మోడ్చి పిల్వఁగా
గుల్పునఁ దల్పుతల్పు టమగుల్ నడలం గొమరుండు పైబిడుం
దప్పక చూచుతల్లికిని దండ్రకి ముచ్చట తీలునట్లుగన్. — ఆ. ౨.

మ. హరిమోలం గడుపోటుబంట నయి గగ్గాలాపము ల్లున్న స
త్వతతం బల్కితిఁ గొన్ని నోకొలఁదుల్ తథ్యంబు నేడన్నియున్
బరఁగం బందకుఁ జెప్పుసాధనగణిన్ బాటిల్లె వ్యర్థంబులై
సురలోకంబున కేగు టెట్లు సవయస్కు ల్పన్నల న్నవ్వగన్. — ఆ. ౩.

సీ. భుజగలో కాధీశ భోగతల్పశయాన హరిరూపధర మహాపురుష యుచు
నతులార్థమకుటవర్ణితపాదగాజీవ రామార్చనీయ శ్రీరంగ యుచు
మాతీచమడభంగ మహితవాసువ్యాస్త్ర శరదనిద్రితనేత్ర శౌరి యుచు
సముద్రగవర్నావసరయోగనిద్రాణ కరిరాజవరద శ్రీకాంత యుచు
దలఁకు నులుకును నలుకు టెగ్గిలుచుఁబలుకు | సఖులనయనస్వరశోజచరణకలన
పవనకందర్పఘనహంసజవనతురగ | భటసటప్రియసముదాయ పటిమదో, ౪. ఆ. ౪.

ఉ. ఓరిమృగాంక నాజడకు నోడినరాహువు కిన్క నంకమన్
పేర విసంబు నీయొడలఁ జెరఁగఁ గొరలకొద్ది నొక్కిదు
ర్వారనిజత్వదీయకరవారవిషంబుల నొచసాగెఁ బె
న్వేరముఁ బూని యిప్పుడిది నీదగుచేతఁగఁ జూడ కెమ్మెయిన్. — ఆ. ౫.

వెలగపూడి కృష్ణయ్య.

ఈకవి భానుమద్విజయ మనెడియైవాశ్వాసముల ప్రబంధము రచియింపెను. సత్యము సతఁడు మాలతీమాధవీయును, గౌళికాశాస్త్రము, చతుర్విధకందశతకము, అను పద్యకావ్యములను, వేదాంతసారసంగ్రహ మను వచన కావ్యమును, రచించినట్లు భానుమద్విజయములోని యీక్రిందిపద్యములోఁ గవి చెప్పుకొనియున్నాఁడు —

సీ. మహిలోనమాలతీమాధవీయ మనంగ శృంగారకావ్య మెసంగఁజేసి
గౌళికాశాస్త్రము కడులోకఘోతముగా నెనయ నేకాశ్వాసమున రచించి

పండిత్యుల గల గందపద్యపుశతకంబు నాల్గుయోగంబుల ననువుపటిచి
 సన్నతవేదాంతసారసంగ్రహశాస్త్ర మమరంగ పచనకావ్యం బొనర్చి
 చాటుకృతులను మఱికొన్ని సంఘటించి | మామకాంకితమొనరించి మంచిపుణ్య
 శాలియనగీర్తిగైకొన్న సత్కవీంద్రవధురవాకాన్తదక్ష్ణమయామాత్యచంద్ర
 పూర్వ మీతనివంశపువారు గాంగేయోపాఖ్యానము, సుమంతోదయము, ఆంధ్రకర్ణా
 మృతము, వజ్రభుజోపాఖ్యానము, సేతుమాహాత్మ్యము, దత్తాత్రేయచరిత్రము, మర్యాద
 రామసచివచరిత్రము, మొదలగుగ్రంథములను రచించియుండినట్లును గవి యీక్రింది
 పద్యములతో జెప్పియున్నాడు—

క. భూనత గాంగేయోపా | ఖ్యానముతోదయాంధ్రకర్ణామృతముల్
 మానిత వజ్రభుజోపా | ఖ్యానము శుభహేతుసేతుమాహాత్మ్యంబున్.

క. దత్తాత్రేయచరిత్రన్ | సత్తగు మర్యాదరామసచివచరిత్రన్
 బిత్తరపుగృతులు చేసిన | యత్తమకపుల్లె మికులోద్భవులగుటన్.

ఈకవి యాఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుడు; ఆపస్తంబసూత్రుడు; లోహితసగోత్రుడు;
 వెల్లపూడి నారసింహార్యపాత్రుడు; నరహరిమంత్రి పుత్రుడు. ఈకవి పాండ్య
 మండలాధీశ్వరుడైనవిజయరంగచొక్కభూపాలుని దండనాథుడగుసాంబయ
 మాత్యునిపుత్రుడగుగోవిందయామాత్యునికి మేనమఱుచి యైన ట్లిక్రిందిపద్యమున
 జెప్పుకొన్నాడు—

సీ. పాండ్యభూమండలాఖండలుం డైనవిజయరంగచొక్కభూజాని కాప్త
 మండనుం డగుసాంబదండనాధాగ్రణితనయులలో మేటిదండి యగుచు
 సంగీతసాహిత్యసంస్కృతాంధ్రకవిశ్వసరస్వజ్ఞుడై మేనమఱుచి యగుచు
 గొమరొప్పుచుండెనుగోవిందయామాత్యుడనపమవిద్యాధికార్యసభను
 నిండుకొలుపుండె నపుడు నేదండఁ జేరి | సారసల్లాపముల మీటి చతురమతిని
 దక్షిణామూర్తికృపపూర్వత్యక్షమగుచు | గృతిపతిత్వంబుగోరుసంగతిని దలుప.

ఇందు శేర్మొనఁబడిన విజయరంగ చొక్కభూపాలుండు దక్షిణమధురాపురము
 రాజధానిగా పాండ్యమండలమును క్రీస్తుశకము ౧౭౦౪ వ సంవత్సరము మొదలుకొని
 ౧౭౩౧ వ సంవత్సరమువఱకును పాలించిన ట్లివఱకే చెప్పబడెనుగదా? అందుచేత నీ
 కృష్ణకవియు సాకాలపునాడే యని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేకయే తెలిసికోవచ్చును.
 కవి సాంబదండనాథుని వర్ణించుచు

సీ. సరిబేటియార్కాటిసాదులాఖానుతో ఘటియించె నెవ్వఁడు ఘటమీఱు
 బేర్చిదంజాపూపేషువాతానందరావును నెవ్వఁడు రహి నడంచె

మయినూరినంజరాజయగ రిప్రియవాక్యసంధికి నెన్నాడు శక్తి దాల్చె

*

*

*

సదుపకారి శ్రీవశిష్టస సాంబశౌరి.

అని యతఁ డార్కా-టినవాదగు సాదతల్లాఖాను మొద లగువారి నోర్చినట్లు చెప్పి
యున్నాడు. ఈసదతల్లాఖాన ౧౭౦౦ వ సంవత్సరముమొదలుకొని ౧౭౩౨ వ సంవ
త్సరమువఱకును నవాబుగాను డి యార్కాటురాజ్యము చేసెను. కాబట్టి కవి
౧౭౨౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు మధురాపురిములో భానుమన్విజయమును రచి
యించియుండును. ఈతనికవిత్వము రసవంతమైనది. కవితాధోరణి తెలియుటకయి
భానుమన్విజయములోని రె డుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. ఏమియు లేనమానులె యహీనమశ్రిభను లందుచుండఁ గా

భూమిపలిత్వ మొందినక్షభుల్ వ్యసంబులఁ గాంచు టబ్రమే?

యేమయిన న్సుమేరుధృతి నేర్పడఁబూని సమస్తకార్యముల్

తాము వహించిచూడమిని ధాత్రి యరాజక మాను భూవరా. — ఆ. ౨.

మ. గిరులం బాటెడియేలులట్లుగ వడిం గీల్కొన్నకన్నీరు లా

గురువక్షోరుహతారహారములతోఁగూడం బ్రకాశింప నా

ధరణీశాంగన దుస్సహత్తగతసంతాపంబుచే నేడ్చె భా

స్వరవాసంతపికి స్వరాక లితవాచామాధునీవైఖ. — ఆ. ౪

శేషము — వేంకటపతి.

ఇతఁడు శశాంకవిజయ మనెడి యైదాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధమును జేసి
వంగలసీకయ్యార్యున కంకితము చేసెను. శశాంకవిజయమునకు తారాశశాంకమని నామూల
తరము గలదు. ఇందుఁ జంద్రుఁడు బృహస్పతివద్ద ఐద్యాభ్యాసమునకయి చేరి గురు
పత్నియగు తార ఖండితుండ లేవఁదీసినకథ మిక్కిలి పచ్చిగావర్ణింపఁబడినది. ఈశేషము
వేంకటపతి నియోగి బ్రాహ్మణుఁడని తోఁచుచున్నది. ఇతఁడు కందాళరామానుజాచార్యుని శిష్యుఁడు; కృష్ణయ్యార్యునికుమారుఁడు. కృతినాయకుఁడు తన్నుబిలిపించి పత్తి
నట్లు చెప్పఁబడిన యీక్రిందిపద్యములలో కృతిపరంపరలు చేసిఁబట్టు కవి చెల్పుకొను
టయేకాని యొక్కగ్రంథమునైనను జేర్కొనియుండలేదు. —

క. నను రింగేశ్వరపదయుగః | ఘనతరభజనానిరూఢకః | తా సామ్రా

జ్యుని శేషమృచ్ఛనుభే! తనయునిఁ బిలిపించి పలికె దయ కై వారక.

చ. అసదృశభక్తి సద్గుణకటాక్షముఁ గాంచి సమంచితాత్మతఁ
 బిసరుమామాక రందరసవేశలకౌశలవన్ద్యమాకు లఁ
 రసికుల కింపుగాఁ గృతిపరంపరలఁ గచియించి కీర్తిచే
 నెఱిగితివయ్య వేంకటపతి బలి శేషమువంశసత్కర్త.

ఇకవి పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁ డైనవిజయరంగ చొక్కనాథుని కాలములో నున్న
 వఱకే సముఖ కృష్ణప్పనాయకునిగూర్చి వాయునప్పుడే చెప్పబడెనుగాదా! కవియు
 గౌరవశాసక కృతినాయకుఁ డైనవంగల సీతయాయుని వర్ణించుచు, అఖండమం
 తమహీమండలమండనాయమానపాండ్యమధురాధరాఖండల శ్రీవిజయరంగచొక్క
 నాధ మహీనాథ కృపాకటాక్ష వీక్షణామక్షణ వర్ధమాన.....నిఖిల సంపత్సం
 గ్రహకంపితనిలింపనాయకుండని యతని కొక విశేషణమును బ్రయోగించియున్నాఁడు.
 సతీయు ద్వితీయశ్వాసారంభమున

క. శ్రీవిజయరంగచొక్క / త్త్వవిజయ గురుప్రసాదసంపన్నిత్యా
 శ్రీ వరదాచార్యమణీ! శ్రీవరదాస్త్వైకకృత్య సీనామాత్యా.

అని కృతిపతిని సంబోధించియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి కవి విజయరంగచొక్కనాథుని
 కాలములో మధురలో నుండుట నిశ్చయ మగుటచేతన, ఆరాజు ౧౭౦౪ సంవత్సరము
 మొదలుకొని ౧౭౩౬ వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసినవాఁ డగుటచేతన, శేషము
 వేంకటపతి యాకాలమునం దున్నట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. అక్కడక్కడ క్షార్థక
 సంధి మొదలయిన కొన్ని లక్షణదోషము లున్నను, కవిత్వము మొత్తముమీఁద ద్రాక్ష
 సౌకమయి మిగుల రసవంత మయియున్నది. చక్కెరమెత్తి వడిషమువలె నీతిమాలిన యి
 ధ మనోహరము లయిన తేటమాటలతో నింపుగా చెప్పబడినందున, అనేకులయి
 యావనపురుషుల నాకర్షించి పాడుచేయుచున్నది. దుష్ప్రీతిని వర్ణించునప్పు డీక
 తనయసమ్మతిని దెలుపువాక్యముల నెక్కడను బ్రయోగింపక, “లోకములోనఁ గొం
 డబలుల్.....తాటాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగనగూడినఁ బాపమంచు,” “ఎవ్వ
 పువ్వులఁ వ్రాలదు తేటి యట్ల మగ వాఁడనువానికి దోస మున్నదే?” యిత్యాదివాక్య
 రత్నములచేత వలపుగలచోటఁ గలయుటయే పరమార్థ మన్నట్లు తెలిపి పామరులన
 భ్రమింపఁ జేసియున్నాఁడు. అంకురు మంచిదని సాధించుటకు సహితము మనవారి
 పురాణములనుండి దృష్టాంతములు తఁదోపతఁడములుగా దొరకు ననుట కీక్రిందిపద
 మును నిదర్శనముగాఁ జూపవచ్చును—

సీ. కన్న కూత రటంచు నెన్నక భారతీశరుణిఁ గూడఁ డె నీవితామహుండు

మేనత్తయనుమేర మీటి రాధికతోడ నెనయఁ జే నిన్న నీయనుఁగుబావ

వని నెఱుంగు నొకింత వావి లేకయె జ్యేష్ఠునెలతతోఁ బొందఁజే నీగురుండు
మునిపత్ని యన క హాల్యను బట్టఁజే నీదు సహపాతి యగుపాకళాసకుండు
యిట్టియావారిఁడతలు కట్టిపెట్టి యమ్మనేచెల్ల న్యాయంబు లాడె దొర!
కడను నీటఁకు నీ వెఱుంగనివిత్తా! దూతవపు నన్నఁ జలపో దోసకారి!

గున్నలదారుకావనస్త్రీలు గిరీశునిం గలియరే? ప్రజభామలు శౌరూడరే? యా
లనాశోమణుల కందుఁ నిందుఁ నేమి చెప్పుచు? యట! ఆహ! ఏమి యీదేవ
శ్వలక్షణము! దేవశ్వముక కల్పముకు శుద్ధచక్రతమే లక్షణముగా నుండవలయును
కదా? నీతిమాలి యశ్య కాంతలఁ గలయుటకంటె నాసురకృశ్యము మఱియేముందును?

ఉ. ఎంచఁగరానిమోహమున నే నిటు పిన్నటనాటనుండియున్
బెంచితిఁ బెద్దఁజేరితిని బేర్చిగఁ బ్రాయము వచ్చినంతనే
యెంచక మాటలాడె దిపు డిన్నిప్రియోక్తుల కిమ్ముపుట్టెనా?
మంచిని నిన్నుఁగూఁకుటకు మాకు స్వతంత్రత లేకపోయెనే?

గురుపత్ని శిష్యునిఁ బిన్ననాటనుండియుఁ బెంచి పెద్దవానిని జేసెనట! అందుచేత
వామె కారణఁగూఁకుటకు స్వాతంత్ర్యము గలదట! ఏమి యీదుర్మీతి! దుర్మీతి
యింతకంటెను దూరముపోవుట సంభవింప నేర్చునా? కృతయుగమునం దైనను కలి
యుగమునం దైనను జారశ్వ మెప్పుడును మొకలంట నశింపదు. కృతయుగపు తార
లును చంద్రులును మన యీకలియుగమునందును గలరు. అయినను మన యీశాదు
కలియుగమునందుమాత్ర మిల్లువిడిచి లేచిపోయినదానిని మగని కిప్పించుటకయి పెద్ద
దురుష్యులుపోయి జారుని బతిమాలుటయు, మగని కిప్పించిన యాటఁకుటానికి సంతా
నము కలిగినప్పుడు జారపురుషుఁడువచ్చి పుట్టినబిడ్డ కయి యింటిమగఁగో తగవు
లాడుటయు లేవు. ఇది కృతయుగధర్మములు కాబోలును! దూరపుకొండలు నును
పముకట్లు వెనుకటివారియకృత్యములు కంటికి మూఁగుకాఁగా మనవారు పూర్వ
కాలమున పొగడుచుండరు. బ్రహ్మదేవునియంతటివాఁడువచ్చి భార్యను గోఁలపోయి
దుశిఖించుచున్న బృహస్పతికి తారను మరల నిమ్మని చంద్రుని ప్రార్థించెనట!

చ. అని పరమేష్ఠి పల్కుటయు నట్లనకా కని చంద్రుఁ డయ్యెడకా
ఘనతరగర్భభార నఖికాంతివినిర్జితతారఁ దారఁ దా
ననుననునోక్తులం దెలిపి యంపి-తోడనే దివ్యతూర్యని
స్వములు మ్రోసె మింట విరివానలు పశ్యెను జంట జంటగళా.

బ్రహ్మదేవునిప్రార్థన నంగీకరించి చంద్రుఁడు గర్భవతియైయున్నగురుని భార్యను గురుని
కిమ్ముఁగానే, తమగురునిలుకూలఁగ్రోచి యింతటి ఘనకార్యమును జేసినందున కారణ

మీద సిగ్గులేక సురలు విరులవాన గుంసిరట!

చ. అమరులతోడ నప్పు డని రబ్బభవుండు భవుండు నగురుం

బ్రతుదము మీఱఁగాఁ బిలిచి మావచనంబునఁ దారఁ జెందుమీ

రమణి కశుద్ధిలే దమృతరశ్మిని బొందుటచేత దాన నీ

కొమ పరిశుద్ధిఁ గాంచెఁ గయికొమ్మనఁ గొమ్మ గురుండు చేకొనెన్.

దేవతలును బ్రహ్మరుద్రులును గురునిబిలిచి వృథాచారదోషము లేకపోవుటయేకాక య
మృతరశ్మిని బొందుటచేతఁ దార పరిశుద్ధుఁ గా లయ్యెనని చెప్పి యొప్పగించిరట.

ఉ. తత్సమయంబునకొ శశి ముదంబున నచ్చటి కేగుదెంచి పు

త్రోత్సవ మాచరింప విని యుద్ధతితో గురుఁ డందువచ్చి య

స్తత్సుకుఁ డీబుధుం డిట నిశాకర రాఁ గత మేమి నీ కన

స్తస్సరబుద్ధి వాఁకిఁ బునఃకలహంబు జనించె నయ్యెడన్.

అపతివ్రతాలకముఁకు పుత్రుఁడు పుట్టఁగానేవచ్చి చంద్రుఁడు పుత్రోత్సవ మాచరించి
నప్పుడు గురు శిష్యులకు పునఃకలహము జనించెనట !

క. నావిని యజుఁ డొహూహాఁ । మీవాదము చాలుఁ గురుదమిత్రునిపుత్రుం

డీవత్స మితనిఁ జంద్రుని । కీ విష్ణూ వలదు విరస మిఁక నాంగిరసా.

అని బ్రహ్మదేవుఁ డింటిమగనికి బుద్ధిచెప్పి శిశువును తేరమగనికిప్పించి వినాదము తీర్చి
నట ! ఈవిషయమునే చెప్పుచుఁ గాశీఖండములో

గీ. చక్రవే గురునాద్ద ధర్మశాస్త్రంబుఁ దొలఁత ! బరమవిశ్వాసతాత్పర్యభక్తిగరిమ

జదివెఁ జంద్రుఁడు కామశాస్త్రంబుపిదపఁదలిరుపాన్వన నసురక్తిఁ దారయ్యెద్ద

సీ. భువనైకధర్మిచేఁ బుష్పాయుధునిచేతఁ బ్రసవాస్త్రమున నేటు పడనివాఁడు

సతిగాఢ మైత్రోధాంధకారంబునఁ గన్నుల సంధుండు గానివాఁడు

నిర్నిబంధనలోభనిద్రాభరంబునఁ బారవశ్యంబుచేఁ బడనివాఁడు

లక్ష్మీకటాక్షవిలాసదుర్మదమున మనములోపల నన్ను కొననివాఁడు

లేఁడు భూపతి గలిగెనే న్వాఁడు నృపుఁడె । షష్టధాత్రీజనులపాలివేల్పు గాఁ

బాహ్యశత్రులఁ బరిహరింపంగపచ్చు । సంతదరులను వర్జింప నలవికాదు.

ఈవిధముగా శ్రీనాథుఁడు చెప్పినరీతి ప్రౌఢవాక్యములుగాని, పురూరవశ్యత్రముల

క. పాపపరాజ్ఞుఖతామతః । దీపాంకుర మానెలంతదీర్ఘశ్వుసితా

టోపమగద్ధతి నడఁగిఁ । బ్రాపితమోహాంధకారబంధురుఁ డయ్యెన్.

సీ. లలనానితంబుమండలముపై నుత్పలదళములు రచియింపఁ దలఁచుఁగాని

తరుణి కమ్మోవిమీదఁ బ్రవాళమణిసాంపు గులుకఁగా ఘటింపఁదలఁచుఁగా

జలజాక్షికుచకుంభములమీద శశః పుత్రంబుఁ దా నొనరింపఁ దలఁచుఁగాని
మృగ రాజమధ్య నెమ్మేను లతా జేష్టితంబుఁ దెనఁగొనఁ దలఁచుఁగాని
తలఁపఁ దెప్పుడు గురువనితా సమాగమాగతా త్యుష్ణదురితదవానలంబు
దుస్సహం బనికటకటా తొగలతేఱుకలుగదుగదా వివేకంబు కాముకులకు?

సీ. సకియకౌనుఁ దలంచి సన్తార్థ మనుఁగాని యిందిడుర్నార్థ నెఁచఁడయ్యె
జెలువచన్దవఁ దలంచి సువృత్త మనుఁగాని తరుణికువృత్తంబుఁ దలఁపఁడయ్యె
సతివమోగుఁ దలంచి యకళంక మనుఁగాని తెఱవకళంకంబుఁ జెలియఁడయ్యె
సుదతినవ్వుఁ దలంచి శుచి యనుఁగాని యవ్వెలఁడుకయశుచి భావింపఁడయ్యె
గురువువంటిమహాత్ముఁ డిక్కరణిఁ దరుణి! చక్కఁదన మేగుణంబుగ సంస్కరించు
గానివ్యభిచారదోషంబుఁగాంచఁ డయ్యె! నజ్ఞుడఁ బ్రజ్ఞుడన నెవ్వఁడవనినింక?

ఈవిధముగా నబ్బి యామాత్యుఁడు చెప్పినరీతి నీతిబోధక వాక్యములుగానీ, తారాశశాంక
మునలేవు. కవియొక్క రచనను దెల్పుపద్యములు కొన్ని యుదాహరించుచున్నాను—

చ. హతబహుకిల్బిషం బగుప్రయాగము యాగముదావహంబు సాం
ప్రతముగ నందు నిందిరకుఁ బట్టనఁ బట్టణమున్ సృజింపుమా
యతులితశిల్పశక్తి గొని యంచని యంచ నిరూఢి నెక్కి యం
చితగతి ధాతయేగ జపసిద్ధులు సిద్ధులు త సృజింపఁగన్.—ఆ ౧.

చ. అలనలినాని పొల్పె నిజయావః వేశస్వకీయబింబలీ
లలు తన నెమ్మొగంబునఁ గళంకరుచు ల్నునుమీసకట్టునన్
వలదుదయారుణద్యుతులు వాతెఱ వెన్నెలదాలు లేతన
వృల నమృతంబు పల్కులకు బూనెనునాఁగ మనోహరాంగుడై.—ఆ. ౨.

ఉ. చందురుఁడుం బుకందరనిశాతశరాహతిఁ గంది నివ్వెఱం
జెందఁగ నింద్రుఁ డిట్లను శశీ వినుతా వినగానిపాతకం
బందినవాని కార్తి యగుదా గురుదార కృతాపరాధమే
ధం దిగఁద్రోచి చేసితి వృధా విబుధావళిలో విరోధమున్.—ఆ. ౩.

కూచినుంచి—తిమ్మకవి.

ఈకవి యనర్గళ మయినకవితాధార గలవాఁడు; బహుగ్రంథములను రచించి
చివవాఁడు; ఇన్నిగ్రంథములను సలక్షణ మయినమృదుమధురపాకమున రచించిన
కవి యాధునికులలో మఱియెవ్వఁడును లేడు. ఈకవి యాచువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁ

దు ; కొండిన్యగోత్రుడు ; బయ్యనామాత్యుని ప్రపాత్రుడు ; రిస్తుయాత్యుని పాత్రుడు ; గంగనామాత్యుని పుత్రుడు. ఈయనకు లచ్చమాంబతల్లి ; జగ్గన్న, సింగన్న, నరసన్న, పితృప్యలు ; వీరమ్మ పాపమ్మ, మేనత్తలు ; సింగన, జగ్గన, సూరన, తమ్ములు ; గొట్టెయ్యుక్కుల రామయామాత్యుని కూతురై నబుచ్చమ్మ భార్య. ఈవిషయములను రుక్మిణీపరిణయములోని యీక్రిందిపద్యము తెలుపుడు చేయుచున్నది—

సీ. గురుతరకొండిన్యగోత్రవిఖ్యాతుండు బయ్యనమాత్యుఁ డేధప్యతాత
నీరతోన్న దానవర్ణి తయశస్సాద్రుండు తిమ్మనసచివుఁ డెధీరుతండ్రి
ఘనులుజగ్గయు సింగనమంత్రియును నరసన్నయు నేమంత్రియగుఁడమ్మ
లలరఁ దిమ్మకవి సింగన్న జగ్గనయును సూరన యేధప్యసుతవరేణ్యు
లొనర వీరమ్మ పాప మేఘునిసహజ! లలిపరివ్రత లక్ష్మి యేనతురురాణి
యట్టి శ్రీహుచిమంచివంశాద్భివంధ్రు ! మజ్జనకు నలగంగనామాత్యుఁ దలఁచు.

ఈమధ్యను ముద్రింపఁబడిన రుక్మిణీపరిణయములో నీపద్యములోని నాలవపాదమున సింగన్న యనుటకు మాటుగా రాజన్న యని యున్నదికాని యది యచ్చతన్నని తలఁచెదను. తిమ్మకవికి సింగన్నయు జగ్గనయు సూరనయు నేకాని రాజన్న యనుతమ్ముఁడు తన ట్టణఁడు రచించిన శైస్తకము ల్పటివలకు దెలియవచ్చుచున్నది. అందు నింహించలమాత్రమములో గవి తనవ శవర్ణము చేయుచుఁ బెద్దతిమ్మఁ డగుసింగన్నను గూర్చి చెప్పిన పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

క. నాతమ్ములు సింగనయును । ఖ్యాతయశుఁడు జగ్గనయును ఘు తరనుగుణ
వ్రాతాంకుఁడు సూరనయును । భీతానసమాహు లగుచు వెలసిరి సిరులన్.

సీ. వక్రించుచందాబు భవలక మూఢత నలకెను సురమంత్రి నపమానించి
సానులం గూడి యిచ్చాని బుద్ధేదుని గన నోడు నచలపుంగవుని నెంచి
శ్రుతిదూరుడై భరించుచు కండునాలు ల్ గలిగియుండెడిభోగికుఁ డెగడి
భంగఁబు నొంది యేపట్టున కడతెను రత్నాధివాసుఁ డిరసఁగించి
ప్రజ్ఞచే గౌరవమున వాక్పాటవముఁ గూఁగాంభీర్యమున జనుల్ పొగడనెగడఁ
గూచిమంచ్యన్వయాంభోధికు మువహితుఁడుఁ జెప్పహితతంత్రంగంగయసింగమంత్రి.

కవియొక్కజన్మసంవత్సర మేదో తెలియదుగాని యితఁడు రచించిన గ్రంథములలో నెల్లఁకు మొదటి దగురుక్మిణీపరిణయము

ఉ. ఆరయ శాలివాహనశకాబ్దము ల్పదిగుణాంగచంద్రుల
బేరగుమన్నభాబ్దముఁ బ్రేమఁ బ్రబంధ మొకర్చి మీకిటుల్

చేకతో సమగ్పణము చేసితి మీకృతి యాతమిస్రహ్య
త్రైరవమిత్రతారకముగా భువి జెల్వగుఁగాత శంకరా.

అను పద్యమునుబట్టి శాలివాహనశకము ౧౬౩౪వ సంవత్సరము మన్తభాబ్దమునకు సరి
యైన హువాశకము ౧౩౦౫వ సంవత్సరమునందు జేయబడిన దగుట నిశ్చయమయి
నందున, కవి యప్పటి కిరువయ్యైదు సంవత్సరములపాఠమునాఁడయినపక్షమున
౧౬౯౦వ సంవత్సరప్రాంతమున బుట్టినవాఁడైయుండవచ్చును. అచ్చతెలుఁగు
రామాయణములోని

గీ. మురుళు మాకీవె భళ్ళాణుఁడ నెడితేలికతమురుక్తిని పెండిలికతయుబొబ్బ
మెకళుగుబ్బలికతయు మేల్తీఱనీలపెండికతయును గబ్బముల్ పేర్చిఁగూర్చి.

అను పద్యమునుబట్టి భళ్ళాణరాజచరిత్రము రుక్మిణీపరిణయమునకంటె ముందుగా రచి
యింపబడినట్లు భ్రమ కలుగునుగాని నిజ మానయఁగా రుక్మిణీపరిణయమును రచించిన
తరువాతనే కవి రాజశేఖరవిలాస మనునామాంతరము గలభళ్ళాణచరిత్రమును రచించి
నట్లు పెక్కువిదర్శనములవలన స్పష్టమగుచున్నది. రుక్మిణీపరిణయమునందుఁ గవి తా
నావఱకు గ్రంథము లేనియుఁ జేసియున్నట్లు చెప్పుకొనలేదు. కవిచేత రచియింపబడిన
మూడవగ్రంథ మగుసింహచలమాహాత్మ్యమునందు

గీ. ప్రతిభమీఱంగ రుక్మిణీపరిణయంబుఁ
గలువహర మగురాజశేఖరవిలాస

మును మణియుఁ జాలదండకములును శతక

ములును రచియించి కృతులు శంభునకు నిడితి.

అని కవి రుక్మిణీపరిణయమునే మొదటఁ జెప్పియున్నాఁడు. అక్షణసారసంగ్రహము,
రసికజ మకోభిరామము మొదలయినగ్రంథము లన్నిటిఁగానుగూడ కవి మొట్టమొదట
రుక్మిణీపరిణయమునే పేర్కొనియున్నాఁడు. కవి యేహేతువుచేతనో రుక్మిణీపరిణ
యము చేసినతరువాతఁ జేసిన అచ్చతెలుఁగు రామాయణము నీలానుందరీపరిణయము
లోనిగాఁ గలప్రస్తుకములలోఁ దా నాప్రస్తుకములను జేసి ముగించినకాలమును వేసి
కొనలేదు.

తిమ్మకవి గోదావరీమండలములోని పితాపురసంస్థానములోని డైన కందరాడ
గ్రామమునకు కరణము. ఇతఁడు కందరాడగ్రామవాసుఁడయినట్లు అక్షణసారసంగ్ర
హములోని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ జెలియవచ్చుచున్నది.—

నీ. కాండిన్యగోత్రవిఖ్యాతుఁడఁ గూచిమంచ్యన్యయాంబోధినీహారకరుఁడ
గంగనయంత్రశీఖరునకుఁ బరమపాతని యశులచ్చమాంబకును సుతుఁడ

వెరవొప్ప రుక్తిణీపరిణయంబును సింహశైలమాహాత్మ్యంబు నీల పెండ్లి
కథయును రాజశేఖరవిలాసము నచ్చతెలుగురామాయణంబును మొదలగు
కృతులు రచించి పార్వతీపతికి భక్తి తోడ నప్పన మొసంగినవాడఁ గఁడ
రాడపురసంస్థితుఁడఁ గడుబ్రోడ నేను విష్ణుకవిచంద్రుఁడను జగద్విదితయశుఁడ.

ఈయన గ్రంథములు చేయ నారంభించినకాలమునందు పీఠికాపురసంస్థానమునకు రావు
మాధవరాయనృపతి ప్రభువుగా నుండెను. ఈవిషయము రుక్తిణీపరిణయములోని యీ
పద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

సీ. చక్రవాళాహార్యజలధికుల్యోన్నతప్రాకారపరిభ్రావిరాజితంబు
సాంద్రముక్తాసాధవం దశాలానేకభర్తనిర్మితహర్త్యశర్తదంబు
కరిసైంధవాంధోలికాధేనుధనధాన్యవనదేవగృహసరోవర్ణితంబు
విమలచాతుర్వర్ణ్యవిద్వత్కవిశ్రేష్ఠ భటకటాచూత్యవిస్ఫోతంబు
రాజమహేంద్రవరదుర్గరాజ్యభూరిభారసంభరణాశ్రాంతభాసమాన
రావుమాధవనృపపరిరక్షితంబు । భోగనికరంబు పీఠికాపురవరంబు

ఈరావు మాధవనృపతియే కొన్నిగ్రంథములు రచించిన యనంతరమునఁ గఃకిఁ
గవిసార్వభౌమబిరుదము నిచ్చినట్లు రసికజనమనోభిరామములోని యీక్రింది పద్యము
వలనఁ గనఁబడుచున్నది—

సీ. నిఖిలవిద్యాభ్యాసనిశ్రుణుఁడు మత్సహోదరుఁ డగుఁగ్గసత్కవితనయులు
ఘోషులు తిమ్మనయు సింగనయును లేఖకపాతకులై కృతు ల్ప్రబలఁజేయఁ
జేర్చిఁగ్రాంచినవాడఁ బీఠపురప్రాజ్యరాజ్యాధిపత్యవిరాజమాన
భూరితై భవుఁడు నద్భుతపరాక్రముఁడును దానకళాధురంధరుఁడునైన
రావు నీలాద్రిమాధవరాయనృపతి । చేతఁ గవిసార్వభౌమ విఖ్యాతబిరుద
మందినఘురుండఁ దిమ్మయాహ్వాయుఁడ నేను విమలతరభక్తి మదిలోనవిస్తరిల్ల.

కవి పీఠికాపురసంస్థానములో నుండినవాఁ డయినను తనగ్రంథములు వేనిని నరాఁకి
తము చేయక యిట్లుదేవతయైన కుక్కుటేశ్వరస్వామికే యంకితము చేసియున్నాఁడు.
ఇతఁడు రుక్తిణీపరిణయమును రాజశేఖరవిలాసమును జేసినతరువాత రాజు తనకొక
గ్రంథము నంకితము చేయ నడిగినట్లును కవి యట్లుచేయ నష్టములేనివాఁ డయినట్లును
సింహాచలమాహాత్మ్యములోని యీపద్యములవలన నూహింపఁదగియున్నది.—

క. నృపులకుఁ గావ్యం బొసంగిన । నపవర్గం బిడఁగఁగలరొ యటుగాకున్న
ద్విపతురగభూషణాంబర । తపనీయాదికముచేతఁ దమపంగలగో.

సీ. స్విజపుంగవులకుఁ బ్రజేశింపఁగారానివృథుగృహంతరములఁ బ్రేమనుండి
కృత్యుంతధర్మపద్ధతు లెవ్వ యెఱుఁగక ధరణిపై నడువఁ బాదములు లేక
దుస్కి १ యల్ చేయుమంత్రులు చెప్పినటులె మీఱకనటంపు చున్విజహ్వికలుగఁగి
వితతంబుగా వక్రగతులచే బొదలుచుఁ బూని యేప్రొద్దును బున్ను రనుచు
గాఢరోషవిషాఁలోద్ధూఃఖూర! వక్త్రములుగల్గి దర్శదవర్తు లగుచుఁ
జెలఁగుచుండెడుభోగిగా జులభజంపఁ గుటిలతరబుద్ధి నెవ్వఁడు కోరఁగలఁడు?

*

*

*

*

క. పనిపూని తుచ్చభోగం । బునకై కొఱగానిజనులఁ బొగడుటయెల్ల
గనుఁగొన నిహపరదూరం । బని తలఁచి వినిర్తలాంతరంగుడ నగుచున్.

ఈయన శివభక్తుడయి తాను జేసిన గ్రంథముల నన్నిటిని పితాపురమునందలి కుక్కు
లేశ్వరస్వామికే యంకితము చేసినన, ఒక్క సర్వపురమాహాత్మ్యమును మాత్రము
రాజానుగ్రహము నపేక్షించికాఁబోలును కవిసార్వభౌమబిరుద మండినతరువాత
సర్వవరమందలి భావనారాయణస్వామి కంకితము చేసెను. ఈసర్వవరము పితాపురపు
రాజుల గురువులగు వైష్ణవస్వాములకు నివాసస్థలమయి వీధికాపురమునకు సమీప
మున నున్నది. కవిమాత్రము సర్వపురమాహాత్మ్యములో భావనారాయణస్వామి తనకు
స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి యిట్లాఁతచ్చినట్లు చెప్పికొనియున్నాఁడు. —

సీ. ప్రాధిమై రుక్మిణీపరిణయంబును సింహశైలమాహాత్మ్యంబు నీలపెండ్లి
కథయును రాజశేఖరవిలాసంబును నచ్చలెనుంగురామాయణంబు
సారంగధరనరేశ్వరచరితంబు సప్తార్ణవసంగమాహాత్మ్యకంబు
రసికజనమనోభిరామంబు లక్షణసారసంగ్రహము నింపారఁ గూర్చి
కృతులు శంభుని కిడిచనుకృతివీచు! ప్రతిభ మెఱుంగునొక్క సత్కృతియొనర్చి
మాకు నర్పణచేయు నెమ్మదిదలిగ్వు, నిమ్మకడచంద్ర మునితనుధీకులేంద్ర.

తనకు మాహేశ్వరాచారవృత్తి నుపదేశించిన శైవుఁ డగు దెందులూరిలింగ నారాయణుని

క. చిరభక్తిం బొగడెద ను! ద్దురునాథుం దెందలూ కులపావనునిన్

గరుణానిధి నపరాంతక । హరమూర్తిని ఘనుని లింగనారాధ్యమణిన్.

ఇత్యాది బహుపద్యములతో బహుగ్రంథములయందు స్తుతించి శివభక్తుఁ డయినను,
కవి తాను కేవల శివమతస్థుఁడుగాక శివకేశవులకు భేదము లేదని భావించెడి యద్వైత
మతస్థుడయియుండెను. కవి తాను కట్టకడపట రచించిన శివలీలావిలాసములో
నిందు క్రిందఁ బొందుపఱచిన పద్యమునందుఁ దాను జేసినస్తోత్రముల నన్నిటిని
జేర్కొనియున్నాఁడు—

సీ. ప్రతిభ న్న రుక్మిణీపరిణయంబును సింహశైలమాహాత్మ్యంబు నీలపెండ్లి
కతయును రాజశేఖరవిలాసంబును నచ్చతెనుంగురామాయణంబు
సారంగధరవృషచరితంబు సాగరసంగమాహాత్మ్యంబు రంగుమీరి
రసికజనమనోభిరామంబు లక్షణసారసంగ్రహమును సర్వపురస
మంచితక్షేత్రకథనంబు మణియుఁబెక్కు శతకదండకసత్కృతల్ ప్రతిభఁగూర్చి
యొక్కమలరారఁ బావ్యతీవల్లభునకు! భక్తి నర్పణ చేసినభవ్యమతిని.

ఈగ్రంథములలో సారంగధరచరిత్రమును సాగరసంగమాహాత్మ్యమును నాకు లభింపలేదు. అవి చిన్నగ్రంథము అని కవివంశములోనివా రొకరు నాతోడఁ జెప్పియున్నారు. ఈకవి కవిత్వములో నచ్చతెలుఁగుపదము లధికముగా నుండును. కష్టపడి మొట్టమొదట యావనకాలమునందు శృంగారప్రధానముగా రచియించిన దగుటచే రుక్మిణీపరిణయము నందే కవి యొక్కవప్రౌఢియను జూపియున్నాఁడు. కవికృతము లయినబహుగ్రంథములు పురాణపాకమున రచియింపఁబడినవి. శ్రేష్ఠములును శబ్దాలంకారములును విశేషముగా నుండినను, కవిత్వమునం దద్భుతకల్పన లంతఁగాఁ గాఁబడవు మొట్టమొదట రచియింపఁబడిన గ్రంథములలో నదంత స్త్రీవాచకపదసంధులు లోనుగాఁగల కొన్నిదోషములు కనఁబడుచున్నను, అటుపిమ్మటఁ జేసినగ్రంథములు నిర్దుష్టములుగా నున్నవి. కవి యితరగ్రంథములను రచియించిన కాలసరిమితిఁబట్టి విచారింపఁగా, ౧౭౧౫ వ సంవత్సరమునందు ముగింపఁబడిన రుక్మిణీపరిణయము ౧౭౧౦ వ సంవత్సరమునందారంభింపఁబడి సంవత్సరమున కొక్కొక్కయాశ్వాసము చొప్పున నయిదాశ్వాసములు నయిదుసంవత్సరములలో రచియింపఁబడినని చెప్పుట సత్యమున కంతమారముగా నుండదు. కవన మారంభించి యొకటిరెండు శతకములను జేసి ప్రబంధ రచనకుఁ బూనునప్పటికిఁ గవి కిరువదిసంవత్సరముల ప్రాయ ముండుననుటయు సంతగా తప్పు కానేరదు. కవి తరువాత రచియించిన రెండవగ్రంథ మగురాజశేఖరవిలాసము మాదాశ్వాసములును మామసంవత్సరములలోఁ జేసినపక్షమున, ఆపైస్తకమును ౧౮౧౫ వ సంవత్సరమున ముగించియుండవచ్చును. మూడవగ్రంథ మగుసింహచలమాహాత్మ్య మయివాశ్వాసములు నయిదుసంవత్సరములలోఁ జేసినయెడల, ఆస్థలపురాణము ౧౭౨౩ వ సంవత్సరమునందు ముగింపఁబడియుండును. కవితే రచియింపఁబడిన గ్రంథములలో నాలవదియు నచ్చతెలుఁగుకావ్యములలో మొదటిదియునైన నీలాసుందరీ పరిణయము మాదాశ్వాసములును మామసంవత్సరములలో రచియింపఁబడినచో, అది ౧౭౨౭ వ సంవత్సరమునందు ముగింపఁబడియుండును. అయిదవగ్రంథ మగు నచ్చతెలుఁగురామాయణ మాటుకాండములు నాటుసంవత్సరములలోఁ గూర్పఁబడిన

పక్షమున, అది ౧౭౩౨ వ సంవత్సరమునందు సమాప్తి నొందియుండును. ఈయచ్చ తెలుగుకావ్యముల రచనచేత, గవి కభినవవాగనుశాసనబిరుదము వచ్చెనని చెప్పదురు. అటువగ్రంథము గు సారంగధరచరిత్రమును రెండుసంవత్సరములలో, జేసిననీ, అది ౧౭౩౪వ సంవత్సరములో పూర్తియైయుండును. ఏడవది యగుసాగరసంగమోత్సవము రెండుసంవత్సరములలో, జేయబడినయెడల, ౧౭౩౬వ సంవత్సరమున సంపూర్ణమయి యుండును. ఎనమిదవగ్రంథ మగులక్షణసారసంగ్రహము

గీ. శాలివాహనశక వర్ష సంఖ్యకరణసాగ శశిసంజ్ఞకలయ రాద్యబ్దమునను

భాద్రపదశుక్లపంచమివటసు బూర్ణమయ్యై నీకృతి నీపేర నగుతేశ.

అని శాలివాహనశకము ౧౬౬౨ వ సంవత్సరమునకు సరి యైకైనుశకము ౧౭౪౦ వ సంవత్సరమునందు ముగింపబడినదని కవి యే చెప్పియున్నాడు. మూడాశ్వాసములు గల యీలక్షణగ్రంథమును రచించుటకు గడికి ౧౭౩౬ వ సంవత్సరము మొదలు కొని నాలుగుసంవత్సరములు పట్టియుండును. చంద్రమహాలేఖులొనన్న యాకాశమేశ మువారియింట, గలప్రస్తకములను నెదకింపగా నందు భారతాదులును లక్షణవిషయకగ్రంథములునుదక్కి- ఏకేషగ్రంథము లేవియుఁ గానబడనందునన, లక్షణసార సంగ్రహములో లక్ష్యములు గాఁ జూపబడిన ప్రబంధాదులలోని పద్యములు చాలవఱ కితరపూర్వలక్షణగ్రంథములలో నున్నవే యగుటచేతన, కవి యీగ్రంథరచనమునందు భారతరామాయణములను మఱి కొన్నిప్రబంధములనుమాత్రమే శోధించునట్లు తోచుచున్నది. అందుచేత గ్రంథప సమాప్తికి నాలుగుసంవత్సరములు చాలును.

గీ. తెలుగు కు మున్ను లక్షణంబులు మహాకవిశ్వరూప్ పెక్కురచించి యిడి రికేల కూర్పవలెనన్నఁ బ్రాధికుకొఱకు నాకుఁ దెలిసినతెఱంగుఁ దగఁగొంతతెలియ బలుతు.

అని కవి లక్షణసాగసంగ్రహమున, బూర్వలక్షణగ్రంథములలో లేని నూతనః పయము లను గొన్నిటిని జేర్చినట్లు చెప్పియున్నాడు. కొన్నివిషయములను గవి క్రొత్తగా శోధించి చేర్చిననుటకు సంజీహములేదు. తొమ్మిదవగ్రంథ మగురసికజనమనోభిరామ మనెడి యాతాశ్వాసములప్రబంధమును రచించుటకు గడికి ౧౭౪౦ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౭౫౦ వ సంవత్సరమువఱకును పదిసంవత్సరములు పట్టివడి.

సీ. * * రసికజనమనోభిరామం బనెడుపేరఁ దెనుఁగున శాలివాహనశకాబ్దములఁ గరగిరిరసభూసంఖ్యఁ దద్దయు వఱలుప్రమోదూతవత్సరమున నీప్రబంధరబు రచించి నీకొసఁగితి.

అని కవి రసికజనమనోభిరామమును దాను శాలివాహనశకము ౧౬౭౨ వ సంవత్సరమునకు సరియైన ౧౭౫౦ వ సంవత్సరమున రచించినట్లు చెప్పెను. ఈకవి యీ

గ్రంథమును బహుశుస్తకములు చరివి బహుసంవత్సరములు శ్రమచేసి తనప్రాధిమ
నంతను జూపి వసుచరిత్రమువలె నుండవలెనని దాని ననుసరించిచేసెను. అందుచేతనే
కవి యీగ్రంథానియందు

నీ. బహుశురాణములు ప్రబంధము ల్లక్షణశాస్త్రము ల్వివిధకోశములు నాట
కము లలంకారశాస్త్రములును శోధించి ప్రాధిమై నేతత్ప్రబంధ మేనొ

నర్చెద

*

*

*

*

*

అని ప్రాసికొనియున్నాఁడు. అయినచు వసుచరిత్రమునందుఁగల ప్రాధిమిలోను సార
స్యములోను శతా శ్తమైనచు రసికజనమనోభిరామమునకు రాలేదు. అన్యోన్య తార
తమ్యము లేటపడుటకయి యుభయగ్రంథములనుండియు సమానవిషయములకు దెలుపు
పద్యములకు గొన్నిటి నిఁదుఁజూపెదను. వసుచరిత్రములో గిరికాదేవిని గూర్చుటకయి
రాజుచేతఁ బంపఁబడినదూత పోయి సఖీజనమధ్యమున నున్న కన్నియను జూచి సమ
యోచితసరసాలాపములతో ముచ్చటించి యామెచెలిక తైలచేతనే,

ఉ. ఇన్నగ రాజుఁ జూక వసుధేశ్వరుఁ డెన్నఁడు వచ్చు వచ్చి యీ

క్రొన్నకతీవజ్ఞులములకోనకు నెన్నఁడు దీగ్గు డిగ్గి యీ

కన్నియఁ గన్నులారఁ గుశుకంబున నెన్నఁడు గాంచుఁ గాంచి తా

నెన్నఁడు గారవించుఁ జెలు లెన్నఁడు కాంతు రభీష్టసంపదల్

రాజునిమి త్తమయి ప్రార్థించునట్లుచేసి నేర్పుతో కార్యసంఘటనముచేయఁగా, రసిక
జనమనోభిరామములోఁ బ్రయురాలి నిమిత్తమయి రాజుచేఁ బంపఁబడినదూత
యామెకడకుఁబోయి

చ. పలుకులు కేయు నేటి కిఁక భావభవప్రతిమానుఁ డైనయా

చెలుపునితోడుతం జెలిమి చేకుట కున్న నయారె నీమెయిం

గల యెల్లవివ్వనం బడవిఁగాచినవెన్నెలసుమ్ము ముద్దులే

జిలుకలకొల్కి నాపలుకు చిత్తమునం దలపోసిచూడుమా.

అనిచెప్పి యామెచేత

చ. అవునవు మంచిప్రోడనె బళా యశు కించుక లేక మానినీ

నివహసభాగ్రభాగమున నిల్చి వినం గొఱగానివాక్యముల్

తనిలి వదింపఁ జాగితిని తాళుమమే మటియొక్కఁడైనదూ

తవు నిను నేమియుం బలుక ధర్తము కాదని యొంటి మిత్తటికె.

అని చీవాట్లుతిని తనప్రభువువద్దకు మరలివచ్చెను.

చ. కటకట మమ్మ నొక్కత్రుటికాలముఁ బాయనిదాన పొటిమై
నెటువలె వచ్చి తమ్మ చెలి యిచ్చటివేకపుడేనెవాక లీ
వెటువలె నీడి తమ్మ తెరు వెల్లరు బుప్పాడి నీపదాంబుజం
బెటువలె నోర్చె నమ్మ తరుణీ తగు నమ్మ కడిందిచెదముల్ — వసుచ.

ఉ. కొమ్మరొ ముమ్మరింపువెతఁ గుందుచు ని ల్లెడఁబాసి యిమ్మైముక
మమ్మఱచేసి యొంటిగ వంబున కేటికి వచ్చితమ్మ నె
త్తమ్మలగేరునీమృదుపదంబులు కంచె గదమ్మ మేలు మే
లమ్మకచెల్ల నీబలుగయాళితనమ్ములు చెప్పఁ జిత్రముల్. — రసికజ.

ఈపుస్తకమునందు స్త్రీవర్ణనములు మొదలయినవి నెట్టిగాఁ జేయఁబడినవి. ఈశృంగార
ప్రబంధమును రచించిన కొంతకాలమునకుఁ గవి వీధినిబడి పోవుచుండఁగా నొక
వేశ్య చూచి రసికజనమనోభిరామమును జనివియున్న దగుటచే నందలిరసికముద్ర
కానందించి వలచి వచ్చి పైఁబడి కని కొఁగిలించుకొనఁగా నతఁడు పెదమొగము
పెట్టె ననియు, అందుపయి నా సరసురాలు

చ. చతురులలోన నె తయును జాణ వటంచును నేను గొఁగిలిం

చితి నిటు మాముమో విడఁగఁ జెల్లునె యోరసికాగ్రగణ్య

అని మాకుకవిత్వము చేసి యుడుగఁగా,

అ| ద్భృతమగునట్టి బంగరపుబొంగరపుంగవబోయినీకుచ

ద్వితయును తొమ్మ నాటి యలవీపున దూసె నటంచుఁ జూచితీక్ష.

అ) కవి పద్యముపూరించి యుత్తర మిచ్చెననియు, చెల్పు వాడుకయొకటి కొంతకాలము
నుండి కలదుగాని యిది గు రసికత్వముకల్లనుజారత్వమేముఖ్యమనిభావించెడియపూర్వ
పండితులచేరితరకవులయందారోపింపఁబడినరీతియసత్యకల్పనమేయనుటకుసందేహము
లేదు. రుక్తిశీహరిణయగుచు యుగించునాటికిఁ గవి కిరువరియైదు సంవత్సరములున్నచో
నిప్పటి కాతని కలువనిస వత్సరములు దాటియుండవలెను. కులవృత్తిలోషముచేనెంత
సిగ్గునిడిచినదయినను పట్టపగలు నట్లనడివీధిలో నడుచుచున్న ముసలి రసికునిపయిఁబడి
నడుచుపడుపుపడఁతి యెల్లరుఁ జూచుచుండఁ గొఁగిలించుకొన్నదనుటకంటెఁ బరి
హాసాస్పదమయిన విరుద్ధపుమాట మఱొకటి యుండదు. పదవదియగు మాఢాశ్వాస
ములుగల సర్వపురమాహాత్మ్యము తరువాత నాలుగుసంవత్సరములలో ౧౫౫౪ వ
సంవత్సరమునందు యుగింపఁబడినది.

పదునొకండవదియు కట్టకడపటిదియు నగుశివలీలావిలాస మనుశెండాశ్వాసముల
గంధము మఱి రెండేండ్లకు

గీ. శాలివాహనశకము శఃవర్ష సంఖ్య మనున గాంగళిసంజ్ఞ నలగుభారాబ్దమునను
దగరచించినయాకృతిభరణిమందు | నానుధాకరతారార్కమగుచునుండు.

శాలివాహనశకము ౧౩౩౦ వ సంవత్సరమునకు సరియైన ౧౩౫౬ వ సంవత్సరమున
గవియుంపబడినది. అటుతరువాత గవిచే రచియింపబడిన గ్రంథము లేయొక
గానరావు. ఆరంభదశలో రచియింపబడిన కుక్కుటేశ్వరశతకము మొదలయిన
కొన్ని శతకములును దండకములును గలవు. శివలీలాదిలాసము ముగిసిన యల్పకాలము
లోనే కవి పరలోకగతుడయ్యెను. కాబట్టి యతఁడు ౧౩౫౩ వ సంవత్సరమునందు
మృతినొందెనని యించుమిఠచుగా నిశ్చయముగానే చెప్పవచ్చును. ఇందుచేత గవి
దాదాపుగా డెబ్బిదిసంవత్సరములు జీవించి నుమారు నలువదియైదు సంవత్సరములు
గ్రంథరచనయందు గడపినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈకవి సంతతిలేదట. ఈకవి
యొక్క కడపటి కాలములో నింగిపువాకిని ప్రేమించివాకిని యుద్ధములు జరిగినందున
కండరాజమీందుగా రాకపోకలు చేయుచు వచ్చిన నేలకాడికి వెఱచి యాగ్రామము
విడిచి చంద్రమపాలెను నివాసముగా నేర్పించుకొనెను. ఈకవివంశమువా రిప్పటికిని
చంద్రమపాలె మలోనే యున్నారు. ఆంధ్రనామసంగ్రహముచేసిన పైడిపాటిలక్ష్మణ
కవి, కన్నప్పనరిత్రముచేసిన కంచిరాజు సూరయ్య, శివజ్ఞానదీపికనుజేసినకఃలోకబ్రహ్మ,
ఇందుమతీ కళ్యాణముచేసిన యంగర బసవయ్య, ద్వాదశరాజచరిత్ర చేసిన కట్టవరపు
చిట్టమరాజు, నిప్పద రుక్మాంగదచరిత్రముచేసిన రామయ భాస్కరుఁడు, మొదలగు
కవు లీకవికిఁ బూర్వమునందుండినట్లు లక్షణసారసంగ్రహములో నియ్యబడిన లక్ష్య
ములవలనఁ జెలియవచ్చుచున్నది. కవియొక్క శైలిని జూపెను పద్యములఁ గొన్నిటి
నిం దాదాహరించుచున్నాను—

యక్తిశీ సరిణయను.

ఉ. సారము ముద్దుబల్కు ఘనసారము నిద్దపుమేతావి కా
సారము నాభిరంధ్రము పిసారము తేటమిటాంచూపు శ్రీ
కారము కర్ణయుగ్మము చొకారము నవ్వు మొగంబు పట్టుదా
కారము కొళ్పు సన్నధువికారము మో వఘాలలామకుక. — అ. ౨.

ఉ. కొను చలింప నిద్దపు మొగంబుఁ జెమ్మటగుంపఁ గంకణ
ధ్వజము లింపునింపఁ గరితాళగతు ల్పనరింప హాగముల్
పూనివటింప నూర్పుసాలపు న్యలితెమ్మరంలంగురింపఁగాఁ
భానయొకర్దు యక్తికికి సంపగినూనెఁ దలంతు నేర్పువక. — అ. ౩.

రాజశేఖరవిలాసము.

శా. ఏరాభూవర మామఁ గాంచనతురంగభాంబరాందోళికా
భూరిస్యందనమందిరోపవనసమ్భాషామణి శ్రేణులున్
బే రన్నందగుహలైలుం బడుపులున్ లెక్కింప కర్థంబులున్
ఈరా కోరికతీరి మిఱికిక నీవెంతేనియున్ ధీరతన్.—ఆ. ౧

ఉ. జయ్యెదఁ జెల్లఁచుంబ విభునానతి గైకొని వాడిచూపు లా
య్యెయ్యనమిఱ లేకగవు లొల్పుగఁ జెక్కులఁబాట తీసిమై
బయ్యెదజాతి ముద్దుమనబల్కులు చెల్వలరార నన్విటుం
జయ్యనఁ జేరి మ్రొక్కి నెఱజాణగు తెల్ల నెఱింగి రంగుగన్.—ఆ. 3.

వింహశైల మాహాత్మ్యము.

మ. వలపుంగొజ్జఁగినీటితీతలహరీవాఙ్మందువు త్పిమ్ముచున్
గలయం గల్పురపుండుమారము మెమున్ గాటంబుగాఁ గుప్పించున్
బలవద్దర్పకబాణపంక్తుబక్రియన్ బైపె పరు లుల్పుచున్
జెలఁగె న్నదసమీకణుడు దితిజశ్రేష్ఠాగ్రభాగంబుగన్.—ఆ. ౨.

౧. అక్కట! దైత్యనాయకఁడహస్తిశముం దవయాత్త నెంశయున్
మక్కు వమీతి నిన్దనుచుమాట దలంపక తన్విపక్షునిన్
బెక్కుఁదెఱంగులం గడఁగి వేర్కొనఁజూచెడుచిన్న వాడవీ
వెక్కడ? తత్త్వ మెక్కడ? సహింపఁడునుమ్మ నిశాచరార్భకా.—ఆ. 3.

నీలానుందరీ పరిణయము.

ఉ. మినుకుఁగ డానిబగరపుమేడల సోరజగడ్లవెంట రే
ల్పరియెడిరిక్క మొత్తమును బక్కఁగఁజూచి మెఱుంగుబోండ్లు ని
చ్చలు పిశిశిల్లఁజుట్టి యవి జాతీచరం దమగోళు చుక్కలం
చును నెడనిల్చి చేవదలి చూచుచు నబ్బురపోదు రందులన్.—ఆ. ౧.

ఉ. కన్నులవింటివాడ తగకన్నులదేవరతోడఁబోరి మున్
బన్ను నొంది మేదొంటగుపట్టున నెక్కడ డాగిపోయెనీ
వన్నెటికంబు? నేను కొఱమానినకోయిలదిల్క మూడి లన్
బన్నుగఁ గూడి చేకియల బాములఁ బెట్టెదు పోటుబంటవై.—ఆ. 3.

అచ్చతెలుగు రామాయణము.

ఉ. కాయుని మేటికప్పు కొడుకాయను నిద్రపుఁబూతమాపిజె
కాయను బంబరతమిఱిలుకాయను న్నబళసోయగంపులబో

కాయశుః బల్క వేమి యలుకాయశుః బలతమతీతనోటు కై
 కాయను నేర యిట్లు దుశుకాయనుఁ మాయగఁ గోరికాయశుఁ—అయోధ్య
 చ. జగములఁ బియ్యె పుడమిజవ్వనిగాదిలిఁ బియ్యెనయి
 మునుదలమిన్నఁ దెచ్చితిని మోస మెటుంగక నీకు నెవ్వరుం
 దగఁ దిదియంచుఁ దెల్పఁ గలదంటలు గల్గిమిఁజేసి యిట్టికీ
 దగపడె నింక నైన విడనాడక కామునిప్రపాళుఁ జేరుమి.—సుందర.

లక్షణసారసంగ్రహము.

చ. కరములు దోయిలించి కుతుకంబున నిచ్చలుఁ బ్రస్తుతింతు భా
 స్వరగుణవంతునికొ సకలసత్కవిజాలవనీవసంతుఁకొ
 జిరకరుణానిశాంతుని విశిష్టజనావనతాపశాంతునికొ
 సురతగమంజరీనిభయశోహరిదంతుని నేకదంతునికొ.—అ. ౧.

మ. ఘనకారుణ్యకటాక్ష రాక్షసచమూగంధేభహర్యక్ష స
 జ్జనసంగక్షణదీక్ష పాలితసరోజాతాక్ష శక్రకాంబుజా
 సముఖ్యామరపక్ష దక్షసవనాంచతోగ్రధతామ్రాక్ష యా
 చనకప్రాంగణకల్పవృక్ష రిళశిక్షాదక్ష మోక్షప్రదా.—అ. ౨.

రసికజనమనోభిరామము.

మ. తరుమూలంబులసొంతఁ బొంది సచివోత్తంసంబు వీక్షించె బా
 స్వరకార్తస్వరవిగ్రహకొ సమదచంచచ్చంచరీకాలకకొ
 శరదెందుప్రతిమాసచారువదనకొ జక్రస్థని నివిస్ఫుర
 త్సరసీజాతదళాయతాక్షి నొకకాంతాలోకమాదామణికొ.—అ. ౩.

మ. సవనావిక్రియల న్సుధాంధులను మెచ్చుంజేసి ధన్యాత్తులె
 నవిశేషజ్ఞుల కబ్బుఁగాక యకటా నా కేటికింగలు ని
 భృవనాతీతవిలాసవిభ్రమకళాభూప్రభాంచన్నరు
 ద్ధవళాక్షినుధురాధరాధరసుధాధారాసరిద్ధోరణుల్.—అ. ౪.

సర్వపుర మాహర్త్యము.

మ. సరస్వీర్తలనీరబిందుకణసుల్ సమ్యగ్గతింబూని వి
 స్ఫురదారామలతాంతసౌరభరజశ్రుంజంబుఁ గైకొంచు ని
 ర్భరమందానిలశాబకప్రకరముల్ పల్కలు నక్కోనలోఁ
 దిరుగుం భాంధజనశ్రమాపహరణోద్వృత్తిం బ్రకాశింపుచుకొ.—అ. ౫.

ఉ. నీకరుణామలొక నమునిల్పిఁచోఁ గులహీనుఁడ౯ హయా
నేకపహీనుచామరమనీరమణీయవిభూషణావికా
స్తోకవిభూతి చెంది పరిశుద్ధులుం డన మించు లేచో
నాకనివాసుఁడు౯ వెతల నందుఁగడమ్మ జగత్కుటుంబినీ.—అ. 3.

శివలీలావిలాసము.

ఉ. అంగదమున్చికావలయుహారలలాటిక లెమ్మె నెమ్మెయి౯
రంగులు గుల్కఁ గ్రొందగటు నాడెళుబావడ సొపునింప మే
ల్బంగరుగిల్కుటందియలు బాళిగ నంఘ్రులఘశృఘశృఙ్గ
గంగ యనుంగులం గలసి కాతుకలీలలఁ గ్రీడ సేయుచు౯.—అ. ౧

ఉ. కన్నులుమూయుఁ ద్రభిపడి గ్రక్కునదిక్కులు రోయు నూరకే
సన్నలు చేయుఁ బైవలువ చయ్యననవ్వలద్రోయు మిఁటిపై
వెన్నెలగాయుచందుగుని వేడికిఁ దాఁ బెడఁబాయు నద్దిరా
చిన్నెలజంగమప్రభునిచిత్తవికారము లెన్నఁ జిత్రముల్.—అ. ౨.



కక్కలంక-వీరభద్రకవి.



ఈకవి కూచిమంచి తిమ్మకవి జగ్గక పులకాలములోనే పితాపురమునందుండి
క్రిలి ప్రసిద్ధిగన్నవాఁడు. కూచిమంచి తిమ్మకవివలెనే యితఁడును దెందులూరి
గనారాధ్యుని శిష్యుఁడయి తన వాసవదత్తాపరిణయమునం దాతని నిట్లుస్తుతించి
ంన్నాఁడు—

సీ. అంభోధివలయితకుంభినీజననతదంభశాంభవకళాజృంభితములు
నందివాహపదారవిందఃకృష్ణాసమరందసంపాదనేందిందిరములు
స్వేక్షణాదరనరాధ్యక్షలక్ష్మీప్రదానక్షమసామాజ్యదక్షిణములు
ఉహోపదాత్తబోధాహతస్వాంశసందేహలీలాపశ్యతోహరములు
ధీరతాగుణమణిహారి దెందులూరి । లింగగురువరసత్కృపాపాంగవీక్ష
ణములు సతతంబు శుభనిదానంబులౌచు । శిష్టజనములదయను రక్షించుఁ గాత
కవి గౌరీకళ్యాణ ము నామముతోఁ గాళిదాసకృతమయిన కుమారసంభవమును
లింగించుటయేకాక సుబంధకవి విరచితమయిన వాసవదత్తను వాసవదత్తాపరిణయ
మపేరితో నాంధ్రీకరించి దానిని పీఠికాపురాధీశ్వరుఁడయిన రావు మాధవరాయని

గారి కంకితముచేసెను. పద్మనాభకకులసంభవుడైన శ్రీ రామచంద్ర మాధవరాయ
నృపాలుడు తన్ను బిలిపించి వాసవదత్తను దెంగింప నడిగినకథయొకటి వాసవదత్త
పరిణయమునం దిట్లు చెప్పికొనియున్నాడు—

శా. శ్రీమచ్ఛండాకళాకీర్తిపదరాజీవద్వయీభావనా
సామర్థ్యోదితవాక్ప్రపంచఘటనాచాతుర్యవిద్యజ్ఞన
స్తోమానందదశేషశ్రీనిజవిలాసస్వక్కులంకాన్వయుఁ
త్రేమాద్యాస్పదు వీరభద్రుని ననుం బిల్పించి యుల్పొందుచున్.

క. తాతలతరముననుండియుఁ నీతనిజనకుండు మనకు హితుఁడు కవీంద్రుఁ
డీతని చేతఁ గృతి వి । ఖ్యాతిగల గైకొందు ననుచు హర్షం బొడవన్.

గీ. సకలయౌను సముచితాసనమునందు । నంతకంబునఁ గూర్చుండ నాజ్ఞ యొసఁ
మందహాసాంచితముఖారవిందుఁ డగుచు । సతిదయానూర్తి నిట్లని యానతిచ్చె

క. శ్రీవెలయు సాధయభాషల । నీవలెగృతఁజేయఁగలరె నేటిః పీంద్రుల్
భూనిశితకవితావి । రాభవయశస్సాంద్ర వీరభద్రకవీంద్రుఁ.

నీ. మీతాత లోకవిఖ్యాతభాషాఖిలశేషాహి యాచంద్ర శేఖరుండు
మితండ్రి చాటువా గాతతచిత్రప్రభంభకల్పనకాలి భాస్కరుండు
మితల్లితండ్రి పురాతనసత్కవినాథుల కెన విశ్వనాథసుకవి
మీమేనమామ సుత్రామవై భవుఁడు సద్యఃకృతిమతి వేంకటాద్రిసుకవి
చదువకయె శ్రీసతీశప్రసాదగణిమ । బాల్యమునను గుమారసంభవము తెనుఁగ
చేసి కవులెంచఁ బ్రఖ్యాతిఁ జింది తీవు । కలరె నీసము లాధునికులు కవీంద్రు

ఉ. అత్యలఘుక్రియానిపుణుడై ధరణీతల మేలు విక్రమా
దిత్యసభాంతరంబునఁ బ్రత్యక్షుడై ఘనధీసమగతఁ
సత్యవతీతనూభవునిజాడఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కి నవ్యసా
హిత్యమునన్ సుఖంధుసుకవీంద్రుఁడు ప్రస్తుతిగన్న వాఁడిలన్.

గీ. ఘనతరమనీమనముకొకకవరుండు । ప్రతిపదశ్లేషగద్యప్రబంధ మత్యు
దారితమై యెప్పు వాసవదత్తయనఁగ । నార్యులొకభ కడుచోద్య మనితి సభను

మః స్థానీయం బగుతల్ల భాక్రమము భాషాయోషిదంఘ్రీస్ఫుర
న్నవమంజరీసాదమేదురఁ తాంత ప్రాథవాగ్గుంభః
భాషామృతముల నాంధ్రకావ్యముగ వైదర్భీగతిం గూర్చు త
త్కవీవ్యోక్తులు కొన్ని నీకవితకుం గైచండ గావింపఁగన్.

క. వరమతి వాసవదత్తా | పరిణయమును జెప్పి యీ ప్రబంధము విద్య
త్పరిగణ్యంబుగ మాకుం | దిరముగ నంకితము చేయు ధీరపచారా.

ధర్మహరియొక్క సుభాషితరత్నావళిని దెలిగించిన యేమగు లక్షణకవి మొదలైన వా
రీకవితో సమకాలికులు. సమకాలమునందున్న కవులు కూచిమంచి తిమ్మకవిని బొగడక
యితనిని బొగడుటచేఁ దిమ్మకవికవిత్వము కంటె నీతనికవిత్వమునం దప్పటివారి
కధికాదర మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఏమగు లక్షణకవి తన రామవిలాసమునందుఁ
బూర్వకవులను స్తుతి చేసినదిట్లు

గీ. దిట్టకవి శిష్యనాథుఁ బ్రార్థించికోలుతు | నతనినందనుఁ డగువేంకటాద్రికవికి
వాక్యపూజలు గావించు వక్కలంక | వీరభద్రుని భావించు గౌరవమున.

అని యీ వీరభద్రకవిని బేర్కొనియున్నాఁడు. ఆకాలమునం దుండిన యీదరపల్లి
భవాని శంకరకవియుఁ దాను దెలిగించిన ధర్మఖండములో

మ. హరితు యం డగురావుమాధవ నృపాలాగ్రేసరుఁ గావ్యచా
తుని మెప్పించి తదీయసత్కృత సిరు ల్లోతంబుగాఁ బొంది బం.
ధురతేజుం డగువక్కలంకకులశాధో రాశిరాకానుభా
కిరణుండై తన వీరభద్రసుకవిం గీర్తింతు నా నెచ్చెలిక.

అని వీరభద్రకవిని బ్రశంసించియున్నాఁడు. సమాసకాలమువా ఁట్లు మెచ్చుట చేతనే
యీకవి యసమాకవిత్వప్రాధికు గలవాఁడని లేటపడుచున్నది. ఈవీరభద్రకవి
యాలు వేల నియోగి బాహులుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; భాస్కరకవిపుత్రుఁడు;
చంద్రశేఖరకవిపుత్రుఁడు; దిట్టకవి శిష్యనాథకవి దోహిత్రుఁడు. ఈతనిపేర్లు జగ్గాంబ;
మేకమామ దిట్టకవి వేంకటాద్రికవి. ఈకవి తండ్రితాతలనండియుఁ బిరాపురసంస్థా
నమునం దుండినవాఁడు. తండ్రితరిమువారును తల్లితరమువారునుగూడ సత్కవిత్వరులు.
ఈకవి మాతామహుండైన శిష్యనాథకవి నెద్దాపురసంస్థాస్థాపకుఁడయిన శ్రీవత్సవాయి
ముసలి తిమ్మరాజుగారికిఁ దాను రచించిన శేషధర్మప్రబంధము నంకితము చేసెను.
శేషధర్మరత్నాకర మనుపేరితో నీగ్రంథమునే రాజమహేంద్ర నివాసుఁడగు కొండయ
కొడు కగు శ్రీనివాసకవియు రచించెను. వీరభద్రకవి ౧౫౫౦ వ.స. వత్సరప్రాంతము
వఱకును జీవించియుండవచ్చును. ఇతఁడు తనవార్ధకదశలో పితాపుత్రమును విడిచి
వృద్ధగౌతమీతీరమునందున్న ముమ్మిడివరము ప్రవేశించి సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి
యక్కడనే సిద్ధిపొందెనట. ఈకవి విరచితగ్రంథములనుండి కొన్ని పద్యముల నిం
దుదాహరించుచున్నాను—

వాసవదత్తా పరిణయము.

- కా. భల్లూకంబులఁ జూచితే తిమిరసంపల్లాతితాంగప్రభో
ద్యల్లీలకఁ ఘనీలనీలఘనసఖ్యం బెప్పుడుం జేయఁగా
వల్లి వేల్లితవామలూరువులక్రేవం గొంటుజుఁటిఁగలం
దెల్లం గుయ్యడఁ దేనియ ల్లానెడు భూమికా విచిత్రంబుగఁ.—ఆ. ౬.
- కా. ప్రచ్ఛాయస్థలపల్లవాస్తరణద్రామోగ్యముల్ పాటలీ
గుచ్ఛాకల్పమరుస్తనోజ్జతరముల్ కూలంకషభ్యంతర
స్వచ్ఛాంభరిపరిషేనజార్హములు పశ్చాద్భాగసౌభాగ్యముల్
స్వచ్ఛందస్థితి గ్రీష్మవాసరము లెంచం జాల మించెం ధరణ్.—ఆ. ౩

కుమారసంభవము.

- చ. హరుఁ డఖిలేశుఁ డవ్వనరుహక్షితపరిప్రతిఘాతహేతువై
పరఁగినతత్సపర్యలకు భావయునం గడుమెచ్చి యొప్పెఁ దా
నరయ వికారకారణము లంటిన నిశ్చలశం దఁర్చు నె
వ్వరిహృదయారవిందములు వారలె ధీవరు లెంచిమాడఁగఁ.—ఆ. ౧.
- చ. మలయవసుంధ రాధరసమాగతబంధురగంధవాహరా
జుల నెదిరించుచున్ వివిధసూనగుళుచ్చరజఃపరంపరల్
కలయఁగఁ జూపు లడ్డుకొనఁగాఁ గను గానక దర్ప మేర్పడఁ
జెలగి మృగంబు లవ్విపినసీమ నటించె మధూవయోన్నతిన్.—ఆ. ౨.
- ఉ. అన్ను తలంచు రూపము హితాళి తలంచుఁ గులంబు తల్లి దా
నెన్ను సువస్తువుల్ వసుల నేర్చుతటిన్ బురవైరి నెంచినన్
గన్నలు మూడు పుట్టుటయె కానఁగరాదు దిగంబరుండునుం
జిన్నుమసాములేదు తెలిసెం దగఁ దాతఁడు నీకు మానినీ.—ఆ. ౩.
- ఉ. క్రొత్తలుచేసి గేహములు గోవజవాజిని బచ్చికస్తున్
మెత్తిరి గొడ లందుపయి నిద్దలఁజాయలపాలనున్నముల్
చిత్తరువుల్ లిఖించిరి విచిత్రగతి న్నయనోత్సవంబుగా
నత్తటి సుత్తముల్ ప్రతిగృహంబున శోభనశోభ సంధిలన్.—ఆ. ౪.

కూచిమంచి-జగ్గకవి.

ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుఁ డయిన తిమ్మకవి సార్వభౌముని కౌడవతమ్ముఁడు. ఈతని జన్మసంవత్సర మేదో తెలియదుగాని తిమ్మకవికంటె నాలుగయిదుసంవత్సరములు విన్నవాఁడయి యుండవలసినందున, ఇతఁడు ౧౭౦౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునందు పుట్టిన ట్టాహింపఁదగియున్నది. ఈజగ్గకవి యిరువదిసంవత్సరములప్రాయము వచ్చు వఱకును చదువెఱుఁగక యల్లరిమూఁకతోఁ దిరుగుచు కాలము గడపెననియు, అప్పుడు నివాహితుఁడయి యత్తవారియింటికి మనుగుడుపునకుఁ బోయి మామగారు తనకుఁ బరమశుంత యైనయల్లుఁడు దొరకినందున కనుతాపపడఁగా రోషముచేత దేశాంతరము కను లేచిపోయి పండ్రెండు సంవత్సరములు విద్యాభ్యాసము చేసి పండితుఁ డయి కవిత్వము చెప్ప నారంభించెననియు, పుక్కిటిపురాణ మొకటి కలదుగాని యిది కేవల కల్పితకథయని తోఁచుచున్నది. ఈకథనబట్టి యీకవికి కవిత్వము చెప్పనారంభించు కాలమునాటికి ముప్పదిమూడు సంవత్సరముల ప్రాయ మయి యుండవలెను. కూచిమంచి తిమ్మ వి తాను ముప్పదిసంవత్సరముల ప్రాయమునఁ జేయ నారంభించిన సింహశైలమాహాత్మ్యమునందుఁ దనపెద్దతమ్ముఁ డైనసింగన్నను వర్ణించినభరువాత కౌడవతమ్ముఁ డైనయీజగ్గకవిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు—

క. అశనియనుజన్ముఁ డతులిత । మలియుతుఁడు సమస్త రాజమాన్యఁడు నుగుణాన్వితుఁడు సమంచితకవితా । చతురుఁడు జగ్గప్రభాఁచంద్రుఁడు తనరుణ్.

క. భోటకలాటకిరాటవ । రాటమరాటాంగవంగరాజన్యసభా రూటనిరాఘాటనట । చ్చాటుకవిత్యాంకుఁ డరయ జగ్గన ధరణిన్.

సీ. నిరతంబు నుడివోనిసిరి నిరవొందియుఁ దవుటినిప్పటి మెక్కఁ దలఁపఁ డేని సవమలాచాగ్రప్రశస్తి గాంచియు వర్ణములు సంకరంబుగాఁ గలఁపఁ డేని ఖలజనసంశిక్ష గావింపుచుండియుఁ బతితుల నెపుడఁ జేపట్టఁ డేని యురుపుణ్యవర్తియయ్యును బాడబాశ్రయనీమ నిల్లుగను వసింపఁ డేని యలజగన్నాయకుఁడు సాటియనఁగఁబోలు । భోగమున నిర్మలాచారమున విశిష్ట రక్షణంబునఁ బుణ్యమార్గమున నరయ । గంగనామాత్య జగ్గయఘనునితోడ.

ఈపయిపద్యములు రచియింపఁబడినకాలమునకు జగ్గకవియొంచుమించుగానిరువదియైదు సంవత్సరముల యీశుగలవాఁ డయి యుండును. ఇరువదియైదేండ్లప్రాయమునాటి కన్నిదేశములు తిఁగి రాజసభలలోఁ బ్రసిద్ధి గాంచఁ గలుగుటకు కవియిరువదియేండ్ల

వయస్సునకు లోపలనే పండితుడయి కవచచాతురి గలవాడయియుండవలెను. అందుచేత జగ్గకవి యిరువదిసంవత్సరములప్రాయము వచ్చువఱకును నక్షరజ్ఞానము లేనివాడని చెప్పెడికథ నమ్మరాదనికాదు. ఈకవి తనవివాహానంతరమున ధనార్జనము నిమిత్తము పాండిత్యప్రకాశనమునిమిత్తమును బహుదేశాటనముచేసి రాజాస్థానములలో మెప్పుండి సత్కారమును బొందుట వాస్తవమే యైనను, “భోటకలాటకిరాటవరాట మగాటాంగవంగ” యని ప్రాసనిమిత్త ము వేయబడిన దేశసంచారము కొంత యతి శయోక్తి యై యుండవచ్చును. ఇతఁడు దేశాటనము చేసి వచ్చినతరువాతను దత్తుర్వ మునను, జాకీపరిణమును, ద్విపదరాధాకృష్ణచరిత్రమును, చాటుప్రబంధములును, సుభద్రాపరిణమును, చంద్రరేఖావిలాపమును, సోమదేవరాజీయమును, రచించెను. చంద్రరేఖావిలాపములో యీక్రిందివిషయమున వర్ణింపబడిన వరుసనుబట్టి విచారింపఁగా నితఁడు దేశసంచారము చేసి రాజాస్థానములందు రాజులమీఁద చాటు ప్రబంధములు చేయుటకునుండే జాకీపరిణమును రాధాకృష్ణచరిత్రమును రచించి నట్లు తోచుచున్నది—

సీ. రచించితివి యున్న రసిగు లౌచరిమెచ్చ సుగుడిరజానకీపరిణ రంబు
వనియించితివి కవివ్రాతము ల్పొగడుగ ద్విపదరాధాకృష్ణవ్యచరిత
ముచ్చరించితివి వివ్వచ్చయంబు నుతింపఁ జాటుప్రబంధముల్ శతకములును
వర్ణించితివి యిరువదిరెండువర్ణనల్ గాణించఁగా సుభద్రావినాహ
మాంధ్రలక్ష్మణలక్ష్మణంబు లరసినావు । ఘోరాజన్యస సత్ప్రసౌజితుడవు
బలిక నీభాగ్యమహిమ చెప్పంగఁదరమె । జగ్గకవిరాజచంద్ర వాచాఫణీంద్ర.

ఇతఁడీచంద్రరేఖావిలాపమును విజయగంగస స్థానాధిపతులగు శ్రీహరిసహాధి విజయ రామరాజుగారి చెల్లెరిపెరిమిటి యగు చింతలపాటి నీలాద్రిరాజుమీఁద కోపముచేతఁ జేసెను. ఇది బూసులెస్థక మగుటచే నిందలిపద్యము లుదాహరణంపఁ దగియుండలేదు. “అర్జునదేవీశాఖ” మహామహిమండలిలోన బూసుల । బూసుడ” నని కవియే చెల్పి కొనుటచే నీతఁడు తిట్టుకవిత్వమునం దసమానపాండిత్యముకలవాడయినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. జగ్గకవి ధశసుపాదనము నిమిత్తము విజయగంగరమునకుఁబోయి రాజు బావయైన నీలాద్రిరాజు నాశ్రయింపఁగా నతఁడు తామంచుకొన్న వేశ్యను నాయుకఁ గాఁ జేసి తనమీఁద ప్రబంధము చేయు ము కోరవఁట! ధనాశచేత నట్టిప్రబంధ రమకొల్పుకొని కవి చంద్రరేఖావిలాస మనుశృంగారకావ్యమును జేసెనట! అటు తరువాత దాసు సుస్కృతకావ్యమును గచించి యిచ్చెదననిచెప్పి రాజుమతి మరలించిన మాదిమళ్ళ వేంకటశాస్త్రిప్రోత్సాహముచేత నీలాద్రిరాజు జగ్గకవికి గణివభూషణ

నముచేసి సత్కరింపక తిరస్కారమును జూపెనట! అందువల్ల ముంగోలియను
రామార్కవి తాను రచించిన చంద్రరేఖావిలాసమును చింపి వేసి చంద్రరేఖావిలాస
మనెనట. నిప్పటి బూతుగ్రంథమును జేసెనట! ఇందలి కవిసర్లనలోపహితము సాధు
లను విడిచి కవి యిట్లు తిట్టుకవిత్యము చెప్పినకవులనే పేర్కొనియున్నాడు.

క. భీమకవి రామలింగని । శ్రీమంతుండై వెలుంగు శ్రీనాథకవి
రామకవిముఖ్యులను బ్రో । ద్దామగతిం జిత్తవీధిఁ దలచి కదంకన్.

శ్రుస్తకములొని మొదటిపద్య మిట్లున్నది—

శా. శ్రీకంతుండు భుజంగభూషణుడు భస్మీభూతపంచాస్త్రుఁ డ
స్తోకాటోపబలప్రతాపశరరక్షోదక్షసంశ్చితుఁ
డా కాశోజ్జ్వలకేశపాశుడు త్రిశూలాంకుండు రుద్రుండు చా
వీరకం జింతలపాటినిలన్యపతి న్వీక్షించు నేత్రత్రయిన్.

శ్రుస్తకమును జేసి ఇగ్గకవినిజామురాజ్యముకుఁబోయి హైదరాబాదునగరమునందుఁ
ల తురకదొరల నాశ్రయించి వారిమీఁదపద్యములు చెప్పి తన్మూలమున నబాబుయొక్క
మును సంపాదించి, నిజాము ప్రభుత్వమునకు లోబడిన సామంతరాజ్య మైవజయు
గరము కు ప్రభు వగు శ్రీనిజయరామరాజుగాతివద్దకుఁ దనగ్రంథమును నీలాద్రిరాజు
ముఖ్యుల సభలోఁ జరిపించి వింటు నబాబువద్దకుండి యుత్తరువు తెచ్చి యట్లు
రివేసి చెప్పుదురు. ఇతఁడు గ్రంథమునందు నీలాద్రిరాజు నెంత దూషించినను,
వీక్షి యగు నరసమాంబును దూషింపక యాపత్రివత నిట్లు భూషించెను —

క. ఖలుఁ డై నీలన్యపుఁ డీ । యిలవై నిన్నాళ్ళు బ్రతుకునే నరసాంబా
గళకలితకనకమ మమం । గళసూత్రోత్కృష్టమహిమఁగాక కుమారా.

ఇగ్గకవియు నించుమించుగా నన్న జీవించినంతకాలము జీవించినట్లు కనబడు
నన్నది. అందుచేత నితఁడు ౧౭౦౦ వ సంవత్సరప్రాంతము మొదలుకొని ౧౭౬౦ వ
సంవత్సరప్రాంతమువఱకును జీవించియుండినవాఁడని చెప్పవచ్చును. ఈతఁడు తచి
యించిన గ్రంథములలో నాతాశ్వాసములు గలనుభద్రదాపరిణయము మనోహరముగాఁ
నబడుచున్నది. ఆశ్రుస్తకమునందు జగన్నాయకస్వామిగూర్చి వ్రాయబడిన
మొదటిపద్య మిట్లున్నది—

ఉ. శ్రీయలరన్ భుభద్రయును సీతయుఁ బార్శ్వముల నైలంగ న
త్యామతలీల నీలకుధరాగ్రమునందు వసించి నిచ్చలుం
బాయక భక్తకోటి కరపాయశుభంబు లొసంగుశ్రీజగ
న్నాయకదేవదేవుఁ డభినంద్యకృపామతి మమ్ముఁబ్రోవుగన్.—ఆ. ౧.

సుభద్రాపరిణయమునం. దిలెడు

గీ. నన్నపాత్యుని దిక్కన నాచిరాజు | సోము నమరేశు శ్రీనాథు భీమకవి
రంగనాథుని బోతనఁ బ్రాజ్ఞవరుని | శంభువాసుని భాస్కరు సంస్తుతింతు
అని కవిస్తుతిచేసి తనయన్న యగుతిమ్మకవి నిట్లు పొగడి యున్నాఁడు—

సీ. కాండియగోత్రవిఖ్యాతునిఁ గూచిమంచ్యశ్శయాంభోదినీహారకరుని
గంగనమంత్రితేఖరునకు నంగనామణి యగులచ్చమాంబకును సుతుని
బహుకావ్యనిర్మాణబంధురప్రతిభునిఁ గుక్కుటేశ్వరకృపాంకురలబ్ధ
సత్కవితామహాసామాజ్యభాతథారేయుని బుధజనప్రియచరితుని
దెందులుని లింగనారాధ్య దేశికేంద్ర | దత్తమాహేశ్వరాచారవృత్తిరతునిఁ
గందరాడఘనగ్రామమందిరుని మ | దగ్రజునిఁ దిమ్మకవిరాజు నభిమతింతు.

ఇతఁడు తనగ్రంథములను జగన్నాథస్వామి కంకితము చేసెను. ఈకవిచే రచియింపబడిన జానకీపరిణయము మొదలయినగ్రంథములు నామ లభించినవి కావు. ఇతఁడు కాకత్తిపతాపరుద్రవంశజుఁ డయినమందపాటినారాయణరాజుయొక్కప్రేరణముచేత బ్రతాపరుద్రవంశమును వర్ణించుచు సోమదేవరాజీయ మనుమూడాశ్వాసములగ్రంథ మొకటి రచియించెను. కవియొక్కకవితా నైపుణిని జూపుటకై కొన్ని పద్యముల నీ దుదాహరించుచున్నాను—

సుభద్రాపరిణయము.

చ. సురుచిరలీలఁ గన్గొనియె శోభపదివ్యసరోజమాలికా
పరిమళలాభలోభమదబంధరడింభరవానుషంగ దు
త్భరదుఃతౌఘభంగ నతిభాస్వరగాఢతరంగ రంగదీ
శ్వరమకుటాగ్రరంగ శుభసంగను గంగఁ దగంగఁ జెంగటక. — ఆ. ౨.

ఉ. ఆరమణీలలామము ఋదంచితలీలలఁ గాంచి రొక్కకా
సారము సారసారభవిశంకటసారసపుండరీకక
ల్లారమరందపానపరిలంపటమాద్యదశీంద్రసాంద్రుం
కారము కోకహంస బకకచ్చపమీనధులీకుశీరముక. — ఆ. ౩.

ళా. కారం బయ్యె నితంబిణీమణి కలంకారంబు రోలంబిరుం
కారంబుక సమదోగ్రకోకిలకుహూకారంబుఁ జంద్రోద్ధతా
కారంబుక గునుమాస్త్రుచాపగుణటంకారంబు రాయంచక్రేం
కారంబుక శుకశార్కకానికరహూంకారంబు ఘోరంబుక. — ఆ. ౪.

చ. తకుకుఁబిసాళివాలుఁగనుదమ్ము లొకించుక విప్పి కన్యకా
తిలకము కాంచె నీలమణిదీధితిజాలమనోజ్ఞ గాత్రునిఁ
ఒలవదరాతిజైత్రునిఁ గృపాపఃపూరిత నేత్రునిఁ సమా
కలితవిలాసచైత్రుని జగన్నతిసాత్రునిఁ బాండుపుత్రునిఁ.—ఆ. ౬.

సోమదేవరాజీయము.

శా. అన్నా యెక్కడనుంటి వొక్కఁడవు రేయూహా మహాశ్చర్య మీ
వెన్నఁ బాలుఁడ విట్టులుంట విహితంబే రేయి నల్లములుఁ
నిన్నుం గానక కుందుచుంటిమిగదా నిక్కంబు మాప్రాణముల్
కన్నార నిన్నుఁ జూడకున్న నిలువంగానేర్చునే లేశముఁ.—ఆ. ౧.

ఉ. వింటిర మీర లిప్పు డొకవింత కునాశపుబండివాఁడు మొ
న్నంటిఁశార్థభాగమున నాచి మహేశగృహంబు చొచ్చి రా
బంటులె నిన్న రేయి మనపట్టణభూసురవర్యుఁ గొట్టి వా
రింటిపదార్థ మెల్ల హరియించి రనాయక మయ్యె రాజ్యముఁ.—ఆ. ౨.



కొవలె- గోపరాజు.



ఈకవి యాచువేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు ; హరితసగోత్రుఁడు ; గోపరాజు
త్రుఁడు ; కసవరాజునకును కామాంబికకును పుత్రుఁడు. ఇతఁడు సింహాసనద్వా
శతీక యునుపేరక్షమార్కనికథలను పండ్లెండొశ్వాసముల పద్యకావ్యముగారచి
ంచెను. ఈద్వాత్రింశత్సాలభంజికల కథలను గచించుటగగూర్చి కవి యిట్లువాయు
నాఁడు—

క. అప్పరిమేశ్వరుకరుణఁ / గుప్పలు గొనుక్షత్రమార్కగుణములకొఱకై
చెప్పెద రసభావంబులు / ముప్పిరిగొనునట్లు కథలు ముప్పనిరెందుఁ.

కవివ శమునకు మూలపురుషుఁ డై పెన్నయామాత్యుఁడు

సీ. కలుషమండలిక భేకఫశీగ్రుడైన తాయగజగంధవారణఖ్యాతి మెఱసి

*

*

*

*

నెగడె నందవోలు నెలవుగా భూసుర ! వంశసాగరామృతాంశుమూర్తి

చక్రవర్తి మాన్యసౌజన్యధుర్యుండు ! విక్రమార్కనిభుఁడు పెన్నవిభుఁడు.

సుపద్యమునబట్టి నందవోలు రాజులయొద్ద మంత్రిగానుండి భిరుదముల నందినట్లు కను

పట్టుచున్నాఁడు. ఇతఁడు పదునాఱవ శతాబ్దముభ్యయనందుండి యుండవచ్చును. క
బట్టి యీ పెన్నయామాత్యున కేడవపురుషుడైన కవి తరువాత నూటయేబది సంవత్స
ముల కనఁగా పదునేడవశతాబ్దాంతమునందుండి యుండును. కవితండ్రియైన కస
రాజు వేముగల్లుపురాధీశ్వరుడయిన నల్లరాజు మంత్రియైకట్టు.

శా. రాణా మల్ల కీర్తిచంద్రికలు పర్వం బొంగి మధ్యాశ్రిత
క్షోణీభృద్ సదుర్గమై గుణమణిస్తోమంబుల నిండి యీ
క్షోణిశ్రీపురుషోత్తమాశ్రయమునై శోభిల్లి దానామృత
శ్రేణిఁ ద్యాగసముద్రనామము వహించెన్ వేముగ ల్లిమ్మహిన్.

ఇత్యాది పద్యములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కాని యీమల్లపుపాలుఁ డెవ్వఁడో
యేకాలమునందుండెనవాడో యింకను విచారింపవలసియున్నది. ఎట్లయినను
యించుమించుగా నిన్నూఱుసంవత్సరములక్రిందటివాఁ డగుటకు సందేహములేదు.
విక్రమార్కచరిత్రములోని గద్యమునందు

“ఇది రాయగజగంధనారణ వైరిమండలీక భేః ఫణీంద్ర వీరఘోట విభాళ
బిరుద ప్రకటచారిత్ర కొవలెపెన్నయామాత్యపాత్ర హంతసగోత్రపవిత్ర
సకలసుకవిమిత్ర కసవరాజతనూజ గోపగాజ విరచితంబైన.....”

అనిపెన్నయామాత్యుఁడు తనకు తాతయైకట్టు చెప్పుకొనెనుగాని వంశవర్ణనమువ
నతఁడు కవి కేడవపురుషుడైనట్టు స్పష్టమగుచున్నది, ఈవ్యాతింశత్సాలభంజికాక
కవిత్యము విక్రమార్కచరిత్రమును రచించిన జక్కనకవిత్యమునకుఁ జాలకపోయి
మొత్తముమీదఁ జక్కనిదిగానే యున్నది. ఈపుస్తకములోనివిరెండుపద్యము లిం
బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి—

ఉ. అన్నలొ తమ్ములొ చెలలొ యాత్మజులొ ననువారు వీరికై
మిన్నక చావ నేల యిదిమేలె భువిన్ బలభోజికయ్య నా
యున్నెడ విశ్వసింప నొరునొద్దకుఁ జేరఁ బ్రమాద మానుఁగ
స్పన్న నెటింగి యొండెడకుఁ జాగుఁడు ప్రాణము తీసి చూచితే. — ఆ.

ఉ. దేవసమాన నిన్న విరులించుట వాఁఁభితసిద్ధి భూమిలొ
నేవసుధేకు నీయెదుట నెన్నఁగవచ్చు మదీయాజిహ్వా ల
జ్ఞాపశవై చలింప దిక్ సద్గుణయుం దగ సద్గుణాధ్యప్ర
స్తావన చేయనేరనియతం డతిమూర్ఖుఁడుగానఁ జెప్పెదన్. — ఆ. ౧౧.

కొడిచెర్ల-శ్రీనివాసకవి.

ఇతఁడు శేషధర్తరత్నాకర మనియెడి యాతాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును వియించెను. తగ్గంధమును శేషధర్తము లయు వాడుదురు. ఈకవియాత్రేయ శ్రుఁడు, కొండయభవానిపుత్రుఁడు; రాజమహేంద్రపుర నివాసుఁడు. ఇతఁ యీసంవత్సరములను ముందుండినవాఁడు. ఇతఁ డొకవేళ బనునేడవళతాబ్ది న్యయునందుండి మధ్యకవులలో జేరవలసినవాఁడేమో! పుస్తకములూని

“ఇని నవరసాఁబంధ బంధురప్రబంధ నిబంధనా చాతురీ ధురీణ సకలకళా ప్రవీణాత్రేయ గోత్రపరిత్ర కొడిచెర్ల కొండయభవానిపుత్ర వివరగండ బిరుద ప్రచండ మంత్రిమార్తాండ సమస్త సద్గుణావాస శ్రీనివాసప్రణీతంబైన షూరి వంశంబునందలి శేషధర్త సారంబను మహాప్రబంధంబునందు.”

ను గద్యమునుబట్టిమాడఁగా నితఁడు మంత్రిశిఖామణియై బిరుదుల నందినట్లును, త్యంతాధునికుఁడు కానట్లును, కనఁబడుచున్నాఁడు. ఈతనికవిత్వము ప్రౌఢ యి రసికజన హృదయంగమముగా నున్నది. ఈతని శేషధర్తములనుండి కొన్ని పద్యముల నిందువాహించుచున్నాను—

చ. నెలకొని సంగమంబున జనించును గామయు కామవృద్ధిచే
దలకొనుఁ గ్రోధ మట్టిబెడిదం బగుక్రోధమునం దనర్చు మో
హలతక మోహనృత్తి నుదయం బగు విస్తృతి విస్తృతిం జనున్
దలఁపఁగ బుద్ధి బుద్ధి చనినకొ మతితోఁ జెను మానవుం డెలకె. — అ. ౧.

ఉ. మేడియు నీగముకొ భుజముమీఁద భరించుచుఁ బోతునెద్దుతోఁ
గూడఁగఁ గాడిఁబూన్చి మునికోల కరంబునఁ బట్టి కగ్గపుం
ద్రాడును మోకువారెనయుఁ దాలిచి ముండట వెక్కఁ జుంగునై
లాడఁగఁ గానె కట్టుకొని యక్కుటిలాత్తుకుఁ డేఁగఁ జేసికికొ. — అ. 3.

ఉ. గామ కృపాభిరామ రిపురాక్షస వీరవిరామ సాహసో
ద్దామ లసద్గుప్తకరభామ సమస్తకృపాలలోకసు
త్రామ విభాకరాన్వయనుభాసదీశ్వరసోమ సద్గుణా
రామ నినున్నుతింప నల రాజకళాధరుడైన నోపునే. — అ. ౫.

పట్టమట్టసోమనాథకవి.

ఇతఁడు స్కాందపురాణములోని నూతసంహితను శేడాశ్వాసముల గ్రంథముగాఁ దెలిగించెను. ఈకవి యాఱు వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; వేంకటామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు తన గ్రంథమును బిక్కనవోలి కామారెడ్డికఠితము చేసెను. ఈగ్రంథము రచియింపఁబడినకాల మిప్పటి కిన్నూఱుసంవత్సరములకంటె నెక్కువయినట్లు తోచుచున్నది. కృతిపతయైఁకామినేని కామారెడ్డియొప్పుదుండిన వాఁడో తెలిసినదికాదు. కృతికర్త గోదావరిమండలములోనివాఁడు. నూతసంహిత విత్వము సలక్షణమయినదిగానున్నది. కవితాధోరణిని బలుపుటకయి నూతసంహితలోని పద్యములు కొన్ని యిందువాహరింపఁబడుచున్నవి—

ఉ. మున్న పురాణపురుషుఁడు మఖ్యుఁడు విష్ణుఁడు శభుమాయపై
కొన్ని పిఠాహితుండయి యకుంతిగర్వ మెల్లర్ప నేన యీ
యన్ని జగంబులుం బొదివి యానికర్తను బేరుకొన్న నా
కన్న ఘనండు నాసముఁడు గన్గొన నెవ్వఁడు కాశ్వతంబుగఁ.—అ. ౧.

ఉ. పాపము లట్లు కొన్ని యెడఁబాసిన రోగము లెల్ల మాని యు
ద్దీపితసమ్వృద్ధై దృఢమతిఁ శశివర్ణుఁడు తన్తరై కర
క్షాపరతంత్రవృత్తిఁ దృణకామృతఫలదకశాకమాలనా
నాపరిచర్యలఁ దినదిఁబు గురుఁ ధజియించు నెంతయుఁ.—అ. ౩.

చ. సరవి నబోధమూల మగుసంస్కృతివృక్షము మూలనాశనం
బురుగతిఁజేయ మత్తతరచితోదక పుష్పముఖార్చనంబు లే
సరణిని జాల వాత్తరతి జ్ఞానమె ముఖ్యశివార్చ యాబహి
ర్విరచితపూజనంబు లవివేకులు మూలము లందు రజతఁ.—అ. ౫.

ఉ. అట్టిమహేశ్వరుం దెలిసి యవ్యయథామము నొడవచ్చు నే
పట్టుకఁ గర్తకోటి నది ప్రాప్తముకాదు సమస్తయజ్ఞముల్
నెట్టన భూమిసంసరణనీరధి దాటఁగ మఁటియొడ లా
నెట్టును మృత్యువుఁ జరయు నేచును గేవలకర్తతంతులఁ.—అ. ౭.

దీని రమణకవి.

ఇతడు వాసిగెడ్డి రామలింగప్రభుని ప్రేరణచేత శృంగారధామమును
కెండాశ్వాసముల ప్రబంధమునుజేసి శ్రీమంగళగిరి నృసింహస్వామి కంకితముచేసెను.
కవి తన్నుఁ గృతిచేయఁ బ్రేరేపించిన రామలింగప్రభునిఁ దనప్రబంధమునం దిట్లు
వర్ణించియున్నాఁడు—

సీ. ఏధన్యువంశేశుఁ డెలమి నుమానాధువరమున నభివృద్ధివంతుఁ డయ్యె
నేమేటికూటస్థుఁ డెసఁగ వేమనృపాలుప్రీతిచే భువి వాసిగెడ్డి యయ్యె
నేమహాత్మునితండ్రి యెందఁ గుతుబుశానృపాలుచే గజాంధోలికంబు
లేయయ్యయ్యగజుఁ డెలమి శాత్రవవీరగజరాజసింహతఁ గలన నమర
నతనివంశజుఁ డతనికూటస్థజాతుఁ డతనిసత్పుత్రుఁ డాతనితమ్ముఁ డగుచు
నమర బహుగుణరత్న రత్నాకరుండు | కదనవిజయుండు రామలింగప్రభుండు.

ఈపయుపద్యమునుబట్టియే యీకవి నిర్దుష్టముగాఁ గవిత్వము చెప్పలేనివాఁడనుట
స్పష్టమగుచున్నది. ఆభివృద్ధివంతుఁడనుట కభివృద్ధివంతుఁడనియు, అందెననుట కెందఁ
ననియుఁ ప్రయోగించినను మొత్తముమీఁద గవిత్వము రసహీనమైనదికాదు. కృష్ణా
నుండలములోని యుమరావతీ సంస్థానప్రభువుల ప్రేరణమునుబట్టి పుస్తకమును రచిం
చుటయు మంగళగిరి నృసింహుని కంకితము చేయుటయు విచారింపఁగా నీకవి కృష్ణా
నుండలములోనివాఁడనుట తేలుచున్నది. గుతుబుశాను జేర్కొనియుండుటచేతఁ
గవి పదునేడవశతాబ్దమధ్యమునం దుండిన ట్లూహింపఁదగియున్నది. శృంగారధామము
నుండి కెండుపద్యము లిందువాహింపఁబడుచున్నవి—

చ. అలికులవేణికింబ్రియుఁ డనంగనృపాలుఁడు దాడిచేసి యీ
వలనికి నేట లేపటనె వాసిగ రాఁగలడంచు బాల్యమున్
గళవళమంది చింతిలగఁ గన్నడెఁ దన్నుఖరాజచిహ్నముల్
కలికి వసుకిప్రకాశగుణకాంతియు బాల్యవయస్సుసంధిగన్.—ఆ. ౧.

మ. సరి నీ వాయుదిరింటి కేగఁ గని యే జాలించి యున్నంతలో
నరయం దశ్శల మేమి మున్నటిమదీయార్థంబు మాకిచ్చి యే
సరణింబోయినఁబొ మ్మటంచు వడిఁ జంచచ్చి తయై వేశ్యత
త్కరయుగ్మాచితకంకణంబు లొగి దాఁ గాంక్షించి తీసె న్వెసన్.—ఆ. ౨.



కోడూరి-వేంకటాచలకవి.



ఈ కవి స్త్రీదపురాణములలో శివరహస్యఖండమును తెలిగించెను. ఈతనికి
బాలసరస్వతి యనుబిరుదాంకము గలదు. ఈతఁ డామవేలయొగిబ్రాహ్మణుఁడు;
ఆపస్తంబమూర్తుఁడు; కాశ్యపసగోత్రుఁడు; ఎల్లనామాత్యప్రౌత్తుఁడు; శంకగా
మాత్యపుత్రుఁడు. ఈ శివరహస్యఖండము శ్రీమునుగు ముఖవాగభుపభుని కంకితము
చేయబడినది. ఇతఁడు బళ్ళారిప్రాంతములయందుండిన లింగబలిజప్రభువని తోఁచు
చున్నది. కృతిపతియొక్క పూర్వులలో నొకనిని వర్ణించుచు

క. ధరణీస్థలి నాపరశివ । చరణోద్భవులందు సకలసామ్రాజ్యగమా

భరణుఁడు వీరనృపాలుఁడు । వరభింగకగోత్రుఁ డగుచు వర్ణిలెఁగడు॥

అని కవి యతనిని శివపాదోద్భవకులఁజుఁగఁ జెప్పినందునఁ దద్వంశము శైవశాస్త్ర
వర్ణముని చెప్పవచ్చును. కృతిపతియొక్క పితామహుని మాతామహుఁడైన చిక్క
రాజును నామాంతరముగల ముఖవాగభునృపాలు నీక్రిందిపద్యములలో మధురా
పురీశ్వరుని జయించిట్లు శ్రీ వేంకటపతిరాయలకాలములో నుండినట్లును కవి
వర్ణించియున్నాఁడు—

మ. ప్రకటారాతివిదారితార్గళభుజాప్రావీణ్య మింపార వా

రక యెంతే మధురాపురీభుని దర్పం జెల్ల వారించి భూ

రికృపాణోద్ధతిచేత వేంకటపతిశ్రీరాయసంతాన్యుడై

చికరాజాఖ్య పహించె భాసురజయశ్రీభుర్యుడై వేడుక॥

క. ఆముఖవాగభునృపతి ధ । రామండలి గీర్తి గాంచె రాజత్కార్యో

ద్దామబలాచార్యజయ । స్తోమమహైశ్వర్యధుర్య శూలాన్వితుడై.

నీ. ఏదన్యనిర్మలబోధాంతరంగంబు రంగంబు పార్వతీరమణిపతికి

నేనరేశ్వరుకరాన్విశచంద్రహాసంబు హాసంబు జేయు వజ్రాయుధంబు

నేరసజ్జునీర్తి శారదామోదంబు మోదంబు హరిదంతములకు గూర్చు

నేనుధీపతుభాషాసూధాసారంబు సారంబు బుధజనశ్రవణములకు

నతఁడు చెలువొందు హాటకాహార్యధైర్య

సహితుఁ డనివార్యశౌర్యమాంసలభుజుండు

దాశాంభీర్యసౌందర్యమాననీయ

సుప్రభావుండు ముఖవాగభుపభుఁడు.

ఉపద్యములవలనఁ గృతిపతిపూర్వులు విజయనగర సంస్థానాధీశ్వరుల సేనాపతులయి
ముండి ప్రభుత్వము సంపాదించిరనిమాత్రమేకాక కవికాలమును సహితము నిర్ణయింప
వచ్చును. వేంకటపతిరాయలు ౧౫౮౫ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౬౧౪ వ
సంవత్సరమువఱకును రాజ్యము చేసినవాఁడగుటచేత నాతనికి నాలుగుతరముల తరు
వాత నున్నకృతిపతియుఁ గృతికర్తయు ౧౬౦౦ వ సంవత్సరప్రాంతములయందున్నట్లు
శ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇంతేకాక యాంధ్రకవిస్తుతిలోని యీక్రిందిపద్యములో
లింగలి సూరన్నను బూర్వకవినిగా నభివర్ణించుటనుబట్టికూడఁ గవి యాధుఃకుఁ డని
చెప్పవచ్చును.—

సీ. చతురాస్యఁ డనఁగను జగతి వాగనుశాసనప్రాధిఁ జెలువందు నన్నపాఠ్యఁ
గుండలీంద్రుఁ డన నఖండమేధాస్ఫూర్తి నలరారు తిక్కనయజ్ఞమణిని
నచ్యుతైక సమాఖ్య సంచితవరధాన ప్రకటించు శ్రీనాథసుకవివరుని
సన్తార్ధు లక నుప్రసాదతేజంబులఁ బ ధవిల్లెడు సోమభాస్కరులను
భూమిసత్కళాద్విజరాజుఁ బోతరాజు । శుభమనోరథుఁ బింగళి సూరవిభుని
మఱియునాంధ్రోక్తిశ్చనిర్మాణపతిను । ఘటితకమలోదయులమహాకవులనెంతు.

ఈక్రిందిపద్యములలోఁ గవి కృతిపతియొక్క తాతయగు పొట్టి లింగభూపాలునిని
తండ్రి యగు లింగభూపాలునిని బహువిధముల వర్ణించియున్నాఁడు—

సీ. ఘనమార్గవర్తనుల్ గానివిగోధుల ఘనమార్గవర్తను ల్లాఁగఁజేసెఁ
గరిదానమహిమంబు గాంచనివిమతుల కరిదానమహిమంబు గాంచఁజేసె
మిత్రపథ్నతదప్పి మెలఁగెడువైరుల మిత్రోద్ధతిఁ జెంది మెఱయఁజేసె
నెలమిఁ బావము లాశ్రయింపనిపులయ నెలమిఁ పాదము లాశ్రయింపఁజేసె
ననుచు మెచ్చుచు జయరమావనజనయన । యాజి నెవ్వానిభుజపీఠి నాశ్రయించె
నతని నుతియింపఁవరమె నహార్యభైరవు । భైరవుఁ పొట్టిలింగభూపాలవద్యు.

*

*

*

*

సీ. ధరణి రాజులుగాని ధరణిరాజులుగారు దీ టుదారక్షమాదివ్యరుచుల
నిన కేసరులుగాని యినకేసరులుగారు ప్రతి ప్రభావాటోపపటుబలముల
నల నరేంద్రులుగాని నలనరేంద్రులుగారు పురుడు భానురవచోభోగములను
గోత్రేశ్వరులుగాని గోత్రేశ్వరులుగారు సరి దైర్యబంధురైశ్వర్యములను
నతని కనియొన్న ధారుణీపతులు దిశల । వెలసె నెవ్వాఁడు ప్రఖ్యాతి విస్తరిల్ల
నతఁడు చెలువొందె రాయవేశ్యాభుజంగ । జయభిరుదకాలి లింగభూజానిమాళి.

ఉ. లింగవృషాలపుత్రుడగులింగవృషాలుని శుక్రకీర్తిగా

లింగని శారవాధ్రపటలింగని నాకధునీతరంగపా

లింగని నీలచేలునిమాలింగని మానసవిష్ణురత్నరా

లింగని పద్మగర్భునిచెలింగని సార మాసింతు నెంతయున్

ఈనాటి దాహానింపఁబడినపద్యములచేత నే యితఁడు ప్రాధికవియనియు నిరర్థకవిత్వా
ధారాగతివారఁడనియుఁ దెలియు నయి యున్నను శివరహస్యఖండములోని కొన్ని
పద్యములఁగూడ నిందుదాహరించుచున్నాను—

సంభవకాండము.

ఉ. తేనియవారక యిచ్చటయి దిన్నఁగ రాఁగద వే మృగీనుదం

బీ నెలతాలబోదె లిడు నిచ్చటజాతిదుసుము కోకిలా

ద్దాము లిందు విటై కలకంఠి యటంచు సభీజనావళుల్

మాచుగఁ హెచ్చరింప నసమానమహామహిమాభిరామయై.—ఆ. ౧.

మ. పలితస్వచ్ఛశోభము ల్దరఁగా బల్లీరనూమేసనక

వళులున్ ప్రేలఁగఁ గంఠమంద శిరమున్ వ క్రంబు నిర్దంతమై

వెలయున్ భూజరాతిభారమున గర్వీభూతుడై సార ప్ర

స్థలదంఘ్రివ్యయ మొప్పు గద్దరిక మించక వృద్ధవిప్రాకృతిన్.—ఆ. ౨.

ఉ. పోయెద నుండెవన్ సమరము న్రచియించెద నాయథేచ్ఛ నే

లా యిటు లాడఁ దావకబలంబుఁ జలంబును లావుఁ జేవయున్

వేయివిధంబులం బలుక వేమటు నాకు జనించు హాస మో

హా యిచిఁచాలుఁ జాలు విను మోరి వచించెద దానవాధమా.—ఆ. ౩.

ఏను గుల్మక్షణకవి.

ఈకవి బహుగ్రంథములు చేసి ప్రసిద్ధి కెక్కినవాఁడు. ఈతఁడు చేసినగ్రంథ
ములలో రామవిలాసప్రబంధము కడపటిదిగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఈప్రబంధము
పెద్దాపురసంస్థానమం దుండిన శ్రీవత్సవాయి గోపరాజున కంకితము చేయఁబడినది. ఈ
గోపరాజు తన్నుగూర్చి పలికినట్లు కవి తన రామవిలాసములో నీపద్యములఁ జెల్పు
కొన్నాఁడు—

నీమరుచిగా పస్తంబనూత్రు వాధూతసగోత్రు సర్వినయాదిగుణసమేతు

నేనుగూ లక్షకపింద్రునిపాత్రుని శ్రీమాచిరాజు నృసింహమంత్రి

దాహిత్రుభూవరాధానభూజ్యుడు తిమ్మచంద్రుని పేరమాంబకు నుల్లతు
ధన్యుననంతాభిధానానుజుని వీరభద్రున కగ్రజు భాగ్యపంతు
లలితకవితాకళాధుర్యు లత్తుణార్యుని నన్ను బిలిపించి యచితాసనమున నుంచి
చాలగరుణించి తనముఖాబ్జమున ముడచి హాస మమరంగ నిట్లని యానతిచ్చె.

సీ. సృజించినాడవు సేతురామేశ్వరమహిమంబు పాండిత్యమహిమమెఱయఁ
గల్పించినాడవు ఘనలెన్నజాహ్నువీమాహాత్మ్యకృతి సుధామధురఫణితి
నిర్మించినాడవు నిర్జరభాషచే శతకంబు భాస్కరస్వామి కలమి
రచించినాడవు రుచిరంబుగా సుభాషితరత్నమాలిక శివునిపేర
రమ్యవిశ్వేశ్వరో దాహరణ నృసింహదండకాదిస్తుతిప్రబంధములు గూర్చి
సములలో సుత్తమఖ్యాతి నమరినావు! లలితగుణధుర్య యేమగు లత్తుణార్య.

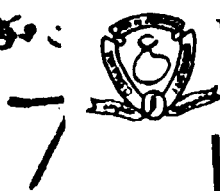
గీ. వారిజాసననారీముఖారవింద! సారసారభఘన ఘనసారసాంద్ర
వీటికాబంధురనుగంధవిభవమధుర! లలితవాగ్ధుర్య యేమగు లత్తుణార్య.

గీ. ధీరులు నుతింప నిల్పుడు మీరుసేయు! భాసురం బగురామవిలాసకావ్య
మకీతము చేయు మాపేర నచలధీర! ధరణి నాచంద్రతారకస్థిరముగాఁగ.

పైపద్యములవలన నితఁడు రామేశ్వరమాహాత్మ్యము, గంగామాహాత్మ్యము, గీర్వాణ
సూర్యశతకము, సుభాషితరత్నావళి, విశ్వేశ్వరోదాహరణచృసింహదండకాదిస్తుతులు,
రామవిలాసము, చేసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. మఱియు నితఁడు విశ్వామిత్రచరిత్ర
మను మఱియొక గ్రంథమునుగూడ రచించినట్లు సుభాషితరత్నావళి యవతారికలోని
యీక్రిందిపద్యమువలనఁ గానవచ్చుచున్నది—

క. రామేశ్వరమహిమయు విశ్వామిత్రచరిత్ర సూర్యశతకంబును గం
గామాహాత్మ్యము మొవలగు! శ్రీమత్కృతరత్నములు రచించితి మఱియున్.

అటువేల నియోగియైన యీకవి యాపస్తంబసూత్రుఁడు; వాఘాలసగోత్రుఁడు;
తిమ్మకవిశ్రుఁడు; లత్తుణకవిపాత్రుఁడు; మాచిరాజు నృసింహుని దాహిత్రుఁడు.
ఈతని తల్లిపేరు పేరమాంబ; అన్నయనంతకవి; తమ్ముఁడు వీరభద్రుఁడు. ఈకవి
వంశమునకు మూలపురుషుఁడు పైడిపాటి సింగన్న. ఈకవిపూర్వులయిరటిపేరు పైడి
పాటివా రయినను సింగన్నవంశజులలో నొకఁ డగు నలపాలామాత్యుఁడు పెద్దాపుర
సంస్థానాధీశ్వరుఁ డగు గజపతిరాజుచే నేనఁగును బహుమానమఁ గూడఁ జేసి నుం
డియు నేమగువా రని మాటినది. ఈ
చెప్పబడినది—



UNIVERSITY LIBRARY
OSMANIA UNIVERSITY



T2206

సీ. పరమేష్ఠి సుల్యప్రభావుండు వాఘాటుఁ డనఁబుష్పిండుం డొప్పు ననఁఘమూర్తి
యమ్మనినాథువంశమ్మన క్షీరాంబుఁధి సుధాకరుఁడు జన్మించినట్లు
ప్రభవించి శ్రీపైడిపాటి సింగనమంత్రి వంశాగ్రగణ్యుడైవఱు నతని
మహిమసంతానకమమునను జలపాలసచివుఁడొప్పె బలసచివసముఁడు
గజపతిక్షీతిభర్తచే గజముతోడఁ గ్రహారము లతఁడు పగ్గహించె
నెలమి నేనుఁగువారన్న యింటిపేరుఁ గలిగె నతనికి గజలాభగతిమవలన.

గీ. ఈద్యగజపతివత్తసోమేశ్వరాగ్రహారశాసనుడై మహాదారభాగ్య
మహిమ గలిగినజలపాలమంత్రిమణికిఁగిరిరాజు జనించె విఖ్యాతయశుఁడు.

ఈకవియొక్క పూర్వులు చిరకాలమునుండి పెద్దాపురసంస్థానమున నుద్యోగము
లలో నుండుచువచ్చిరి. వారిలోఁ గొందఱు కవులు సహితముండిరి. పయిపద్యమున
బేర్కొనఁబడిన గరికిరాజునకు మనుమఁడును కవికిఁ బితామహుఁడును పెద్దా
గ్రామమునకు కరణము నయినయే గుఁలత్తుణకవి పెద్దాపురసంస్థానమునం దుండి వత్త
వాసువంశజు లయిన యచ్చటిరాజుల కనేకకృతు లికితము చేసెను. ముందుగాఁ గ
తనతాతనుగూర్చి సుభాషితరత్నావళిలో చెప్పినపద్యములనుమాత్ర ముదాహరిం
యితిఁడు రచించినగ్రంథనామములను కృతిపతులనామములను గామవిలాస కృతిపతి
గూర్చి చెప్పినప్పుడు ముందు వివరించెదను—

ఉ. సాందయారసద్రుహిణసారధికిన్ గురురాజమంత్రికిన్
బేరమయందు నందఁడు పేర్చి జనించె విలాససంపదన్
మారుఁడు విక్రమంబునఁ గుమారుఁడు లక్ష్మణశౌరి భూమి
భారవి సాహితీవిజితభారవి ధీరవిచారవిశుతిన్.

ఉ. దండి మనోజ్ఞశబ్దకవితార్కుచే నుపమాసమ్మధిచే
తెండవకాళివాసు రసరీతితరంగితనూక్తిఁ గుండలీం
ద్రుం డని ధీరు లెంచఁగఁ గృతుల్ రచియించినధన్యునిన్ మహా
పండితమామ్య నెన్నఁదగు భాజితనూర్యుని లక్ష్మణాచ్యునిన్.

గీ. కృతు లొసఁగి వత్సవ నుతిమృత్యుపతి చేతఁదురగమణిభూషణాంబరాంధోభికా
పూజఁ గైకొని పెద్దాడపురవరాను । శాసకుండు లక్ష్మణశౌరి తనరె.
కవియొక్కయన్న యొకయవంతార్యుఁడు గౌరీపరిణయకావ్యము రచించినట్లు సుభ
షితరత్నావళిలో నే యిక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పఁబడినది—

క. గౌరీపరిణయకావ్యము । సూక్తింధ్రులు మెచ్చఁ జెప్పి శుంభత్కవితా
పారీణిబిరుద మందిన । భూమిభూమిఁ డనంతబుగవరుఁ డలగన్.

శ్చక్షుణకవి రచియించిన తామవిలాసమునుబట్టి యితనికాలమును దెలిసికోవచ్చును. తఁడు కూచిమంచితిమ్మకవికి బంధు వయినను కాకపోయినను, ఆత తో సమకాలికుఁ యైనందునకు సందేహము లేదు.

క. హాటకగర్భవధూలీ | లాటనచరితాంఘ్రిమాపురా రావశ్రీ
పాటచ్చరములు తేలియి | తేటలు మాకూచిమంచి తిమ్మయమాటల్.

ఇను కూచిమంచి తిమ్మకవినిగూర్చిపద్య మీతఁడు చెప్పినదైన నయియుండవచ్చును. తామవిలాసము వత్సవాయి గోపరాజున కంకితము చేయబడినది. కవి కృతినాయకుని

సీ. తనమహాచార్యంబు తనమహాధైర్యంబుకరణి జీమూతలాఘవ మొకర్పఁ
దనవినిర్మలకీర్తి తనవిక్రమస్ఫూర్తిపగిలె బద్ధాహితోపను వహింపఁ
దనసునిద్యాభూతి తనరూపవిఖ్యాతిగతిఁ గమలోద్భవగతిమ మీఱఁ
దనకార్తుకప్రాధి తనప్రతాపనిరూధిభూతి ధనంజయప్రధిమఁ బూన
ధరణి నుతికెక్కి నిఁభుజావండమండ | లాగదర్శనచకితమత్తాకృష్ణపుఁడు
వత్సవాయిసింహాద్రిభూవరసుతుండు | ప్రణుతగుణశాలి గోపభూపాలమాళి.

సీ. శారదనీరదనారదపారదహారదరస్ఫూర్తి నవఘళించి
శరదిందుకరకుండ శరబృందవరచందన హరిచందనకాంతిలహరి మీఱి
హరికాంతహరికుంతహరిదంతకరిదంతఃకధుకాంతపృథుకాంతవిధ హసించి
పురవైరిధరనీరిగిరిదారిహరిశౌరిచరణనిర్మలవారిసురుచి గేరి
పాండురాఖండనిఁకీర్తిమండలంబు | పుండరీక భవాండంబు నిండి మెఱయఁ
బ్రాభవము గాంచె సింహాద్రిరాజసుతుండు | ప్రణుతగుణశాలి గోపభూపాలమాళి.

ఇత్యాదిపద్యములతో నెంతవర్ణించినను, ఈగోపరాజు పెద్దాపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడు గాక తత్సంస్థానాధిపతి యగుతిమ్మజగపతిమహారాజుగారి కాత్తబంధు వయి గౌరవము నొందినవాఁడుగా నుండెను. అప్పుడు ప్రభువుగా నుండిన జగపతిమహారాజుల పుత్రుఁ డగుతిమ్మజగపతిమహారాజుగారు ౧౫౯౯ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౫౯౯వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యపాలనము చేసిరి. ఈయన సింహాసనమునకు వచ్చినది ప్రమాది సంవత్సర పుష్యశుద్ధదశమి. గతదినమునం దీయనతండ్రిగా రగురాయజగపతిరాజు గారు శ్రీలూసపాటి యానంఁదిగజపతిరాజుగారితో ఊండూరువద్ద జరిగిన యుద్ధములో హతులైరి. ఆంగీరస సంవత్సర కార్తికశుద్ధ ప్రథమదినమున జనన మొందినందున, జనకుని మరణమునాఁటి కీయనకు వయస్సెనిమిదిసంవత్సరములు. ఈయన నలువది యైదుసంవత్సరములు జీవించి పింగళ సంవత్సర రాశ్వయుజబహుళపంచమినాఁడు పర లోకగతు లైనారు. ఈయనకాలమునం దుండి యాయనను బహుపద్యములతో స్తుతిం

చినవా రగుటచే నేనుగూ లక్షణకవిగారు ౧౭౭౦-౮౦ సంవత్సరములవఱకును జీవించి యున్నట్లు కనబడుచున్నది. ఇందుచేత నీకవి కూచిమంచితిమ్మకవి మరణానంతరము నిరువదియేండ్లు జీవించియుండవచ్చును. పెద్దాపురపురాజు లగువత్సవాయవారు తాము మొనరించుండియు వివాహము లయి విద్యత్కవుల నాదరించుచుండినట్లు వారివంశచరిత్రమువలన విస్పష్టమగుచున్నది. ఈవంశపువారి మూలపురుషుడు సూర్యవంశ్యుడయి కృష్ణామండలములోని గుడిమెట్ట రాజధానిగా, గల చాగి పోతరా జైనట్లు రామవిలాసములోని యీక్రిందిపద్యమువలన దెలియవచ్చుచున్నది—

గీ. సహ్యాజాతీరమునకు భూషణ మనంగ । సిరుల కిరవగు గుడిమెట్టపురము తనకు
రాజధానిగ సత్కళాభోజరాజు । చాగిపోతక్షమాభర్త జగతి యేతె.

ఈసాగిపోతరాజుయొక్క శాసనములు గుడిమెట్టలోను నవాబుపేటలోను బెజవాడలోను ౧౭౩౦ వ సంవత్సరము వఱకును గానబడుచున్నవి ఈతనియింటిపేరు సాగివారే యైనను, ఈతనివంశమువారిలో నొక డగురామనృపాలుడు

“తగవత్సవాయాఖ్యనగరంబు నిజనివాసము చేసె నదికారణముగ సాగి

వంశమునకు వత్సవాయ నామము లోక । సుప్రసిద్ధ మగుచు సొంపుగాంచె”

తననివాసమును వత్సవాయనగరమునకు మార్చినందున గృహనామము వత్సవాయవారయినది. వీరివంశజులలో నొక రగు (పేరరాజసుతు లయిన) ముసలి తిమ్మరాజుగారు ౧౭౫౫వ సంవత్సరమునకు సరియైనయానందసంవత్సర భాద్రపద బహుళసప్తమినాడు పెద్దాపురసంస్థానమును సంపాదించి ౧౭౦౭వ సంవత్సరమునకు సరియైనపరాభవసంవత్సర మార్గశిరబహుళ ద్వితీయవఱకు నేబదిరెండుసంవత్సరముల రెండుమాసముల యిరువదియైదుదినములు రాజ్యముచేసి లోకాంతర గతు లయిరి. దిట్టకవి విశ్వనాథకవి విరచిత మైనశేషధర్మములగు గృతినందిన దీయనయని రామవిలాసములోని యీపద్యము తెలుపుచున్నది—

సీ. బిరుదాంక పురిని సుస్థిరముగా నిర్మించె బాలమున్నటినిబోలుతెలుపు

తిరుపతివల్లీకగిరి బూలపల్లెను ఫలవృక్షవనములు నిలిపెజాల

నృహరిగేహతటాకనిక్షేపవనములు కొమరుగాఁ బెద్దాపురమున నునిచె

విశ్వనాథః పీఠవిరచితశేషధర్మప్రబంధము సాదరముగ నందె

విప్రవంశప్రతిష్ఠలు వెలయుజేసె । బుత్రులను గాంచె నీతిని బుడమి యేతె

వత్సవాయాఖ్యమునకు వన్నెదెచ్చె । హెచ్చి పేరయతిమ్మధాత్రిశ్వరుండు.

ఈతిమ్మరాజుగారు డెబ్బదియాఱుసంవత్సరములు బ్రతికి కాలధర్మము నొందగా, శ్రీముఖసంవత్సర కార్తికశుద్ధపంచమినాడు జనన మొందిన యాయనపుత్రుడు రాయప

రాజుగారు ౧౬౦౫వ సంవత్సరమునందు తండ్రిపోగానే రాజ్యపరిపాలన మారంభించి నలువదిరెండుసంవత్సరములు రాజ్యముచేసి ౨౫ ఏండ్లు బ్రతికి ౧౬౩౯వ సంవత్సరము నకు సరి యైనసర్వధారి సంవత్సర మాఖ శుద్ధసప్త మినాఁడు పరమపదప్రాప్తి నొందిరి ఈయన హరిభక్తిసుధోదయ ముకృతినందిన ట్టిక్రిందిపద్యము చెప్పుచున్నది—

సీ. శ్రీరామునకుఁ గట్టమూరను గట్టించె గుళ్ళు మంటపములు గోపురములు
గంభీరజలతటాకంబు త్రవ్వించె గృహస్థపురంబున సుస్థిరముగఁ
బొలుపుగా వాల్మీకిపురికాండ్రకోటను ఫలభూజవాటిక ల్పనిలపటిచేఁ
బ్రవృ మగుహరిభక్తిసుధోదయం బహమహాకృతిరత్న మందుకొనియెఁ
బేరగలుగు మహమ్మదుబేగు ననిమిమెచ్చఁగాఁ దగినధర్మములు తెచ్చుకొనియెఁ
బగతు రగువారిగుండియు ద్దిగులుకొనఁగఁ 1 దిమ్మనృపరాయ పక్షమాధీశ్వరుండు.

ఈయన యనంతరమందు పింగళసంవత్స రాశ్వయుజ శుద్ధసప్త మినాఁడు జన్మించిన యీయనపుత్రుఁడు సార్వభౌమ తిమ్మరాజుగారు సింహాసనమునకు వచ్చియుప్పదితొమ్మిది సంవత్సరములు ప్రజాపరిపాలనము చేసి డెబ్బదవయేట ౧౬౮౮వ సంవత్సరమునకు సరి యైన విభవసంవత్సర ఫాల్గుణబహుళత్రయోదశినాఁడు దేహవియోగమునొందిరి. మన కవితాతయై యేమగు లక్షణకవిగా రీయనకాలమునందే యుండి యీమహారాజునకుఁ దాను రచించిన ద్రౌపదీపరిణయము నాకరము చేసిన ట్టిక్రిందిపద్యములవలనఁ దెల్ల మగుచున్నది—

సీ. రాజులుమెచ్చఁ బర్ణాకోట సాధించి నరహరదేవు దుర్గయు మడంచెఁ
గుదు రై నభావిణికోట లగ్గులుపట్టి యోందుకో టంతయు నువ్వఁ గలపె
దుగరాజు మొదలై నదొరలను భంగించె విశ్వంభరుని యుద్ధఃపాతుఁ జేసెఁ
దగఁబూసపాటి సీతారామభూపాలుఁ డభిషేకింపఁగ విజయంబు గాంచె
సరిసమతుల్యవనాధీశు నురగపతిని గయ్యమున గెల్చె లోకవిఖ్యాతి చెందె
వత్సవాయాశ్వయుమునకు వన్నె తెచ్చె రామస్మరణులు శ్రీతిమ్మరాజనూలి.

చ. హరిహరపద్మజాంశభవుడై తగు నేమగు లక్షణార్యుచే
సురుచిరశబ్దభావరసశుభదలంకృతిమాధురీమనో
హర మగుద్రౌపదీపరిణయం బను నత్తమకావ్య మందె ను
స్థిర మగుకీర్తి సాం పెసఁగఁ దిమ్మనృపాలుఁడు ధర్మపద్ధతికా.

ఈయేమగు లక్షణకవియే ధ్రువచరిత్రమును వేంకటరాజపుత్రుఁ డగుజగ్గరాజునకును, సుల్యామానాత్మ్యమును కస్తురిరంగరాజపుత్రుఁ డగుజగన్నాథరాజునకును, వత్సవాయ

కులములను రాజులు కంకితము చేసి ట్టికించిపద్యములవలన దెలియవచ్చు చున్నవి—

చ. కవిసులశాస్త్వభానుః డనగాఢున నేనుఁగు లక్షణామృతే
ధ్రువవశైలపబంధు బుధు ల్విసుతి పఁగ నంది యాగభు
గ్భవసమ సానుభూయభవకారణ మైననుశంబు గాంచె వా
సవంభవుఁడు వత్సవ ను జగవృషాబుఁడు సద్గుణోన్నతిఁ.

ఉ. హేమగోద్రధీరుఁ డగునేనుఁగు లక్షణసత్కవీంద్రుఁ డు
ద్దాసునుభానుమోక్తి వితతం బగుట్లు వనించినట్టి కు
ల్యానుహిను ప్రబంధు గుణామృతు మెచ్చు బక్తిగహించె బ్ర
హ్మనుహి నుఁడు జగవృషచంద్రుఁడు శాశ్వతకీర్తి సంధిలఁ.

ఈతిమ్మ రాజు గారు మంత్రములం దామర శమ్ములైన బలభద్రరాజు గారిగుమారులు రామసరాజు గారు ౧౩౧౧వ సంవత్సరముందు రాజ్యము కువచ్చి యిరువదియారు సంవత్సరములు పూరిపాలనముచేసి నువదేండ్లపా నుకు ౧౩౨౪ వ సంవత్సరముకు సయ్యెర మత్తన సంవత్సర జ్యేష్ఠశుద్ధ చతుర్థి నాఁడు పరమహదమునొందిరి. ఈయన తండ్రి యగు బలభద్రరాజు గారు తాను కవుల యి గానుకతకమును జెప్పుటయే కాక కిరాతార్జున మకృతినందిన ట్టిపద్యము తెలుపుచుచేయుచున్నది—

చ. అమితస్యాతికి మూలమైకృతిఁ దా నందెఁ గిరాతార్జున
యకు శ్రీ గాముల పేరఁ బద్యశతకం బాయాధి నిర్మించె భో
జనుహి నాంగతిఁ బ్రసిద్ధినియె స్సాహిత్యపాక్షజుడై
రమణు శ్రీ బలభద్రరాజు ప్రజలఁ రక్షించె ధర్మస్థితిఁ.

తరువాత రామసరాజు గారును, మ తిమ్మ రాజు గారు రాజ్యము కు వచ్చి దాదాపుగా నిరువదిసంవత్సరములు పాలనముచేసి ముప్పదిసంవత్సరముల ప్రాచుర్యమునే ౧౩౩౪ వ సంవత్సరముకు సయ్యెర రాక్షసవ వత్సర చైత్రశుద్ధ ద్వాదశి నాఁడు పరమహదమునొందిరి. తదనంతర మాచు త్తరుఁడు శ్రీ రామజగపతిరాజు గారు రాజుగాఁజేయుబడి యిరువదిసంవత్సరముల యెరిమిదినెలలు రాజ్యపాలనముచేసి యుద్ధూరవద్ద శ్రీపూస పానీ యాంబకజపతిరాజుగానో జగిం యుద్ధులుగో నిరువదియైదుసంవత్సరముల యీమగనే ౧౩౪౯ వ సంవత్సరముకు సయ్యెర ప్రమాదసంవత్సర శ్రవ్య శుద్ధ కవమినాఁడు రణవిహుఁడు లయిరి. ఈయన పిమ్మటనే యేఁగు లక్షణకవిగారి కాశ్రమఁడయి యుండిన (రామ జగపతిరాజుగారి త్తరుఁడయిన) తిమ్మజగపతిగారు రాజ్యముకు వచ్చి ౧౩౯౭ వ సంవత్సరమువఱకును పునర్జన్మముచేసి సారసు లయిరి

మీరి వివరించిన చరిత్రమునుబట్టి పెద్దాపురసంస్థానాధిపతు లందఱు నించుమించుగాఁ
కాదు కవులయ్యును కవుల నాదరించి కృతులందినవారయ్యును ఉండిరని తెలియవచ్చు
నున్నది. ఏమఁగు లక్ష్మణకవి తిమ్మజగపతిరాజు తండ్రియగు రామజగపతి మహారాజు
గారి కాలములో సహిత ముండినట్లు తద్రచితమైన యీచాటుపద్యము పఠకుచున్నది.

ఉ. ఆ మతవత్సవాయుసుగులాంబుళిపూర్ణశాపతీ జగ

ద్వేయగుగౌకృతీ వినితకీర్తిసతీ కమనీయయావన

ప్రమామరలాకృతీ సతతవైభవవిజ్ఞతపూర్వనికృతీ

ధీయతవాకృతీ జగపతీ నృపతీ సుకృతీ మహోన్నతీ.

జగపతిరాజుగారు కవిత్వమునందు నిలువలయు పెక్కుపదములు శతకములు దండక
ములు మొదలయినవి భద్రద్రావిరామునిమీదఁ జెప్పినట్లు రామవిలాసములోని యీ
పద్య ముద్ఘోషించుచున్నది—

చ. పదములు కీర్తనలో రుచిరపద్యశతంబులు రాగమాలికలో

మృదుపదదండకంబులు సమిద్ధగతిఁ రచించి కామిత

ప్రదునకు భద్రశైలరఘునర్తకుఁ గానుకగా నొసంగె నా

త్రిదశులు మెచ్చఁగా జగపతిప్రభుచంద్రుఁడు భక్తి పెంపునఁ.

మీరు లక్ష్మణకవికృతములయిన గ్రంథములలో సుభాషితరత్నావళియు రామవిలాస
మును మాత్రము నాకు లభించినవి. ఇందు మొదటిపుస్తకము భర్తృహరియొక్క
పెక్కుగ్రంథమునండి తెలిగింపఁబడినను, కొంచెమయినను విరసముగా నుండక
యీ గానసారముగాను నిర్దుష్టముగాను రసవంతముగాను హృదయరంజకముగాను
కన్నది. స్వస్థమయి పెద్దాక గ్రామముందలి సోమశంకరస్వామి తనహృదయ
మున సాక్షాత్కరించి సుభాషితరత్నావళి తెలిగింపు మన్నట్లు కవి యీపద్యమునఁ
జెప్పుకొన్నాఁడు—

సీ కలఁకౌశలియును కలఁకౌతలియును విల్లుగాఁ బొడవైనయిల్లుగాఁగఁ

గమలాహితుండును గమలాహితుండును శరముగా లలితశేఖరముగాఁగఁ

బద్ధోద్భవుండును బద్ధోద్భవుండును సాదిగా మెయిఁదాల్చుబూరిగాఁగఁ

బవనప్రియుండును బవనప్రియుండును సొత్తుగా ఫాలనేత్రముగాఁగఁ

గ్రామపెరువేల్పు ముమ్మెదవాలుదాల్పు! జగములకుఁజేఁడు ధనదునిసంగడీఁడు

హరుఁడు పెద్దాక సోమశంకరుఁడుహృదయ! సరసిజంబుననాకుసాక్షాత్కరించె.

రామవిలాసములోని యవతానకముండి యన్నిపద్యముల నుదాహరించినతరువాతఁ గవి
త్యము నిర్దుష్టముగాను మృదుమధురవాగ్గుంభనలు కలిసిగాను ఉండు నని వేఱుగఁ

జెప్పవచ్చును. పూర్వోక్తములను గ్రంథద్వయమునందేయుఁ గొన్నిపద్యము
నాచూపించి కవిచరిత్రము నింతటితో ముగించుచున్నాఁడు—

సుఖాపిత రత్నావళి.

చ. నరులనుచు న్నహ్నోత్తిర దనర్చుచు నన్యగుణోక్తి చే గుణో
న్నతిఁ బ్రకటించుచుఁ బరజనప్రియకార్యసమర్థతక సమం
చితవిజకార్యసంగ్రహము చేయుచు నిష్ఠురవాదులకై తుమా
ధృతి నిరసించుచుఁ బరగుధీరులు పూజ్యులు గారె యేరికై. — నీతిశతకము

చ. అతివలఁజూచి వీ రబలలంచు వచించుచుహాకవీంద్రులు
ద్ధతవిపరీతవాదు లిది దబ్బుఁగాదు విలాసినిసమం
చితతరభాషిపాతములచే గెలువంబడి రిందముఖ్యులుకై
ధృతి నటువంటివా రబల లేగతి నైరి తలంచిమానగకై. — శృంగారశతకము

చ. కడువెఱపించుచు న్నుదిమి గద్దటిబెట్టులిమాడ్కి నున్నదె
క్కుడుపగదాసులంబలెఁ దెగుళ్ళుశరీరము నొంచుచున్నవె
ప్పడొ చను భిన్నకుంభజలములబలె నాచువు నీట్లు అయ్యుఁ దా
రుడుగక మానవు ల్లుకై మోలి నొసర్చుచు నున్నవా రహో—వైరాగ్యశతకము

రామవిలాసము.

ఉ. వాసవనీలనీలము లవారతవిభ్రమశీలముల్ మరం
దాసవలీలముల్ యువభయానకనూనకదంబపుండ్రకాం
దాససముక్తలోహగుళికాలికరాశము లంజనప్రభా
భానురభృంగజాలములు బంధురవృత్తిఁ జరించెఁ గానలకై. — ఆ. ౧

గా. రామా గాజలలామ యోగిహృదయా రామా మహాభోగను
త్రామా నా కొకముద్దుపెట్టుమవు రారాయంచుఁ గౌసల్య ను
ప్రేమం బిల్చిన మువ్వ లుదెయ్యలు గంభీరంబుగా మ్రోయుఁగా
శ్రీమంతుం డట రావిరేక మెఱయు జేరంగవచ్చుం గృపకై. — ఆ. ౨.

చ. కటుభట ఘోషగర్జితము ఖాడ్గికపాణినటత్కృపాణు
క్తతిమదయంబు చిత్రఘటితధ్వజపంక్తిను రేంద్రచాప ము
దృఢవివిషత్ప్రతాపరవిభాధక ముగ్రనిశాటవాహినీ
పటుఘోరబృంద మయ్యెడ నభంబునఁ బర్య నస్పృశ్యవర్షియై. — ఆ. ౩.

ఉ. చంపకపుష్పవాసనలసార మెఱింగిఁపట్టుదంబు లీ
సాంధగుకన్నె పెన్నెరులు చూచితిరే చెలులార యంచు భా

షింశుచుఁ గింకినీవలయుశి-జిత మొప్పుఁ దలంపె వేడుకన్
సంపదినూనెచేత నొకకారదచంద్రనిభాస్య సీతకున్—ఆ. ౪.

ఉ. ఇందుమెలంగుభృంగములు నిచ్చటికీరమయూరకారికా
బృందము లిందుఁగల్గు సురభిప్రసవంబులు సాధనంబులై
ముందులభించినన్ హరునిఁ బూనిజయింపఁడె మారుఁడంచు నె
న్నందగి రాముకేళిభవనప్రమదావనవాటి వాటిలన్. — ఆ. ౫.

నెల్లూరి-వీరరాఘవకవి.

ఇతఁడు యాదవరాఘవపాండవీయ మనునాలుగాశ్వాసముల త్ర్యర్థికావ్యమును
రచించెను. ఇందు శ్రీ కృష్ణునియొక్కయు శ్రీరామునియొక్కయు పాండవుల
యొక్కయు కథలు ప్రతిపద్యమునకును మూడర్థములు వచ్చునట్లుగాఁ జెప్పబడినవి.
కర్ణనాంశములందుమాత్రము కొన్నియేకార్థపద్యము లుండును. ఈకవి యాఁబ వేల
యొగిభాష్టానుఁడు ఈతని పూర్వుల యింటిపేరు మొదట దేశరాజువారయినను
నెల్లూరియందువాసము చేయుచుండుటచే నెల్లూరివారని మాటినది. ఈతఁడుకాశ్యప
పుత్రుడు; ఆపస్తంబనూత్రుఁడు; వేంకటపతిపుత్రుఁడు. ఈతఁడు తనతాతతాత
మైనకొండనమంత్రిని దనగ్రంథమునం దిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు—

సీ. ఎవ్వనితండ్రిపే లల దేశరాజువా రన నింటిపేరు మున్నమరఁ దచ్చె
నెవ్వనిస్వీద్యహెచ్చుగా వీణవా రన నింటిపేరు మున్నమరఁగూర్చె
నెవ్వనికొమరుఁ డీయిలఁ బెద్దవేంకటపతిరాయలకు దళవాయి యయ్యె
నెవ్వఁడు గీతసాహిత్యవిద్యలనేర్చి దిగ్విజయఁ బునఁ దేజవీరై
నెవఁడు ధర్మణమలహరియు ధవళశంఖ । మాదిగా బిరుదులనెల్ల నంది మించె
బ్రాథరాజులచేనిమృపఁడనంగ । నతఁడునుతికెక్కఁగొండలాహ్వయుఁడుజగతి.

తరుమలదేవరాయనిపుత్రుఁ డయిన యీపెదవేంకటపతిరాయలు ౧౬౧౫ వ సంవత్స
రమువఱకును రాజ్యముచేసెను. కవియొక్క ప్రవీతానుహుఁ డాతనికాలములో
నున్నందున, నాఱుగుతరముల తరువాతివాఁ డయినకవి ౧౬౧౫వ సంవత్సరప్రాంతముల
యందుండి యుండవలెను. కవి తఃశక్తి సామర్థ్యాదులన్ని గూర్చి యాదవరాఘవపాండ
వీయావతారికయం దిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

నీ సకలమంతరహాస్యశాస్త్రసర్వంక ప్రజ్ఞాధికన్యూర్తిఁ బరిధులి
నిఖిలయోగరహాస్యనిరుపమత్రిధోరురాఽయోగాభ్యాస రక్తిమితి
యాగమాంతరహాస్యభాగోపనిషదర్థసర్వస్వః జ్ఞానసార మెఱిగి
నాటకాలంకారనానాధవిశేషసభావభేదము ల్పాసంగఁ దెలిసి
శబ్దమఖ్యశాస్త్రసవసద్వివేకః స్మృతిపురాణవాస్తుతీరహాస్య
గణితతురగరత్నగజపక్ష్యాదుః । నమరు వీరరాఘవాఖ్యకవిని.

క. నానావిధావధానము । లాఘవనీతియును భరతమాహాత్మ్యాదల్
మానుగనిచ్చాలిసియున్ । మానితముగఁ గల్గుఁ గోపంబును మఱియున్.

క. ప్రాకృతముఖపద్భాషల । వ్యాకరణాబులును దెలుఁగువ్యాకరణంబల్
ప్రాకటసాముద్రికమున్ । వీరికా జ్యోతిషముఁ జాపవిద్యావిధమున్.

క. సాంగముగఁ దెలిసి యును యో । గాంగీకారమతి నిశ్చలానుభవాప్తికా
బొంగియు నియోగవృత్తిఁబొసంగి చెలంగితిని సారసాహిత్యధికా.

నీ. శతలేఖనపద్యసంధానచాతుః ఘటికాశత్రగంధకరణపటిమ
అశుప్రబంధబంధాదిక్రియాయాధి సంకరోష్ఠ్యః రోష్ఠ్యచాటుకలన
విస్తరమాఖ్యవివిధచిత్రస్ఫూర్తి పావమాత్రప్రతిపాదఘటన
వ్యస్తాక్షరవిమిశ్రబహుపద్యగుంధన మచలజిహ్వానికప్రచురరచన
బహుజనమనోంతగస్థిరబహువిధార్థ । బహుసమస్యాప్రపూర్తియు బహువిభేద
సకలః పదుసమస్యానిసంవిధాన । మమరఁగూర్తును నెఱిరాఘవాఖ్యకవిని.

క. సంచాశచ్చాటుకథా । చంచత్కృతులను రచించి సత్కవిత్వాజా
సంచితికీర్తిని దగు సా । ధ్వంచితుడను వీరరాఘవాఖ్యనియోగికా.

చ. అవుననఁ గావ్యపంక్తి పనియర్థములకా రచియింపనేర్చు స
త్కవులదయకా శరీమకవితామృదతామహితార్థవైఖికా
భుని నటులైన సత్కథల మూటిహోర్తును బాలహోధక
తివిరి బహుత్వమందు నలత్రిత్వము పర్యవసాన మాటచే.

కవి తాను కెప్పుకొన్నట్లు స్వసామర్థ్యము నంతను జూపి పనియర్థములగ్రంథమును
రచియింపక మూడర్థములదానినే రచియించినను, ఇట్టిగ్రంథములయందు నిఘంటువులు
పెదకి పదములనేర్చి కూర్చినశిల్పప్రాధికుయేకాని యర్థచమత్కారము కాని భావ
గారవముకాని రసశ్రుష్టికాని చుట్టదు. యాదవరాఘవపాండవీయును లోని కొన్ని
పద్యము లిందుక్రిందఁ జూపఁబడుచున్నవి—

కా. వారిం దెచ్చిన వేళకునియును దుర్వ్యాపారబాధాగతుల్
చేరక రా విటువేయుమాది యిదే వేరింతు మీక్షింపు మా
త్తామాతవ్యధఁ బాపు నాహృదయశల్యం బొయ్యవం బాపవే
స్వారాజ్యస్థితి నిల్వఁజేయఁగలభవ్యస్వీకృతింబోయెదన్.—ఆ. ౧.

మ. అనురా రాతిభవాతిభీతికలకంసారంభతన్ బాలకా
ర్యశుహృద్వృత్తి మెలంగఁ దెల్పఁగను విశ్వామిత్రమానీశుమా
నసముష్పాగ ననూదులేగ యజ్ఞనానందక్రియల్ పె.ప మా
నిసమాజుబులు నిండల్లో నిలువఁ బూనెం గామచారోన్నతుల్.—ఆ. ౨.

ఉ. కాకుకమాత్త నేర్పడఁ దగన్ జనకీశమహాబలాప్తివి
ఖ్యాతచరిత్రు సింహబలుఁ గన్గొని యీదిధ మెల్లఁ దెల్పి నం
ప్రీతిగ రాము నీకడకు వేగమె తెల్పునటంచుఁ దత్సమా
హూతి సుదృక్చిరోమణిఁ దదుక్తిని గెఱొనిరొయి యచ్చటన్.—ఆ. ౩.

చ. హరివిభుఁ డంతకీర్తి నుతసాంబసమాఖ్యుఁడు వైకృత్తభీ
కరనిజనాముఁ డాబలముఁ గావఁగఁబూని తదగ్రయాయుయై
మదమి వేగ నచ్చటి కమందధృతిన్ జని యాగలంకలోఁ
జొరఁబడికాల్పు స్వైయులఁ జూర్ణముచేసెను కాఁ దదున్నతిన్.—ఆ. ౪.



సంజరాబ.



ఈకవి హాలాస్యమాహాత్మ్య ము దెబ్బకొండధ్యాయముల వచనకావ్యమును
రచియుంచెను. ఈగ్రంథమున నధ్యాయాద్యంతములయందుఁ బద్యములుగలవు. కవి
వంశవర్ణనమును బద్యములతో నే చేయఁబడినది. ఈకవి మహిమారాజగు దొడ్డమహీ
పాలునిపాత్రుఁడగు, వీరరాజభూపాలుని పుత్రుఁడు. ఈదొడ్డభూపాలుఁడు ౧౬౭౦ వ
సంవత్సర ప్రాంతములయందుండినవాఁడు. కపతానును దనయన్నయు మహిమూర
రాజ్య సేనాధిపతులయిఁబట్టి చెల్పికొనియున్నాఁడు. కవి యన్నయగుదేవభూవిభుఁ
డిట్లు వర్ణింపఁబడెను.—

కా. దీప్తానపరాయణు డగుమి నెంతేనిత్రుతుం డైనయా
సేనాధీశ్వరదేవభూవిభుఁడు కాశీంఖానమాద్యన్తులా

భానాద్యుద్భటమావనాధిపతిల సంగ్రామమునం గూర్చి ధి
 లీనాభాదుల కల్ల నచ్చెరువు గొల్పెం ధారుణీమండలిక.

౧౩౩౧వ సంవత్సరమునందు మైసూరురాజగు చామరాజును సింహాసనవిహీనుని జేసి
 చెఱసాలయందుఁ బెట్టించినవాఁడు దళవాయియైన యీదేవభూషభుఁడే. కవి ౧౩౩౦
 సంవత్సర ప్రాంతములయందుండినవాఁడు. ఇతఁడు క్షత్రియవంశజుఁడు; భారద్వా
 గోత్రుఁడు; ఋక్కాఖివాఁడు. ఈహాలాస్యమాహాత్మ్యము దక్షిణమధురాపుత్రీమాహాత్మ
 యునుదలిపెడి శైవగ్రంథము. ఇందలికథ స్కాందపురాణమునుండి గైకొనఁబడినది
 పదునెనిమిదవ శతాబ్దారంభమున మధురలోను మైసూరులోను దేశగునఁ గొన్ని వచన
 కావ్యములు చేయఁబడినవి. ఈహాలాస్యమాహాత్మ్యముయొక్క రచన సలక్షణమయి
 నాతికతికముగానున్నది. అకాలపు వచనరచనయొక్కరీతిని జూపెటకయి హాలాస్య
 మాహాత్మ్యములో కొన్ని పంక్తుల నిందుఁ బ్రదర్శించుచున్నాను. —

“వ. గూపలావణ్యభాగ్యంబువల్లనో యనువై నగోత్రంబు గలవాఁ డనియో విద్యం
 జూచియో నుండరేశ్వరుం డనబుద్ధిచేతనో లేక భ్రాంతిచేతనో నేనునేను
 బిడ్డ నిచ్చుట యనుచుం బరికి యాబ్రహ్మచారిం గులగోత్రంబు లడుగ నతండు
 తనగోత్రంబును నూత్రంబును నక్షత్రంబును నూర్ధ్వపుత్రంబును గ్రనుంబుగా
 విసిగుండె యెఱింగించుటయు నబ్బాంధవులు కులగోత్రవ్యత్యాసంబులు
 లేకుండుటకు సతనీంచి యూర్ధ్వపుత్రంధ్రధారణంబున కొక్కింతభేదంబుఁ జెంది
 యనేకమ్ము లగుగుణమ్ములయు దొకదోషంబు గలిగియుండినంగాని యడంగు
 నని నిశ్చయించినవారై వివాహంబు లొనరింప నవ్వినూపాత్ముండై శ్వర్యయుక్తుం
 డగుటంజేసి పుత్రిక కధికంబుగా ద్రవ్యం బొసంగ నయ్యుర్వీసురనందనుండు
 సుతుఱ్ఱుండై యాధనం బంతయుం గైకొని పత్నీసమేతంబుగాఁ బెక్కండ్రు
 బంధువులతోడఁ గూడుకొనియున్న తల్లివండ్రుల సమీపంబునకుం జనుదేర
 జేకాంతరంబున కరిగి వివాహంబు చేసికొని భార్యతోడం జనుదెంచిన కుమారుం
 గాంచి తండ్రీయుం దదీయబాంధవులు నత్యంతసంతోషం బెనసిరియ్యి.” —

కొటి వెంకనార్యుడు.

ఇతఁడు “ఆంధ్రభాషార్థవము” అను పేరు గల మంచియచ్చితముఁగునిఘంటు
 త్తను పద్యములుగాఁ జేసెను. దీంతో సమాన మైనయచ్చితముఁగునిఘంటువు మఱి

ముకటి లేదు. ఈకవి ఈపుస్తకమును శ్రీవిజయరఘునాథునిపుత్రుఁ డైనరఘునాథ రాజు ప్రేరణచేతఁ జేసి యాతని కంకితము చేసెను. ఈరఘునాథరాజు గారునాథ సేతుపతి యయినవిజయరఘునాథరాజుకుమారుఁ డని తోచుచున్నది. అట్లయిన పక్షమున రఘునాథరాజు ౧౭౩౮వ సంవత్సరము మొదలు ౧౭౪౭వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యము చేసినందునఁ గవియు నాకాలమునం దుండియుండవలెను. కవి గద్యము కందుఁ దనబిరుదావళి నీప్రకారముగా వ్రాసికొనియున్నాఁడు.—

“ఇది శ్రీమత్పురమేశ్వరకరుణాకటాక్షసంప్రాప్త సర్వజ్ఞత్వాది కలిపయగుణ స్వసామ్యతదితరసకలగుణనిరౌప మ్యాసేతుహిమాచలఖ్యాత మహోద్బంధ కవిబిరుద్రశస్త్ర సీతారామార్యవర్యతనూజాత శౌర్యధైర్యస్థైర్యాది సకల గుణచిరత్నరత్నాకర కోటిసమాఖ్యవంశనుధాపయోధిరాకాశశాఁక ఘంటికా తురంగ నీలాతపత్ర హనుమద్ధ్వజ మకరకేతన దివాదీప నవరథ భేరికాది నిఖిల బిరుదాంక బృహదంబికాకటాక్షసంజాతసామ్రాజ్యధురంధర విమలయశోబంధుర కర్ణాటపాండ్యచోళమహీపాలాది సంస్త్తాయమాన శ్రీరాయరఘునాథమహీ నాథసభాంకణ బిరుదాయమానార్యమతచర్య మెక నార్యప్రణీతం బైన ఓం.”

కవితాధోరణిని జూపుట కయి నిఘంటువునుండి పద్యముల నుదాహరించుట యుచితము కాదుకావునఁ గృతిపతిని వర్ణించినపద్యము నొకదాని నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

ఉ. శ్రీరఘునాథరాయ స్మపశేఖర నీదుక గాసి భీమకా
శోరగతుల్య మాటను రణోర్వని నుర్తదమ త్తచిత్తుల
వీరులప్రాణనాయువులఁ బీల్చుట యుక్త మి దెంతవింత య
య్యారె సముద్రమయ్యు నినుమంతయు భంగము గాంచ దెల్పుడుకా.



అడిదము సూరకవి.



ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; అడిదము బాలభాస్కరునిపుత్రుఁడు. ఈయడిదము బాలభాస్కరుఁడు శుద్ధాంధ్రరామాయణమును రచించినట్లు కవిజనరంజనములో సూరకవి వేసికొన్న

“శుద్ధాంధ్రరామాయణ ఘటనవై దుష్షీధురంధ రాడిదము
బాలభాస్కరతనూభవ”

అను గద్యములనను, కవి సంశయవిచ్ఛేదములఁ బాఠభాస్కరుని శుద్ధాంధ్రరామా
యములలోని దని యుదాహరించిన

“గి డిరువై పుల న్నెడల నేటయినీటగవీటికోట”

అను చంపకమాలికాపాదములను దెలియవచ్చుచున్నదిగాని యీశుద్ధాంధ్రరామా
యము మిశ్రు దెచ్చటను గానరాదు. ఈనూరకవి తాను జేసిన గ్రంథముల నన్నిటిని
రామచంద్రపుర రామలింగేశ్వరుని కంకితము చేసెను. ఇతఁడు చేసిన గ్రంథములలో
నెల్ల జుట్టదమతీపక్షము, మనునామాంతరము గలకవిజనరంజనము మిక్కిలి మనోహర
మైనది. ఇది మూడాశ్వాసములు గల చిన్నప్రబంధ మైనను, దీనియందలి గుణసంపదను
బట్టి కుండియలు దీనిని పిల్ల వసుచత్ర మని వాడుచున్నాడు. ఇతఁడు చేసిన యితర
గ్రంథములు రామలింగేశ్వరశతకము, కవి సంశయవిచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము,
ఆంధ్రనామశేషము, అనునవి కవిసంశయవిచ్ఛేద మనునది మూడాశ్వాసముల చిన్న లక్షణ
గ్రంథము. ఆంధ్రనామశేషము పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవికృత మైనయాంధ్రనామసంగ్రహ
ములో లేయచ్చతెలుగుపదముల వేర్చి కూర్చినపద్యరూప మగుచిన్న గ్రంథము. కవి
తన గ్రంథముల నన్నిటిని దేవాంకితములు చేయుటచేత వానినిబట్టి కవికాలమును నిర్ణ
యించుట శక్యము కాదు. ఇతనిచే రచియింపబడిన గ్రంథములనుబట్టి కవి గోదావరి
కుండలములో వాడయి ట్టు కనబడుచున్నాఁడుగాని యితఁడు విజయనగరసంస్థాన
ములో శ్రీశైల సపాటి విజయరామరాజు గారి కాలములో నుండినట్లు తద్రచితము లయిన
దాటుపద్యములు మొదలయినవానివలఁ దెలియవచ్చుచున్నది. విజయనగరసంస్థాన
పరువులలో విజయరామరాజు లేదై టున్నందున నితఁ డేవిజయరామరాజుకాలములో
నుండినవాడో నిశ్చయింప శక్యము కాకున్నది. పెద్దాచారములో వత్సవాయు లిమ్మ
కగపతి మహారాజుగారురాజ్యము చేయుచున్న కాలములో నీకవి తనప్రభువువెంట పెద్దా
పురపు సంస్థానమునకు వచ్చి రాజు లడఁటుచు సభ చేసి కూరుచుండియుండఁగా

ఉ. రాజు కళకమూర్తి రతిరాజు శరీరఃపీనుఁ డంబికా

రాజు కిగంబరుండు మృగరాజు గుహంతరనీరుజ్జరి వి

భాజితలూపపాడ్విజయరామకృపాబుడై రాజుగాక యీ

రాజులు రాజులే పెరుతరాజులు నాక ధరాతలంబునఁ.

ఈ శుద్ధమున సభలో నానీను లయాయున్న రాజులవంకఁ జూచుచు లేచి చదివె
నియు, అందుమీఁద నిందలి కడపటివాక్యము తిమ్మదేశించి పలికి ట్లు భావించి రాజు
లందఱును కవిని గోపదృష్టితోఁ జూచుచు లేవఁబోగా ఇతఁడు జంకక వద్యార్థమును
ప్పు “యీ రాజులనఁగా” బైచరణములయందఁ జెప్పుచుండ రాజు మొదలయిన

నారని స్పృహతోచి తోషకుడిపి వారికి శాంతిచెల్తులకు జేసెననియ్యఁ చెల్పుచు వ్నారం.
 మఱగు లిత్తుకకకిగారి వాదరించిన యీవత్సవాయ తిమ్మజగపతి మహారాజుగారు.
 ౧౫౯౯ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౬౯౯ వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసిరి.
 పదునకాలములోనుండినవారు నెడవవిజయ రామరాజుగారే. ఈయన విజయనగర
 రాజ్యమునకు వచ్చినదియు తిమ్మజగపతి మహారాజుగారు పెద్దాపురరాజ్యమునకు
 వచ్చిన సంవత్సరములోనే. ఈవిజయరామరాజుగారు ౧౫౯౯ వ సంవత్సరము
 మొదలుకొని ౧౬౯౯ వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యపాలనముచేసిరి. ఈరాజుద్దమును
 నింహాస మెక్కునప్పటికి యుక్తవయస్సురాని బాలురు. వీరిలో తిమ్మజగపతి మహా
 రాజుగారు రప్పటి కేడుసంవత్సరముల ప్రాయమువారు. విజయరామరాజుగారు
 ౧౦౬౦డు సంవత్సరముల ప్రాయమువారు. నిజము ౧౬౩౦వ సంవత్సరమున రాజ
 నిహాసవరము వచ్చినప్పుడు వీరినిద్దఱిని గొనిపోయి దర్శనముచేయింపఁగా నతఁడు
 నిద్దఱిని వారివారి సంస్థానములకు రాజులకుగా నంగీకరించెను. మొదటివిజయ
 రామరాజుగారు బొబ్బిలియుద్ధమున ౧౬౫౭ వ సంవత్సరముననే మృతులయినందున,
 తిమ్మజగపతి మహారాజుగారి కాలములోనుండినయతఁడతఁడయి యుండఁడు. నింహా
 సమునకు వచ్చినప్పటికి వీరిద్దఱును బాలురయినందున వీరు తమ యాస్థానకపుత్రతో
 గలిసి పెద్దాపురమున సమావేశమగుట తరువాత నిరువది సంవత్సరముల కడఁగా
 ౧౬౫౭వ సంవత్సర ప్రాంతమందయియుండును. అందుచేత నూరకవి ౧౬౫౦ వ సంవ
 త్సరమువఱకునీ జీవించియుండవచ్చును. ఇతఁడు పెద్దవిజయరామరాజుగారి
 కాలములోనుండ
 రాజుగాని గూర్జరవంశమునకును నిండఁ గొంత వివరించుట
 కష్టమునాదు.

ఓరుగంటియం దుండిన కాకతీయరాజులు చెల్పుకొనినట్లుగానే యీశాసనపాటి
 వారును తాము మార్వవంశజుడైన మాధవవర్మ సంతతివార మని చెల్పుకొందురు.
 గొండపల్లి సర్కారులోని శాసనపాదము గ్రామనివాసముచేత వీరికి శాసనపాటివారని
 యింటిపేరు గలిగినది. ఓరుగంటిసంస్థానము ప్రతాపరుద్రనితో నశించినవెనుక
 త్వవాయువారు శాసనపాటివారు మొదలయినవారు మహమ్మదీయులకు లోబడిరి.
 ఘనాధరా జను మామిపేరుగల శాసనపాటి తమ్మిరాజుగారు గోలకొండలో
 రదాసుగానుండి శ్రీకాకుళమునకువచ్చి, శ్రీకాకుళమునకు పోజుదారుగానుండిన
 మహమ్మదుఖాన్ వలన ౧౬౫౭వ సంవత్సరమున కూలిమి భోగాపురపుత్రాల్లాకా
 ను గుత్తము పుచ్చుకొని పాలనముచేయ నారంభించెను. ఈయనపుత్రుఁ డయిన

విశాఖానందరాజుగారు మఱికొన్నితాలాకాలముకూడ కవులును పుచ్చుకొని,
 పల్లకమిడి సంస్థానాధిపతియైన గజపతిదేవుతో మైత్రిసంపాదించి, ౧౨౫౧ గజపతి
 రాకులతోను ౧౫౦ కాల్యలముతోను పొట్నూరు జయించి కళింగరాజుని పేరుపడసి
 యాయూరు నివాస మేర్పఱచుకొని ప్రబలుడయియుండెను. ఈయన యనంతరమున
 నానందరాజుగారు పరిపాలనమునకు వచ్చిరి. ఈయన పుత్రులు విజయరామరాజు
 గారు బహు ప్రసిద్ధపురుషులు. ఈయన మన్నెదొరలకు గలిచి వారి దేశము
 లాక్రమించుకొని మన్నెనుల్తానను బిరుదంది, పొట్నూరునుండి తన పేగట విజయనగర
 మునుజేరబరగిన యూరి రాజధానిని మార్చుకొని, ౧౫౧౨వ సంవత్సరమునకు సరియైన
 విజయసంవత్సర విజయదశమి జయవారమునాడు కోటకట్టుటకు శంకుస్థాపనము
 చేసెను. ౧౫౧౩ వ సంవత్సరమున నిజాము కొండపల్లి యేలూరు రాజమహేంద్రవరము
 శ్రీకాకుళము సర్కారులను ప్రేంచివారికిచ్చెను. అప్పుడు విజయరామరాజుగారు
 శ్రీకాకుళమునకు నాయుబయిన జాఫరల్లీతో, జేరి దేశము ప్రేంచివారికి స్వాధీనము
 కాకుండునట్లు చేయుటకయి ప్రయత్నించెనుగాని, వారు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకా
 కుళపు సర్కారులకు తక్కువసింతుకు కవులునకిచ్చెదమన్నందున జాఫరల్లీని విడిచి ప్రేంచి
 వారితో, జేరియ. తరువాత సర్కారులలోని రాజులందఱును ప్రేంచివారికి లోబడక
 తిరుగబడినప్పుడు సహిగ మీయన వారియొడల విశ్వాసముగలవాడయియుండి ౧౫౧౪వ
 సంవత్సరమున ప్రేంచి సేనానాయకుడయిన బుస్సీకి కావలసినధనమును రక్షాస్య
 ముగాఁ బంపెను. తరువాత బుస్సీ సేనలతో దేశమును స్వాధీనము చేసికొనటకు
 కళింగదేశమునకు వచ్చినప్పు డీయన బాబ్బిలివారితోడి ననపురవైరమును సాధించు
 కొనటకయి బుస్సీని పురికొల్పి యుద్ధముచేయునట్లుచేసి తానడ సేనలతో, బోయి
 ౧౫౧౫ వ సంవత్సరము జనవరు నెల ౨౪వ తేది తాండ్ర పురమున ప్రాదుర్బేసి
 పరమపదము నొందెను. తరువాత విజయరామరాజుగారి పితృవ్యపుత్రుల డె
 యానంద గజపతిరాజుగారు సింహాసనమునకువచ్చి, బుస్సీ విజయరామరా
 యొడలఁ జూపిన యాదరమును తనయొడలఁ జూపకపోవుటచేత మనసులో ద్వేషము
 పెట్టుకొని బుస్సీ విశాఖపట్టణము మొదలయిన స్థానముల నన్నిటిని స్వాధీనముచేసికొని
 ప్రైయధికారులయుత్తరువు ననుసరించి యీదేశమును విడిచి కర్ణాటకమునకు నెడలి
 సోఁగానే సేనలను గూర్చుకొనిపోయి విశాఖపట్టణమును పట్టుకొని దానినింగ్లీషువారికి
 వశపఱిచెదనని యుత్తరములువ్రాసి ౧౫౧౬ వ సంవత్సరమున వారితో స్నేహము
 చేసికొనెను. తరువాత నతఁడు ప్రేంచివారి సుత్తరపుసర్కారులనుండి తఱిమివేయు
 ప్రయత్నముగా నింగ్లీషువారితో, జేరి, దొరకినకొల్లలో, దనకు భాగ మిచ్చునట్లును

జయించినదేశములలో నది సముద్రతీరపట్టణములును వాని చుట్టుపట్లఁగల దేశమును
 కక్క మిగిలిన భాగమును దన పాలనములలో నుంచునట్లును యుద్ధవ్యయములక్రింద
 తాను నెల కేబదివేలరూపాయలచొప్పున నిచ్చునట్లును ఏర్పఱుచుకొని, కర్నూల్ ఘోర్డు
 గారిచే నడుపఁబడుచుండిన యింగ్లీషుసేనతోఁ దనసేనను జేర్చి దండయాత్రవెడలెను.
 ఆవఱకే ప్రభుంచిసేనానాయకుఁడయిన కకటాస్థాస్థుగా రానందగజపతిరాజుగారిని
 క్షీంచుటకయి దండయాత్రవెడలి యింగ్లీషుసేన యాయనతోఁ జేసినదని విని రాజ
 మహేంద్రవరమున నిలిచిపోయెను కర్నూల్ ఘోర్డు గా రానందగజపతిరాజుగారు వెంటరాఁగా
 రాజమహేంద్రవరముఁకువచ్చి ప్రభుంచిసేనాధిపతియైన కకటాస్థాస్థుగారి నక్కడనుండి
 హఠఁద్రోలి, మచిలీబ దరుసకుఁబోయి దానిని స్వాధీనపఱుచుకొనెను. దండువెడలి
 మున్న యింగ్లీషువారిని జయించుటకై నిజాము సలాబత్ జంగు మచిలీబందరుకు గంగ
 మెళ్ళదూరమువఱకునువచ్చి వారిని జయించుట సాధ్యముకాదని తెలిసికొని గంగ
 సంవత్సరము మెయినెల ౧౪ వ తేదీన సాధించెను మచిలీబందరు సర్కారును
 గొండవీడు నైజాముపట్టణము సర్కారులును ఇంగ్లీషువారి కిచ్చివేసి, ఆనందగజపతి
 రాజుగారు ప్రభుంచివారి కియ్యబడిన దేశమును డి గ్రహించిన సాము విషయమయి
 తగవుపెట్టక విడిచిపెట్టి వాత్రుండి తాతలనుండి వారసుభవించుచుండిన దేశమును
 వారసుభవించుట కంగీకరించెను. ఈయొడఁబడిక యయితరువారే స్వదేశమునకు
 వచ్చుచు త్రోవలో రాజమహేంద్రవరమున నానందగజపతిరాజుగారు స్ఫోటకముచేత
 కాలధర్తమునొందిరి. అప్పు డాయనభార్య లిద్దఱును సహగమనము చేసిరట! తర్వాత
 బిల్బిలిలో మృతులయిన విజయరామరాజుగారిభార్య చంద్రయ్యమ్మగారు సన్నిహిత
 బ్రాత్యులైన పూసపాటి రామభద్రరాజుగారి ద్వితీయభార్యలత్రుఁడయిన పండ్రెండు
 వత్సరములప్రాయముగల మేకటపతిరాజును చిన్నవానిని పెంచుకొని, అచిన్నవాని
 క్షులు విజయరామరాజుగా మార్చి యాయనను పట్టాభిషిక్తుని జేసెను. ఈవిజయరామ
 రాజు బాల్కుఁ డయినందున రాజ్యాధికారము నంతయు సవతియన్నగారగు నీతారామ
 రాజుగారు వహించి, తమ్మునకు యుక్తవయస్సు వచ్చినతరువాత సహిత మధికారమునంతను
 తానే చెల్లించుచువచ్చెను. ఈవిజయరామరాజుగారి కాలములోనే మనకవియుండినది.
 ఆకాలమునందు విజయనగరమువారు నిజాముకు కట్టుపన్ను రెండులక్షల తొంబదివేల
 యేబదితొమ్మిదిరూపాయలు. అయినను దేశ మస్వస్థస్థితిలోనున్నందున నిజాము తనకు
 రావలసినకప్పుమును తిన్నఁగాఁ గైకొన శక్తుఁడుగాక పెక్కెం ధూరకుండుచువచ్చెను.
 ఈహేతువుచేతన, నీతారామరాజుగారు బలవంతులయి తమసేనలతో చిల్లరసంస్థా
 నాధిపతుల నదిమి కప్పుములు గొనుచుండుటచేతన, విజయనగరరాజ్య మాకాలమున

వింశతిమించు గా స్వతంత్రరాష్ట్రమువలె వేయుండెను. ఈ సీతారామరాజుగాఁగల యెల్ల
రాజులను చిన్నరంగారావుగారిని పట్టుకొని విజయనగరములో చెఱసాలయందుంచె
ను; పల్లకిమిడిరా జగు నారాయణదేవు జగన్నాథమాత్ర పోవుట సందుచేసికొని
యతనిరాజ్యముమీఁద దండెత్తి యాత్రనుండి తిరిగివచ్చినయాతని నరసన్న జేటవద్ద
నోడించి యిప్పటి గంజాముమండలములో విశేషభాగమును విజయనగరరాజ్యములో
జేర్చెను. తనతమ్ము వేరటంగొని దండయాత్రవెడలి సీతారామరాజుగారు మొగలిగుట్టు
వలకును వచ్చిస్తానికపాలకుఁ డైననాబాబు బడ్డీఅబ్దుల్ ముఖమ్మను జయించి కొంతకాలము
రాజమహేంద్రవరమునస్కారులునుసహిత మాక్రమించినట్లు చెప్పుదురు ఇట్టింకను
తెక్కజయములనుబొంది మహాన్నతదశయందుండిన యీకాలములో సేయిఁగీషు
వారు నిజామువలనఁ బొందిన సనదుక్రకారముగా సత్తరపుసర్కారులలో దమ శాధి
కారమును జెల్లించుట కారంభించిరి. ఇంగ్లీషుకంపెనీవారోఁ జేసికొన్న యొక
బడికనుబట్టి సంవత్సరముకు మూడులక్షలరూపాయలు వేక్కువ చెల్లించుటకును
పల్లకిమిడి రాజయిన నారాయణదేవువలనఁ గైకొన్న రాజ్యమును విడిచివెట్టుటకును
విజయనగరము వారొప్పుకొనిరి ఇట్లు కొంతకాలము జరిగితరువాత విజయనగర
సంస్థానమునకు లోబడియున్న కొండ జమీందారులు లండనును విజయనగరమువారి
మీఁద తిరుగఁబడి స్వతంత్రులగుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. కాని, సీతారామరాజుగా
రన్నిటికిని దగినవారై దయనందున నింగ్లీషుసేనలను సహాయపఱచుకొని యాకొండ
సంస్థానాధిపతుల నొక్కొక్కరినే జయించి కొందఱిదేశములను తమరాజ్యములోఁ
గలుపుకొనియు కొందఱిని విజయనగరమునఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టియు నందఱిని సాధిం
చెను. ఈకాలములో ఆంధ్రపాలకొంజ జమీందారులుమాత్రము చేరలేదు. సీతా
రామరాజుగారిట్లు పరరాజులను జయించుటయేకాక తురకదొరలు మసీదుల కిచ్చిన
భూములను పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మఱ్యములనుగూడ లాగుకొని ప్రజలను
సహితముఁజూడఁబెట్టు నారంభించెను. ఈయనపెట్టుబాధలే నూరకవిని రామలింగేశ
శతకము చెప్పునట్లు చేసినవి ఆకాలపు ప్రభువులయందు కవి కెట్టియభిప్రాయ
ముండినదో కొంతవఱ కీక్రిందిరీతిపద్యములు వెల్లడిచేయవచ్చును—

సీ. హనుగును కోతివెంటిది సంచరింపరే నాహకుల్ లేరే శవంబులకును

గంగిరెద్దుకు లేక ఘనతూర్యరావముల్ కల్గి గల్గెద వారకామినలకుఁ

బులి గోవుఁ జంపి నక్కలనుబోషింపదే స్థూలకాయము లేదెదున్నలకును

బుప్పిపంటికి లేదె పుట్టంబుఁ జాట్టుట వేణుధనుం డెద్దువెంట రాఁడె

శ్యామపద్మతీరదువనియవనిపలేక! నెన్నిచిన్నెలు గలిగిన నెందుకొంక

నంత్యమునఁ జూడవలయు నాయయ్యనుభయ ! రామలింగేశరామచంద్రతరజాన,

సీ. కడువింత యగున్ధాలకాయంబు గల్గుట చిత్రభూషాంబరస్థితిని గనుట
తూర్యరావంబులతోఁ జనుదెంచుట వాలవీజనసమావాప్తి గనుట
శృంగవేత్తోద్ధతిఁ జేరరాకుండుట చూపలు పదుగురు చుట్టుకొనట
స్వనియంతవాక్యంబు విని తలయూచుట మానముద్ర వహించి మతము గనుట
గంగిరెద్దుకు మూర్ఛభూకాంతుకనును భేద మించుకయును గనిపించ దట్టి
ప్రభువు వేడిన సత్కవిపతిమ చెడదె! రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

సీ. మాన్యంబు లియ్య సమర్థుఁడొక్కఁడులేదు మాన్యముల్పెలుప సామంతులఁద
తొడినయూళ్ళగో డెఱిగింపఁ డెవ్వఁడుఁ బండినయూళ్ళెన్నఁ బ్రభువులంద
తిరఁడు పేద యటంచు నెఱిగింపఁ డెవ్వఁడుఁ గలవారిసిరియెన్నఁ గలరుదొరలు
తనమాలిచీకటిత పెన్నఁ డెవ్వఁడు పరకాంతఃకన్నఁ బెద్ద లంద
టిట్టిదుష్టుల కధికార మిచ్చినట్టి రాజు ననవలెఁగాక దుర్ణయుల ననఁగ
నేమిపనియున్న దిక సత్కవిఁడ్రులకును । రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

ఇట్లుండఁగా సంస్థానమునం దుండినరాచవారందఱు నొకటిగాఁజేరి ౧౭౭౫ వ
సంవత్సరమునందు మంత్రిత్వమునుమాని రాజకార్యసంబంధము వడలుకొనునట్లు సీతా
రామరాజుగారిని నిర్బంధపఱిచిరి. తనపుత్రుఁ డయిన నరసింహగజపతిరాజును స్వీ
కారముచేసికొని విజయరామరాజుగారి మరణానంతరమున సింహాసన మాతని కిచ్చు
నట్లు తమ్ముని నొడఁబఱిచి యాయన తాను మంత్రిత్వమును విడుచుట కంగీకరించెను.

విజయనగరమువారు చెల్లింపవలసిన కప్పయుక్క మొత్తమును నిర్ణయించుట
కయి కంపెనీవారి చెన్నపురిపరిపాలకుఁడు విజయరామరాజుగారిని చెన్నపురి రమ్మని
కోరెను. కోరినప్రకారముగా విజయరామరాజుగారు చెన్నపురికిబోక ప్రయాణ
వ్యయములకు తనచేత సొమ్ములేదనియు, తన యన్నయైన సీతారామరాజుగారు తన్ను
నాశనము చేయుటకయి తంత్రములు పన్ను చుండిన యాకాలములోఁ దాను రాజ
ధానినివిడిచి దూరముగాఁబోవుట యుచితము కాదనియు, విశాఖపట్టణములోని యధి
కారులసమక్షమునఁ దాను వారు విధించెడు న్యాయమైకప్పయున కంగీకరించెద
ననియు, చెప్పి తప్పించుకొనెను. అంతట చెన్నపురిపరిపాలకుఁడుసీతారామరాజుగా
రిని చెన్నపురికి రమ్మని కోరఁగానే యతఁడు తత్తుణమేపోయి యక్కడివారిని వశ
పఱుచుకొని రాజకార్యములు చక్కఁబఱుచుకొని, విజయనగరసంస్థానమునకు తన్ను
దివారుగా నేర్పాటు చేయించుకొని తనపుత్రుని స్వీకారమున స్థిరపఱిపించుకొని,
మరల వచ్చెను. ఈయేర్పాటులవలన విజయరామరాజుగారు పేరునకు రాజుగా నుండి
నను విజయమున యధికారమంతయు సీతారామరాజుగారి చేతిలోనే చిక్కెను. ఈ

విజయములు విజయరామరాజుగారు కంపెనీవారికి మొఱపెట్టుకొనిగా పెట్టుకొనిగా
తుదకు వా రామరామరాజుగారు దివానుపనినుండి తొలగించి విజయనగరము విడుచునట్లు తరువు
చేసిరి. అందుపై నీతా గామరాజుగారు విజయనగరమువిడిచి సింహాచలమునివాసముగా
శ్రేష్ఠులుచుకొని యక్కడ కొంతకాలముండి, తరువాత మరల తమ్మునిమంచిమాటలాడి
౧౫౯౦వ సంవత్సరమునం దొకసారియు ౧౫౯౨వ సంవత్సరమునం దొక సారియు మరల
సంస్థానములో దివానుగాఁ బ్రవేశించి, కడపటిసారి కంపెనీవారిచే చెన్న పురికిఁ బోవున
ట్లుతరువుచేయఁబడి నెలకయిదువేలరూపాయల యుపకారవేతనముమీఁద ౧౫౯౩వ
సంవత్సరమునం దక్కడపోయి చేరెను. నీతా గామరాజుగారి దుష్ప్రపాలనము మొదలైన
కారణములచేత విజయరామరాజుగారు ఋణములపా లగుటయేకాక కంపెనీవారికి
కట్టవలసినకప్పమును సరిగా కట్టలేక యా ఋణక్షుల యరుపనియైదువేలరూపాయలవఱ
కును బాకిపడిరి. అందుచేత కంపెనీవారు సంస్థానమును తమపాలనమునకుఁ దీసి
కొని, విజయరామరాజుగారిని స్వరాజ్యమునువిడిచిమచిలీబందరులో వాసము చేయున
ట్లుతరువుచేసి, ఆయనకు ముప్పదివేలరూపాయ లొక్కసారిగా రొక్కమిచ్చెదమనియు
నెలకు రు. ౧౦౦౦ లు వ్యయముల కిచ్చెదమనియుఁ జెప్పిరి. ఆయన స్వదేశమును
విడుచుట కిష్టము లేనివారయి బందరుపురమునకుఁ బోవుమార్గమున బైలుదేఱియయిదాటు
క్రొనులుదూరముపోయి యక్కడనుండి పరివారముతో వెనుకఁదిగి పద్మనాభము
నకుఁ బోయి యక్కడ నుండి తాను ప్రయాణము చేయలేకపోవుటకు సాకులు వ్రాయు
నారంభించెను. విజయరామరాజుగా రక్కడ నున్న కాలములో రాచవారును నాలుగు
వేల సైనికులునుబోయి యాయననుజేరిరి. కంపెనీవారి కీసంగతి తెలియఁగానే యిరు
వదినాలుగుగంటలకాలము గడువిచ్చి యాలోపల నతఁడుబందిరుమార్గమున బైలుదేరి
శ్రీక్షము, బలాత్కారముగాఁ బంపవలసిందని విశాఖపట్టణములోనున్న సేనానాయ
కున కు తరువుచేసిరి. పయివారి యుత్తరువును దెలియఁబడిచి యింగ్లీషు సేనాధిపతి
యైన ప్రెండర్గానుగారు కొంతసేన (౫౦౦౦)తో పద్మనాభమునకుఁ బోయిరి.
౧౫౯౪వ సంవత్సరము జూలయి నెల ౧౦వ లేది యుదయమున నింగ్లీషుసేనాధిపతి
పద్మనాభపుకొండను జేరునప్పజికి, విజయరామరాజుగారును బంధువు లయినరాచవా
రును ఖడ్గపాణులయి లోబడక యుద్ధముచేసి వీరమరణము నొందుటకు నిశ్చయించు
కొని యందఱును పద్మనాభస్వామిప్రసాదమును స్వీకరించి యుద్ధోస్తుఖులయి నిలిచి
యుండిరి. నాఁడు సూర్యోదయకాలమున నింగ్లీషుసేనలకును రాజుగారి సేనలకును
ముష్పావుగంటసేపు ఘోరయుద్ధము జరిగింది. అంతట రాజుగారి సేనలన్నియు చల్లా
చెదరయి పాటిపోయినవి. రణరంగమునకుఁ బోయి చూడఁగా రణ విహతులయిన

యనము నొందినవాఁడశరీరము లక్కడ మున్నూటతొమ్మిది కనఁబడినది. రణభూమి
 కలంకరించిన మున్నూటతొమ్మిదింటిలో నిన్నూటయెనుబది రాచవారిదేహములు. రణ
 కంగమభ్యక్షునఁ బడియుండిన విజయరామరాజుగారి శవముచుట్టును కోటకట్టినట్లుగా
 స్థానములో నున్నతస్థితిలో నుండిన యుత్తమక్షత్రయుల శవములు నలువది గుండు
 బెబ్బలతోఁ బడియుండెను. ఇట్లు మరణము నొందినవారుగాక పాటిపోయినవారిలో
 నెందఱి? గాయములు తగిలినవో తెలియలేదు. ఇంగ్లీషు సైనికులలో మృతులయినవారు
 పదుముగ్గురు; గాయపడినవా రణువని యొక్కరు. ముప్పదియేడే డక్రిందట బొబ్బిలి
 కోటనుండు పెద్దవిజయరామరాజుగారు హతులయినట్లే మనకవీంద్రునికాలములో
 నుండిన యీవిన్నవిజయరామరాజుగారు పద్దనాభపుకొండముందు నిహతు లయిరి.
 మనకవికాలముతో సంబంధించినచరిత్ర మింతే. తండ్రిమరణమును విని యశ్వుటి కని
 మిదిసంవత్సరములప్రాయమునఁ దయిన నారాయణబాబుగారు తల్లితోడఁబూడ
 కొండదేశమునకు పాటిపోయిరికాని, కంపెనీవా రాయనను పిలిపించిదొరతన మిచ్చిరి.
 ఆయన పండ్లెండులక్షలవఱకును ఋణములుచేసి ౧౮౦౭వ సంవత్సరమునందు తనకు సం
 వత్సరమున కెనుబది వేలరూపాయలిచ్చుపద్ధతిమీఁద రాజ్యపాలనము నిఁగింపువారి కప్ప
 గింపఁగా వారు ౧౮౨౨వ సంవత్సరమునాటి కప్పులన్నియుఁ దీర్చి రాజ్యము నాయ
 నకు మరల నిచ్చిరి. నారాయణబాబుగారు మరల నేడులక్షలరూపాయలప్పుచేసి తనకు
 సంవత్సరమునకు లక్షరూపాయలిచ్చు పద్ధతిమీఁద ౧౮౨౭ వ సంవత్సరములో రాజ్య
 మును మరల నిఁగింపువారి యధీనముచేసి కాశీక్షాత్రపోయి యక్కడనే వాసముచేసి
 ౧౮౪౫ వ సంవత్సరమున దేహము చాలించిరి. మరణకాలమున కాయన యప్పు ౧౧
 లక్షలకుఁ బెరిగినది. పండ్లెండుసంవత్సరములప్రాయముగల నారాయణబాబుగారి
 కుమారుఁడగు విజయరామ గజపతిరాజుగాఁకి రాజ్యమిచ్చి, ఆయన కాశీగరమును
 విడిచివచ్చుట కిష్టము లేనివారుగా నుండినను ౧౮౪౮వ సంవత్సరమునం దాయనను
 విజయనగరమునకు రప్పించిరి. ఋణముల నన్నిటిని దీర్చి ౧౮౫౨వ సంవత్సర
 ములో ను ౨౧౨౭౨౮ల రొక్కముతో నింగ్లీషువా రాయనకు రాజ్యమొప్పగించిరి.
 ఈవిజయరామగజపతిరాజుగా రాంగ్లేయోపాధ్యాయుల శిక్షచేఁ బ్రవీణు లయి
 సత్సరిపాలనము చేయుచు బాలికాపాఠశాలలు మొదలయిన జనోపయుక్తములగునర్హ
 కార్యములకొఱకు ధనమును సర్వినియోగపఱుచుచు వచ్చిరి. వికాఖపట్టణములోని
 వైద్యశాలకు ముప్పది వేలరూపాయల నిచ్చినందున, దొరతనమువా రాయనకు ౧౮౬౫వ
 సంవత్సరములో “చుహారాజా” యన్న బిరుదిచ్చిరి. ఈయన ౧౮౭౪ వ సంవత్సర
 మున స్వరస్తులుకాఁగా ౧౮౭౦వ సంవత్సరమునందు జనించిన యాయనపుత్రు లానంద

గజపతిరాజుగా రప్పటినుండి విజయనగరపరిపాలకులు గానున్నాడు. దొరతనమునా రీతునకును ౧౫౫౭వ సంవత్సరమున 'మహారాజు' యన్నబిరుదము నిచ్చిరి.

మూరకఃకి రేవయను గ్రామమున చెరువుగట్టుకింద నొకమాన్యముండెననియు, అగ్రామమును గుత్త చేసిన దంతులూ) యన్నమరాజు కఃమాన్యమునకు చెఱువునీరు పెట్టుకొనకపోగా, అతఁడు ప్రభువునకు మెఱ్ఱపెట్టుకొనియు కార్యముగానక తుదకు చెఱువులో నిలుచుండి యీక్రింది నాలుగునీసపద్యములును జెప్పఁగానే చెఱువు నాలుగువైపులను గండితెగి నీ రాతనిసాలముమీఁద పాతొననియుఁ జెప్పెదరు—

నీ. బ్రహ్మాండభాండసంపత్తి కుక్షీని గల్గుపద్ధనాభునిపదాబ్జమునఁ బుట్టి
సకలరత్నాకరస్థానమై యుష్పాంగునంబుధీశునిచరణంబు ద్రొక్కి
పరమతత్వజ్ఞుడై పరఁగుశంతనుమహీరమణువామాంకభాగమునఁ జేరి
యభిలలోకాధ్యక్షుడై మించివిహరించుశివుఁడటాగ్రనీచు నిలిచి
తనరు నీవ టిధన్య కుత్తముగాదు. పూసపాటిమహాస్థానభూమియందుఁ
గాలుద్రొక్కంగ నోడుఁ జండాలుడై గదలు మిటమాని దివిజగంగాభవాని.

నీ. ఆరిభిక్షుఁ డీతఁడు రోసి : డియాకు గొనివచ్చి యిటనిల్పఁ గొరి తొక్కొ
జగదాలచీటవై సవతితోఁ బోరాడి వీఁగివచ్చి యిచట డాగి తొక్కొ
నిర్జరాంగన లెల్ల నీయుకు వెలిపుచ్చ నూబవై యిచ్చోట దూటి తొక్కొ
వీరబాహులఁ గప్పపెట్టుటకై మిన్ను దొలగి యిచ్చోటను నిలిచి తొక్కొ
వలదు ద్విజభూమిఁ గాల్చిల్ప వరుసగాదు. రవ్వ నీకేల తగ దంబురాశికరుగు
నాతియనఁడె కాండఁజేపిన్న నాఁటిమగఁడు. కదలుమిటమాని దివిజగంగాభవాని

నీ. భామపనిలు వెల్ల భంగంబులేకాని భంగము ల్లాలగు పెప్పటికి లేదు
తిరుగుచో మరకర తిరుగు డింతియకాని తిన్నఁగానిరుగుట యెన్న డెఱుఁగ
మొనసి లే ముపగల్గుమొరయమందుటె కాని మొరయకూరక ముంటయెఱుఁగ

మెళుదు

పాలకల్పిరోసి పల్ప నగుటెకాని పలుచనిగతి మాని మెలఁగు టెఱుఁగ
మమచు నీలోన నీవైనయవగుణంబు. లరసి లజ్జ చి దివి నుండ కనుగుడె చి
నిలువునీరైన నీనిందు నిలిచి తొక్కొ కదలు మిటమాని దివిజ గంగాభవాని.

నీ. కృతకాదు లాయెనా కీలోగ్రఫణిఫణా నేకపూతాగ్రవల్లికచయము
విరిదోట లాయెనా కఱకుకంటకకంటకాంకురవిన్దురితాగచయము
పువ్వుబాప్పు లాయెనా నవమంజులశ్వేతలవణాలవాలమా చవుటినేల
బొమ్మని డాయెనా భూరిభేకాండబాధారమై తరుకేదారచయము

నీకు విహారింప వసతులై నివ్వటిలెనె । చిన్న పాలములు బ్రాహ్మణక్షత్రమునకు
ఘాతుకత్వంబు చేయుముమ్మరులు గలరెక దలుమిటమాని దివిజగంగాభవాని.

నూరకవి విషయమున నికఁ దెలిసినసంగతు లతఁడు సమకాలికులగు కవులతోఁ
ట్టుకొన్న వినాదములును, కవులొండొరులను దిట్టుకొన్న పద్యములును దక్క మఱి
మియుఁ గానరావు. కాబట్టి యా కథలనువిడిచి కవికృతగ్రంథములనుండి కొన్ని
పద్యములనుమాత్ర మిం దుగాహరించుచున్నాను. —

కవిజనరంజనము.

మ. అమరద్వీపవతీపయోవిహరణప్రాంతత్సరస్త్రీల వ
జ్రమయాభ్రంకషమంటపాగ్రముల నిచ్చల్ క్రీడఁగావించుత
ద్రమశీవారము వేఱ నేరుపలుపక రా దంచుఁగా దివ్యరా
జముభీపాళికఁ దమ్మిచూలి యుమేషత్వంబు గావించుటల్. — ఆ. ౧.

కా. శయ్యాదంధమున స్తరాంతకుఁడు భూషాకై తవన్సూర్తి చే
నయ్యార్యారమణుండు దాల్చిరి భుగంగాధీశులక నీయసా
హాయ్యప్రస్ఫుటధాటి కోర్వ కనుచో నబ్జాస్యలా యొప్పువా
రయ్యా గంధసమీర ప్రోవఁగదవయ్యా యీకురంగేక్షణక. — ఆ. ౨.

మ. అలమక మైఁ బులకాంకురాళి దరహసాంకురము ల్కన్గవం
దొలఁక ముత్యపుటొంటు గండయుగిళి దూఁగక గనత్కంకణం
బులు మ్రోనుక భుజమధ్యసీమ రతఁపుందాళి తార్పాటుగాఁ
దలఁపా లోపె లతాంగియాదలపముక ధాత్రీశుఁ డత్యాదృతిక. — ఆ. 3.

ఆంధ్రచంద్రాలోకము.

గీ. అక్రమాతిశయోక్తి ప్రఖ్యాతికెక్కు । హేతుకార్యంబులకు సహవృత్తిగలుగ—
ఖ్యాపరీరంభణైకదక్షత వహించె । నీశరంబులు నీశత్రునృపులతోడ.

క. ఏపారుఁ గృతులఁ బ్రతివ । స్తూపమ వాక్యములురెంటి కొగి సకుల రగక—
తాపమున నలరు నగురుఁడు । చాపంబున శూరుఁ డొసరు జగతివనుక్రియక.

రామలింగేశ్వరకమునందలి పద్యము లీవఱకే కొన్ని యుదాహరింపఁబడినవి. అక్ష
గ్రంథము లగుటచే నాంధ్రనామకేష కవిసంశయవిచ్ఛేదములనుండి కవితాభోరణి
లగుటకుఁ బద్యముల నుదాహరించుట యుచితము కాకపోయినను, అందుండియే
కొక్కొక్క చిన్నపద్యమును గైకొనుచున్నాను. —

రన లేమయమునను బూర్వప్రబంధములలోని వర్ణనలకుఁ దీసిపోవు. బ్రాహ్మ
రగా రీకావ్యము ౧౭౦౦ వ సంవత్సరప్రాంతమున రచియింపఁబడినట్లు చెప్పిరికాని,
వి కృతిపతి యయినదా సామాన్యసోదరుఁ డగు రాజప్పను వర్ణించుచో

మ. మన రాక్షీమదమందు రాజపహళామంత్రీంద్రుఁ డుద్యత్తహ

మృదలీఖాను కృపానులబ్ధమదవస్తాతంగమాణిక్యహ

రదుకూలాదికసత్కృతిం ద్రిదశవ్యస్థాసారసామ్రాజ్యల

క్షీఁ దనర్చె న్చగకోటి పేర్కొనఁగఁ బుల్కేష్వరప్రభాభ్యాసియై.

ను పద్యములో నతఁడు కర్ణాటకపు నబాబగు మహమ్మదల్లిచేత సత్కారమును బొంది
ట్లు చెప్పియుండుటచేతను, ఈమహమ్మదల్లి ౧౭౪౯వ సంవత్సరమునఁ గాని సింహాసన
మునకు వచ్చి యుండకపోవుటచేతను, వేదాంతరసాయనము ౧౭౫౦వ సంవత్సరమునకు
రువాశనే రచియింపఁబడినదని నిశ్చయింపవలయును. ఈకవి కూచిమంచి తిమ్మకవి
యద లయినవారి కాలములో నే కృష్ణామండలమున నుండినవాఁడు. కృతినాయకుఁడు
ందరుపురములో నధికారము చేసిన టీ క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

మ. ప్రకటారాతిచమూభయానకఘోరప్రాకారఘోయంబులన్

సుకరశ్రీఁ దగుబందరాఖ్యనగఁగ్గ సాంపాండదీనార్థిక

ల్పకభూజం బన దాసమంత్రీ దుశ్శుంభద్రత్నజాంబూనదా

దికవస్తుప్రకరాన్వితాయతనఁడై ధీగుల్ ప్రశంసింపఁగన్.

వేదాంతరసాయనకృతికర్తయు కృతిభర్తయు నిరువురును కృష్ణవస్తుప్రకరములైన
యోగి బ్రాహ్మణులు. వేదాంతరసాయనముయొక్క యొక్కొక్కయాశ్వాసమునుండి
యొక్కొక్కపద్యము నిందుదాహరించుచున్నాను—

చ. జగదుపకారకారకవికాలసనుస్తపదార్థకల్పకుం

డగునతిం బరాత్పరు మహామహు సర్వశుభస్వభావు మ్రొ

క్కఁగఁ దగుఁ గాక యాతఁడిలఁ గల్గఁగఁ జేసినవానితాజ స

ల్పఁగ దురితంబు లంటు నని పలుకుట యొప్పు నసంశయముగన్. —ఆం. ౧.

చ. ఘోరతరపాపపుణ్యముఖకార్యసమాచరణస్వతంత్రతన్

గొనినమనంబు మానవునకుం బొసఁగఁదగు లేనిచో జగం

బున నుక్యతాఘముల్పరక మోక్షపదంబులు నల్లవం చనం

జను నాచితజ్ఞానంతరి ననఁజూచువాక్యవిజృంభణంబుగన్. —ఆం. ౨.

చ. చని నెలయేటి మొత్తములఁ జూడనశైలమరుద్విలోలకాం

చనమరువిందచందనరసాలముఖుడ సమీపగోష్ఠినీ

ఘనతరకాయనూములఁ గప్రపుఁదిన్నియలక లతానకే

తనముల సంచరింపుచు నతండు పరాత్పరచింతనంబుగఁ—ఆ. 3.

ఉ. వార లవాన్యకాతుకనివాసమనోంబుజులై జగజ్జనా

ధారు నయప్రచారు సముదారుని సమృద్ధియాతుమారునిక

భారపుస్తీవ్రమానున విపద్ధశలం బొరయించినట్టిని

మ్మొరణైరులక సరకుగాఁ గొన కించుక యెల్లరిక్కులకఁ—ఆ. ౪.

కినుపర్తి అబ్బయమాత్యుడు.

ఈకవి యాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు; రాయన మంత్రిపుత్రుడు; కొండెస్య గోత్రుడు. ఈతనితల్లి నరసమాంబ; అన్నయోగానందము. ఈకవి యనిరుద్ధచరిత్రము, కవిరాజమనోరంజనము, అను రెండుప్రబంధములను రచియించెను. ఇంద మొదట రచియింపబడిన యనిరుద్ధచరిత్రములో

ఉ నిందుమనంబు సత్యమును నీతియు శాంతియుఁ గల్గి కీర్తియుం

తుం డయి భోగభాగ్యములతోఁ జెలువొందుచుఁ గొండవీటిసూ

మండలనాయకు ల్లిగుల మన్ననచేయఁగఁ బెంపుమీఁత స

త్పండితుఁ డబ్బమంత్రి కనుపర్తి పురాన్వయవార్ధి పూర్ణచం

ద్రుం డని లోప లందఱు నెఱుఁగుటకు న్నుతిచేయ నేటికిఁ.

అని కవి తనతాతయైన అబ్బయ్య కొండవీటిరాజుల మన్నననొందినట్లు వ్రాసికొనెన గాని యాతనికాలమునాటికిఁ గొండవీటిరాజ్యము తురుష్కులయధీన మయినది. ఈహేతువుచేతకాఁబోలును కవి తాను తరువాత రచియించిన కవిరాజమనోరంజనములో

చ. నుగుణకదంబ మెల్ల నొకచోటనె కాపుర మున్నయట్లుగా

నగునని వేయినోళ్ళఁ గొనియాడుచు భూజను రెంచ ధన్యుడై

తగు కనుపర్తియబ్బనకుఁ దర్పియసాధ్వికి లచ్చమోంబుకఁ

బొగడిక కెక్కి రిద్దఱునుపుత్రులు రాయన నిష్పసాహ్వయుల్.

ఉ. వేయనవచ్చుఁగాక నుకువేయనపాయవదాన్యతై భవం

బాయనవద్యబుద్ధి తగు నాయనకే యనఁ గీర్తినంద్రికల్

గాయ నయస్యగీతికలు గాయనశిలురుపాడ నొల్పు మా

రాయనమంత్రి మేలు బలిరాయన నూనిజనాభినంద్యుడై.

అను పద్యములనుండిఁ దనతండ్రి తాతలు కొండవీటిరాజులయొద్దనున్నట్లుఁ చెప్పక
తనతాతకు ముత్తాతయైన బసవామాత్యుఁడుమాత్రమే కొండవీటిరాజుఅనుండెయైన
ట్టిక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పెను—

కా. శ్రీ పేర్తిక శశివోలే బ్రహ్మకులవార్ధిం బుట్టికొండిన్యగో
త్రాపస్తంబపవిత్రనూత్రకలితుండై రామసింహాసనా
ఖ్యోపేతస్ఫుట కొండవీటిపురరాజ్యోత్సవ్యరు ల్పంత్రిగాఁ
జేపట్టన్ బసవప్రధానుఁ డిల మించెన్ భాగ్యసంపన్నుడై.

కవియొక్క తండ్రితాతలు కొండవీటిసీమలోని కనుపట్టుగ్రామమునకు కరణములని
తోచుచున్నది. కవికి మంగళగిరిలోనున్న పానకాలరాయఁ డిష్టదై వతము. మంగళగిరి
కృష్ణానుదలములో గుఱునకు సమీపమున నున్నది. అబ్బయామాత్యుఁడు పదు
నెనిమిదవ శతాబ్దమధ్యమున నుండినవాఁడు. ఇతఁడు ౧౫౦౦ వ సంవత్సర ప్రాంతము
వఱకును జీవించియుండవచ్చును. ఇతఁ డాశతాబ్దమునం దుండిన ప్రబంధకవీశ్వరు
లందఱిలోను మిక్కిలి ప్రౌఢుఁడు. వసుచరిత్రమునకుఁ దరువాత నీతనికవిరాజ
మనోరంజనముతో సత్కూఁగఁడగిన ప్రబంధము లొకటి రెంటికంటె నెక్కువగాలేవు.
కవిరాజమనోరంజనములోని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ గవి సాహిత్యమునందుమాత్రమే
కాక సంగీతమునందును బ్రవీణుఁ డయినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు—

క. శ్రీమంగళగిరినరసిం । హామేయకృపావిజ్ఞంభితాద్భుతకవితా
శ్రీమంతుడఁ గానకళా । ధీమంతుడ దేవతాస్తుతివతఫరుడన్.

కవిరాజమనోరంజనమునకుఁ బురూరవచ్చుశ్రీమని నామాంతరముగలదు. బాల్యము
నందు రచింపఁబడినదగుటచే ననిరుద్ధచరిత్రము పురూరవశ్చరిత్ర మంత ప్రౌఢముగా
లేదు. ఈరెండు పుస్తకములనుండియుఁ గొన్ని పద్యముల నుదాహరించుటకన్నఁ గవి
విషయమున వ్రాయఁదగిన విశేషాంశము లేనియుఁ గానబడవు.

అనిరుద్ధచరిత్రము.

చ. విచికిలగంధియున్ యిభుఁడు వేడుకతోఁ దెర రెండువైపులన్
రుచిరకటాక్షపంక్తులమెఱుంగులు నిండఁగ నిల్చి రయ్యెడన్
బ్రచురతరానురాగరసబంధురతం దెరచీర దూరి పా
లుచు హృదయాబ్జమున్ మొగ మెఱుంగనిచుట్టటికంబు నేయఁగన్.— అ.౧

ఉ. కన్నలతైప్ప లాగనివికాసపుఁజూపును మాసముద్రతో
నున్న మొగంబు నిశ్చలత నొప్పుశరీరముఁగాఁ బటంబుపై

ఆంధ్రకవుల చరిత్రము.

నిన్నునలీల వ్రాసినప్రియం గని సొక్కునఁ దాను నట్లయి
చిన్నలు దక్కియుండె సఖి చేసినజం త్రపుబొమ్మక వడిక. — అ. ౨.

ఉ. మీసముతీరుఁజూచి జిగి మేనిపటుత్వముఁజూచి మోములో
హాసముఁజూచి చేతులయొక్కారముఁజూచి మనోజ్ఞ గూఢగో
ఖాసమలీలఁజూచి యహహ యనుచుం దలయూఁచి ముందు త
వ్రాసినభావ మెంచి తల వంచుకొనెం జలజాతీ నేగునక. — అ. ౩.

చ. అనవుడు మందహాసముఖుడై హరి నీభుజకత్తి నీవె నె
త్తునయున లజ్జలేక పలుమాటును మెచ్చుకొనంగ నీతియే
యనిమొన చుట్టినప్పుడు నిరర్థక మీవెడమాట లేల నాఁ
చొది ఖుజియింపఁబోవుచును గూరలమే లదుగంగ నేటికిన్. — అ. ౪.

ఈ. భూమరవేదనాదములఁ బుణ్యసతీజనమంజులొత్తులక
భానురవృత్తగీతరసబంధురరావసులం బురీవనీ
వాసకుకానులాపముల వారణబృంహేతవాజిహేషలన్
క్రీడముదంచితం బగుచుఁ జెల్వ వహించె బురంబు నవ్యమై. — అ. ౫.

కవిరాజమనోరంజనము.

చ. కొడుకులు గల్గుదాఁక నొకకొన్నిదినంబులు చింత నందనుల్
పొడమిన నాయువు నృలము బుద్ధియు విద్యయుఁ జాలఁగల్గఁగా
నుడుగనిచింత కల్గితను నోలిభజింపనిచింత తండ్రి కె
ప్పుడుఁ గడుచింత నేయుదురు పుత్రులు శత్రులుగాక మిత్రులే. — అ. ౧

నీ. ధర నల్పులకుఁ బ్రభుత్వంబు వచ్చిన మమష్యుల వికారపుఁజూడ్కిఁజూచినట్లు
పల్లవు ల్లు నీ లేమిపడి యింటిచాయరా మొగిలంజెతల్లులు మూలినట్లు
పరదేశి యతిలోభపరునియింటికిఁ బోవఁ దగి కొఁలివలెనా గద్దించినట్లు
వంతువానికి హీనవై శ్యులు తమలోన శేకంబుగాఁ గలహించినట్లు
తెరలి యొడొక్కటివి గూర్చుదృశ్యఁ జూచు
గొఱగొఱను చూల్లు గద్దించుఁ దఱిమి తఱిమి
కదిసి కలహించి భౌక్యతి కలకలముగ
జాగియుండు రోషభీమాము లగుచు. — అ. ౨.

చ. కర మనురక్తిఁ గొమ్మ కరుకంజమునం దిడి మీకుఁ బాబుఁ జ
క్కరలును బెట్టి పెంచి వడికింపుచు మాకులు చేర్చినందుకా

- విరసత్యుడూతల నిగుల వేదన గొల్పెద రింతి కియ్యదకా
గురువుకు జొన్నవెట్టితిరి క్రూరవిచారమ కీరవాగమా—అ. 3.
- ఉ. నిల్పులురాలు గ్రీష్మమున నిక్కిన గాడ్పులు వార్షికంబునకా
జల్పుడు నేయకే మరలసాగెఁ బ్రతీచికెఁ బ్రాచినుండిఁ తా
రప్పటిపొరగుచేఁ బ్రజల నాపదఁ బెట్టి నిజాధికారముల్
దప్పినఁ జిన్నబోయి మరలం జనుచుందురుగాద దుష్ప్రభుల్.
- చ. మలయుజగంధి తాళపరిమాణమనోహరరాగగీతికా
కలగనదంబు జంత్రమున గాత్రమునకా జెలఁగింపు నింపుచే
శలలు ద్రవించెఁ జిత్రములు జీవకళలోధరియించె దారువుల్
పొలుపుగ నంతురించె మృగము ల్పదిఁ జొక్కువహించె నెంతయుకా—అ. 4.
- మ. తగునే రాజకుమార మన్తథ మనస్తాపంబుచే నింత నె
వ్వగలం బొందఁగ ధైర్యశాలివిగదా వాదాంగ నాన్నేహమా
హగుణంబు ల్పపలాయతాయతము లెంతైన న్నరం బేలగుకా
నగలే లోకులు నీమనం బిటులు మగ్నంబైన రుగాంబుధిక—అ. 5.

కాణాద-పెద్దన సోమయాజి

ఈకవి నిజామురాజ్యములోని గద్వాలసంస్థానాధిపతి యైన ముష్టిపల్లి సోమ
భూపాలుని ప్రేరణగుచేత ముకుందవిలాసమును, ఆధ్యాత్మరామాయణమును రచియిం
చెను. ఇతఁడు సందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు; ఆత్రేయ
గోత్రుఁడు; తిమ్మనార్యపుత్రుఁడు. సోమభూపాలుఁడు తన్నగూర్చి పరిశీలన కవి
చెప్పుకొన్న ముకుందవిలాసములోని యీక్రిందిపద్యములలో „కేవలైశ్వరీల“ అను
నామముతో అపంచవర్గీయ చిత్రకృతి మొదలయినవానినిగూడఁ దాను రచించినట్లు
చెప్పెనుగానియవి యిప్పుడు కానరావు—

- సీ. నను సందవరపురావ్యయపయోనిధిచంద్రుఁ గాణాదవంశవిఖ్యాతిశాండ్లు
నాశ్వలాయనసూత్రు నాత్రేయమునిగోత్రు సకలవిద్యల్కవిశ్రవరమ్మితు
ప్రౌఢలక్ష్మీపతిపండితసోదయు బాహుగ్రంథానుభావధుర్ము
వేదకాస్త్రపురాణవివిధమర్థధరీణు వరచతుర్విధకవిత్వప్రవీణు
భోజచంద్రాప్రబంధార్థబోధనానబంధగీర్వాణటికానిబంధనాది
వేదానుభోరచనచయ్య పెద్దనార్యుఁ గాంవి దయమింపి పలిక సగౌరవముగ

గీ. కాదినర్లు లిరువాయెదునిడిచి | చేసితి నపంచవర్గముచిత్రకృతిని
శిష్యశిష్య శిలాఖ్యచే నెసంగ | యాదిమితవర్ణనియతి శక్యంబు జగతి ?

ఉ. శ్రీరమణీయతః సురపురీనగరీసగరీయదేశభూ
భాగధురీణుః దాబహిరపామనృపాలః సభాంతరంబుః
మారమణాంకితంబులుగను మత్స్యపురాణ ముసర్పః బూనవే
సారసుధాప్రసారపలసత్కృతి నాంధ్రవచశ్చమత్కృతిః.

ఈకవి సంస్కృతాంధ్రములయందు బహుసమర్థుడు. ఈతనిగ్రంథములలో నున్నవి శబ్దాలంకారములును చిత్రబంధకవిత్వపద్యములును మఱి యేకవిగ్రంథములలోను లేవు ఈతనికవనము రసవంతము కవిజన హృదయరంజకముగా నుండును. తనకవిత్వముః గుర్చి వైష్ణవకంటి వేంకటపతి యీశ్రీందిపద్యమును జెప్పినట్లు కవి తనయధ్యా- రామాయణమునందు వ్రాసికొనియున్నాడు—

ఉ. ఇద్దఱుజోడు నన్నకవి యెఱ్ఱున, తిక్కన సోమయాజి దా
నద్దగు నాకికె, ముగురి కొక్కఁడె దీటగు నల్లసానిమా
పెద్దన, వాతోడుతను బేరువహించినశ్రీకణాదముం
బెద్దనసోమయాజి విను పెద్దనఁ బొల్పుఁ గవిత్వసంపదఁ.

ఇట్లితరులు పొగడినట్లు చెప్పుటయేకాక కవి తానును తనముకుందవిలాసము నిట్లు పొగడుకొన్నాడు—

గీ. ఇందు సకలహితము నిచ్చు మున్విష్ణుడి | త్రియతుల్యమా మదీయకపిత
యందుటఁజేవఁచోలువనలిఁబోలుఁ భిమోము | మృదువు గాదె విరులమీఁద వారి ?
కృ. కు. దక్షిణాసముతావి ము
మందక్షిణాసము సదాముకు. దక్షిణాసం
మిదుక్షిణాసమును సుధా
మిదుక్షిణాసము హాసించుఁ బేశలఘణితః.

ఈకవికాలముగాని కృతిపతి యనఁదగు పెదసోమనృపాలునికాలముగాని నిశ్చయముగాఁ దెలియలేదు. అయినను

ఉ. నెన్నయభట్టు భీమన ననంతు నధర్వణుఁ దిక్కహోత్రి నె
జ్జన్ను సోమ భాస్కరుని నయ్యలు నైషధకావ్యకర్తఁ బో
తన్ను బిన్నవీరుని జిహ్నును నూరప రామభద్రుఁ బె
ద్దన్ను దిమ్మనార్య గరుడాంకుని మూర్తి నుకీర్తి నెంచెదఁ.

అని బట్టుమూర్తిపతికును గలకవుల నీకవి పొగడి యుండుటచేత నీతఁడు పదనాటవ శతాబ్దాంతమునకును పదునేడవశతాబ్దానికిని దరువాత నుండినాఁడయినట్లు స్పష్ట

మగుచున్నది. ముష్టిపల్లి సోమశృపాలునితాత మొదలయినవారు మహమ్మదీయులతో
యుద్ధము చేసి వారిని జయించుట మొదలయినసంగతులు చెప్పబడి యుండుటచేత
నితఁడు పడు నేడవశతాబ్దాంతమునందో పదునెనిమిదవ శతాబ్దారంభమునందో యున్న
టూహింపఁ దగియున్నది. గద్వాలసంస్థానమునందున్న మామిత్తులకోకరిఁ గవికాల
విషయమునుగూర్చి వ్రాయఁగా ౧౭౫౦వ సంవత్సరప్రాంతములయందుండినట్లు తెలిపి
యున్నారు. ఇందలికపిస్తుతిలోఁ బేర్కొనఁబడినయయ్యలు కట్టమఠమును జేసి నతఁడే
యయినపక్షమునఁ గవి ౧౭౭౦వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతగూడ నున్నట్లు చెప్ప
వలసి యుండును. ముకుందవిలాసమునకు భద్రదాపరిణయ మని నామాంతరము గలదు.
వికృతము లయినచెందుగ్రంథములకుండియుఁ గొన్నిపద్యము లిందుదాహరింపఁబడు
చున్నవి—

ముకుందవిలాసము.

ఉ. ఆటలు పాటలుం గలుగునందల గందలఁగూటవాటమల్
కోటలు పేటలుం బసిఁడిగోడలు మేడలుఁ గల్పవిందురా
చోటలు నీటలుంగులుకుచుక్కను జుక్కను నిండుఁజెల్వలె
బోటలమేటలం దగినపొన్నలచెన్నులు గల్గవీటిలోకం.—ఆ. ౧.

ఉ. చేరలఁగొల్వవచ్చు నయచిప్పిలు గొప్పకుగొప్పకన్నలుక
మూరలఁగొల్వవచ్చుఁ గడుముచ్చట లిచ్చవెడందవక్షమున్
బారలఁగొల్వవచ్చుఁ గచపాలి బలీ మాకి న్నమిపలెక
మేరలఁగొల్వవచ్చు నిక మే తఁ దీగఁ బ్రీతిఁ జేసినకం.—ఆ. ౨.

ఉ. కానునకొనభంబునకొనిజగావిలసిల్లుమోకిం
పానఁగఁ బానకంబు సమ మానన మాననవిల్లు మేనమా
మే ననమేననం గనక మేనన మిననఁగన్గవందగుక
వేఁ లివేనలిన్విరుల వేయుఁ జువే యవతీమతలికిం.—ఆ. ౩.

దు. తనరక వ్యాకరణజ్ఞుఁ దండ్రుడియచుచుం దర్కజ్ఞునికొ భ్రాతయం
చును మీమాంసకునికొ నలంపకుఁ డటంచు న్వడి దూరంబునం
గని యస్పృశ్యునిఁబోలె ఛాందసుని వేడ్కం గావ్యలీలారస
జ్ఞునిజేచ్చుం గవితాతధూమణి వరించుకొ భావగర్భంబునకం.—ఆ. ౪.

అధ్యాత్మరామాయణము.

సీ. సుసారదావాగ్ని సంతప్తులకు సుధాస్తోమవర్ష నియుక్తి రామభక్తి
తాపత్రయానుచితాపఘ్నిశిశులకు రమ్యభేషజయుక్తి రామభక్తి

- మొదటనుచు పటలసర్పములకు రచితగారుడక క్తి రామభక్తి
 భవవిదవ్యారాశిసారభీతులకును బలవంతయు క్తి రామభక్తి
 ప్రేమబోధితులకును క్తి రామభక్తి క్తి కామితా తజనాన క్తి రామభక్తి
 క్తినుమోహనంప దనుర క్తి రామభక్తి సాయరస్యోదితవిము క్తి రామభక్తి. — బా.
- చ. సోకక గళత్రపుత్రపెత్త సోదరభాతధవముఖ్యనంగమం
 బరయ నదీప్రవాహపతితాగతకామ్యములట్ల కూడుచుకొ
 బరణకుమీ నై జను ప్రపాగళజంతులతోలి మోహముకొ
 జొరయకయందఁ గావలయుఁబోవుచునున్న దవచ్చుచున్నదకొ. — అయోధ్యా.
- ఉ. అంతట దైత్యకాంతఁడు నురాదివిరోధి సరోధివాటియ
 త్యంతవిభాకలంకను శుభాంకను లంక సళోక కాననా
 భ్యంతరసీమలో నిలిపె నానురకాంతలు కాచియుండఁగా
 సంతతపుత సాధుగుణజాతను నాక్షితజాత నెంతయుకొ. — ఆరణ్య.
- ఉ. అంచలుపాతొ గేకులకు నాటలుగేరె ఘనంబు లూరె గ్రొ
 మ్మించులుకూరె శీతలసమీరమువారె మరుండు చేతి ము
 న్నంచుగ జాతిబాణతతి మాతొ నటం బధికాభిధైర్యముల్
 గ్రించుకజాతొ మాతొ నలగ్రీచ్చము మీతొ జలాగమం విలకొ. — కిష్కింధా.
- చ. కమలవిరోధి కామజయకారి కిరద్యుతికీర్తనీయుఁడొక
 కుముదహితుండు కూటమ్మగగోప్తకృతాంకుఁడు కృష్ణసత్కళా
 క్రముఁడును కేశవేక్షణము కైరవిణీకుఁడు కోకభేదనా
 గమనుఁడు కామదీకరుఁడు కఠిభవుం డుదయించె దూర్పునకొ — సుందర.
- ఉ. దానవనాశనార్థముగఁ దత్సేతిఁ దెచ్చితి వీవును స్తవః
 మీనము నామోషం బనుతమిన్విషమిందము గ్రోకిసోతొ నె
 ట్లానెఱి నామహీనుతఃసహచారణం బొనఁగూడె మీదటకొ
 గా నగునట్టికార్య మనితానగుచున్నది దానహగ్రణి. — యుద్ధకాండము.
- మ. శ్రవణాసందకరంబు నుందరమాగా పద్మావినప్తస్వరా
 ర్ణవముకొ జాతిగతుల్ త్రికాలకలితస్థానస్థాయీత ర్ణమొ
 ర్ణవిధుల్ తోఁపఁగ వల్లకీచకురళకొ రణజల్ల గాంధర్వసా
 రవిదుల్గసమీకర్ష రాజకలపుల్ రామాయణం బొసభకొ. — ఉత్తరకాండ.

కుందుర్తి-వేంకటాచలకవి.

ఈకవి మిత్రవిందాపరిణయమనెడి యారాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించెను. ఇతఁ డాచువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; కాండియ్యగోత్రుఁడు; రామయామాత్యలృత్రుఁడు. ఈతని తాతయైన గోవిందామాత్యుఁడు ౧౬౫౦ వ సంవత్సరప్రాంతములయందు రాజ్యముచేసిన వీరవేంకటపతికాయలవద్దనుండి, భారతీపరిణయమను కావ్యమునుజేసి యాతనిని మెప్పించినట్లు కవి యీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

చ. పటుతరగోష్ఠ నీమధురపాకసమంచితమై రసోర్తిప
ర్యటమగుభారతీపరిణయం బనుకావ్య మొసంగి వీరవేం
కటపతిరాయలం దనిపి కాంచె మణికవకాభిషేకము
త్కటగతి నమృతముతి నుఖస్థితోభి యువోభిరాముఁడై.

ఈకవికాలమునాటికి విజయనగరసంస్థానప్రభువులు మిక్కిలి హీనదశకువచ్చినందునఁ గవి ఈరాజ్యమునువిడిచి పాండ్యమండలమునుజేరి మధురలోనుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. గ్రంథావతాంకలోఁ దాను పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁడయిన విజయరంగ చొక్కనాథుని గుఱిత్వముచెప్పి మెప్పించినట్లు కవియే యీక్రిందిపద్యములతో వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

నీ. చదివినా వే మేమి చదువయోగ్యంబులో యవియెల్ల నిస్సంశయంబుగాఁ
వచనకావ్యములుగా రచియించినావు భారతభాగవతములు రామకథయు
ఘటియించినావు ద్రాక్షపాకయుగ బహునాటకంబులు సమున్నతజెలంగఁ
జాటించినావు దిక్కోటరంబుల బుధకోటిమెచ్చ నపారచాటుకృతులు
నర్థగుంభకుముజ్జంభితాశుమధుర । చిత్రవిస్తరకవితా ప్రసిద్ధి నీకు
సహజమేకద పాండ్యభూజానిసభఁ గ । థాశుకవియనఁ గీర్తి జెన్నలినావు.

చ. కవిజనకల్పకం బఖిలకావ్యరసజ్ఞఁ డఖండపాండ్యభూ
ధవుఁడు మహామధువుఁ డతిధార్తికుఁ డర్యగవజ్రధారి యై
న విజయరంగచొక్కనరనాథుఁడు నీకవితా సమగ్రవై
భవములు మెచ్చి నీ కొనఁగ భర్త మణిశివికాదిసంపదల్.

పయిపద్యములనుబట్టి యితఁడు కొన్నినాటకములనుమాత్రమేతాత భారత భాగవత రామాయణములను వచనకావ్యములుగాఁగూడ రచియించినట్లు విశదమగుచున్నది.

ఇతఁడుమాత్రమేకాక యితనికాలమునం దుండినయితరకవు లనేకులుకూడఁ దావ
వచనకావ్యములను రచించినట్లు తమ ప్రబంధములలో వ్రాసికొనియున్నారు
ఈవచనకావ్యము లన్నియు మాకు దొరకకపోయినను, ఈకాలములో రచియింపఁబడిన
వచనకావ్య మొకటిమాత్రము మాకు లభించినది. అవచనకావ్యమునఁగూర్చియు,
దత్కర్తనుగూర్చియు నింతకుముందే కొంత వ్రాయఁబడెను. పయి నుదాహరింపఁ
బడినవానిలోని కడసటిపద్యమునుబట్టి కవికాలముసహితము స్పష్ట మగుచున్నది.
విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు ౧౭౦౮ వ సంవత్సరము మొనలుకొని ౧౭౩౧ వ సంవ
త్సరమువఱకును రాజ్యముచేసి విద్వాంసుఁడై యాంధ్రకావ్యగచనను బ్రోత్సహము
చేసినవాఁడగుటచేతన, అతనికాలములోనే కవి యనేక గ్రంథములనుజేసి తర్వాతమిత్ర
విందాపరిణయమును జేసియుండుటచేతను, ఇతఁడు హూణశకము ౧౭౮౦వ సంవత్సర
ప్రాంతమువఱకును జీవించియున్నట్లు తెల్లమగుచున్నది. కొంతకాలమునుండి యీతని
పూర్వకవు లాచరించుచువచ్చిన యాచారమును మానక యీకవియు రంగనాథుఁడు
తనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించిన ట్లిక్రిందిపద్యమున వ్రాసికొనియున్నాఁడు. —

నీ నీలమేఘముడాలు చాలునించఁగఁజాలుమేనువాఁడు జగంబు లీనువాఁడు
వేల్పురాజాతల్పు విల్పుటందమదల్పుటొమ్మువాఁడు కళాభరమువాఁడు
వెలలేనిబంగారు వేవన్నెరంగారుచేలవాఁడు మనోజ్ఞలీలవాఁడు
కడకంట సొంపారుకరుణారసముమీఱుమాపువాఁడు భవంబుబాపువాఁడు
హీరకటకకిరీటకేయూరతార । హారమంజీరచాకచక్రములవాఁడు
కలనాకానొక పురుషుఁ దుత్కలికదొలుకఁ । బ్రేమ నామ్రమాల వేకువజాముకేళ.

గ్రంథమునం దక్కడక్కడ లక్షణవిరుద్ధము లైనప్రయోగము లనేకము లుండుటచేత
నీతఁడు లాక్షణికకవి కాకపోయినను, మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్వము రసవంతము
గానే యున్నది. మిత్రవిందాపరిణయములోని రెండుమూడుపద్యముల నిం దుదా
హరించుచున్నాము—

చ. అని పనితోక్తియుక్తిగతి నవ్వని బవ్వనిగుంపు సొంపుఁ జే
కొని తనిజాత సౌరభము గ్రోలుచు సోలుచు మిన్నగన్న క్రొ
న్నన లవద్యహృద్య కల నన్గని కన్గొని తావిమావి పె
పొనరినమేరఁ గీరరుతు లూకొని తూకొనిగంత వింగళ. — అ. ౨.

౩. సౌరస మామొగంబు జితసౌరస మాగమనంబు నాభికా
సౌరసమాభ మాకచమసౌరసమాజముమేఘ మానుభా

సారసమావృతంబు నుడి సారసమానము తన్నిరంబ మా
సారసమాననీయసువిసారసమాయత మాద్యగబ్జముల్.—అ. ౪.

చ. కనియె నుదారుఁ జారుతరకాస్తు భవారు నుమేరుధీరు జీ
వనదశరీరు దుగ్ధమయవార్ధిగభీరు దురాపసారు లా
చనసుఖదావతారు ఖలశైలశతారు నఘాఘూమారు స
ద్విరుతయశోవిహారు పనుదేవకుమారు నతాబ్జనూరునిన్.—అ. ౬.

ఈదురుపల్లి—భ వానిశంకరుఁడు.

ఈకవి ధర్మఖండమును దెలిగించెను. ఇతఁడు కూచిమంచి తిమ్మకవితోను
క్కలంక వీరభద్రకవితోను సమాకాలికుఁ డయినందున, ఇతఁడును పదునెనిమిదవ
తాబ్దారంభమునుండి ౧౫౫౦ వ సంవత్సరప్రాంతయులవఱకును జీవించియుండును.
ఈకవి తనధర్మఖండమున వక్కలంక వీరభద్రకవినిగూర్చి వాసిన 'హరిశ్చంద్రగు'
నుపద్య మీవఱకే యుదాహరింపఁబడియున్నది. దిట్టకవి వేంకటరాయకవి తన
ద్యాగురువైనట్లు ఈ కవి ధర్మఖండమున నీక్రిందిపద్యముచే జెప్పుకొనియున్నాఁడు—

ఉ. శ్రీమయవాగ్విలాసుఁడు నశేషలిప్తివఱుఁడు భూఃశో
భామహానీయమూర్తి యుఁ బ్రబంధనిబంధనబంధురక్రియా
భామహితోరుసూత్రుఁడు నృపాలకపూజ్యుఁడు నంచుఁ ద న్నుభుల్
వేములు నెంచ దిట్టకవి వేంకటరాయకవీంద్రుఁ డొప్పుగున్.

ఈకవి యాఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; శంకరాచార్య
త్రుఁడు. కవి తాను శృంగారమంజరి యనుకావ్యమునుగూడ రచించిన ట్లిక్రింది
పద్యమునఁ జెప్పుకొనెనుగాని మా కాగ్రంథము లభింపలేదు—

సీ. భాతి భారద్వాజగోత్రపతిత్రుఁడై సుకుచిరాపస్తంబసూత్రుఁ డగుచు
నిరతాన్నదానాభినిరతుఁడౌ నీదురుపలి నరసామాత్యుపాత్రవరుని
నగగపూజితశంకరుం డగుశంకరాచార్యచోళి సాత్తభవునిఁ
బ్రాజ్ఞుని నచ్చమాంబాగర్భకుక్తియుక్తామణి నీశ్వరధ్యాననిరతు
భవ్యశృంగారమంజరీ కావ్యరత్న! మంత్రభాష నొనర్చినయశఘురతు
శంభునిభుఁడై నయివటూరి శంభుకిష్యు! నను భవానీశసాయుగన్గొనుచుఁబోకె.

ఈకవి రచించినగ్రంథము సమగ్రముగా దొరకలేదు గాని దొరకినంతవఱకుఁ

గవనము రసమతముయి మధురమయి నిర్దుష్టముగానున్నది. ధర్మఖండమునుండి కెండు మూడుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

చ. అనవిని వానిజూని మునులారయఁ బుత్రకశత్రురక్షకై
యనయుఁ గ్రూరవృత్తిమెయి నర్థము నీవు గడించె దేని నీ
ఘనతర మైనకిల్చిషనికాయము భాగమువారు కొందురో
కొనరొ యెఱుంగఁదెల్పు నువికుంతితలీల నటంచుఁ బల్కినన్.

చ. హరి భజియింపనైతి లలనావయవామితవర్ణనాప్తి న
స్థిరమతి నగ్ధలోభరతిఁ జేయఁగనైతిఁ బరోపకార మి
ద్ధర శతతాదయాక తినతాగుణము ల్సహజంబు లయ్యె నె
ట్లరయుదు నీయపారకలుషాబ్ధికిఁ దారణయానపాత్రమున్.

చ. ఫలితశరుల్ ద్విజాతులకు భక్తి నొనంగుటయున్ గతోదక
స్థలములఁ బ్రాణిలోకము హితంబునకై సరసీతటాకముల్
నిలుపుటయున్ మహాత్ములకు నెంజిలి దీర్చుటయున్ దలంప నీ
యలఘుకుకర్తృపంక్తులు తదవ్యయమార్గసుఖైక హేతువుల్.



ధూర్జటి-వేంకటరాయకవి.



ఇతఁడు రత్నావళిపరిణయ మనెడు వాలుగాళ్వాసములప్రబంధమును రచించి చేకూరి రామస్వామిమంత్రి కంకితము చేసెను. ఈకవి కాలహస్తిమాహాత్మ్యమును రచియించి కృష్ణదేవరాయుని కాలములో నుండినధూర్జటికవివంశమువాఁడు. ఇతఁడు తన గ్రంథమునందు ధూర్జటికవి నిట్లు స్తుతించి యున్నాఁడు—

మ. పలుగంగాలహరీతరంగసమశుంభత్ప్రృథతాంచత్కళా
ఘటమన్ బాదవినక్రుక్కుష్ణవరరాద్గంభీరకోటిరవి
స్ఫుటరత్నద్యుతిపాటలీకృతపదాంభోజాతు సర్వజ్ఞ ధూ
ర్జటినిం గొల్చెద సప్తదీయకులకర్తృ భక్తి రంజిల్లగన్.

ఈధూర్జటిపాత్రుఁ డయిన వేంకటపతి కృష్ణగాజవిజయమును జేసెను. ఈవేంకటపతి కుమారుఁడును కవితండ్రియు నైనలింగరాజు కాలహస్తిరాజుల ప్రేరణయచేత మఱి యొక పెద్దకాలహస్తి మాహాత్మ్యమును రచియించెను. రత్నావళిపరిణయమునఁ గవి తన కంకితముగొని యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు—

మ. ఘనగౌరీశకటాక్షులబృకవితాగాంభీర్యసంతుష్టభూ
జనరాడ్డత్తనువర్ణచేలమణిభూషాగ్రామపల్వంకికా
ఘనదంతావళఘోటకాదిబహుసత్కారప్రతిష్ఠాత్మ మ
జ్జనకుఁ ధూర్జటి లింగరాజకవిరాజశ్రేష్ఠఁ గీర్తించెదఁ.

ఈకవి పాకనాటి యార్యేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఇతఁడు
తన్నుగూర్చి చెప్పుకొనుచుఁ దా నింతకుమున్న నామలింగశాసన మనఁబడెడి యమ
రమునంతను బద్యకావ్యమునుగా రచించిన ట్లిక్రిందిపద్యములలోఁ దెలిపియున్నాఁడు—

చ. స్థిరముగఁ గాశహస్తిగిరిజేశవరాగతసంస్కృతాంధ్రసుం
దరకవనంబు వ్యాకరణనాటక కావ్యవిచక్షణశ్యామఁ
గరిమవహింప భూవరశిఖామణు లెన్నఁ జెలంగి తొర బం
ధురతనుకాంతిబాలరవి ధూర్జటి వేంకటరాయసత్కవీ.

మ. అమరం బంతయుఁ బద్యకావ్యముగ భవ్యంబైనయ్యుంధ్రభా
ష మహాపండితసత్కవివ్రజము మెచ్చుఁ సాహితీకాశల
క్రమ మొప్పుఁ దృణభక్తితోడుతను శ్రీరామాంకితంబై లగఁ
రమణీయంబుగఁ జేసినాఁడవు బలీ ప్రఖ్యాతివాటిల్లఁగఁ.

ఈకవి కాలనిర్ణయమునుగూర్చి కొంచెము విచారింపవలసియున్నది. ఈతనితండ్రియైన
లింగకవి తాను రచించిన పండ్రెండొక్కాశ్వాసముల కాశహస్తిమాహాత్మ్యమును కాశహస్తి
రాజయినదామెర్ల యక్కప్పనాయనిపుత్రుఁడగు వేంకటపతిరాయని కంఠితముచేసి
యున్నాఁడు. అక్కప్పనాయనిపుత్రుఁడయిన వేంకటపతినాయుఁడ, పదునెనిమిదవ
శతాబ్దారంభమున నుండినవాఁడు. దీనినిబట్టి మాడఁగా కవి ౧౭౫౦ వ సంవత్సర
ప్రాంతమునం దుండినట్లు నిశ్చయింపవలసి యున్నది. అయినను మన మిప్పుడునిర్ధార
ణము చేసిన యీకాలమున కొకబాధకము కనఁబడుచున్నది. కవితండ్రి యైనలింగకవి
తన కాశహస్తిమాహాత్మ్యమునందు

సీ. శ్రీకాశహస్తిశసేవనాన్వితచిత్త చిత్తజాకర లక్ష్మీవిహార
రమణీయశీల భారద్వాజగోత్రపవిత్ర యాపస్తంబసూత్రమహిత
ధూర్జటివంశపాథోధిచంద్ర కుమార ధూర్జటినామ విన్నూర్జితాంక
స్తుతమతి వేంకటపతితనూభవ లింగరాజకులేంద్ర ధైర్యాచలేంద్ర

అను సీసపద్యములోఁ దాను కృష్ణవిజయము నొనర్చిన కుమారధూర్జటికిఁ బుత్రుఁడయి
నట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఈకుమారధూర్జటి తాను కృష్ణదేవరాయలకాలములో
కుండి కాశహస్తిమాహాత్మ్యమును రచించిన ధూర్జటికవికి మనుమఁ డైనట్లు తనకృష్ణ

రాజవిజయమున గ్రాసికొనియున్నాఁడు. ౧౫౨౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందుఁ గృష్ణ దేవరాయలకాలములో నుండిన ధూర్జటికిని మనుచుకొందు కగు లింగకవి ౧౫౩౦వ సంవత్సరప్రాంతమునం దక్కరాజు వేంకటపతికాలములో ననగా నిన్నులు సంవత్సరములకుఁ దరువార నుండుట పొసఁగ నేరదు. కాబట్టి కుమారధూర్జటికి ధూర్జటి సరిగా తాతగాక తాతవరుసవాఁ డయియుండవచ్చును. అందుచేతనే కాబోలుఁ కుమార ధూర్జటియే యొకచోట ధూర్జటిని దనపెదతాతనుగాఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. ఈలింగకవి యుఁ దనతండ్రిని ధూర్జటి మనుచునిగాఁ జెప్పక ' ధూర్జటివంశపాఠోధిచంద్ర ' యని తద్వంశజునిగామాత్రము చెప్పినాఁడు. కుమారధూర్జటి చినవేంకటాద్రిశ్వరుని యాజ్ఞా ప్రకారముగాఁ దాను కృష్ణరాజవిజయము చేసితిని చెప్పుకొన్న చినవేంకటాద్రి నర పతి కృష్ణరాజవిజయకృతిపతి యగు కోదండరామరాజయొక్క రెండవకుమారుఁ డగుచినవేంకటాద్రి యొకచో నీకాలనిర్ణయ మించుమించుగా సఃపోవును. రత్నావళి పరిణయకర్తయగు వేంకటపతికవిత్వము ప్రౌఢ మయి హృద్యముగా నున్నది. కవిత్వ రీతిని జూపుటకయి కొన్ని పద్యము లిందుకిందఁ బొందుపఱుపఁ జదుచున్నవి.

మ. మెఱుఁగుంబోడూలు వీట సౌధచరలై మిన్నేటిబంగారుతా
మరలవువుల్ గ్రహియింపఁబోవ మదశుంభద్భంభరశ్రేణి త
త్తురుచీవక్త్రనితానముం గదియ భీతస్వాంతలై కాంతలం
త రయప్రౌఢిఁ గవాటము ల్పొగుతు రుద్యమగ్నభావంబునన్ — ౨. ౧.

ఉ. ధన్యుడ వీవు నుమ్మరి ముదమునఁబల్కి సమస్తదేవమూ
ర్ధన్యుఁ డదృశ్యుఁ డైవ మన రంజితఁగా వసుభూతి యంత సౌ
జ్యసమేత యైననిజజానుయుఁ దాను సమస్తభోగస
ప్తాన్యము నైజనుంకిర మమందగతిం జని చేరెఁ గూరిమిన్. — ౩. ౨.

చ. ఘనతరలక్షణ ప్రతిభ గాంచినరాజనటంచుఁ బద్మినీ
జనములఁ గుండఁ జేసి యనిశంబు ద్విజప్రతతిం గలంపఁగాఁ
దనరు మహాప్రతాపమహితస్థితిఁ గాంచుచు వచ్చునట్టి న
య్యింక రమందలగ్రహతి నెంతయు వెల్వలనై తొలంగవే. — ౪. ౩.

మ. చెలి రత్నేశ్వరు నొక్కనాఁ డిటువలెన్ సేవించి మోనంబుతో
లలన లుక్కురు వెంటనంట నిజలీలామందిరాంచదికా
స్థలిఁబోవఁ గ్రహియించె రక్కసుఁడు దోస్సారంబు మించంగ తె
ల్పులిచేఁ జిక్కుతురంగుల ట్లతివ లింపు ల్దిక్కు భీతిల్లఁగన్ — ౫. ౪.

అయ్యలరాజు - అయ్యలభాస్కరకవులు.

అయ్యలరాజవంశసంభవు అయినయ్యలకవియు భాస్కరకవియుఁ జేరి కాల
స్వరూపాదులను దలిపెడి రెట్టమత మనుగ్రంథమును కన్నడభాషనుండి యైదాశ్వాస
ములపద్యకావ్యమునుగాఁ దెలిగించిరి. ఈకవు లిరువురును క్రీస్తుశకము ౧౭౬౯వ
సంవత్సరమునం దీప్తస్తకమును దెలిగించినట్లుగా గ్రంథాంతమునందలి యీశ్రీండిపద్య
మువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది —

సీ. కలియుగప్రథమభాగము నాల్గువేల యైదినినూర్లపైనిదెబ్బదియనొకటి
కాలిదాహానశక సమ లిల వేయునాన్నూటవొంబదిరెండు రూఢిగాఁగఁ
బ్రభవాదిగతములు పరఁగ నిర్వదిమూడు నేండ్లయ్యె నెంతయు నెన్న బుధులు
ఆట్టికాలంబున నయ్యల భాస్కర కవివర్యు లలరాజకమలహితుని
యాజ్ఞఁ బూర్వోక్త రెట్టమతాఖ్యకావ్య! మునునొనర్చిరి యాచంద్రముగనుగీర్తి
వక్త్రశోతలకునుగల్గ వసుధమీఁద! నల యహోబలన్యహాఃకి నర్పణముగ.

కవు లీగ్రంథమును కొండ్రాజు పెదతిమ్మరాజునకుఁ బుత్రుఁడును మఁగయ గుర్వరాజు
నకు దొహితుఁడును నయిన వేంకటరాజున కఁకితము చేసిరి. ఈవేంకటరాజు కర్నూలు
మండలములోని యెఱ్ఱపాలెముఁకుఁ బాలకుఁడును అహోబలశ్చైత్రధర్మకర్తయు నయి
నట్లును, అతఁడు కవులను విలిపించి రెట్టమతమును దెలిగింపఁ బ్రార్థించినట్లును,
ఈపద్యములలోఁ జెప్పబడి యున్నది —

సీ. శ్రీమదహోబిలస్వామి మహారాజ్య రక్షకుం డగుచు నేగజావెలయు
సభిరామకామంద కాఖ్యసత్కావ్యరత్న మునకు నేరాజు నాథుఁ డయ్యె
జానకీనాయకచరణసంసేవనప్రాధిచే నేరాజు ప్రబలు సిరుల
నెరయూరి పురవరాధీకాది బహువిరుదాఁకుఁ డై యేరాజు యశముగాంచె
నతఁడు కొండ్రాజు తిమ్మభూపతివ రేణ్య! తనయిపెదతిమ్మరాజవతంసగర్భ
వార్ధిచంద్రుండు సత్కులవర్ధనుండు! సతతవిభవుండు వేంకటశ్చైభుండు.

క. ఒక నాఁడు నిఖిలకోవిద! నుకవిహితామాత్యబంధునుతవీరభటు
ప్రకరము కొలువఁగఁ గొలువుం! డి కథాప్రస్తావ మాత్ర నివృటిలంగఁ.

గీ. రాయకవియైనయ్యలరాజవంశ్య! ననఘునిననయక్త రభుశ్రుతనయ్యలాఖ్య
నాగఘుచునూను భాస్కరనానుధేయుఁ! గరుణ దళకొత్త రావిందిగారించి,

న. తత్కాలోదితప్రసంగంబున నెట్లనియె,

గీ. ఘనతనుజ్ఞాననిధి రెట్టఘనుఁడు మున్ను! చెలఁగఁ గన్నదభావను జెప్పినట్టి
కాస్త్రమంతయు నేను నీజనులుబొగడఁ! చెనఁగుభావనాసర్పంగఁదివురుఁడీరు.

ఈశు స్తకమునబట్టి యీకవులకాలమును నిర్ణయించుటకుమాత్రమేకాక తెనాలిరామ
కృష్ణునికాలమును కనుగొనుటకు సహితము కొంతయాధారము కానవచ్చుచున్నది.

రెట్టమతమును దెలిగించిన యీకవుల యింటిపే రయ్యలనాజువారు. వీరిలో
నొకఁడు పినయక్కయమాత్యశ్రుతుఁ డయిన యయ్యలకవి; రెండవయతఁడు నాగ
యమాత్యశ్రుతుఁ డయిన భాస్కరకవి. ఈకవుల కిద్దఱికి నెట్టిబంధుత్వ మున్నదో
తెలియరాదుగాని వీ రన్నదమ్ములద్దఱ లని తోచుచున్నది. వీరపూర్వులలో నొకఁ
డైన తిప్పనార్యుఁ డొంటిమెట్ట రఘువీరశతక నిర్మాణ కర్తఁడయి రాయల యాస్థాన
కవిగా నుండెను; ఆతని ముమ్మముఁ డయిన రామభద్రకవి రామాభ్యుదయమును
రచియించెను. ఈకవులకవిత్వము నిర్దుష్ట మయినదికాదు. ఈశు స్తకముగాక కామం
తకమునుగూడఁ గృతిపతి గృతినందెనట. కవనరీతిని దెలుపుటకయి రెట్టమతమునుండి
కొన్నిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. పూవులు నక్షతంబులును బొందుగ దోయిటదాల్చి వానకై
భావములోన మానవుఁడు ప్రశ్న యొనర్పఁగఁ బక్షి యయ్యెడన్
వావిరి బేసిఁ గాఁ బలుక వారితవృష్టియుఁ గల్గునంద్రు గో
త్రావలయంబునందుఁ గవిరాజి నుతింపఁగ వేకటాధిపా.—ఆ. ౧.

ఉ. పాతెదు బండిమోతగతి బందులు చెల్వుగరొప్పురీతి వే
సారక గార్దభం బఱచుబాడను ఘంటలనాదుకై వడిన్
వారక తోముకుండలరవంబుగతిన్ స్తరితంబు పర్వినన్
ధారుణి వాన లే దనియె ధన్యుఁడు రెట్టఁడు ప్రాజ్ఞు లెన్నఁగన్.—ఆ. ౨.

చ. అమరగురుండు లగ్నమునయందు వసింపఁగ విత్తుటల్ చతు
ర్థమున మెలంగఁ బైరు తఱితప్పకయుందుల సప్తమంబునం
దమరఁగ వేగ నాపయిరు లాయతపెట్టుట మంచి దంతయున్
విమలగుణాధ్య తిమ్మప్పధివీపతి వేంకటరాజశేఖరా.—ఆ. ౩.

చ. రవితనయుండు తోహిణికరంబున నుండిన చైత్రకంబునన్
దవనము పొచ్చు మర్త్యులకుఁ దద్దయు ను బ్రేసఁగుం దెవుళ్ళు సం
భవిలును గౌతమీనదిని బంటలు రాజులు నన్యభూములన్
ధ్రువముగ వాన లే దనియెఁ బ్రోడతనంబున రెట్టఁ డిమ్మహిన్.—ఆ. ౪.

మ. బుధుఁ డబ్బాధిపుఁ డైన వానకురియున్ భూమండలిన్ రక్తధా
న్యధరల్ శ్రీలు ఘటిల్లు రాజుల ప్రజ ల్పన్నింతు రెందున్ సమ
స్తధరామర్త్యులకున్ శుభం బొడవుఁ గాంతాశ్రేణిపైఁ గూర్చి య
త్యధికం బాయువనోటికి న్వినుము ధన్యా వేంకటత్వాధిపా—అ. ౫.

అజరపు - పేరయలింగము.

ఒడయనందివిలాస మనెడిస్థలపురాణగాథను దెనుఁగున నాటాశ్వాసములగ్రంథ
మునుగా రచియించిన యీకవి శ్రేష్ఠుఁడైన యాచువేల నియోగి బాహులుఁడు. ఇతఁడు
పదునెనిమిదవశతాబ్దమధ్యమునం దఁగా నిప్పటికి నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట
నుండినట్లు కనుపట్టుచున్నాఁడు. ఒడయనందివిలాసముయొక్క యవతారిక యందున్న

ఉ. బమ్మెరవశమందునను బ్రాథమరస్వతి షడ్గుగాంచి తా
నెమ్మె దలిర్పఁ గేసనకవీశ్వరు లప్పమనామసాధ్వీయం
దిమ్మహిఁ గూర్చి గన్నసుత యెల్లమయందును బేరయాఖ్యుఁడ
న్నమ్మతిఁ గంటి వీరనరసమ్మరు గంగనమంత్రి యుగ్గమున్.

అను పద్యమునుజూచి భ్రమించి యొక రీకవీశ్వరుఁడు బమ్మెర పోతరాజుగారి బావ
నుఁదియని వ్రాసియున్నాఁడుగాని యాయంశ మంతవిశ్వాసార్హ మయినదిగాఁ దో
చదు. సయిపద్యము నాయొద్దకున్న వ్రాతల స్తకమునందిట్లున్నను ముదితప్రతిలోఁ
దల్పుత కుప్పఁగా నచ్చొత్తింపఁబడియున్నది. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన కేసనకవీంద్రుఁడు
బమ్మెర పోతనామాత్యుని తండ్రియైన కేసనకాఁడు. తఁతండ్రి కవీశ్వరుఁ డయినట్లు
పోతన భాగవతమునఁ జెప్పుకొనియుండలేదు; తనకన్న యొకఁ డుండినట్లు చెప్పుకొ
నె నేకాని తోఁబుట్టిరపడు చున్నట్లును జెప్పుకొనియుండలేదు. అంతేకాక, “తనకు
లక్కమాంబ ధర్మగేహినిగాఁగ” అని పోతన తనతల్లి లక్కమ యైనట్లు చెప్పుకొ
న్నాఁడు. ఈకేసన్నభార్య లక్కమాంబగాక యప్పమయైనట్లుకవియే వ్రాసియున్నాఁ
డు. అయినను గవి మామగారు పోతనామాత్యుని తండ్రియైన కేసన యని సమర్థిం
చుటకయి యొకరు పద్యములోని “కేసన కవీశ్వరు లప్పమనామసాధ్వీ” యన్నభాగ
మును “కేసనకవీంద్రుఁడు లక్కమసాధ్వీ” నని దిద్దుటకయి సహితము ప్రయత్నము
చేసినారు. ఈకవికి బమ్మెర పోతనామాత్యునివంటి కవిశ్రేష్ఠుఁడే బావయ్య యుం
డినపక్షమున, అతఁ డాబంధుత్వమును దెలుపుకొన కుండఁడు. కవి యీగ్రంథమును
వ్రాయునప్పటి కీతని మనుమఁడుకూడ పెద్దవాఁ డయియున్నందున, ఆకాలమునకుఁ

బోతన కవిత్వ మారంభింపరి పిన్నవయసువాడగుటచే నానా వేర్కొనలేదని చెల్పి
టకు సహిత మవకాశములేదు. ఈకవి తనవంశమూలపురుషుడైనకొండన గజపతి
యైన వీరనృపాలునిచే గోదావరిమండలములోని నుజ్జరత్రామము నగ్రహారమునుగాఁ
బడసిన ట్లిక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

కా. శ్రీరంజిల్లఁ జెలంగుచున్న గజరాట్సింహాస నాధ్యక్షునికొ
ధారాశంబుగ వేదకాస్త్రబహువిద్యారూఢి మెప్పించి యా
వీరాగ్రేసరుఁ డియ్యఁ గొండన మహావిఖ్యాతిగా గౌరవి
తీరఁజూచి నుజ్జరంబనఁగఁ దాఁ దెచ్చెన్త్రామముకొ.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన వీరాగ్రేసరుఁడు

మ. ధర కంఠాశుబు కృష్ణరాయతనమాధాటిగతి నిన్వింధ్యగ
హ్వరము ల్లాటఁగఁ జూచి తా రచటఁ గాపెయ్యుండుటం జాల న
చ్చెరువై యెఱుఱివంతచీకటులు వచ్చెన్ జూడరేయంచు వే
సాదిం జూతురు వీరరుద్రగజరాట్సుద్ధాంతముగ్గాగనల్.

అని మనుచరిత్రమునందుఁ గృష్ణరాయనిచే నోడింపఁబడినట్లు చెప్పఁబడిన వీరరుద్ర
గజపతి యేమోయని యూహాశుట్టుచున్నది. ఆయూహయే నిజమయినచోఁగవివంశ
మునకు మూలపురుషుడయిన కొండన పదునాఱవశతాబ్దానియందుండియుండవలెను.
కవి కొండన కేడవపురుషుడయినందున నొక్కొక్కపురుషునికి ముప్పదేసి సంవత్సర
ములవొప్పునఁ జూచినచో నీ పేరయకవి ౧౪౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతములయందుండి
యుండును. పలివెలి మొదలయిన గ్రామములయందుండివలె జేరినవేశ్యలను వర్ణించి
యుండుటచేతను. పదునేడవశతాబ్దమునందలి కవుల గ్రంథములలోని పద్యములను
జూచి యటువంటిపద్యములను జేసియుండుటచేతను, మఱి కొన్ని కారణములచేతను
చేరయకవి పదునెనిమిదవశతాబ్దమువాడని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

చ. మొదలను బద్దనూతి నవమోహినులౌతెఱగంటికొమ్మలకొ

ముదమునఁ దా నృజించి నునునోహరమూర్తుల దక్షవాటికా
నుదతులఁ దా నొనర్చి యట సొంపునఁ బర్యేల వారకాంతలకొ
గదలక తా నృజించెఁ గరకౌశల మొప్పుచునుండ మానినీ.

అని పలివెల వారకాంతలు వర్ణింపఁబడిరి. పదునేడవశతాబ్దారంభమున సారంగ
ధర్మన వైజయంతీనిలాసమున

ఈ. ఒక్కనిఁబిల్వనంపి, మఱియొక్కనిచేతఁ బసిండినట్టి, వే
తొక్కనియింటి కేగుచు, మఱొక్కని నానడుచిక్కి నొక్కచోఁ

బొక్కికలంచి చూడ భ్రమఁ బొంది విటులైలియంగలేరుగా
కెక్కడిసత్య మేడవల పెక్కడినేమము వారకాంతకుఁ ?

అని వ్రాసినపద్యము ననుసరించి యీ పేరయకవి

ఉ. ఒక్కని డాయరమ్మని మఱొక్కనిఁ గన్గొని ముచ్చటించి వే
ఱొక్కనిఁ బొంది రొక్కము మఱొక్కనిచేఁ గొని వేడ్కవాకిక
ఎక్కుడుప్రేమ లుండ వలసిమట ధర్మముగాక యయ్యయో
యొక్కనియందె తా వలచియుండుట న్యాయమే వారకాంతకుఁ.

అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ యొడయనంబినిలాస మనుస్థలపురాణము విప్రనారాయణ
చరిత్రమునజూచి దానిని మించునట్లుగా కల్పింపఁబడినకథయే యయినను, ఇందలి
కథ వైజయంతీవిలాసములోని కథకంటెను నెక్కువ నీతిబాహ్యమైనదిగా నున్నది.
కవిత్వమునం దందలిసారస్యమును నిందుఁ గానరాదు. ఇందుఁ దండ్రెడయే యొడయ
నంబికి వలసినంత ధనమిచ్చి యని వేశ్యపాలుచేసి దాని నెప్పుడును విడువవలగని కొడు
కునకు బుద్ధి చెప్పెను—

చ. నగవుదలిర్చుమోమున ఘనం బగువేమక నివ్వటిల్లఁగా
నగపతిధైర్య నయ్యొడయనంబిని గాంచి బుధేంద్రుఁ డిట్లనె
బగలును రేయి నెమ్మగువఁ బాయకయుండు మటంచు నీకు నిం
పుగ నిరతవ్యయంబునకుఁ బొందుగ నిచ్చెద నూలునిష్కముల్.

ఇందుఁ బాతివ్రత్యమునకంటె వేశ్యావృత్తియే మేలయినదని ఈశ్వరుడే బోధ
చేసెను—

సీ. సర్వస్థలఁబుల సరస మాడఁగరాదు వలసినప్పుడు రతిఁ గలయరాదు

* * * *

ధాత్రిపై దంపతులకెల్ల దలిరుబోడి

* * * *

సీ. మగనిచే బాధలు మామచే బీడలు నత్తచే నాడిక లరయలేవు
మఱదులచేఁగొట్లు మఱదండ్రచేఁ దిట్లు వదినెల సరిసోట్లు బావసోట్లు
బంధుల కగపడు బాధ లింతయులేవు

* * * *

కావునను వేశ్యతనువొంద * * *

నిహముఁ బరమును దగఁ గల్గు నిరదువదన. *

ఇందు వేశ్యవాటికలో అంకని పలికినవారి నందఱినిబట్టి యముఁడు దండించునని చెప్పబడినది—

ఉ. పంకజపత్రనేత్ర విను పల్వలలోపల వేశ్యవాటిలో
అంకని యెవ్వఁడేబలుకు రంగుగ వానినిబట్టి మీఁద ని
శృంకను సౌఁదూత లురుచంద్రక తారకతోరశూలబా
ణాంకవిశాలతోమరమహత్తర హేతులఁ ద్రుంతు రెంతయున్.

ఇక జగత్తున దుర్నీతి యింతకంటెను బయికిఁబోవుట సాధ్యమగునా? ఈశస్త్రకము నందు దుర్నీతి పాపమును కడముట్టిదనియే చెప్పవచ్చును. భక్తులమహిమలను జూపెడి యిటువంటిశస్త్రకములే లోకమున కనంతమయిన చెఱువును గలిగించు చున్నవి. ఈ స్థలపుగాణమునం దీశ్వరుఁడు బోగముదానిచంటిలోనే ప్రత్యక్ష మయినట్లు చెప్పబడినది.

ఈ పేరయకవి భారద్వాజసగోత్రుఁడు; కొండనకును బాపమాంబకును బుత్రుఁడు. అక్కడక్కడ వ్యాకరణదుష్టములైన ప్రయోగము లనేకములు కానఁ బడుచున్నను మొత్తముమీఁద నీతని కవనచాతురి శ్లాఘ్య మైనదిగానే యున్నది. ఒడయనంబిఁలాసమునుండె మఱి మూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. ఎక్కి మహేశుఁ డప్పురము నెక్కువమీఱినఫాలదృష్టిచే
నొక్కటిగాఁగఁ జూచుచు మహోజ్వలరూఢిఁ బసిండికొండఁ దా
నెక్కుగఁజెట్టి వేవల లహీనగుణుండని సన్నుతింపఁగాఁ
దక్కరిదై త్యులం దునుము తత్సనుయంబున శంభుకన్నులన్. —ఆ. ౨.

చ. ప్రేమతనయామశీ! చదువు ప్రీతినిజెప్పినబాపనయ్యనున్
నయుముగ నాటపాటల ఘనంబుగ నేర్పినగాయకోత్తమున్
జయముగ సత్కవిత్వమును జక్కఁగ నేర్పినసత్కవీంద్రునిన్
నయుమునఁ బాఠోషికమునం దనియించితి వ్యర్థ మయ్యెఁగా. —ఆ. ౪.

ఉ. కమ్మనిగోఘృతము తెఱగంటికి నర్పిత మైరయన్నమున్
దిమ్మము ల్రసాదభుజుఁ దేనెతొనల్ బహుశాకపాకముల్
కమ్మనిపిండివంటలును గాంచనవర్ణము గల్గునుప్పు మో
దమ్మగవారలుం గుడిచి లద్దయు సన్నుతిచేసి రందఱున్. —ఆ. ౬.



మరింగంటి-సింగరాచార్యులు.

ఈకవి దశరథరాజనందనచక్రత్రయ నెడు నిరోష్ఠ్యరామాయణమును రచియించెను. ఇతఁడు శ్రీవైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు; మాద్వల్యగోత్రుఁడు; తిరుమలాచార్యపౌత్రుఁడు; వేంకటాచార్యపుత్రుఁడు. ఈకవి తా నేకైకదినప్రబంధరచనాధురీణుఁడనియు, ఆంధ్రభాషా నిరోష్ఠ్యాదివింశతిప్రబంధనిర్మాణుఁడనియు, వ్రాసికొనెనుగాని యితఁడు రచించిన యితరగ్రంథము లేవియు నిప్పుడు గానరావు. ఇతఁడు నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందటకుండిన ట్లితనివంశమువారు చెప్పుచున్నారు. ఈకవి వాసస్థలము దేవరకొండనీరు. ఈతనికవిత్వము సలక్షణమై హృదయంగమముగానున్నది. దశరథరాజనందనచక్రత్రయములొని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

చ. కరిఘట లేల చిత్రగణికాచ్చట లేల హిరణ్యశాటికా
హరిధనధాన్యరత్నఘటితాచ్చదలంక్రియ లేల సద్విశల్
స్థిరగతి నేలఁగాఁ దగినతే జది యేల యనేకచర్యలన్
సింగలయట్టిసంతతిని జెందిన యాయెడ లెస్స లన్నిటన్ —ఆ. ౧.

చ. అనఘచక్రత్ర నిన్దని జయక్రియఁ జెందితిఁగాన దాఁచె
కనకకిరీటహారకరకంకణచిత్రకరత్నచేలచం
దనఁటచేటికారజతదంతిశతాంగ హయాదికాంక్ష లె
న్ల నడిగినంతనే తనియు లాలన నిచ్చెదఁ గీర్తి మోచ్చఁగన్. —ఆ. ౨.

చ. అని తృణలీలగాఁ దెలియనాడి తదాజ్ఞ ధరించి తాటకా
తనయనితాచరాగ్రణి సవాగతి ధిక్కరణాచ్చశీఘ్రన
ర్తన ఘటియిల్లఁగాఁ గదలి దండకకావనధాత్రి చేరఁగాఁ
జని ఖగహంతఁగాంచి దృఢసాహసహర్ష రసాతిశాయియై. —ఆ. ౩.

మ. అగజాజాని ననేకకంధరలచే నర్పించి జన్యస్థలిన్
దిగధీశాదితినందఁచ్చటల నర్థిన్ గల్పి శంకించితే
తెగి కైలాసగిరిం దృణాకృతిగ నిత్తెఁగాన నీతం దహ
జగదారాధ్యత మోచ్చనేరఁడె సవాచారక్రియం జెందినన్. —ఆ. ౪.

మ. గద కేలన్ ధరియించి చందతరనిర్ణాతాటహాసక్రియన్
చదలంటం జరణాగ్రఘట్టనల నాశ ల్లల్లడిల్లంగఁదీ
క్షుదశన్ దీర్ఘదృగంచలాగ్నికణసంక్రాంతం జలించంగ నా
త్రిదశాలిం గని కీశసేన యధికార్తిన్ దాఁగ నాయాయెడన్. —ఆ. ౫.

అనంతరాజు-జన్మయకవి.

ఇతఁడు రామకథాభిరామమును పదియాశ్వాసముల మహాకావ్యమును రచియించెను. ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; జన్మపమంతరిపాత్రుఁడు; ఆమృతామృత్యుశ్రుతుఁడు. ఇతఁడే కాలమునందుండినవాఁడో తెలియరా లేదుగాని నూటయేబదియేడ్ల క్రిందటివాఁడయి యుండవచ్చును. ఈపుస్తకమునందలికథ శ్రీరామచంద్రమాట దీని నామముచేతనే తెల్లమగుచున్నది. ఈతనికిఃత్వము నాతికతికమయి మృదుపదగుంభితమయి కర్ణరసాయనముగా నున్నది. రామకథాభిరామములోని రెండుమాడు పద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

శ. శ్రుతులకు భూషణంబు లగుచున్ బరమానుభవంబు గల్గు నీ
శ్రుతులకు నెలలోకములఁ జూచిన సామ్యము లేదు మాధురీ
గతుల నుధారసంబుచిలుకన్ ఘనమోహనసుస్వరై క సం
గతుల మహాద్భుతంబు గులుకన్ కలసిల్లెఁ బ్రయోగపాతముల్. — ఆ. ౧.

మ. వికచాంభోరుహచారులోచనకుఁ బశ్యం గాంతిమీఱున్ లలా
టికముక్తాఫలభాసుగంబగుచు నూటిం దన్తుభేంమాపచా
రకలాపాచరణంబుపొంటె ననుపారం జేరునక్షత్రమా
లికచండంబున నందమై కచతమోలీలాప్తతారాకృతీన్. — ఆ. ౩.

చ. దరము హరించి యాశ్రితవితానముఁ గాచున భేద్యవజ్రపం
జరము విపన్నదీనజనసంఘముఁ బ్రోచు సమీపమేరుభూ
ధరము మహార్థలోక పరితాపమడంచునుధా ధానసా
గరము కర్ణంబు గామవిభుకారుణికశ్వమహత్త్వ వెన్నగన్. — ఆ. ౯.

ముద్దుపళని.

ముద్దుపళని పద్యకావ్యములు చేసినస్త్రీలలో నొకతె. మొల్ల తచియించిన రామాయణమునుగూర్చి రెండవభాగమునందే తెలుపఁబడినది. మోహనాంగి యను నామే మారీచిపరిణయమును రచియించినట్లు చెప్పుటయేకాని పుస్తకము లభింపలేదు. మొదటఁ బద్యకావ్యములను రచించినవా రిరువురును కులాంగనలు; ఈముద్దుపళని వేళ్ళాంగన. ఇది రాధికాసాంత్వన మను నాఱుగాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధమును

రచించెను. దీని తల్లి పేరు ముత్యాలు. అది తంజావూరు సంస్థాన ప్రభువయిన ప్రతాప
సింహుని యుంపుడుకత్తె యయినట్లు “చోళసింహసనాధ్యక్ష ప్రతాపసింహ మహా
రాజ బహుమతానేకచామికరాంబరాభరణ ముత్యాలుగర్భశుక్తి ముక్తాయమావ”
యని రాధికాసాంత్వనముయొక్క గద్యములో వ్రాయఁబడినదానినిబట్టి యూహించఁ
దగియున్నది. ఈ రాధికాసాంత్వనమునకే యిళాదేవీయమని నామాంతరముగలదు.
ప్రతాపసింహుఁడనెడి ఈమహారాష్ట్రప్రభువు ౧౫౭౫ వ సంవత్సరమునందు మృతి
నొందెను. కాఁబట్టి యీయుద్దుపథని ౧౫౭౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునందు తంజా
వూరులోనుండెను. ఇది సంగీతసాహిత్యభరణశాస్త్రములలోఁ బ్రఖ్యాతమైనట్లు
తానే చెప్పుకొన్నది. దీనికవిత్వము నాతికతిమయి మృదువుగా నుండినందునకు
సందేహములేదు; దీనికి మంచి సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యమును గలదు. అందు
తప్పులున్నవికాని యట్టితప్పులు పురుషకవిత్వమునందు సహిత మనేక గ్రంథములలోఁ
గానఁబడుచున్నవి. అయినను గ్రంథములోని భాగము లనేకములు స్త్రీలు వినఁదగి
నవియు స్త్రీనోటినుండి రాఁదగినవియుఁగాక దూష్యములయి యున్నవి. ఇది
జారత్వమే కులవృత్తిగాఁగల వేశ్యయగుటచేత స్త్రీజనస్వాభావికమయిన సిగ్గును
విడిచి శృంగారరస మనుపేర సంభోగాదివర్ణనములను పుస్తకమునిండ విక్రీలిపచ్చిగాఁ
జేసినది. అయినను స్త్రీకక్షత్వమని తెలిపెడు

గీ. తనదుమట్టెంత తా నెంత తా నె యింత । చేయఁజూచిన నే నెంత చేయరాదు

వేలువాచిన రోలంతవిరివియైన । రోలువాచిన నది యెంతమేలు గనునొ.

గీ. కుట్టఁ దేలు కుట్టకున్నఁ గుమ్మరబూచి । తోసిరాజటంచుఁ దోఁచెఁ జెలియ

దాని వేలుదీసి దానికన్నుపొడిచి । నటులుచేయకున్న నగునె చిలుక.

గీ. తగను కొండమీఁద దాఁకఁ గోరినదారి । నెరేఁ దన్నఁ దెలియ కింతపలికె

నెంతమీనువచ్చి యెంతమీనునమ్రమింగెఁ । గానఁ గ్రల్లి నెద్దె గంతమోచు.

గీ. కాని పదరకు మికమీఁద దానిమొగము । కనఁగవలదని శౌంకిఁ గట్టుపెట్టి

బింకములు కూల నటకాలఁబెట్టి నేల । రాయ కున్నను నాపేరు రాధగాదు.

గీ. లేనిపట్టింపు తెల్లను బూని చాన । నేనె యెదు రైనఁగాని యింతైనఁ జూడ

దల్పునకుఁ గల్గివచ్చిన నర్థరాత్రి । గొడుగు తెచ్చుకతగాను గోమలాంగి.

ఇత్యాదిలాలోక్తులును జాతీయములును గలపద్యము లందందు లేకపోలేదు. రాధికా
సాంత్వనమునుండి మఱికొన్ని పద్యముల నెందుదాహరించుచున్నాను—

మ. యమునాతీరవిహార హారసదృశోద్యత్కిర్తిసంభార భా

రసుశీయాకృతిమార మారనికతాప్రావీణ్యసంసార సా

- రమరందోక్తిపిచార చారణమదప్రఖ్యాతవిస్తార తా
 రమహీభృత్సమధీర ధీరమునివాగాధార రాధారతా — ఆ. ౧.
- ఉ. ఈయెడఁ గాయము నివిడిచి యేగద నంచు విచార మొందలే
 దా యదుసార్వభౌమునికి నామరవై టకిగాని కాయమై
 పోయినఁ బోవ కున్ననిలఁ బుణ్యమొ పాపమొ గుడ్డికన్న దా
 మాయకయున్న నేమి మఱి మూసిననేమి తలఁచిమాడఁగన్. — ఆ. ౩.
- చ. మెలకువమాటలం గలుగుమేలము లచ్చట గచ్చు లిచ్చటన్
 దలఁపులు దానిపైని బలుతప్పులు నాపయి నేస్తమాడఁ బే
 రలుక మఱిడఁ గూర్చి వగ లక్కడ నిక్కడ టక్కు లద్దిరా
 తెలియఁగ వచ్చె నీనడత తెల్లము వింటిమి ప్రాణనాయకా. — ఆ. ౪.



కంకంటిపాపరాబు.



ఈకవి యాటువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఇతఁడు తనయుత్తరరామాయణము
 నం దాటువేలనాది నిట్లు వర్ణించుచున్నాఁడు —

- సీ. అఖిలరాజాధిరాజాస్థానజనహృద్యవిద్యావిహరు లార్వేలరువా
 కల్పకబలికర్ణకలశార్ణవోద్గీర్ణవిత్తగోదారు లార్వేలనారు
 సజ్జనస్తవనీయసతతనిర్వాజహరిపరోపకారు లార్వేలవారు
 ఘనదుర్ఘటస్వామికార్యనిర్వహణప్రవీణతాధారు లార్వేలవారు
 విమతగర్వాపహారు లార్వేలనార । లట్టియార్వేలనారిలో నలఘుకీర్తి
 వెలయు శ్రీవత్సగోత్రారవిందహేళి । మహితగుణశాలి వల్లభమాత్యహేళి.

కవి శ్రీవత్సగోత్రుఁడు ; ఆపస్తంబనూత్రుఁడు ; అప్పయమాత్యపుత్రుఁడు. ఈతని
 తల్లి నరసాంబ ; తమ్ముఁడు నరసింహుఁడు. ఈతనివాసస్థానము నెల్లూరుమండలము.
 అక్కడక్కడఁ గొన్నివ్యాకరణదోషము లున్నను మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్వము
 మిక్కిలి గసవంత మయినది. ఇతఁడుత్తరరామాయణమును బురాణశైలినిమానిప్రబంధ
 పాకమునఁ జెప్పినవాఁడు. పూర్వ ముత్తరరామాయణము తిక్కనసోమయాజిచే
 దెలిఁగింపబడినను దాని గ్రోత్తఁగా మరలఁ దెలిఁగించుటకు రామకథ యగుటయే
 కారణమని కవి యీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పెను —

- మ. వసుసం దిక్కనయజ్ఞ నిర్వచనకావ్యంబై తగంజేసె ను
 త్తరరామాయణ మందున న్నటి ప్రబంధం బూని నిర్మించుటే

సరసత్వం బని ప్రాజ్ఞలార నిరసించంబోకుఁడీ రాఘవే
శ్వరుచారిత్రము లెంద తెన్ని గతుల స్వర్ణించినం గ్రాలనే?

కవి యుత్తర రామాయణమును రచించుటకుముందు విష్ణుమాయావిలాస మను యక్ష
గానమును రచించినట్లు తన్నుగూర్చి యిష్టదైవము పలికినరీతిగా నీక్రిందిపద్యమునఁ
జెప్పుకొన్నాఁడు—

గీ. శ్రీవేలయ మున్న విష్ణుమాయావిలాస । యక్షగానంబు మాకె సమర్పణముగఁ
జేసి తదియాదిగామేము నీనుధాను । సారీవాక్కులఁ జొక్కియున్నార మనఘ.

ఉత్తరరామాయణము కంకంటి పాపరాజు చెప్పినట్లున్నను నిజముగాఁ బుష్పగిరి
తిమ్మన్న రచించి యాతనిపేరు పెట్టెనని వాడుకగలదు. ఈతనికి విత్వమునకును
బుష్పగిరి తిమ్మనక విత్వమునకును భేద మున్నందున, ఈలోకప్రవాదము సరియైనదిగా
నుండదు. పుష్పగిరి తిమ్మన్న గొప్పకవి యగుటచేతను, పాపరాజునకు మిత్రుఁడును
సహశ్రోతయు నయియుండుటచేతను, కావ్యరచనయందుఁ గొంత తోడ్పడియుండుట
చేతను, ఇట్టిప్రవాదము కలిగియుండవచ్చును. పుస్తకరచనయందుఁ బుష్పగిరి తిమ్మన్న
తనకు తోడ్పడినట్లు కవియే యీక్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు—

మ. హనుమద్వివ్యపదారవిందమకరందానందనేందిందిరా

త్తు ననేకాంధకృతిప్రకల్పనసమర్థం బుష్పగిర్యప్పనా
ర్యునిసత్పుత్రునిఁ దిమ్మనాఖ్యకవిచంద్రు న్నతస్సహశ్రోతఁ బ్రా
ద్దుఁడనే పిల్వగఁబంచి కన్నకల సంతోషంబునం దెల్పినఁ.

మ. అతఁ డానందముఁ జెంది నన్నుఁగని యన్నా జాశువాపైఁడికిఁ

గృతవర్ణాంచితరత్న మబ్బినటు లయ్యె న్నీవు వాక్పాధిమం
గృతి నేయంగఁబొడంగు రామకథకుం గృష్ణుండు రా జౌటఁ బ్ర
స్తుతి గావింపఁగ నాకు శక్యమె భవశుభ్యాప్రభావోన్నతల్.

గీ. అని కిరీటికి శౌర తోడైనయట్టు! లమ్మహాకవిసాహాయ్య మాచరింపఁ

గృతి నొనర్పఁగఁబూనినయేను మొదట! నెంతు మద్వ్యశవిధమది యెట్లు లసిన.

కంకంటి పాపరాజు వ్రతయకావేరిపట్టణములో నమీనుగా లౌక్యాధికారమునం దుం
డినవాఁడు. ఆకాలమునందే యాయనవద్దఁ బుష్పగిరి తిమ్మన్న కొంతఋణము చేసి
యాయువు తీర్గలేక యీపుస్తకమును దానిక్రిందఁ జేసి యియ్యఁగా, ౧౭౯౦వ సంవ
త్సరప్రాంతమున నుత్తరరామాయణమును పాపరాజు తనపేరితోఁబ్రచురించెనని చెప్పు
చున్నారు. కవి యిప్పటికి నూహసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. కవిత్వశైలి

తెలియుట కయి యత్తరరామాయణమునుండి కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

మ. పలుమాటుం దనువేడురామభుని బాటింప కుత్తుంగభం

గలసత్తో యభుగంగ సంఘఫణభంగప్రాధరంగత్తిమిం

గిలవాలప్రహతప్రవాళశకలాకీర్ణారుణార్ణకప్రభా

కలనం దేజము చూపె వార్ధి జడధుల్ గైకొందురే ధీరులన్. — అ. ౧.

ఉ. ఓయినికాచరప్రవర యొప్పుగ నిప్పుడు పల్కునీరణ

న్యాయము లెందుబోయె సురనాథులదోలెడువేళఁ జాలుఁచా

ల్పాయముచేతఁగాదె జయ మందుట మీరు జగం బెఱుంగదే

న్యాయము మేము దప్ప మొకనాటి క దెట్లన విన్ను తెల్పెదన్. — అ. ౨.

ఉ. తమ్ముడ వంచు నీకొకహితం బెఱిగింపఁగ దూతఁబంచినన్

వ మ్మొకరించి నాపలుకు పానినిజంపి ననుజయింపరే

ద్రుమ్మరిగుంపుతోడ నరుదెంచితి నిన్నననేల నీకు డెం

దమ్మున మేలుగాఁదలఁచునన్నె యనందగుఁగాక దుర్తనీ! — అ. ౩.

మ. పలుతావు ల్వదచల్లుతెమ్మెరలుపైపైదాయ రేరాజువె

న్నెలగాయన్ మధుపాళిమ్రోయఁ గలకంఠీపాళిమూయన్ మరు

ల్లలనల్లానముచేయ నొంటి నిశివేళం దోటలో నైందవో

పలవేసి న్వసియించుపాంథుని స్మరాపస్తారము లేకవే? — అ. ౪.

చ. కిలకిలనవ్వి యచ్చెలి సభీమణులంగని యమ్మలార విం

తలు కనుఁగొంటిరే యిదిగొ తానట యిక్కడ నున్నవారితోఁ

కలహ మొనర్పవచ్చెనట కాదనిపట్టిక వీడు చేతిలో

పలికినిలేడు నేడు బహుభంగులఁ బ్రేలెడు నంచుఁ జూపినన్. — అ. ౫.

ఉ. మాటలఁ దాటకాంతకుడు మాటికిఁ దేనియ లొల్క వేడినన్

బాటలగంధిసిగ్గు ప్రతిభాషితచాతురి నడ్డగింపఁగా

గాటపుఁగాంక్షయన్తరువుకతై మదిం ద్వరసేయ నల్లనన్

మీటినమ్రోయువీణవలె మించునెలుంగున భర్తతో ననున్. — అ. ౬.

ఉ. ఈవెడబుద్ధి నీకెజనియించెనో యేజడుడైనఁ దెప్పెనో

హ విధిద్రోయ నీకు వశమా లవణాసురుబారిబడ్డవా

రీవల కెవ్వరైన మనిరే యిక నూర్పులుబ్రహ్మ లాగినన్

జానక పోడువోటు కొనసాగు నె నీనిలువిద్య లిచ్చటన్. — అ. ౭.

చ. వలసినభోజనాభరణవస్త్రధనాధులఁ జెంది తృప్తులై
 పలుమఁజఁ జాలుఁజాలు నని పల్కెడువారలెకాని మాకుఁ గా
 వలయు నొసంగుచుం చనెడువారల మందున కైనఁ గాన మా
 స్థలమున జానకీవిభునిజన్మమువై భవ మెన్న శక్యమే.—ఆ. ౮.



పుష్పగిరి-తిమ్మన్న.



ఈకవి సమీరకుమారవిజయ మనెడి యేడాశ్వాసముల కావ్యమును రచించి,
 భర్తృహృదీనీతిశతకమును తెలిగించెను. ఇతఁ డుత్తరరామాయణమును రచించిన
 కంకంటి పాపరాజుతో సమకాలికుఁడు. ఇతఁడు రచించిన సమీరకుమారవిజయ
 ముత్తరరామాయణ మంత మధురముగా లేదు, భర్తృహృదీనీతిశతకముసహిత మేనుఁగు
 లక్షణకవి తెలిగించినదానికి చాలదు. కవి సంస్కృతాంధ్రములయం దసమానపాండి
 త్యము కలవాడే యయినను, కవనమం దక్కడక్కడ లక్షణవిరుద్ధము లయినప్రయోగ
 ములు కానబడుచున్నవి. ఈకవి నివాసస్థలము నెల్లూరిమండలములోని మోడేగుట
 యయిట్లు నెల్లూరిమండలచరిత్రసంగ్రహమునందు వ్రాయబడియున్నది. ఇతఁ డాశ్వా
 లాయననూత్రుఁడు; విశ్వామిత్రగోత్రుఁడు; అప్పనార్యునిపుత్రుఁడు. ఇతఁడు
 సమీరకుమారవిజయమునందు తన్నుఁగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు—

సీ. శ్రీహనూమత్పాదసేవాగతాధ్యాత్మ తత్త్వకవిశ్వమహత్త్వవిదుఁడ
 నాశ్వలాయననూత్రహావిశ్వామిత్రగోత్రాబ్ధిచంద్రుఁడఁ గుశలమతిని
 అలపుష్పగిరియప్పనార్యున కొబళాంబకును సుపుత్రుండ బ్రహ్మవేత్త
 యైన వేంకటకృష్ణమూగ్రణికిని వేంకటాఖ్యకవీంద్రున కవరజుండ
 సరసగుణయుతుండ వరకవిఁ దిమ్మనా! హ్వయుఁడ నేను జననమంది మనుట
 కల ఫలముగల్గఁ గృతి యొక్కటిరచింప! నూహ సేయుచున్న నొక్కనాఁడు.

కవి పదునెనిమిదవశతాబ్దమధ్యము మొదలుకొని ౧౭౯౦ వ సంవత్సరమువఱకును కవిత్వ
 రచన చేసియుండవచ్చును. ఉత్తరరామాయణముయొక్క కర్తృత్వము నారోపించి
 నట్లే దశకుమారచరిత్రముయొక్క కర్తృత్వమునుగూడఁ గొందఁ టీకవి కారోపింతురు
 గాని యాయారోపణము కేవల నిరాధారముగాఁ గనబడుచున్నది. ఈతని పుస్తక
 ములకుండి కొన్ని పద్యము లుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

భర్తృహరి నీతిశతకము.

చ. మతిఁగలజాడ్యము లెఱుచు, మాటల సత్యము గూర్చు, మాన ము
న్నతి నెనయించుఁ బాపములు నాశ మొనర్చు, మనంబునం బ్రస
న్నత గదియించు, దిక్కుల ఘనంబుగఁ గీర్తులు నిండు, సాధుసం
గతి యింక నేవిశేషములు గల్గఁగఁజేయదు మర్త్యకోటికిన్.

ఉ. నీతు లెఱుంగువారు తమనింద ఘటించిన నెంచినన్, మహా
భూతులు పాపకున్న నవిపోయినఁ, జా వలెదైనఁ గల్పసం
ఘాతవిరామకాలములఁ గల్గినఁ గల్గుఁగా కొకప్పుడున్
నీతిపథంబునం జెదర నేరరు ధైర్యరమాధురంధరుల్.

సమీరకుమారవిజయము.

ఉ. ఆరజనీచరాగ్రణి లయావసరానితనీరదాకృతిన్
దారున రాఁ గనుంగొని యధాయుధలై సుర లద్రిరాడ్డుహన్
దూతెడువారు నిచ్చి షధి దూతెడువారుఁ గ పీంధువెనక్కున్
జేరెడువారుఁ గావుమని చీరెడువారునునై తలంకఁగన్. ఆ. ౧.

ఉ. ఎఱ్ఱెయ్య జవ్వనంబుఁ గలయింతి పతిం బెడఁబాసి యొంటిగాఁ
ద్రుమ్మరుచోట గర్భము ధరించినదన్నను గన్నవిన్నవా
రెఱ్ఱెయ్యిఁ గల్ల లేమిగణియింతురొ యెంతురొ బంధుకోటిలో
నమ్మకచెల్ల నానియమ మాగడ మాయె ని కేమిచేయుదున్.—ఆ. ౨.

చ. రమణుఁ డొసంగె నుంగరము రామ కనుంగొను మన్నమాత్ర మే
ను మఱచి సొక్కి యొక్కటఁ గనుంగొనుచుండితిఁగాని తత్ప్రమా
దమునకు నాదికారణ మితం డని ని న్నన నైతి నెచ్చటన్
బ్రదుద లెఱుంగ నేర్తురె కృపాళు రొనర్చిన మేలు మారుతీ.—ఆ. ౩

ఉ. ఇంతవిచార మయ్యెఁగద యేనును నీ వనుభేదయుక్తి నీ
స్వాంతమునందు వర్తిలుట నన్యుఁడు నేననుచింత యెంతప
ర్యంతము జులతుసంతతిహృదంతమునందు వసించు నంతప
ర్యంతము జన్తమృత్యువుల కంతములేదు సమీరనందనా.—ఆ. ౪.

ఉ. రావణుగీవణున్ సమరరంగమునం గుదియించినటు నా
లావున కోహటింపక నిలం గలవే రఘురామ వేత్తవై
యీవెడత్రోలి నెక్కుకొని యేటికివచ్చితి వింతదూర మ
య్యో విజయంబు చెందఁగలఁడోటు శతాన్యుఁగడంగి యద్రుఁడున్.—ఆ.

సీ. హీనాధిక్యము లెంచి పంచితివా నన్నేమాడ్కిఁ బొమ్మంటి వా
హీనాత్ముం గపిమాత్రుఁ బిల్చుటకుఁ బోనీ యొక్క జేగంబునం
దైన్ నాకు సమానుడే పలుకులేలా నీవె యిట్లాడఁగా
నేనా కా దనువాడ నం చడలుపక్షింద్రు నిర్దీక్షించుచున్.—ఆ. ౬.

శా. అన్నా నే ముదివాడ లేవ వడిలే దండెందొ నీవేగఁగా
సన్నాహంబున వచ్చినాడవుగదా జాగేల నీకేలనీ
సన్నంబైన మదీయశుచ్చ మొకపార్శ్వంబందుఁ బొందించి పా
మ్మన్నన్ దన్నహిమం బెఱుంగ కుదితాహంకారపంకాత్ముడై.—ఆ. ౭.



ధరణిదేవుల రామమంత్ర.



ఈకవీంద్రుఁడు నూనూ సంవత్సరములక్రిందట దశావతారచరిత్ర మను పదియా
వ్యసములగఁ గ్రమును రచియించెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; తిమ్మయామా
యనిపాత్రుఁడు; ధరణిదేవుల నాగయామాత్యుఁడును పణియమ్మకును శ్రుతుఁడు.
ందందుఁ గొన్ని వ్యాకరణదోషము బున్నను, ఈతనికవిత్వము రసవంతమయి హృదయ
బంధకముగా నుండును. కవియే తన్న సంస్కృతాంధ్రభాషా ప్రవీణునిగాను దినైక
బంధవిరచన దక్షునిగాను

క. నను సంస్కృతాంధ్రభాషా వినుతు దినైకప్రబంధవిరచనదక్షున్

గనుఁగొని యిట్లుపలికెన్ | విషయంబు నయంబు హెచ్చ విబుధులు మెచ్చన్.
ను పద్యములొక జెప్పుకొని, తన్నవృత్తభాషాకవిత్వ తత్వసంవేదినిగా కృతిపతి పొగ
కట్టికిందిపద్యములొక జెప్పుకొన్నాడు—

సీ. శ్రీరామకరుణారసారూఢ సంస్కృతప్రాకృతాద్యష్ట భాషాకవిత్వ
తత్వసంవేదిని ధరణిదేవుల తిమ్మయామాత్యపాత్రుండ వన్నదాన
ముఖ్యనానాదానముదితభూసురచంద్ర నాగప్రధానేంద్ర నందనుడవు
పణియమాంబాగర్భపాథోధిచంద్రుడ వాత్సవిద్రఘనాయకాద్యనుజుడ
వాత్సఁడవుగాన వేడెద నందముగను
గృహుదశావతారముల్ గృతి యొకర్చి
యంకితమునేయు నాకుఁ బ్రఖ్యాతి నీకు
నుహితగుణసాంద్ర రామయామాత్యచంద్ర.

కవి తనదశావతారచరిత్రము వాటుజేలనియోగి యగు మగదల కృష్ణమంత్రీందున కంఠముచేసి యాతఁడు విద్యానిధి యొనట

ఉ. నారదమా! యేమి? నురనాథ! విశేషములేమి? వింటిరా?

సారసగర్భచెంగటను శారద లేదట! యెందు నిల్చెనో?

యారసిమాడు, డామగదలాస్వయదుగ్ధపయోధిచంద్రమం

దారము కృష్ణమంత్రీ రసనాస్థలినిల్చెను, యుక్తమే కదా!

ఇత్యాదిపద్యములలో సభివర్ణించియున్నాఁడు. కృతిపతియైన కృష్ణమంత్రీ గత శతాబ్దాంతమునందు నెల్లూరిమండలములోని ప్రళయకావేరిపట్టణమునం దొలాందావారి ద్విభాషిగా నుండెను. కంకంటివారి యుత్తరరామాయణమువలెనే యీదశావతార చరిత్రమును పుష్పగిరి తిమ్మన్న చే రచియింపఁబడినదని కొందఱు చెప్పుచున్నారు గాని కవులద్దఱు నేకకాలమునం దొక్కదేశములో నుండుటవక్క వారిమాట కాధార లేకయును గానరాదు. దశావతారచరిత్రకవిత్వము పుష్పగిరి తిమ్మన్నదైన సమీర కుమారవిజయకవిత్వమునకంటె మృదుతరముగాను మధురతరముగాను కనఁబడు చుండుటచే దశావతారచరిత్రరచనలోఁ బుష్పగిరి తిమ్మన్న కేమియు సంబంధము లేదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. దశావతారచరిత్రములోని పద్యములఁ గొన్నిటి నిందుదాహరించుచున్నాను —

కా. ఆవార్త నివినిపింప దైత్యపతి రోషావేశ ముష్పాంగ నా

హా వేదంబుల యాగభాగము లమర్త్యశ్రేణికేకాని మా

కేవలం బనిలేకయుండునటుగా నేర్పాటు గావించెఁ గా

నీ వేగంబ హరించి తచ్చుతుల భగ్నీభూతము లేసెదన్.—ఆ. ౧.

ఉ. కన్నులు బ్రహ్మ కుండొసఁగఁ గానఁగలేవని గొతముండు తా

గన్నులు నే యొసంగె నధికంబుగ నప్ట మదాంధకార సు

భన్నము లొటచేఁ దెలియఁజాలవు తన్మదకారణంబు నిం

క న్నినుఁగూడనీయ కుపకారము చేసెదఁ జూడు వాసవా.—ఆ. ౨.

ఉ. వీరుడ వచ్చు నిన్నుఁ బరివేలఁధంబులఁ బ్రస్తుతించుచున్

వాసిధిభర్త తెల్పులిని వచ్చితి మెచ్చెద నేడుచూపు నీ

వీరతఁ గాంక్షికపదవీరతవృత్తిని మోరతోపున్

జాతెనవన్నఁ బో విడఁడు స్వర్ణవిలోచనఁడంచు నుగ్గుడై —ఆ. ౩.

చ. గెలిచితి సర్వదేవతలఁ గేశవుఁ డొక్కఁడై తక్కు నాతఁడన్

గెలిచినఁగాని యీగెలుపు గెల్పుటకాదని యెట్లు లంటిరే

- దొలుత వరాహమై యనజాఁ ద్రుంచు తెలుఁగఁ నూడుదీర్పఁగాఁ
గఁగనిగ ల్పదేల బలగౌరవ మేటికి శౌర్య మేటికిఁ — ఆ. ౪.
- ఉ. ముక్కున గత్వ కట్టినిను ముందుగ నీడిచి తెన్నుటంచు మా
రక్కసి తేఁడు పంచె వినురా నివిర్వర్ష భ యింక నట్టిటున్
దిక్కులుమాచిన స్వీడువ దేవర వైనను నీకుబెక్కు నే
మొక్కెదఁగాని రమ్మనుచు ముందలఁ బట్టఁగడంగ నద్ధతిన్. — ఆ. ౫.
- శా. బౌరా విశ్రుడనంచు న్న జాలకసేయ న్వచ్చితే మంచిదే
రార్మ్మ ధను పూని నీదయినక్షాత్రం బేను నీక్షించెదన్
శూరత్వంబులు మీకెయంచు నజాఁ డెచ్చో ముద్ర గావించెనే
లేరా బ్రాహ్మణశూరు లింకిటను గల్పింతు న్ననుం జూడుమా. — ఆ. ౬.
- శా. బౌనా నే వెలయాలనా యిటులు నీ వాడన్ బలా చాలుఁ బో
పో నవ్వే రెవ రైన విన్న నిట నేర్పు ల్సాపఁగా వచ్చితో
నానాధుం డిదివిన్నయంతఁ ద కు న్నాకు న్నహాహాని రా
దా నావట్టిసులాంగనావణికి న్యాయం బానె యీమార్గముల్. — ఆ. ౭.
- మ. ఎలనాగా! తలయెత్తి మాడఁగదె నీ రెవ్వారు నీ రేమికా
వలెనే యంచు యమ్మలక్క లట శ్రోవన్ వేడ నీపైఁడిచా
యలచే మించునతండు నావఱఁదియా నం చంటతన్ సిగుచే
దలవంచు న్నహికన్య వార లదె యాతం డెవ్వరంచు న్నగన్. — ఆ. ౮.
- ఉ. ఓయిగుగాకుబోడి! కనవో వివో యిదియేమిచెల్ల నీ
ప్రాయశ్చిదోయజాక్షులెడఁబాయ రొకప్పుడు ప్రాణనాథులం
బ్రాయకు రిత్తబుద్ధురై పల్కవె నీమని నున్న యట్టియా
నాయకుఁ డెల్ప వే త్రిదశనాయకుఁ గోరనఁ డెచ్చి కూర్చెదన్. — ఆ. ౯.
- శా. గంభాభోగముగోరి యాగముల కర్థం జెల్ల వెచ్చించు టా
యంభోదమ్ములఁజూచి చెర్వుజల మాద్యంశంబు చల్లించుటల్
సంభోగేచ్ఛ జనించెనేని మఱి వేశ్యారత్నము లేరొహో
సంభోగింపఁగరాదె కానరు జనల్ జ్ఞానంబు సామ్యామే. — ఆ. ౧౦.

దిట్టకవి-నారాయణకవి.

ఇతఁ డాటువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; కాశ్యపగోత్రుఁడు; పాపరాజకవి
శ్రుతుఁడు. ఇతఁడు రంగరాయచరిత్రయును ప్రబంధమునుజేసి దానిని కృష్ణామండ

లములోని నర్సారావు పేట జమీదారగు మద్రాజు రామారాయనింగారి కఠిన్ము చేసెను. ఈ గ్రంథము ౧౭౯౦ వ సంవత్సర ప్రాంతములయందు రచింపఁబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ శుస్తకము ౧౭౫౭ వ సంవత్సరమున బొబ్బిలికోటవద్ద శ్రీరావు రంగారాయఁడుగారికిఁ బ్రేమించిన నానాయకుఁడగు బుస్సీగారితో నచ్చటి కేగిన పూసపాటి విజయరామరాజుగారికిని జరిగిన యుద్ధము భారతయుద్ధమువలె వర్ణింపఁబడినది. బొబ్బిలికోటవద్ద జరిగిన యుద్ధక్రమమును బొబ్బిలిసంస్థాన చరిత్ర మును కథా సందర్భమున నిందు కొంత వివరించుచున్నాను.

బొబ్బిలిసంస్థానస్థాపకుఁ డయిన పెద్దారాయనింగారును విజయనగరరాజ్య సంస్థాపకుఁడయిన పూసపాటి తమ్మిరాజుగారివలెనే ౧౬౫౨ వ సంవత్సరమునందు శ్రీకాకుళపు సర్కారు పాఠాదారగు షేర్ మహమ్మదుఖాన్ యొక్క ప్రాశుచేత నక్కడకువచ్చెను. పెద్దారాయనింగారు మహాశూరుఁడయి రంగవాక్ యనుచోట జరిగినయుద్ధములో శత్రువుల సంహరించి షేర్ మహమ్మదుఖాన్ యొక్క శత్రుని ప్రాణములు రక్షించినందున, షేర్ మహమ్మదుఖాన్ నకు రాజాముహుండా కవులునకిచ్చి రంగరావు బిరుదునిచ్చెను. రంగరావును బిరుదనామమునొందిన యీ పెద్దారాయనింగారు పద్మనాయకవంశజులయిన నెలమవారలలోనివాఁడు. ఈయనయు వేంకటగిరి సంస్థానప్రభువులును పితామహసంస్థానప్రభువులును ఏకవంశములోనివారే. రాజామును కొలువకుఁ బుచ్చుకొన్నతరువాత పెద్దారాయనింగారు క్రొత్తగా నొక పేటను కోటను గట్టి దానికి తన యుపకర్తపేట బెబ్బలియని నామకరణము చేసెను. షేర్ మహమ్మదులోని „షేర్“ అను పదమునకు బెబ్బలియని యర్థము. బెబ్బలి యనునదే కొంతకాలమునకు బొబ్బిలిగా మారినదట! అప్పటినుండియు శత్రువులయినవిజయ నగరమువానికిని నెలమవారయిన బొబ్బిలివానికిని వైత మారంభమయ్యెనని చెప్పుదురు.

మన ప్రస్తుతచరిత్రారంభకాలమున ౧౭౫౬ వ సంవత్సరమునందు త్తరసర్కారులు ఫ్రెంచివారి కియ్యఁబడఁగానే ఫ్రెంచిసేనాధ్యక్షుఁడగు బుస్సీదొరగారు రాజమహేంద్ర శ్రీకాకుళ సర్కారులను విజయనగర సంస్థానాధిపతులగు విజయరామ రాజుగారికి కొలువకిచ్చుట కంగీకరించెను; అట్లు జరగెనుపక్షమునఁ దనస్థితికి భంగము కలుగునని దూరాలోచనచేతఁ దెలిసికొన్నవాఁడయి యప్పటి బొబ్బిలి ప్రభువు గారగు రంగారావుగారు రాజ్యము ఫ్రెంచివారియధీనము కాకుండఁజేయుట కయి యిత్తరసంస్థానాధిపతులతోఁజేరి కృషిచేసెను. ఈకృషికి శ్రీకాకుళపు నవాబగు జాఫర్లీ ఖాన్ యొక్క ప్రోత్సాహముసహితము విశేషముగానుండెను. తరుగఁబడిన జమీదారుల నదిమి కప్పములు గొనుటకయి బుస్సీగారు ౧౭౫౬ వ సంవత్సరము

సంబంధము నెల ౧౬ వ తేదీని ౫౦౦ యూరపియనులతోను ౪౦౦౦ సిపాయీలతోను హైదరాబాదునుండి బైలుదేటి డిసంబరు నెల ౧౯ వ తేదీకి రాజమహేంద్రవరమువచ్చి చేరెను. విజయరామరాజుగారు పదివేల స్వసేనతోను, ఇతరరాజులతోను, వచ్చి యచట బుస్సీని చేరెను. తమదేశములోనుండి విజయనగర రాజ్యములోనికి, బాతెడు కొండ కాలువలను మళ్ళించి బొబ్బిలి రంగరావుగారికాపులు తమభూములకు, బెట్టుకొన్నందునను, దేశస్వభావమునుబట్టి బొబ్బిలివానిని సాధించుట సుసాధ్యము కాకపోయినందునను, విజయరామరాజుగారు మనస్సులో బొబ్బిలిరంగారావుగారిపై ద్వేషమువహించి యాయనను శిక్షించుటకయి బుస్సీని తనయావచ్చక్తిని వినియోగించి బహువిధముల ప్రోత్సాహపఱచి పురికొలిపెను. అందుమీఁద బుస్సీగారు బొబ్బిలిరాజ్యమును విడువ వలసినదనియు, దానికి బదులుగా సభిక్తవై శాల్యమును మూల్యమునుగల దేశమియ్యఁ బడుననియు, రంగారావుగారికి వ్రాసిరి. రంగారావుగారు పితృపితామహాగత మయిన బొబ్బిలిరాజ్యమును విడుచుట కంగీకరింపక పోవుటయేకాక తక్కిన సంస్థానాధిపతుల తోడిపాటుగా రాజమహేంద్రవరమువచ్చి యాతనిని సందర్శింపకపోయెను. రాజమహేంద్రవరమున బుస్సీని దర్శించుటకయి విజయరామరాజుగారు మొదలగు సమస్త రాజులును వచ్చినప్పుడు రంగారావుగారు రాకుండుట లోనుగాఁగలక ధను గవి యిట్లు చెప్పినాఁడు—

ఉ. రాజమహేంద్రపట్టణనిరాజదదూరతలంబున న్నము
త్రేజిత మైరగౌతమ దీతటసీమను గోటిలింగవి
భ్రాజిత మైరయొక్కనవపాదపమంజులనిఘ్నకృష్ణలిక్
రాజితలీలఁజేరి శివరంబు వడి న్విడియించె వేడుకక.

* * * *

ఉ. కారుణికత్వ మేర్పడ సికాకుశ పున్నరకారులో జమీ
దారుల రామరాజవసుధావలయేశ్వరముఖ్యుల స్తుదం
బారఁగఁ బిల్వబంశమని హైదరుజంగున కానతీయఁ ద
చ్చారువచక్రికమంబునను సత్వరుడై పిలిపించె వారలక.

ఉ. పాయనివేడ్క విద్విషదపాయక రాయతబాహుశౌర్య లా
పాయక రాయఁడుం గిమిడిపట్టణపుంబృథివీశ్వరుండు నా
రాయణదేవుఁడుక నరసరాజు మఱిం గొలుగొండ మన్నెలక
రాయఁడు నాదిగాఁగలధరావరు లందఱు వచ్చి రత్తఱిక.

గీ. ఉద్ధతులముల్ సందర్శనోత్సుకత్వ | మాత్ర జటాడ నాడాడ నలరుమన్న
దొరలువచ్చిరమానుషదోషిప్రసంగ | కలితుడగురంగరాయఁడొక్కరుఁడుదక్క

నీ. నిజభుజాదండ నిర్బిదకోదండంబు గాండీవకార్తుకక్రమముఁ జూపఁ
జరమభాగస్ఫుటచ్చటులతూశీరముల్ కవదొనసొంపు సంఘటిలఁజేయు
నానీరముఖరనానాశంఖకధ్వనుల్ దేవదత్తరవోద్వృత్తిఁ దెలుప
సూరెలఁ బరతెంచుజులుమతీ లేజీయ భవభావ్యములమస్తు ద్రస్తసింపఁ
గలియు గార్జునుఁడౌ యీశుఁడటంచుఁ | దను జగజ్జర మెన్న నుద్ధతులముల్
వీక్షణాపేక్ష నేతెంచ విజయరామ | గాజరాజన్యలోకమార్తాండమూర్తి.

*

*

*

*

చ. నలువది వేలకాల్బలము నాలుగు వేలతురంగమంబులు
నలువదియేఁబడేనుఁగు లనంతములై నశతిఘ్ని కాచయం
బులు నొక వేయిలాట్టియ లపూర్వవిభావిభవంబు దెల్పుచున్
గొలుప ఫరానుత్రేనిఁ గనుఁగోఁ జనుదెంచెను రాజతిత్వరన్.

ఇట్టి కావ్యమానందు విజయరామరాజుగారు నలువది వేలకాల్బలముతో వచ్చినట్లు చెప్పఁబడినను, ఆయనవెంట నిజముగావచ్చినసేన పదివేలని చరిత్రకాతుఁడైన యార్జునదొరగారు వ్రాసియున్నారు. ఇంట్లుండఁగా రంగారావుగారియనుమతిమీఁదనే బుస్సీదొరగారు కొందఱు సిపాయీలను బొబ్బిలిరాజ్యముమీఁదుగా మఱియొకచోటికిఁ బోవుటకుఁ బంపిరి. విజయముచురాజుగారి తంత్రమువలననో రంగారావుగారి బుద్ధిపూర్వకమయిన యేర్పాటువలననో పంపఁబడిన సిపాయీలు త్రోవలో బొబ్బిలి భటులచే నెదిరింపఁబడి ముప్పదిప్రాణములను గోలుపోయి మరలి రావలసినవారైరి. ఈయవమానము విజయరామరాజుగారి ప్రోత్సాహమునకు తోడుపడఁగా, బుస్సీగారు రంగారావుగారిని శిక్షించి వారిని కుటుంబసహితముగా బొబ్బిలినుండివెడలఁదోలుటకు నిశ్చయించుకొనెను. ఇన్నూట యేఁబండు గుఱ్ఱపు రాతులును నాలుగు ఫిరంగులును గల ౨౫౦ యీరపియసులతోను, విజయరామరాజుగారి భటులును సిపాయీలును గలిసిన ౧౦౦౦౦ స్వదేశీయపదాతి బలముతోను బుస్సీగారు బొబ్బిలికోటమీఁదికిదండు వెడలిరి. బొబ్బిలికోట యిన్నూరుగజముల వైకాల్యముగఁగి నలుచదరముగానుండెను. నాలుగుమూలలను నాలుగు గుండ్రనిబురుజులుండెను. వెలుపలిగోడలయొత్తు ఇరువది రెండడుగులయినను, లోపలిబురుజులయొత్తు పండ్రెండడుగులే యుండెను. పయిని గోడలవెడల్పును పండ్రెండడుగులుండెను. ఇట్టి మట్టికోటయొద్దకుఁబోయి బుస్సీగారు తన సేనలను నాలుగుభాగములుచేసి యొక్కొక్క భాగమున కొక్కొక్క ఫిరంగినిచ్చి

నాలుగుభాగములను నాలుగు బురుజులను సాధింప నియమించెను. ౧౭౫౭ వ సంవత్సరము జనవరి నెల ౨౪ వ తేదీని ప్రాతఃకాలముననే యుద్ధ మారంభమయినది. శత్రువులు కోట బురుజులమీఁద ఫిరంగులు కాల్చి నారంభింపఁగానే, కోట లోపలి నా రగ్ని భయముచేత బురుజులమీఁది కప్పతీసివేసిరి, ఉదయమున జాము ప్రొద్దుకు పఱకు బురుజులగోడలలో విశేషభాగము కంతలుపడినవి. అప్పుడు శత్రువులయొక్క నాలుగుభాగములు నొక్కసారిగా నిచ్చెనలు గైకొని లగ్గులు పట్టుటకయి కోటగోడను సమీపించి గంటపఱకును బ్రయత్నించుకొని కోటను రక్షించుచున్న భటులయొక్క శౌర్యమువలన నొక్కరమునను కోటగోడమీఁది కెక్కలేకపోయిరి. కోటలోపలి నారు స్త్రీలతోఁగూడ వేయింటికి లోపుగానే యుండిరట. కోటగోడల కెగఁబ్రాక ప్రయత్నించినవారనేమియు గాయములతో క్రిందఁబడిరి. ఈయంతయును కవి యిట్లు వర్ణించుచున్నాఁడు—

ఉ. లగ్గుపరాసుమండల ముగ్రతమై బిరుదు ల్వచించుచున్
లగ్గుల కెక్కిరా బురుజులం దగునున్నకుమార సైన్యముల్
లగ్గులమైన కోపమున వెక్కిరించు న్నరుమాడువీరిచే
నగ్గులికం దుపాకులఁ గిలార్చుచు నేయుచు గోయుచు న్నడిన్.

సీ. పొంగులురార గాఁగి పొరలునూనియ ముంచి గరగలవంచి యక్కఱగఁగల్గి
జిగురుటంబలివేడి దిగుపాఱజాఱఁగా గుండలకొలఁదిగాఁ గ్రుమ్మరించి
వసియార్చు దారుయంత్రసముత్కరంబులు మేను లుచ్చిచనంగ మీటివైచి
యొండొంటిదోడుగా గుండియ తొదల ల్లుతీచేసి శ్రుంపఁగా గుండ్లువొలపి
బిరుసులఁ దెరల్చిక్రొంబొగల్గియునినపగొట్టములదాల్చి మొద్దిటెగములఁగ్రుచ్చి
చిచ్చుబుడ్లఁగల్గి నిస్త్రింశతతులఁబొడిచి పడఁద్రోచిరానేనఁ గడిమితొఱఁగ.

లగ్గులెక్కి కోటపట్టుటకు శక్యముకాకపోఁగా నంతట నాప్రయత్నమునమాని శత్రువులు వెనుకకుమరలి మరలకోటమీఁద ఫిరంగులను గాల్చినారంభించిరి. అట్లు ప్రయోగింపఁబడిన ఫిరంగిగుండ్ల నొకచోటఁ గవి యానిధముగా వర్ణించెను—

సీ. తట్టికోట యగల్గి దారుణోష్టలుగ్రమ్మ వంతదారునుడాని వ్రాలునవియు
నినుపతల్పుల ఘణిల్లునఁదాకి పిటిఁదికి రవళిమైవచ్చి బిట్టవియునవియు
ద్వారబంధపుఁగమ్మిదూటి యవ్వలికంట దుస్సిపాఱఁగ నోడి దొల్లునవియు
గుఱితప్పి పఱతెంచి కోటముంగలిహస్తినఖపుదుమ్ములరేచి నక్కునవియు
నగుచునొండెడ నెడయొకయంటితూగి బంతులాడినపగిని గుభాల్గుభాలు
నినదభయదార్భటుల శతఘ్నీప్రయత్న తాళఫలసన్నిభాయన గోళతతులు.

ఈభిరంగివేట్లచేత కోటగోడ మఱింత పడిపోయి శత్రువుల కెక్కువయానుకూల్యమును కలిగించినది. అయినను కోటగోడలు పగులుటచేత కోట కావలివారి ధైర్యకంచు కము పగులక వారిని మఱింత తెంపరులనుగాఁ జేసినది. కోటకావలిభటులు తమప్రాణముల కాశపడక తమగుహలనుకాపాడుకొను బెబ్బులులవలెఁ బోరాడిరి. భిరంగి గుండ్లు చిత్తిబల్లుగాఁ గురియుచున్నను వెనుకతీయక వీరభటులు శత్రువులు కోటగోడల కెగఁబ్రాతఁగానే యీటెలతోఁ గ్రమ్మి క్రిందఁబడఁద్రోయవలెనన్న నిశ్చయముతో నిశ్చలులై కాలుగదల్పక బురుజులమీఁద నిలువఁబడిరి. ఆగ్నేయాస్త్రముల నపహసిం చెడు శతఘ్నికా ప్రయోగములముందఁ జేవల భుజవీర్య మేమి పఁకివచ్చును? క్రిందనున్న సైనికులు గుఱిచూచి తుపాకులు కాల్చి బురుజులమీఁద నున్నవారి ననేకులను రూపుమాపిరి. స్వదేశ సైనికులయందు దీవణ కెప్పుడు నేయుద్ధములోను గనియుండని యిటువంటి యసమాన ధైర్యసాహసముల కద్భుతపడి శత్రువులు సహితము పలుమాఱు వారి కభయప్రదానము చేసిరిగాని యావీరభటులు శత్రువుల వాక్యములను తిరస్కారపూర్వకముగా నిరాకరించి తమదేహములతోఁ బ్రాణము లుండఁగాఁ దమతావు విడువనుని యక్కడనే సుస్థిరులై పర్వతములవలె నిలువఁబడిరి. అప్పటికి మధ్యాహ్నము చెందుగంట లయినను శత్రువులలో నొక్కరును కోటగోడ నెక్కలేకపోయిరి. అందుచేత శత్రువులు కొంతసేపు యుద్ధము నిలుపవలసినవారైరి. అప్పుడు రంగాగావు గారు శత్రువులతోఁ బోరాడి గెలువఁ గలనన్నయాశ వదలుకొని తనవారిని బిలిచి యాలోచించి యంతఃపురస్త్రీలు శత్రులచేతులతోఁ బడి మానము గోలుపోకుండ కాపాడవలెనని నిశ్చయించి శిశుసహితముగా వారినందఱిని సంహరించుటకయి కొందఱినినియమించెను. వారప్పుడే చేతులలో బాకులతోను బల్లెలతోను గదలిపోయి యంతఃపురము వాకిట గడ్డినించి గృహముల కగ్నితగిలించి యా సంఘాత మరణమునుండి తప్పించుకొని ప్రాణములఁ దక్కించుకొనఁ బాటుతెంచిన శిశువులను సహితము పుత్రులనక దయాపాత్రులనక క్రూరులై పొడిచి చంపిరి. ఈ దారుణకృత్యమును గవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

క. చెలికాని వంశసంభవు! నలఘుతరస్థైర్య ననిచె నవరోధవధూ

కులకంఠనాశకృంతన! కలనాదారుణవిధానక తివత నెఱపఁ.

తే. అతఁడు సభిమానరక్షణార్హప్రచార! దారుణాకార సాహసోద్ధత్యముమర

నంతిపురి కేగ మొరసె దిగంతరములు! ధరణి వడవడవడఁక భూలముచెగఁడె.

తే. రాయమణిరాణి తనకుమారాగ్రయాయి । నలుడ కొండొకదాకి నప్పగించె
గోటవెడలించి బ్రతికించుకొమ్మటంచు । నట్లు కావించెనాదాయి యడలువొడమ.

* * * * *

క. ఘనశిఖర్ధధారక । మొనకొని చెలికానివంశమూర్ధన్యుడు పెం
పున వడివడి నంతరిపుర । వనితాజనతాతచిత్రవధఃధి నడిపెన్.

తే. తక్కుగల చుట్టియభిమానధనులువెలమ । లొక్కనూటిండవా రనలొగశస్త్ర
నిహతులై రంగనాశిశుసహితు లగుచు । దక్షిదారణమెంతని తలఁప వచ్చు.

దురభిమానజనితమైన వధూశిశుసంహారకూరకార్యము ముగియఁగానే ప్రాణము
లకు తెగించి వా రందఱును మరల యుద్ధోత్సాహముతో వచ్చి తమస్థానముల నిలిచిరి.
నాలుగుభాగములలో నొకభాగమునకు నాయకుడైన లాదొరగారు మారమునుండి
యగ్నిదాహమును జూచి లోపలి కావలిసేకలుపలుచునుగుట కనిపెట్టి యీలోపల లగ్గులు
పట్టుటకయి మరలవచ్చెను. నిచ్చెనలతో పయికెక్కఁ బ్రయత్నించినవా రనేకులు
నిహతులయి క్రిందఁగూలుచు వచ్చినను గొందఱు శూరు లొక్కబురుజుపై నెక్కి
నిలువఁగలిగిరి. వారి వెంబడినె మఱి కొందఱును కోటగోడల కెగఁబ్రాకి బురుజు
చేరిరి. రంగారావుగారు శత్రువులను బాటఁద్రోలి యాబురుజు రక్షింపవలెనన్న
యాశతో హతశేషులైన భటులతో వచ్చుచు నొకగుండుదెబ్బతో నేలఁగూలి వీర
శయనము నొందెను. ఆయనపాటువలనఁ గలిగిన స్రోధకోకోద్రేకముతో లోపల
నున్న వీరభటుబంధువర్గ మంతయు పగదీర్చుకోవలెన్న దృఢనిశ్చయముతో తక్కిన
బురుజులను విడిచి యక్కడకు వచ్చిచేరెను. అంతట తక్కిన శత్రుసేనాభాగములు
మూడును వరుసగ నాయాబురుజులనుజేరి యరక్షింపము లయియున్న యామూడుబురు
జుల ననాయాసముగా సాధించి లోపలఁ బ్రవేశించెను. ఇట్లు లెక్కకు మిక్కిలిగా
శత్రుసేనలు నానాముఖముల వచ్చి చుట్టు ముట్టికను లోపలనుండి కోటను సంరక్షించు
చున్న వీరభటులలో నొక్కఁడైనను బాటిపోవుటకుఁగాని శత్రువులకులొబడి శరణు
చొచ్చుటకుఁగాని ప్రయత్నింపలేదు. ప్రతిభటుఁడును వీరసము మూర్తి భవించినట్లా
యుధపాణియై శత్రువ కభిముఖుగా నడిచి శత్రువును పొడిచి తాను పడిపోవుచు
వచ్చెను; గాయవడి భూమిమీఁద నొంగినతరువాతసహితము ప్రాణములు బొందిలో
నుండి వెడలువఱకును దనచేతిలోని ఖడ్గముతో దాళనకు వచ్చిశత్రువును నరికవలె
నన్న ప్రయత్నమును మానలేదు. ఇది కావ్యమునందుఁ గవిచేసినవర్ణనముగాక యిగ్గిషు
చరిత్రకారుఁడు వ్రాసిన సత్యాంశ మగుటచేత బొబ్బిలికోటలోని రణశూరులుచూపిన
విచిత్రపాటుష మత్యంతకాఘాపాత్ర మయిన దనుటకు సందేహములేదు. ఇట్టి వీరవధ

కొంతసేపటి కల్లును సంపూర్ణ మయిపోయెను. కోటలో జరిగిన ప్రాణనాశనమునకు, గతినహృదయు లయిన శత్రువులు సహితము జాలిపడుచు పిచారించుచున్న యీ సమయమునందు గుంపులోనుండి వృద్ధుఁ డొకఁ డొకబాలునిఁ జంకఁ బెట్టుకొని తిన్నఁగా లాదొర యున్నచోటికి వచ్చి „ ఈశిశువు రంగారావు కుమారుఁడు. తండ్రి యభీష్టమునకు విరోధముగా నే నీబాలకుని ప్రాణములను గాపాడితిని” అని పలుకుచు, అనేనా నాయకునకు బాలు నొప్పగించెను. లాదొర యప్పుడే యాబాలకుని బుస్సీదొర యొద్దకుఁ బంపఁగా, అతఁ డాశిశువును వృద్ధుని తనసేనాని వేశమునం దుంచి యాదరించు యాశిశువుయొక్క సంరక్షణభారమును తాను వహించి శత్రుభయమువలన శిశువును గాపాడుట కయి తగినకావలివారిని నియమించి యప్పుడే యాశిశువును బొబ్బిలిరాజ్యమున కభిషిక్తునిఁ జేయుచు లేఖ్యములు వ్రాయించెను.

నాటిరాత్రియు మరుసటిదినములు రెండును గాయములు తగిలిన భటులయొక్క చికిత్సలు మొదలయినపనులతోఁ గడచెను. మూడవనాఁ డర్థరాత్రిమునందు విజయరామరాజుగా రుండినపటమందిరములో గొప్పసంక్షోభ మొకటి పుట్టెను. రంగారావుగారు నిహతు లయినదినమునం దాయన నమ్మిన వీరభటులు నలుగురు కోటలో నేమూలనో దాఁగియుండి చీ కటిపడినతరువాత కోటదాటిపోయి విజయరామరాజు గారికిబిరముల వెనుక నున్నయడఁక జొచ్చి చేరువపొదలలో దాఁగియుండిరి. సమయము నిరీక్షించుచు వారిక్కడ రెండుదినము లుండి మూడవనాటిరాత్రి స్కంధావారము సద్దడఁగినతరువాత శిథిలసమయమునందు వారిలో నిద్దఱు పొదలలో నుండి వెడలివచ్చి కావలివాండ్రను మోసపుచ్చి గూఢముగా విజయరామరాజుగారు నిగ్రించుచుండిన పటకుటీరములో వెనుకవైపునుండి ప్రవేశించి యిద్దఱు నొక్కసాంగా తమబానులతో పొడిచి విజయరామరాజుగారి వక్షస్థలమును గఁతలు చేసిరి. మొదటిసోటుతో మేలుకొని విజయరామరాజుగారు మూల్లఁగానే వెలుపలినుండి కావలిభటుఁడు వచ్చి తుపాకితో కాల్రెసుగాని గుఱితప్పిపోయెను. ఇంకొకటి నితరభటులును వచ్చి వెంటనే యాహంతకులను జంపి ముక్కముక్కలుగా నటికి వేసిరిగాని యీలోపలనే వారువిజయరామరాజుగారిని ముప్పదిరెండుచోట్లఁ బొడిచిరి. ఇట్లు విజయరామరాజుగారిని జంపినతఁడు తాండ్రపాపయ్య యని కవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

గీ. కదిసి పైబడి యొక కేల నదిమిపట్టి । వాడివాలున వక్షకిక నాటపాట

నంబుఁ గావించె నతనియా నాభికుమార । కదలితాంత్రవజంబులు వెలికియొక.

మ. అపు డాతాండకు లాభిమాననిధి యాహా రాజదేవేంద్ర నీ
విశులప్రాభవశక్తి నీనిఖిలసృద్ధీభారధాశేయతా
నిశుణత్వంబును భాగ్యమున వృధ చక్షు నీచేయుదుశ్చేష్ట ని
ట్లుపభోగింపఁగనయ్యె నిట్టివెతయం చుద్వృత్తి వర్జిల్లఁగన్

గీ. తాండ్రపాపయ్యసలుపుధార్త్యంబువలనఁజ్జత్రవర్జ్యండుపులివారికండయయ్యె
ననెడు రొదపుట్టె నంత నయ్యవనినాధు । బలము లార్తరవంబునఁగలయు బద్వి.

సీ. తనచావు సర్వసిద్ధంబుగా మదిఁగోరి సాహసకృతికినై చన్నవానిఁ
దనయేలికవిరోధిదర్పంబుమాపుట పరమార్థమని యేలుపలుచువానిఁ
దనపడినట్టిబన్నముల కిక్కార్యంబు ఫలరూపమని యాత్మదలఁచువానిఁ
దనకులస్వాములందఱు మెచ్చుకొన నోర్చి పొదీర్చుకొన్న సంభ్రమమువానిఁ
దాండకులజుని బొదివిరి దారుణముగ । ఘోరయుద్ధంబుసలిపి యవ్వీరవర్జ్యఁ
జిదిమివై చిరి కఠిననిస్త్రి శతతుల । నతనిసహచరయుగళసంగతముగాఁగ.

ట్లు మొదటవచ్చిన యిద్దఱును డమ పూన్నిని సాధింపలేకపోయిన పక్షమున, పాద
లో దాఁగియుండిన తక్కిన యిద్దఱునవచ్చి విజయరామరాజుగారి ప్రాణములుగొని
మస్వామిముణము తీర్చుకొనుటకు శపథము చేసికొనిరట ! విజయరామరాజుగారు
సృత్యుల కైదండగొనక నడువలేనంత స్థూలకాయులని చరిత్రకారుఁడు వ్రాయు
చున్నాఁడు. యుద్ధములోఁ బ్రాణము దక్కించుకొన్న రంగారావుగారితమ్ముఁడు
వెంగళావుగారు భద్రాచలమునకు పాఠిపోయి, ఆనందరాజుగారు బందరు వెళ్ళి
యన్నప్పఁడు ౧౭౫౬వ సంవత్సరమున మరలివచ్చి తనకుటుంబమునెడలఁకాస్వాసముగల
గొంటినేనను గూర్చుకొని రాజుము కోటను స్వాధీనము చేసికొనెను. వెంగళావు
గారు మూడుసంవత్సరములు ప్రభుత్వముచేసి మృతినొందఁగా, ఇంతకుముం దొక
సృద్ధునిచే ప్రాణక్షణము చేయఁబడినట్లు చెప్పఁబడిన గోపాలవేంకటరావుగా రను
చున్న రంగారావుగారు రాజ్యమునకువచ్చి నాలుగుసంవత్సరములు పాలనము చేసిన
పిమ్మట ౧౭౬౬వ సంవత్సరమున నీశారామరాజుగా రాయనను చెఱసాలలోఁ
బెట్టించిరి. ఆయన ౧౭౯౦వ సంవత్సరమునందందుండి తప్పించుకొని నిజామురాజ్య
మునకు పాఠిపోఁగా, ౧౭౯౪వ సంవత్సరమునం దింగ్లీషువా రాయనను బిలిపించి
గొర్కులబొబ్బిలిరాజ్యమంతయు మరల సచ్చిరి.

ఈనారాయణకవియొక్క కవిత్వమునందు లక్షణదోషములు కొన్ని యందందుఁ
గానఁబడుచున్నను కవనము తనవంతమయినది. ఈప్రబంధమునందు వీరరస మించు
స్థితిగా భారతమునఁ దిక్కన సోమయాజిచే వర్ణింపఁబడినట్లు వర్ణింపఁబడినది.

అత్తలూరి - పావకవి.

ఈకవి చెన్నబసవపురాణమనునయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచించి. మాళూర్వలలో నొకరయిన కందుకూరి యమృతశింగముగారి కంకితము చేసెను. మాళూర్వలు మహమ్మదీయ ప్రభుత్వములో „దేశపాండ్యా” లయి ఘోరతమబొందిపెక్కు కావ్యములను కృతులనంది కవుల నాదరించియున్నారు. పూర్వము కృతిపతు లయిన వారిని గూర్చిన కొన్ని పద్యముల నీపుస్తకమునుండి యిందువాహరించుచున్నాను.

ఉ. ఆతతకీర్తిక కువలయాశ్వచరిత్రకృతిఁ గ్రహించిప్ర
స్థితము లైన కొత్తపలి యేలెటిపా డమనగ్రహారముల్
ఖ్యాతిగఁజేసి బంధులకు గ్రాససమృద్ధు లొసంగి శాంభవ
వ్రాతము కోర్కు లిచ్చి విభవంబున మల్లనమంత్రి వర్ధిలెన్.

కందుకూరి మల్లికార్జునమంత్రి కువలయాశ్వచరిత్రము కృతినందినతరువాత

నీ. మహితపంచాక్షరీమాహాత్మ్యమును గృత్యుంది త్రైలోక్యఖ్యాతిఁ గాంచె
నతిభక్తి శ్రీశైలమందు మానులు మెచ్చ సంవత్సరము నివాసంబు చేసె
నిష్ఠాగరిష్ఠుడై నేడునాఁడనక యసంఖ్యమాహేశ్వరార్చన మొనర్చె
హితుల రక్షించి యహితుల శిక్షించి భూపతుల వశ్యులఁజేసి చతురుడయ్యె
నితని కెఁదైనమంత్రులీక్షితలయునఁ గలరెయని సర్వజనములుఁ బలుక నెగడె
గందుకూర్ మల్లికార్జుననందమండు. సంగరగుహనుండు వీరేశలింగఁభుండు.

వీరేశలింగమంత్రి పంచాక్షరీమాహాత్మ్యము కృతినందెను. అటుతరువాత

నీ. నారదప్రభమించి నారదప్రభ నెంచి యమరీకీర్తివానములవాఁడు
చిత్రభానునిమీటి చిత్రభానునిగేరి పరఁగుశుచిప్రతాపములవాడు
భీముపేర్చిగల్గి భీముపేర్చినగల్గి వలలిసభూతిసత్వములవాఁడు
ధర్మగర్వముఁద్రోచి ధర్మగర్వముఁబాచి తగుశివభక్తిసత్వములవాఁడు
జగతిఁ జెలువొందె నుదయాస్తశైలనేతు. శీతనగమధ్యరాట్నభాసీనవిబుధ
వినుతనుగుణుండుమల్లికార్జుననుతుండు. మహితదృఢశాలిబసవరాజ్ఞానిమాలి.

క. ఘోషముగ నైతముపూడియు. మినుమించిలిపాడు నీరులు మించఁగ నొసం
గను గురుచరవరులకు బస. వనితో నెఁదైనమంత్రి వసుధంగలఁజే.

క. తనమేనయల్లుఁ డావృతి. విషయం డగుబుద్ధిరాజు వీరనచేతన్
గొనె సత్యవతీపరిణయ. మనుకృతి శ్రీబసవమంత్రి యతిసంప్రీతిన్.

కందుకూరి బసవరాజుగారు సత్యవతీపరిణయమును గృతినందిరి. అటుపిమ్మటఁ గందు

తృతీయ భాగము.

సరి యమృతలింగముగా రీచెన్నబసవపురాణమును గృతినందిరి. కృతిపతియొక్క
పదతండ్రీయైన సాళువపతి

గీ. సుగుణు లగుమల్లికార్జునసుతులలోన | నాలుగవనందనుం డగు సాళువపతి
సంతతాత్మీయహృదయపద్మాంతరాళ | సంచరత్సాళువపతి ప్రశస్తిగాంచె.

కా. ఢిల్లీనాయకుచేత దంతిహయశాటీముఖ్యవస్తువజం
జెల్లం గైకొని కాళికాప్రముఖగౌరీశావను ల్గించి ని
త్యోల్లాసంబున శంకరార్చనలు దివ్య లైచ్చు గాపింపి సం
పుల్లాంభోరుహలోచనామదనఁడై పుష్కపభ స్వర్ధి లెక.

ని ఢిల్లీనాయకునిచేత బహుమానము లందినట్లు చెప్పఁబడియుండుటచేతను, ఢిల్లీ
రాజ్యము నశించి నూలుసంవత్సరములకంటె నధికకాల మగుటచేతను, కృతిపతియు
కృతికర్తయు నుండినకాలము మాలుసంవత్సరములకుఁ బూర్వమని చెప్పవచ్చును. ఈ
సంధమునకుఁ గథానాయకుఁడయిన చెన్నబసవన్న వీరశైవమతమును స్థాపించి కళ్యాణ
గరమునందు బిజ్జలరాజునకు మంత్రియైయుండి యాతనివధించిన బసవేశ్వరునకు మే
ల్లుఁడు. బసవేశ్వరుఁడు తన యధికారబలముచేత శైవమతమున వ్యాపింపఁ జేసినను
వన్నబసవన్నయే యధికమతాభివేశముకలవాఁ డయి మతవ్యాపనమునకు ముఖ్య
కారకుఁ డయి యుండినవాఁడు. బసవేశ్వరుఁడు శ్రీశైలమునకు సమీపముననున్న యొక
గామములో బ్రాహ్మణదంపతులకుఁ బుట్టి యుపనయన సంస్కారము చేసికొనక శివ
భక్తుఁ డయి లింగమును కట్టుకొనెడి యాచారమును మొదట నేర్పఱచెను. ఈచెన్న
బసవపురాణములో నక్కడక్కడ లక్షణవిరుద్ధము లయిన ప్రయోగములు కానఁబడు
చున్నను, కవి విక్రీలి ప్రౌఢుఁడయి హృద్యముగా శబ్దరచనను జేసి యు
న్నాఁడు. కవితాత యక్కిరాజు; తండ్రీ శ్రీగిమంత్రి ఈతనిది కాళికగోత్రము.
చెన్నబసవపురాణలోని కొన్నిపద్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

చ. కనుఁగవఁ గెంపునిఁప నలుకన్ బసవేశునిఁజూచి బిజ్జలుం
డనియొఁ బ్రధానశేఖరుఁడవై నుతిగాంచుట వన్నె కెక్కి యి
ట్లనుచితవృత్తికిం దగిలి యగ్రజ చీకటితల్పు నైపఁ గూ
డునె కులశీలమానములు దొఁకిచనన్ ధరణీతలంబునన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఎక్కడినుండివచ్చెనొకొ యీమునిజంగము వానిమాయలోఁ
జిక్కి తరాలనుండి యొకచీమకుఁ బోవఁగనీక దాచు నా
చక్కనిపిండి న న్గమి సర్వముఁ బెట్టఁగఁబంచె నింక నే
నెక్కరణి నృసింతు మరు లెత్తి వ్యయం బొనరించువీనితోన్.—ఆ. ౨.

మ. ఇతఁడా శ్రీగిరిమల్లికార్జునుఁడు సామీ లెస్సబాగాయె నీ
మతిలో నేమితలంచి బెవ మని సంభావించి కాన్పింపఁ జూ
చిత నే వెట్టినిగాను వేల పని దర్శింపంగ నాతోడనా
చతురత్వంబులు చాలు దేవు నిక దాచెంబోక కాన్పింపవే. — అ. 3.

చ. ఆతులనదీప్రవాహమున నాడని యీడని రెండుకాష్ఠముల్
జతపడి కొంతద వ్వరిగి అంక తటాలున నడ్డమైన నా
జత విడి యొక్క టేగు నటుసాగక యొక్కటి నిల్పుఁ గావునక
వెత కుడువంగ నేల నను వీడె నతఁడని నెమ్మనంబునక. — అ. ౪.

ఉ. నిద్దురలేచి యాఘునుఁడు సీలగభుక స్త్రయించు వేళ నా
పెద్దయ సంచరించు సడివీనుల సోకిన నావుమాడయో
యెద్దో యటంచుఁ దాసియని యేడ్చెఁ మున్నుఁబల్కి నాతఁ డీ
ప్రొద్దుటి కబ్బె నాకు గురుబోధితమంత్ర మటంచు నాత్మలోక. — అ. ౫.

కన్తూరి - రంగకవి.

ఈకవి లక్షణచూడామణి యను నామాంతరముగల రంగరాట్టండస్సను రచి
యించుటయేకాక సాంబసిఘంటును కృష్ణార్జునసంవాద ను నెడియైదాశ్వాసములకావ్య
మునగూడ రచియించెను. ఇతఁ డార్యల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఈతనితండ్రి వేంకట
కృష్ణ మామాత్యుఁడు; తల్లి కామాక్షమ్మ. ఇతఁడు ౧౭౯౦వ సంవత్సరప్రాంతములయందు
తంజావూరిసంస్థానమం దుండినవాఁడు. శంకరవిజయమును రచియించిన యాంధ్ర
కాళిదాసు తా నీకవికి శిష్యుఁడయినట్లు తన గ్రంథమునందు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.
కన్తూరిరంగకవి రచితమైన రంగరాట్టండములో ననేకాశ్వాసగ్రంథములనుండి పెక్కు
పద్యములు లక్ష్యములుగాఁ జూపఁబడియున్నవి. ఆయాకవులకు కర్తృత్వమారోపింపఁ
బడిన యాగ్రంథములు కొన్ని యెంతవఱకు సత్యమైనవో యింకను విచారింపవలసి
యున్నది. ఇతఁడు మంచికవి. ఈతని కవిత్వనైపుణిని బలుపుటకయి కృష్ణార్జునసం
వాదములో నొక్కొక్క యాశ్వాసమునుండి యొక్కొక్క పద్యము నిందుదాహరించు
చున్నాను —

ఉ. తమ్ములవ్రాలి పుష్పగసభారలుగ్రోలి సుగంధగంధవా
హమ్ములఁ గ్రాలి తేనియలయందపునాకలఁదేలి పువ్వుజొం

పమ్మలసోలి కింశుకసుమమ్మల వేలి ప్రియాళినేలి జాం

ఝమ్మని క్రిమ్మి తుమ్మెవలు చొప్పడుచున్నవి కాననంబునక. — అ. ౧.

ఉ. హా విధి యెంతచేసె నహహా యిళు డెంతటిమాట వింటి నా

హా విపరీతదుర్దశల నందితి హా యికమీద నన్ను సుం

భావించేసి ప్రోవఁగలవా రెవరం చని యాగయుండు నెం

తే వెతఁ జొది కన్నుఁగవ నీ రొలుకం బలఁపించి వెండియక. — అ. ౨.

మ. అతివ లొక్కందలు వద్దఁజేరి యిదియే యమ్మా మహారాజు గా

సుకుఁ డం దుండఁగ సారెసారెకు నిటుల్ శోకించుట శ్రీకు సుం

గతి కాడమ్మ సహించవమ్మ గయనిం గొంతేయు లెల్ల న్నయో

న్నతి రక్షించిరి నమ్మవమ్మ యని నానారీతులం బెల్పుచుక. — అ. ౩.

కా. యుష్మత్సాంద్రచమూసమూహభుజగర్వోగ్రాంధ కారఁబునక

గ్రీష్మోవ్యతస్సమయప్రచండకరసఁకీర్ణార్కసంకాశమ

ద్భిష్టాస్త్రంబుల నేసి మాన్చి తుది నీబీరంబు వారించెదక

భీష్టాచార్య యొకింత నిల్వమని గంభీరాట్టహాసోగ్గుడై. — అ. ౪.

చ. తరణి సుధాకరుల్ గతులు తప్పఁ గులాచలము ల్వడంక ది

క్కరులు చలింప సర్వసురకాండము లంబరవీధి భీతిచే

నొరగఁ బయోధు లింకఁగ మహోద్ధతి మంటలు గ్రక్కుకొంచుఁదీ

వరముగఁ గ్రీడిపైఁ ఘనవైష్ణవసాయక మేగుదెంచినక. — అ. ౫.



అలూరి - కుప్పనకవి.



ఈకవి యానందగిరికృతమైన శంకరవిజయము నాటాశ్వాసముల పద్యకావ్యమునుగా రచించెను. ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; వేంకటగిరిపాత్రుఁడు; వేంకటేశ్వరార్యనకుమ సరసమాంబకుమపుత్రుఁడు; అపస్తంబనూత్రుఁడు; కాశ్యపగోత్రుఁడు.

క. ఘరుఁ డగుతుశ్శేంద్రుఁడు దయ! తనరఁగ నీ కాంధకాళిదాసాభిధ ము

న్ననగా నొసంగెనట నీ! యనుపమసాహిత్యమున కహా యెన గలదే?

అని కవి తనకు తంజావూరుమహారాజగు తుశ్శేంద్రుఁ డాంధ్రకాళిదాసను విరుదిచ్చినట్లుచెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఈతుశ్శేంద్రమహారాజు ప్రతాపసింహమహారాజు పుత్రుఁడు. క్రీస్తుశకము ౧౫౮౦వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౫౮౫ వ సంవత్సరము

వఱకును తండ్రి రాజ్యమునుచేసి మృతినొందఁగా, తులజేంద్రు డీకడపటి సంవత్సరమున
సింహాసనమెక్కి ౦బూవ సంవత్సరమునందు మృతినొందెను. ఈమహారాష్ట్ర ప్రభు
వుచేత నాంధ్రకాళిదాసబిరుదాళిదాన ముదిన మనకవి నూలు నూటయిరువది సంవ
త్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఇతఁడు చెన్నపట్టణములో నుండిన నియోగుల
ప్రార్థనమీఁదఁ బానీశంకరవిజయమును దెలిగించినట్లుకవి యిట్లు వాయుచున్నాఁడు—

సీ. శ్రీపార్వతీశలక్ష్మీశనేవాసముపార్జితమహానీయభాగ్యయుతులు
ఘటనాఘటఃసముత్కటమనీషాతిచమత్క్రియాధోరణీమంజుమతులు
నతులిత సామదానాద్యుపాయైకవిచక్షణాక్షీణశాశ్వతచరితులు
హితపురోహితనిజాశ్రితబాంధవావనామానీస్తులితాన్నదానరతులు
కలితయజనాదిమహితమట్కర్తనిరతు | లగణిత జగన్నతాద్భుతసుగుణతతులు
సారథాకికవైదికాచారభృతులు | చతుర చెన్నపురీ చరత్సచితతులు.

*

*

*

*

క. నను శ్రీవృసింహపాదార్చనజనితలసత్కవిత్వచాతుర్యగుణా
ఘృని నాంధ్రకాళిదాసా | ఖ్యుని బిల్వగఁబంచి పల్కి రున్నతకరుణా.

సీ. లీలఁ బంచనదీప్థలీపురాణము తెలిగించితి వారూఢకీర్తిమెఱయఁ
బరఁగు రామాయణభాగవతంబులు యక్షగానముచేసి తద్భుతముగఁ
గరమొప్పు పరమభాగవతచరిత్రయన్ కృతి యొనరించి తున్నతి దర్శిం
దెలివొందు నిందుమతీపరిణయనామకృతి రచియించితి వతులగరిమ
గురుతరోజ్జ్వలసరణితో నురకధాను | ధారసాభిధకావ్య ముదారఫణితి
గా రచించితి వెనలేనిగద్యపద్య | తతుల లెక్కింపఁదరమె త్వత్కృతులుజగతి.

*

*

*

*

వ. కావున జగద్గురుండై విశేషించి మనకు గురుండైన యాచార్యునివిజయంబు
.....నొనరించి మాకందటికి నత్యానందం బొనఁగూర్చుమని యాశీర్వచన
రూపంబుగా నిర్దేశించి పలికి యనేకరీతుల సత్కరించిన.....

సీ. కార్యఖడ్గకవిత్వకరణికచాతురి యిలఁ బ్రకీప మియిందబిరుదు
సలితయజనాదిమట్కర్తనిరతులు ఖ్యాతిరంజిల్లు మిజాతిబిరుదు
ధైర్యదాతృత్వోచితజ్ఞతాదిగుణైకసరణి మిసాంగత్యసహజబిరుద
మనుగతంబగు పాలనానూనచాతుర్య మమరుమిభవ్యగోత్రములబిరుద
మట్టిమీరలు నాపట్ల నతులకృపను | గురువిజయమిట్లు తెలిగింపఁగోరుకొనుటఁ
గలిగె నిలమీఁద యోగంబునిలువరముగ | సారకునియోగ మెంతని సన్నుతింతు?

పముపద్యములలోఁ జెప్పఁబడినదానినిబట్టి కవి యీశంకరవిజయమునుగాక యాంధ్ర
కృతులను మఱియుఁ బెక్కింటిని రచించినట్లు కనుపట్టుచున్నది. రంగరాట్టండస్సును
రచించిన కస్తూరి రంగకవి తనకు విద్యాగురు వయినట్లు చెప్పి కవి గ్రంథాదియం
దాతని నిట్లు స్తుతించియున్నాఁడు—

సీ. భారతి కేవిప్రపథ్యునిజిహ్వా నిత్యముగ వసించునాస్థాః పాటి
వాణీవధూటి కెవ్వానినుస్ఫులకులు ధరియించినట్టిముత్యములచాలు
శారద కేశుధీస్వామిచేతోపీధి యమరినరత్న సింహాసనంబు
పలుకులవెలఁది కేభాజ్జునిగృహంబు నెట్లుగా వసియించు పుట్టినిల్లు
నలువచెలువకు నెవ్వఁ డెన్నఁదగుపుత్రుఁ | డట్టికస్తూరిరంగార్య నచలధైర్య
నార్యనుతచర్య మద్దురువర్య నెంచి | ప్రణుతిగావించుఁబలుమాటుఁబ్రస్తుతింతు.

మొత్తముమీఁద నీయాంధ్రకాళిదాసునికవనము సరసమైనదని చెప్పవచ్చును. శంకర
విజయములలోని కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

శా. ప్రాచుర్యం బగుతావకీనకధితప్రఖ్యాతసంశుద్ధవే
దాచారంబులు మాని తప్తతనులై యాయాకుచిహ్నంబులన్
వైచిత్ర్యంబుగఁ దాల్చి విప్రముఖులౌ వారెల్ల నత్యంతమి
ధ్యాచారంబున సంచరించెదరు దర్పారూఢులై యీశ్వరా. — ఆ. ౧.

చ. అరయును నై జధర్మములయందుఁ జలింపక మిత్రశత్రుభా
వనల స్వపక్ష మంచుఁ బరపక్ష మటచుఁ దలంప కెంతయున్
ఘోరసమబుద్ధిమీఱుఁ గలకంగొన కెవ్వరి నొవ్వనేయకే
పనుపడి స్వస్థుఁడగువాఁడునుమి హరిభక్తుఁడెంతయున్. — ఆ. 3.

మ. నను నీభక్తుఁ డటంచు నెంచ కిల విన్నాణంబుగా నిట్లొన
ర్చిశయజ్ఞానుల నేమిపల్కు నిక నీచిత్తంబు నాభాగ్య మో
యకుకంపానిధి నిన్ను నమ్మితిని నెయ్యంబొప్ప నీవేళ నీ
యనలార్తిం దొలఁగించి ప్రోవుము నృసింహ దీనకల్పద్రుమా. — ఆ. ౬.

పింగళి-ఎల్లనార్యుఁడు.

ఈకవి సర్వేశ్వరమాహాత్మ్య మున నామాంతరముగల తోభ్యచరిత్రమును రచి
యించెను. తోభ్యచరిత్రము నాలుగవశాసములు గలకైస్తవగ్రంథము. “ఇది శ్రీమ

నివ్వటాని శరభనారాధ్య సద్గుప్తసాదలభాష్టవిధకఃత్వప్రవీణ" అని గద్యము నందు వ్రాసికొంటుంటేతను,

సీ. భక్తి మే రేణుకప్రమథితము నుతించి మాయదేవాహ్వాయుమహిమ పొగడి
చెలగి యథావాక్యముల నన్న మయగారి భజించి మొక్కిడి పాలకుఁకి
సోమన్నగారి బ్రస్తుతిచేసి ప్రియమంది శివదేవముఖనవకవుల నెంచి
గణపతిదేవుని ఘనతనము తిచేసి వేమఁ గీర్తించి విమలమతిని
వ్యాసవార్తికికాళిదాసాదిఘముల నన్న పాఠ్యునిఁదిక్కినయజ్వ నెట్టి
ప్రేక్షద ధూర్జటిఁ బోతన భీమకవిని । జెలగి శ్రీనాథముఖకవిశ్రేణిఁ దలఁచి.

అని శివభక్తులను ముఖ్యముగా నుతించి యుండుటచేతను, ఈకవి శైవుఁడయిన నియోగి బ్రాహ్మణుఁడని యూహింపఁదగియున్నాఁడు. ఇతఁడు క్రైస్తవుఁడుగాక శైవబ్రాహ్మ ణుడే యైనపక్షమున, క్రైస్తవమతగ్రంథ మేల చేసెనో తెలియరాకున్నది. ఇతఁడు క్రైస్తవమతావలంబనముచేతఁగాని, ధనాపేక్షచేతఁగాని యీగ్రంథమును రచించి యుండును. కవి భారద్వాజగోత్రుఁడు; పింగళి నాగయామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు కృష్ణానుండలములోని కొండవీటిసీమయందుండిన నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈకవి తుమ్మ రాయపరెడ్డి ప్రేరణముచేత నీగ్రంథమును రచించుచును. ఈసందర్భమున గవికృత్యా దిని వ్రాసినపద్యములఁ గొన్నిటినిం దుదాహరించుచున్నాను—

చ. తనర విదర్భసీమ కవతంస మనందగుకొండవీటి కిం

ద్రునిదస రాజ్యలక్ష్మీకి నిరూఢనివాస మనంగ భక్తవా
దనుపుర మొప్పు నుర్వతకు హరమణిస్థితిఁ బొల్చి సజ్జనల్
ధనకనకాంబరామలసదావిభవోన్నతిఁ జెంది పరి లక్ష

వ. అపట్టణంబున కధీశ్వరుండు.

సీ. తనకీర్తికామినుల్ దశవిశాఖాగరంగస్థలంబుల నాట్యగతులు నెఱపఁ
దనశౌర్యవహ్ని దుర్దమభయంకరశత్రుధరణీశ్వరాటవుల్ దరికొనంగఁ
దనదానధారానితంబినీరత్నము లభినాయకులతో నఁగి పెఁగఁ
దనకరుణారసఘనతరావధ మఖిలాధిదారిద్యామయంబు లడఁప
ఘనతఁ జెన్నొందుజగనొబ్బగండబిరుదభూషణుఁడుతుమ్మవంశాభివృద్ధచంద్రుఁ
దలఘుచరితుఁ డనంతాధిపాత్తజుండు । రమ్యరుచిహేళి రాయపరెడ్డిమూళి.

వ. ఒక్కనాఁ డమాత్యపురోహితవిద్యత్కవీంద్రతార్కి కమిమాంసికవండిమాగధ
ముహూద్భంధు నేనాధీశ్వరసహితంబుగా నాస్థానమంటపంబునగీతవాద్యస్పృత్య
నిగోదరీభాగములమూననుండై యుచితాసనంబున నుభాసీనుండై

గీ. అనుగుడమ్మఁడు పాపన్న వినయగఁడు! నాత్తధర్మప్రపత్తన ననుకరింపఁ
బరఁగఁ ధరమంత్రిసాత్తురిపాప నాయుఁడెలమివిద్యాప్రపంగముల్సంఘటించుండ.

మ. నను శ్రీమద్గురుచిత్క శేక్షణమహాసంధానుసంధానపా
వనకారుణ్యకటాక్షలబ్ధవరగీర్వాణాంధభాషాకవి
త్వనితోష్ఠక్రమచిత్రలక్షణచమత్కారప్రబంధాశుక
ల్పయన్ బింగళి యెల్లనార్యమణిఁ బిల్వంబుంచి పత్కెం గృహం.

చ. ప్రణవరయతోవిశాలుఁడవు భానురశబ్దనిగుంభ నాదిల
క్షణములఁ జిత్రవైఖరుల సర్వవృపాలసభాంతరంబులన్
గణుతికి నెక్కనీకవితఁ గర్ణరసాయన మాచు నిప్పురీ
గణకవితానమందు నతిగౌరవ మందితి వెంచిమాడగఁగన్.

* * * *

శా. కొండా రెడ్డిఘనుండు శౌర్యపటిమన్ గొట్టె న్నరాటీల ను
ద్దండుం డన్న యతండు నూన నుకవీంద్రశేణిఁ బ్రోచున్ నిరుత్
నిండన్ దామెర వేకటాధిపుఁడు మన్నించంగఁ బామూరిలో
నుండు నిన్ను బహుకరింపఁగలఁ జేయుద్యత్కృతిశ్రేష్ఠతన్

వ. నున్న మజ్జనకాగ్రజుండును గొండా రెడ్డికి జనకుండును నగునోబళరెడ్డి
భూకాంతునకుం దదీ సూచాయ్యం డగుసంజీవనాధస్వామి పరాపరవిజ్ఞానమా
గ్నోపదేశప్రసంగవంశంబున నిత్యం బైనసత్యాధ్యయనవిధానప్రవర్తకుం డైన
తోభ్యుండను నొక్కమహాపురుషునివివ్యచరిత్రంబు గలసర్వేశ్వరమాహాత్మ్యం
బుచిత్రంబుగా ముఖవచనంబులం దేటపటిచి సంక్షేపరూపంబైనవాక్యగ్రంథం
బొసంగె దీనిం బరిశీలించి సర్వేశ్వరున కంకితంబుగాఁ దెనుంగున మృదువచన
రచనాగౌరవం బేర్పడఁ బ్రబంధంబుగా నిర్తరింపవలయు.....

యిదానినిబట్టి యీకవి యంతకుమున్ను వచనకావ్యముగా రచియింపఁబడినదానిని
బట్టి యీపద్యకావ్యమును రచించినట్లు తెలియవచ్చుటయేకాక యితఁడు దామెర
వేకటాధిపునికాలములో నుండినట్లుకూడ స్పష్ట మగుచున్నది. బహుశాశ్వచరిత్ర
మును రచియించిన దామెర వేకటాధిపుఁడు పదునేడవశతాబ్దారంభమునం దుండిన
నాఁడు. ఇతఁ డతఁడుగాక యాతనిమరుమఁ డయినను, కవి పదునేడవశతాబ్దమధ్య
మునం దున్న టేర్పడుచున్నది. దీనినిబట్టి మాడఁగా నీతోభ్యచరిత్రము కేందాంత
రసాయనమునకంటెఁ బూర్వమున రచియింపఁబడినట్లు కానఁబడుచున్నది. ఈకవి
కవిత్యము మృదువధురసాకము గలదయి హృద్యముగా నున్నది. కవనపటిమ తెలి

యట కయి తోభ్యచరిత్రమునుండి కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

మ. ఇల కంపించినఁ దారకల్ చెవనన్ హేమాచలం బెంతయున్

దలకిందై నను భానుఁ డ స్తగిరిమీఁదం దోఁచినన్ దిగ్గజా

వలి యల్లాడిన వార్ధు లికిన మనోవాక్కాయక ర్తంబులన్

బలుకంబూఁడ సత్య మెన్నిటికి మానం దాత్తధర్మస్థితిన్.—ఆ. ౧.

మ. అకటా చేరెడుకూలిబియ్యమునకై యత్యంతనిత్యాన్నదా

నకల్వై భవలక్ష్మీకిన్ నిలయుమా నాల్లిహస్తాబ్జ మిం

తకృశీభావము నొంది క్రిందుపడఁగా నాగుండె యెంతేవికా

వికలై ప్రీలక నిల్చియుండెఁ గఠినోర్వీభృన్విపక్షాసియై.—ఆ. ౨

మ. బాలుఁడు వీని నింతకును బాముల నొందఁగనీక పెంచితన్

దాళఁగఁజాలఁ దాఁకలికి దప్పికి వేళ యతిక్రమించినన్

మే లొసరింపఁ గైకొనిన మిమ్మిక నేమనివేడుకొందు నా

జాలి దొఱంగు పెట్టు మునిస తమ సత్కృప నానతియవే.—ఆ. ౩.

మ. సంతసమంది యప్పుడ వెసన్ మగుడంజని ప్రాణనాథ యా

వంతయుఁ జింతలేదు భనదాత్తజ మున్నగలేచి పాదుకల్

కాంతునిమోల నిడ్డ నెసకంబుగఁ దల్పము డిగ్గు నారతీ

కాంతునిబోలు నాఘుని గన్నులపండువుగాఁగఁ జూచితన్.—ఆ. ౪

చింతకుంటకొదండరామకవి.



ఈకవి సుసంధాపరిణయమును నామాంతరముగల ప్రదీపచరిత్రము నైదాశ్వాసములప్రబంధమును రచించుచున్నాడు. ఇతఁడు సందవరీక నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, అక్కనమంత్రిపుత్రుఁడు. కవి తన వంశజులలో సుప్రసిద్ధుఁడయి యుండిన రామభాస్కరు నిట్లు వర్ణించియున్నాడు—

సీ. ఘోరరాజార్యదీక్షాల్పితానల్పకరనిబద్ధసువర్ణకంకణుండు

ఆసేతుశీతనగాంతర రాట్సభామధ్యవిశ్రుతకీర్తిమండలుండు

కొండపల్లి వినకొండ దుర్గద్వయీదేశప్రజావనధీయుతుండు

సకలావనీపక సంతానయాచితవస్తుప్రదానప్రవర్తమండు

అన్న వేమచూహీశదత్తాగ్రహార । మదకలాందోలికాశ్వసంతతివిశేష

భూషణాద్యవృథావిభూషితుండు । భానులేఖాదు ధాయనభాస్కరుండు,

ఈకః ౧౩౯౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునం దుండినవాడు. ఈతని కవిత్వము మిత్రముమీద రసవంతమయి హృద్యముగానే యున్నది. సునందాపరిణయములోని గొన్నిపద్యము లిం దుదాహరింపబడుచున్నవి—

కా. సేవార్థాగతకామినీనికరకాంచీకింకిణీకంకణా

రావంబు ల్వివిధోరువాద్యపటలీరమ్యధ్వజుల్ భవ్యభూ

దేవాగ్రేసరగానసంయుతములై నిక్కుల్ గ నిండఁగా

దేవాగారము లొప్పు నప్పురమునకై దేదీప్యమానంబులై — ఆ. ౧.

ఉ. ఇమ్మెయిఁబెట్టుచాయ లవియెన్నఁగ నేటికి నైజకాంతిచే

నిమ్మసిరాక్షిమోముసరి యిచ్చట నెచ్చట లేదు మాడ నీ

నెమ్మది సంశయం బయిన నిక్కము చేసెద నిప్పు డాన నా

తమ్మలమీఁదఁ బెట్టుకొనెదకై ద్విజరాజుకుఁ జేయిసాఁచెదకై. — ఆ. ౨.

ఉ. కుంజరయాన కాంచె నవకోరకనూనపగీతమంజరీ

మంజులపుంజరంజితసమంజసభవ్యనికుంజసంభ్రమ

ద్దుంజదమందపట్టరణకోటిగవాంచితస్దిగంతముకై

గంజముఖీనిలాససఖికాంతనిశాంతము నవ్వనాంతముకై. — ఆ. ౩.

ఉ. అన్నపులార నావలపు నంగడేఁబెట్టకు రమ్మ చాలు మీ

మన్నన లింక నన్నఁ బలుమాలును వేడకు రమ్మ ప్రాణముల్

క్రొన్ననవింటిదేవతకుఁ గొంకక యిచ్చెద నమ్మనాని నే

మున్న రవంత పోవిడుట మోసమువచ్చెఁగదమ్మ బుద్ధికికై. — ఆ. ౪.

ఉ. సంతమసంబుపోక నవసారసలక్ష్మీకివీక యామినీ

కాంతకుఁగాఁక కోకకుళకంబులనొక యులూకపంక్తికికై

జింతలమూఁక పద్మలకుఁ జెన్నగుఁధాక ప్రభాతకాలపుకై

వింతకురాక శోణరుచి వి న్నెగఁబ్రాణి చెలంగ దిక్కులకై. — ఆ. ౫

కైఫియమునకవి.

ఇతఁ డుషాకళ్యాణ మనఁబడెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియింపిరి. ఈతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు ; మహాదేవశాస్త్రికిని కామాక్షికిని బుత్రుఁడు. ఈకవి యుషాకళ్యాణమునందుఁ దనజనకుని స్తుతింపెను—

క. కామాహంకృతిహారణుఁడు । కామాక్షీధవుఁడు పిబుధగణవిశుతగుణ

స్తోముఁడు సర్వజ్ఞుఁడు ని । స్సీమయశోధనఁడు వృషవిశేషప్రియుఁడుకై.

గీ. చిద్విలాసకళానిధిశేఖరుండు | శ్రీమహాదేవుఁ డాశ్రితశ్రీకరుండు
కై పకులవార్ధిచందరింగనకవీంద్ర | పుత్రుఁడై యొప్పె నాకవిపుణ్య మేమొ.

గీ. ఆమహాదేవు నప్రమేయప్రభావు | ధర్తవర్ధను ననంగన్నతండ్రి నాత్తఁ
దలఁచి తద్దివ్యపదపద్మములనుగొలుతు | నతులనతులను బృథులవిసలేతతులను.

ఈకవి నూతనసంవత్సరములకుఁ బూర్వపువాఁ డగుటకు సందేహముండదు. ఇతఁడు తనపుస్తకమునిండను శబ్దాలంకారములను విశేషముగా సమకూర్చెనుగాని పుస్తకము నందు వ్యాకరణదుష్టములైన ప్రయోగము లనేకములు కానఁబడుచున్నవి. ఈశ్వరంగార ప్రబంధము కొంతవఱకు రసపుష్పికలదిగానే యున్నది. ఈమాత్రాణమునుండి కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

మ. త్రిజగత్తోహనదీపమో బహుజయశ్రీపూర్ణనిక్షేపమో
యజ్జనైపుణ్యకలాపమో తపనచంద్రాగ్నిత్రయీరూపమో
ద్విజయఖ్యస్తుతలగ్నమం దొకమహాతేజంబు తద్భీష్టకా
త్తజగర్భంబున నుద్భవించెను సమస్తానందసంధాయియై — ఆ. ౧.

శి. భంబులు గోళ్ళు పల్లకనిభంబులు కాళ్ళు మనోజకామాళా
భంబులు జంఘ లొర కరభంబులు సక్కులు శాతమంభకుం
భంబు లురోజముల్ దరనభంబులు కతవలగ్నముల్ ద్విరే
భంబులు కుంతలంబులు శుభంబు లుషాసతిలక్ష్మణంబులు — ఆ. ౨

ద. అతఁడును మారుదారుణశరావళి శివళి కోర్వలేమి నో
నుతనుమణి మనీష నిటు సోలుచు వ్రాలుచుఁ దూలనేల నీ
వితరపుఁజింతఁ దక్కి నుతి కెక్కిన హేలల నోలలాడుమా
దృతముగఁ జేతుఁ గామితముఁ దెల్పుచు సల్పుచు బల్పుచుచ్చటల్. — ఆ. 3.

శి. ఇయ్యెడఁ దియ్యమావిచిగు రెంతయు వింతగఁ దేనె లొల్కుచున్
సయ్యనఁజాలుమేలుజిగిచాలునఁ గ్రాలు ననూనదై ఖిన్
దొయ్యలి తావకాభరముతో సరికా దవునంచు సందియం
బయ్యెడిఁ దారతమ్య మరయంజను నీ నునుమోవి నియ్యబే. — ఆ. ౪.

శి. నాకులఁ బూర్వనాకుల వినంబుడ నట్టివిధంబు లొప్పఁ దన్
దాఁకుచు మెన్ను ప్రాఁకుచును దద్దయు యుద్ధముసల్పుతన్తనో
ద్రేకులఁ దమ్మితేకులవలెన్ హలకోటి కలంకరించి పె
ల్లఁకలిగొన్నరోకటి నాహుతిఁ జేసెను నీరి పోరిలోన్. — ఆ. ౫.

వెలిదండ్రు - వేంకటసతి.

ఇతఁడు రాధామాధవసంవాద మను మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించి ప్రళయకావేరి నివాసుడగు మగదలరామదాసున కంకితమొనర్చెను. ఈకవితకు వేంగళాచార్యపుత్రుఁడు. కృతిపతియగు మగదల రామదాసామాత్యుఁడు గతశతాబ్దమధ్యమునకుఁ దరువాత నుండినవాడయి యనునఁ గవి యిప్పటికి నూఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతఁకవిత్వము మనోహరముగా నేయుండును. రాధామాధవసంవాదములోని మూడుపద్యముల నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాను—

చ. పడుచులతోడ నాడఁ బసిబాలుడవా వలదన్న మాన వా
గడములు కొన్ని నేర్చితివి కల్లరి వై తివి కొల్లకాడవై
దుకుకులు చేయఁబొగితివి దొంగిలఁజొచ్చితి వేమిచెప్పినన్
వడిగఁ బరాకుచేసికొని వాకిటి కేగెదు పిల్వఁ బిల్వఁగన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఏవగ వారుచేసిన సహించి తనంతటివారిఁ జేయుచున్
దైవము దాత తల్లియును దండ్రుయిఁ దానయి ప్రోవఁగా జగ
త్పావనమూర్తియకా తనకుఁ బావనమే తనఁగన్న దేవకీ
దేవిని దన్నుఁగన్న వసుదేవుని నాపదఁ బాచి ప్రోచుటల్.—ఆ. ౨.

ఉ. ఒక్కతె భ్రాంతిచేఁ బొరల నొక్కఁడు మానుపఁబూటకాపె నే
నెక్కడిదాన నీవు మును పెక్కడివాడవు నాకు నీకు నే
మక్కఱ వెన్ననైన నొక రాడెడుపల్కులు నేనె పల్కెదన్
గ్రుక్కఁగ నాయెఁ బోయె నవి కొన్నిదినాలు ఋణానుబంధమల్.—ఆ. 3.

పట్టమెట్ట - సరస్వతి సోమయాజి.

ఇతఁడు పృథుచరిత్ర మను ప్రబంధమును రచియించి దాక్షరామ భీమేశ్వరున కంకితముచేసెను. ఈకవి యాఱు వేలఁయోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; పోతసామాత్యపౌత్రుఁడు; పెద్దనార్యపుత్రుఁడు; శివలంక గౌరనార్యనికిష్యుఁడు. ఈశ్వరుఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి తన్నుఁగూర్చి యిట్లు పలికెనని కవి గ్రంథాదిని జెప్పుకొనియున్నాఁడు—

సీ. నవసుంటునురతాణినామధేయమువాఁడు తాత వెల్వలపల్లి పోతగాజా
కవిశేఖరుం డనఁ గవిధూర్జటి యనంగఁ బెనుపొందు జనకుండు పెద్దిరాజా

సవనదత్తామహేశ్వరుడు శ్రీరఘునాథ సోమయాజి నిజాగజుండు గురుడు
తల్లి పాతివ్రత్యధర్మబుద్ధికదంబ కారుణ్యజగదంబ పేరమాంబ
నీకు మద్వరలబ్ధవాణీప్రసాద । మంగకవచంబు సకలవిద్యాస్థలములఁ
బట్ట ముట్టలంబులవలంపఁజేంక । సోమయాజి సరసతీసోమయాజి.

శ్రీ వల్లభాపలం బరమశైవుడు వేదపురాణవాణిచే
వగురుండు నీగురుడు ధన్యుడు శ్రీశివలంకవాంలా
దవనిబుండు భక్తి శివదేవుడు గౌరవుగారు తత్కృప
బావనకీర్తి గాంచితిని బాలసరిస్వతి దీక్షితాగ్రణి.

ఈకవి కవిత్వము శబ్దార్థాలంకార భూయిష్టమయి మృదువ ధురపదఘటితంబయి సలక్షణ
మయి హృదయకర్ణ రంజకముగా నున్నది. ఈతని పృథుచరిత్రమునందలి శబ్దాలంకార
రీతిని జూపుటకయి యొకపద్యము నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాను—

నీ. హస్తకంకణములు హస్తకంకణములు పదసంపదధికసంపద లాసరగ
మఖజాత వేదంబు మఖజాత వేదంబు స్వర్గావవర్గరాజ్యము తాసంగ
గళ్యాణతత్వంబు కళ్యాణతత్వంబు సగుణసిద్ధుణవృత్తిచేయ మొసంగ
సత్యానుకూల్యంబు సత్యానుకూల్యంబు సాధ్వీశ్వరత్వంబు సంఘటితప
బరిగుదై వతకు తిశిరకి పకటకుసుమము జుమకురంద భారా సమంజ సాంఘి
పద్ధసన్నిధి సన్నిధిప్రభవవిభవ । శాశ్వతశ్రీకరుండు సర్వేశ్వరుండు.

ఈకవి గోదావరీ మండలములోని హైదరాబాద్ వేటుగఁ జెప్పసేక్కఱలేకయే కృష్ణ
దాతారామభీమేశ్వరుని కంకితము చేయుటచేతనే "తెలిసికొనవచ్చును." ఇతఁడ
నూటసంవత్సరములకుఁ బూర్వమునందుండిన హైదు. ఇతని పృథుచరిత్రము లోనికొన్ని
పద్యములననిందుదాహరించుచున్నాను.—

చ మలయుఁ బురంబునక నిరుపమానవిమానసమాన భావతొ
మల్లలలనామనోరమసమాగమభోగ మదాంతతాంతతా
జలకలికానికారముఖ సారసగంధసుగంధసారముల్
దులయమరుత్కి శోరములు మారవిహారకర పచారముల్.—ఆ. ౧.

శా. మామృతామృత వియ్యమయ్యై సతికిన్ ద్వాపీతలస్వామికిన్
దూమందూమను వియ్యమయ్యై రతికిన్ దోడ్తోరతిస్వామికిన్
బాహుభాగ్యము మాధుఁడీ సభ మహాచాతుర్య మన్నట్లు త
ద్భాషిపారిపవచేన్ లూపేఁ దమిమాపుల్ ప్రేద మల్కింపఁగన్.—ఆ. ౨.

చ. కదలిక పాతక తముల గాముకులుం గపులు నహాకవుల
మెదలిక సత్ప్రయాణమతము శతమిశతతుల నిజా శితుల
వాదలిక హానితారాపంలొర్లునుపర్లునువర్లు సంతతుల
తదనుమతిం బుంబుతము దల్పందల్పంతల్పరాగలక

చ. అలసితి రమ్మలం మనుమానచయం బనరంబు దండ మి
యలయుక లేడంతానని యంబులుహాకరిలక్షిపంపునె
చ్చెలు లనఁ జెల్లలం దరలిచెక జలజొత్తలపత వాసనా
లలితమదాళినీకలకలంబుల శీతల వాతాహితముల. — అ. ౪

అవధూరికిచ్చయ్య.

ఈకవి కాలినాసప్రణీత మయినరఘువంశమహాకావ్యమును పదియాశ్వాసముల
ంభముగా రచియించెను. కిచ్చయ్య నియోగిబ్రాహ్మణుడు; గురువయామాత్యుని
త్రుడు; హరితనగోత్రుడు; చెన్న కృష్ణశాస్త్రిశిష్యుడు. ఇతడు నూలు కూటు
కబడి సరవస్వరములక్రిందటనరడినట్టు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆంధ్రరఘువంశ కావ్యము
సమస్తకావ్యమత మనోహరము గాలేక పోయినను మొత్తముమీదరసవీరముగానే
పుష్పిం. ఈ విత్వశైలి తెలియుటకయి రఘువంశమునుండి తెందుమాదుపద్యముల
దు బొందుపరుచుచున్నాను—

ఉ. ఉన్నతమర్థ్యలభ్యపద ముండెవనన్తుల నూర్ధ్వబాహుండై
యన్న సగర్వబర్వమనజో త్తముకై వడి మందబుద్ధిగై
కొన్నసరుడు సాధుకవికురజరక్షిర్థి వహించ నిరచినక
సన్న తిచేయబోవుడురొక్క సత్కవులైనసమస్తభూజనలో. —

చ. పాలతిరో! విన్నముల్త ములుబూసలఁబోలెమహావృషావి
దులఁ బకపంధిధాత్రపవధూస్తనపాలిని బ్రసరించునీ

కలితమహాహృదైకమహికాంతుచేత సమర్పితంబుల

యలక గృహీతనూత్రకములై తగుమాకిక తారహారముల. — అ. ౪.

మ. తనప విశ్వసనంబు పంకిముఖధూర్జిత్యైరబున న్తున్నచెం

దనియూహజనులియ్యెడక నిజచరిత్రంబుందు విశ్వాస మొర

దినమోయాజ్ఞబకగహింతుడనయ్యెర గొలిచిశోభిలున

జనకత్తవిభుకూర్జిత్రుని కాసల్యతనూజుం డనక. — అ. ౪

ఈకవి రఘువంశము గాక మాధవాభ్యుదయ మను మఱియొక ప్రబంధమునుకూడ రచించెను. ఈక్రింది రెండుపద్యములును మాధవాభ్యుదయములోనివి—

ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు చతురాస్యుఁడు వేదజయంబుఁగానమిక్
వంతదురంతచింత బలవంతము పంతముసంతసిల్ల శ్రీ
కాంతనితాంతకాంతపదకంజయుగంబు మదిన్ ఘటించి య
క్రాంతభయైకభక్తిఁ గరసారసముల్లుకుళించి యిట్లునున్.

కా. త్రుంతున్ సోమకు నుద్ధరింతు నిగమస్తోమంబు లంచున్ రమా
కాంతుం డొందె సువర్ణసంఘటితజాగ్రశ్చుష్పవస్త్రి కృతా
తాంతోత్తాలకరాశనాలహతి ధూతహాదినీకాప్యష
త్సంతానాహతినిష్పతత్సరతరూద్యత్సామీనాకృతిన్.—ఆ. ౧.

తక్కెళ్ల పాటి-లింగన్న.

అధునికుఁడైన యీకవియొక్క కాల మెప్పుడో నిశ్చయముగాఁ దెలియలేదు గాని యితఁ డించుమించుగా నూచు నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండిన ట్లూహించఁదగియున్నది. నూచుసంవత్సరములక్రిందట రచియింపఁబడిన లక్షణ గ్రంథములలోసహిత మీతనిగ్రంథములలోనుండి లక్ష్యములుగాఁ గైకొనఁబడిన పద్యములు కానరావు. అట్లు కైకొనఁబడకపోవుట కీతనికవనము లక్షణవిరుద్ధముగా నుండుటయే కారణమయి యుండవచ్చును. కవి తాను రచియించిన గ్రంథములపేళ్ల నుత్తరహరిశ్చంద్రకథలోని యీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పికోనియున్నాఁడు—

సీ. తగ రచించితిని మదనమోహినీవిలాసంబు మెప్పుగ యావనంబునందు

భక్తి సూర్యతనయాపరిణయం బనెడుప్రబంధంబుఁ జెప్పితఁ బ్రాధిమ్యమున
నావెక్క విద్యుత్ప్రభావిలాసము వేడ్కఘటించితిని యక్షగానరీతి
నలువదియేండ్లప్రాయమున నుత్తరహరిశ్చంద్రాఖ్యకథ యిది సారమతిని
వేంకటేశ్వర శ్రీరామవిభుల కెలమి నంకితంబుగ మునుచెప్పినట్టికృతుల

రీతి నిది కృష్ణునకు సమర్పించి యిప్పు డిలయ ధన్యుండనైతి నార్యులు నుతింప
వీరిలో మదనమోహినీవిలాసమును, సూర్యతనయాపరిణయమును, ఉత్తర హరిశ్చంద్ర
కథయు, పద్యకావ్యములనియు, విద్యుత్ప్రభావిలాసము యక్షగానమనియు, పైపద్యము
వలననే తెలియవచ్చుచున్నవి. ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు;
ఆపస్తంబనూత్రుఁడు; చిట్టయ్య పౌత్రుఁడు; వేంకటపతిపుత్రుఁడు. ఈతని తల్లిపేరు
గూరమ్మ. ఇతనిది రసవంతమైన ప్రాథకవిత్వముకాదు; యావనకాలమున రచియిం

చిన గ్రంథములలో నేకాక యునువనియేండ్లు వచ్చినతరువాత రచించిన యుత్తర హరిశ్చంద్రకథలో సహితము లక్షణవిరుద్ధము లయినప్రయోగము లనేకములు కానఁ బడుచున్నవి. ఈతనిగ్రంథములలోని వెండేసిపద్యము లిందుచూహింపఁబడుచున్నవి.

మదనమోహినీవిలాసము.

ఉ. అక్కట మానివర్యఁ డమరాధిపుతోఁ బలుకంగ నూరకే
గ్రుక్కున నుండలేక ప్రతికూలుఁడనై పరుషంబువల్కి నే
నిక్కడి కేలవచ్చితి సహింపఁగరాని వియోగవహ్ని చే
బొక్కఁగ నేల దేవనిటపుంగవు లింతకు నవ్వకుందురే.

ఉ. కమ్మరివింటిబోయ యొడికంబుగ సంజమెఱుంగుటగ్గి చే
బమ్మక కోకదంపతులపై వడిఁ బుష్పాడిమందు కాల్యఁగాఁ
వమ్మితుపాకినాశమున దారున వెల్వడుమక్కుగుండ్లునా
దొమ్మిగఁ జమ్మరేఁగ నలగు మైద లెల్లసరోవరంబులన్.

సూర్యతనయాపరిణయము.

ఉ. ఒచ్చెరు లేనిరూపమహిమోన్నతి యాసతికే తగుంగదా
యచ్చున నొత్తి నట్లు వెలయున్ లిఖియింపఁగ నీకెచ్చెల్లుఁగా
కిచ్చెలువన్ పొంపఁగలఁడే యొకఁ డెందును నన్నుఁగన్న యా
పచ్చనిశాటివాడె తగుఁ బంకజలోచనఁ బెండ్లియాడఁగన్—ఆ. ౨.

చ. హరి యలధర్మనూతిపురి నప్పటి కుండెను వింటిరే రమా
వరుఁ డిటువచ్చునో యుచు వారక చూచితి మిన్ని నాశ్వు నే
డరుదుగ నొక్కమాట విననయ్యె ముకుందుఁడు వేటవచ్చె ని
ర్గవరసూతుడనని సత్యమొ లే కనియున్ వృషోక్తియో.—ఆ. ౫.

ఉత్తరహరిశ్చంద్రకథ.

చ. జలరుహబాంధవాన్వయనిశాధవ! యోవరనాధ! నేడుగా
ఫలితము లయ్యె మాక్రతుజపవ్రతహోమతపశిప్రభావముల్
కలఁగి మహాపద ల్గడచి కాంతయు మీరును బుత్రరత్నమున్
వలనుగ సర్వరాజ్యవిభవంబు వహింపఁగఁ జూడఁగాంచుటన్.

మ. సకియా! యేను ద్రిశంకునూరుడ హరిశ్చంద్రుండు నాపేరు పా
యక సైన్యావళితోడ ఘోరమృగయావ్యాసక్తచిత్తుండనై
ప్రకటారణ్యగిరీంద్రసానువులు చేర న్వచ్చి వర్తించుచో
నొక్కకోడం బిల్లియించి చిక్క కరుదే నొక్కండఁ దీవ్రంబుగన్,

గుడిపాటి-కోదండనతి.

ఈకవి శృంగారరసమంజరి యను పేరు భానుమిత్ర విరచిత మైన రసమంజరిని
 మూడుగుచ్చములకుగాను దెలిగించెను. ఈగ్రంథము శృంగారనాయకానాయకజిత
 ములను దెలుపునది. కవి నందవరీకునియొగి బ్రాహ్మణుడు. పూర్వకాలమునందు నందు
 దనుచంద్రవంశపురా శ్లోకంబు కర్ణాటకదేశమును పాలించుచుండెనట. అతడు
 స్వీయమహిమచేత 'యోగవాగ' ముల నెక్కి రహస్యముగా భోయి ప్రతిదినమును
 కాశికాపురములో గంగాస్నానము జేసి వచ్చుచుండెనట! ఈరహస్యమునతని
 భార్యకనిపెట్టి యొకనాడు తన్నుగూడ వెంట గొనిపోవుని భర్తను నిర్బంధ పెట్టె
 నట. అతడు మెనిర్బంధమును మానుటకోలేక భార్యను వెంట గొనిపోగా, కాశీ
 పురమును జేరినతరువాత నామె బహిష్కరయ్యెనట. అందుచేత యోగవాగములు
 మునుపటి నడవకపోయినందున నతడు స్వపురమును జేరుట కుపాయము తోపక
 పరితపించి గంగాతీరమునం దున్న బ్రాహ్మణులకు ప్రార్థింపగా వారు తమకు గర్హాటక
 రాజ్యమునందు వృత్తుల నొసగునటు చుడేశ్వరీసన్నిధానమునం దాతనిచేత బ్రహ్మ
 ణు చేయించుకొని స్నానము చేయించి యాతనిభార్య నప్పుడే తమమంత్రప్రభావము
 చేత శుద్ధురాలిని జేసి యోగవాగములను నడిపించి యారాజదర్శనములను స్వరాజధానికి
 బంపివేసిరట. అటుతరువాత గొన్నిసంవత్సరములకు కాశీదేశమున తామము సంధ
 వింపగా నాశ్వత్థాయుధసూత్రు అయినయా బ్రాహ్మణు లేనూటుకుటుంబములవారు బైలు
 దేటి పదుమూడుగోత్రములవారు నందునిరాజధానికి వచ్చిరట! అప్పుడు రాజు తాను
 జీవనములు కల్పించెన నన్న బ్రాహ్మణులు వీరేయని చూపుటకై సాక్షులను దేవలయుని
 కోరగా వారు కాశికాపురమునుండి చుడేశ్వరీమహాదేవిని గొనివచ్చి యామెచే
 సాక్ష్య మిప్పించిరట! అంతట రాజు వారిమహిమ కద్భుతపడి తనపేరిట నందవరమును
 గ్రామమును గట్టించి వారిక గ్రహారముగా నిచ్చెనట. నందవరమునం దుండిన్న బ్రాహ్మణు
 లగుటచే వీరు నందవరీకు లనబడుదురు. వీరినే కరణకమ్మలనియు జెప్పుదురు. ఈ
 యోగవాగములకథ యెట్టి దయనను, వీరు కర్ణాటకము సభించినప్పు డార్యావర్తము
 నుండి దక్షిణహిందూస్థానమునకు వచ్చి తెల్లుగుదేశములో వృత్తులను సంపాదించుకొన్న
 విషయములో సందేహముండదు. ఈతెగ్గబ్రాహ్మణు లిప్పుడు కృష్ణా కర్నూలు బళ్ళారి
 మండలములలో నధికముగా వ్యాపించియున్నారు. వీరిలో నల్లస్థాని పెద్దక, రాయని
 భాస్కరుడు మొదలయినవారు మహాకవినిధులు. కవిమూడవగుచ్చము యొక్క కడ
 ఫట దన్నుగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొని యున్నాడు—

సీ. శ్రీకృష్ణసంధ్యవీకాగ్రాన్యండు నహి మీఱు గుడిపాటివంశభవుడు
 బిరుదుగానవఖండసురతానిపే రంది మహితుడౌ వేంగళమంత్రపాత్రు
 డతులితుడౌ రంగయామాత్యతనయుండు వీరమాంబానందవృద్ధికరుడు
 పింగన్న వెంగళ శ్రీనిధు లుజ్జిత భాసిల్లు కోదండపతిఘనుండు
 సరసకవితాచమత్కారసార్యభాషుఁ । డవని శ్రీరంగధామదయాశ్రయుండు

నెలమి రసమంజరి రచియించె నందు । సరవిశాగఁడృతీయగుచ్చంబు తనయ.
 ఈపద్యమునుబట్టి కవి వేంగళమంత్రపాత్రుఁ డనియు, రంగయామాత్యునకును వీర
 మాంబకును బుత్రుఁ డనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇతఁ డాశ్వలాయనమాత్రుఁడు,
 భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతఁ డే కాలమునం దుండినవాడో నిశ్చయముగ్గా దెలియదు.
 ఇన్నాఱుసంవత్సరములక్రిందటనుండి యుండు నేమో ! ఈతనికవిత్వమునందు గొన్ని
 దోషము లున్న ను గవిత్వమురసవంత మయినదే. రసమంజరిలోని యొక్కొక్కగుచ్చము
 కుండి యొక్కొక్కపద్యము నిం దుదాహరించుచున్నాను—

చ. జలవము నాధులం గురియజాలెనే నీశ్వనె చిహ్నం బచ్చికల్
 కలయఁగ నించెఁగా గిరులు కాంతుల నీనెనె, యెలవృక్షముల్
 ఫలము లాసంగుఁగాని పతిపంకుల నిచ్చెనె, నిరయాత హ
 కులటకుఁగాఁగ నేమి యెవఁగూర్పుఁగ నేర్చితి వంబుజాసనా.—గు. ౧.

చ. పదరుచు నీ విటూరికిని జైరము పోయెద నన్నమాత్రలో
 నదటున మేను చిక్కి వలయంబులు జాతెను నీనియుంగరం
 బదిగ యొసఁగిరం గరమునందు భరించెదఁ గంకణంబుగాఁ
 జెదరక యిమ్మటంచు వెలచేడియ దోచు నేటున్విటుం బట్టె.—గు. ౨.

చ. ప్రతిఫలితామృతాంశువును భామసుఖంబుని యెంచి నాయకుఁ
 డతులితలీలమీఱఁ బహాసముచేసిన నింతయేనియె
 బ్రతివచనము లేమిఁగనీ పెదలి మోనముఁ జెంద నెఱుఁదా
 నలిశ్రులకాంకితం బయినమానసుచే దడవుం బ్రయంబునె.—గు. ౩.

మల్లవరపువాల్మీకికుఁడు

ఇతఁడు భర్తృణచక్రిఁ మను నైకాశ్వాసములప్రబంధమును రచించెను. సింధు
 కటక రాజయనభక్త్యానుభూ జంగము లడిగినదెల్లనిచ్చుచుభక్తిచూపుచుండెనట! అదిని
 భక్తిని పరీక్షింపవలె నని శివుఁ డొకనాఁడు జంగమువేషముతో వచ్చి తనకు బత్రిక

యగుయవతి కావలెనని యడుగఁగా, గాజు తనపట్టణమునం దట్టిస్త్రీ దొరకనందున
దనభార్య యగుచెల్లమ్మనే యాజంగమున కర్పించెనట! శయనగృహమున కేగినపు
డాజంగ మామెనంట సందేహపడుచుండఁగా, చెల్లమ్మయే ముందుకుఁ బోయి యాయ
ధిని గౌఁగిలించుకొనునప్పటి కతఁడు మూడు నేత్రములశిశు వయ్యెనట! అంతట న
దంపతు లతఁడు శివుఁడని తెలిసికొని యారాధింపఁగా, ఈశ్వరుఁడు నిజస్వరూపముతో
సాక్షాత్కరించి వారికి ముక్తి నిచ్చెనట!

వాలేశ్వరుఁడు పాక నాటి నియోగి యగు శైవబ్రాహ్మణుఁడు; గౌతమసగ
త్రుఁడు; పోలయామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు తనగ్రంథమును మల్లవరపు వాగేశ్వర
స్వామి కంకితము చేసెను. కవి తన్నుఁగూర్చి భళ్ళాణచరిత్రమునం దిట్లు చెప్పుకొ
యన్నాఁడు—

సీ. అనఁ బాడఁ జదువఁ జెప్పను నేర్చుసర్వజ్ఞభోజుండు మాతాత పోతరాజు
బహుపురాణజ్ఞుండు బాంధవాశ్రితకల్పభూజంబు మాతాడి పోలమంత్రి
పరమశాంతుఁడు కృపాపాథోధి మాపినతండ్రి విరూపాక్షదండనాథుఁ
డఖిలవిద్యానిధి యర్థార్థితత్రైబోచుదాత మత్స్యతుఁడు సవాశివుండు
నే వితర్కింప వరకవితావిశేష! వదనుఁడను బ్రాచనాఁ డింటివాఁడ శుద్ధ
శైవుఁడను గౌతమసగోత్రసంభవుండ! నెఁచఁదగు మల్లవరపు వాలేశ్వరుండ

* * * * *

మత్తకోకిల. సన్నతం బగునట్టి వేల్పు ప్రసన్నుడై మముఁ బ్రోవఁగా
విన్నకోటవిలాతిలోఁ గడువేడ్క మల్లవరంబునక
బన్నగేశ్వరసుప్రతిష్ఠను భక్తరక్షణ చేయుచుక
వన్నెమీఱఁగ నాగలింగ మనక వసించు మహాదయక.

ఈకవి నివాసస్థలము కృష్ణామండలమునందలి విన్నకోటసీమలోని మల్లవర మయియున్నట్లు
పయిపద్యమువలననే విస్పష్ట మగుచున్నది. కవి యెప్పటినాఁడో నిశ్చయముగా
తెలియరాదుగాని యిన్నాఁబుసంవత్సరములక్రిందటివాఁడయినట్లు కనుపట్టుచున్నాఁడు.
భళ్ళాణచరిత్రములోనివి కెందుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

మ. భువి కుద్రాక్షును నెవ్వ రే మది శంభు డంచు భావించుచుక
జెవులక వక్షమునన్ శిరస్థలమునక జేదోయిఁ గంఠంబునక
విదరింపంగ ధరింతు రాజనులకుక వీక్షింపఁగా సాటిలే
రు విరించ్యంబుజ నాభకిన్న రమరుద్యక్షేంద్రలోకంబులక. — అ. ౨.

ఉ. కప్పురపీడమున్ నొసటఁ గన్తుబొట్టును జెందకావియా
దుప్పటివల్లెవాటు కలదో మఱి లేదో యనంగఁ జాల మై
జెప్పిలు భూతిలేపకముఁ జేతను స్మృతగౌరవై త మా
యెప్పులకుప్పరూపును మహోన్నతియు నిలసిల్లఁ జెల్లుగన్.—అ. ౪.

చింతలపల్లి-వీరరాఘవుడు.

ఈకవి మధురవాణీవిలాస మనెడి యై కావ్యాసముల ప్రబంధమును రచియించి
శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి కఠితము చేసెను. కవి నియోగిబ్రాహ్మణుడు; ఆశ్వలాయన
సూత్రుడు; వీరరాఘవ పాత్రుడు; వేంకటార్య పుత్రుడు. కవి తన్నుగూర్చి
మిత్రు లన్నట్లుగాఁ దగ్రగంధమునం దీక్రిందిపద్యములను జెప్పికొనెను—

కా. సాహిత్యంబుఁ గవిత్వమున్ విద్యాశాస్త్రప్రజ్ఞ సత్కర్తతా
సాహిత్యంబును దత్వబోధమును ద్రిస్కంధా త్తక జ్యోతిషం
బూహాచాతురి దేవభక్తియును నీకొప్పున్ స్వభావంబులై
యాహా చింతలపల్లి రాఘవకవీ యాధ్యుండ వీ వన్నిటన్.

మ. అవధానంబు లనేకయు ల్నెఱపి రాజాస్థానముల్ చేరి వా
దవిధిన్ ధీరుడవై చతుర్విధకవిత్వప్రాధీను ల్నూపి భూ
ధవదత్త్వపఘోటకాదిబహుసత్కారంబు గైకొన్నమి
న్నపు నీ కట్రమె వేంకటేశ్వరుడు స్వప్నంబుం బ్రసాదించుటన్.

*

*

*

*

సి. జాములో శతకంబు సంధించి కంకణాదులఁ గొంటి వలరాయదుర్గమునను
బహుభావధానముల్ పఱపి నాలుగుగల్ తేజి నందితి మల్లధీరువల్ల
వాగ్ధాటిసంప్రీతి దిగ్ధరాధిపద త్తవస్తువాహనములవార్తఁ గంటి
కూపవాపీతటాకోపవనుల్చేసి స్థిరకీర్తి చెందితి పురుతరముగ
సకలభూపాలసంస్థానశంసనీయ । నిజచతుర్విధకవితాభినేయపాండి
తీసమాధాక నాపూర్ణదిక్పరదేశ । వీరరాఘవ నీసరి విబుధు లే?

పయిపద్యములయందుఁ జేర్కొనఁబడినవన్నియు నిజములయినపక్షమున, కవి యన
మానపాండిత్యమును గవిత్వకౌశలమును గలవాఁ డయినందుకు సందియముండదు.
కదపటిపద్యమునందుఁ జెప్పఁబడిన మల్లధీరుఁ డెవఁడో యింకను విచారింపవలసి
యున్నది. కవి కుంగభద్రద్రాపాంతప్రదేశములయం దుండినవాఁడు. ఈరచికాల

మేదో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదుగాని యీతఁడు పదునెనిమిదవశతాబ్దమధ్యమునఁ దుండిన ట్లూహింపఁదగియున్నది. కవిశూర్యులలోసహితము కొందఱు విద్యత్కళలుండినట్లు మధురవాణీవిలాసములోని యీక్రిందిపద్యములు తెలుపుచున్నవి—

సీ. ఏధన్యుహృతత్వబోధాప్తి కలపుష్పగిరిదుర్గ తోడైనవరము సాక్షి
యేవాగ్నికుమారతావృత్తికిని బినాకినిచెంత సేవింపుచునికి సాక్షి
యేమాన్యునైశ్వర్య సామాన్యతకు రాజ్యకృతిశిరోభూషణకృతియె సాక్షి
యేగ్రంథ కావంశాగ్రీయతకు ఘనప్రభుమానితం బైనబ్రతుకు సాక్షి
యట్టిఘనఁ గేకులంబునఁ బుట్టి వారి కలిమికవితయెకా వర మడిగికొనియె
నట్టిచింతలపల్లివఁశాగ్రయాయి పల్కిపదస్థుడై మించు నెల్లసుకవి.

మ. చతురుండై యవధానము ల్సలిపి దేశాయీలు మెచ్చున్ మహా
న్నతుడై యస్పకవీశ్వరుండు గిరియానారీవతంసంబునం
దతివిద్యానిధి సాహితీనిపుణు రాజాస్థానసంప్రజ్ఞు నం
చితవాగ్ధాటిఁ బ్రబంధకర్త గవిసంజీవాఖ్యుఁ బుత్రుం గనెన్.

ఈకవి సంజీవాఖ్యుఁడు చంద్రాంగదోపాఖ్యానమును ప్రబంధమును రచించెను వీరరాఘవకవియొక్క కవిత్వము ప్రౌఢమైనది. ఈతని మధురవాణీవిలాసమునుండి రెండుపద్యము లిందుక్రింద నుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

కా. కాసారిస్థితిఁ బూని నీచులను యోగ్యంబై విషప్రాయమై
గాసి నేకొనుకంటకంబుల నిజాంగం బెల్ల సచ్చిద్రమై
యేనూత్రంబున బల్లి నేని బిస మాహేలావతీబాహుశా
ఖాసామ్యం బెటువొందు నా నిజ మధరిపాతిన్ సిరు ల్చెందునే. — అ. ౨.

చ. వలనగుపుష్పమంజరులు బంగరుతీగెలు ముత్యపున్నరల్
వెలయు పునుంగుతాపు లిడ జెన్నెలకుప్పలువోలె రాజభో
గులు నగునన్విలాసినులు కొట్టుమునం దటు వట్టిధాన్యముల్
సొలసి సువాలు పాడుచును నుంకులు నించిరి మించి రమ్యత. — అ. ౫.

రేచర్ల-మాధవరాయకవి.

ఈకవి చంద్రికాపరిణయ మనెడి యాత్మాశ్వాసములప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు పద్మనాయకకులజుఁడు; సురభి మల్లమహాపాలపుత్రుఁడు. ఈచంద్రికా పరిణయములోనికథ బాలసరస్వతికృతమైన చంద్రికాపరిణయములోనిదానికంటె

వేయినది. ఇందు కథానాయకురాలగు చంద్రిక పాంచాలరాజుకూతురు. ఈకవి హటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును. ఈకవి కవిత్వము తెలియుటకయి చంద్రికాపరిణయములోని రెండుపద్యముల నిందుఁ జూపుచున్నాను—

శా. వింటే మన్తధ మత్ప్రపభుత్వమున కుద్వం బట్టుకొన్న వలికె
గెంటం దార్చుచు మామకాత్తహితధంగి న్నించు నీవుండుటల్
కంటంగానక బ్రహ్మభావము కడుం గాంక్షించి యొక్కండు పెక
గొంటుందాపనుఁ డెచ్చినాఁ డిలఁ దపకికుల్యాధ్వసంచారియై.—ఆ. ౨.

చ. పలుచనివాకికిం బొడమి భాసురపుణ్యజనాహితాత్తునిం
గలసి నెలంగ నొప్ప దని కల్తెవలంది తలంచి ధాత్రి ని
య్యలఘుఁకుక జరించె సముదంచిత పుణ్యజనాపు నొక్కరా
జు లలి వరింపఁగోరియని సొంపుగ నెంచిరి కొంద తాత్తలకె.—ఆ. ౩.



అనియాది గణపతిదేవుఁడు



ఇతఁడు శివయోగసార మనుగ్రంథమును రచియించెను. ఈవేదాంతగ్రంథము లొక్కొక్కతరభాగములు గలదయి, భాగమొకటికి నాలుగేసియాశ్వాసములు గలదిగా వున్నది. ఈకవినియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; మూలనామాత్యుని పుత్రుఁడు. ఈతనికవిత్వము ప్రౌఢమయి హృద్యముగావున్నది. ఈతఁడేకాలపువాఁడో సరిగా తెలియదుగాని యున్నాఁడు సంవత్సరములకుముందే యుండినవాఁడయిన ట్లుహింపఁదగియున్నాఁడు. శివయోగసారమునుండి కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాము—

పూర్వభాగము.

చ. ప్రమదముతో నొకింతయినఁ బాత్రున కీగి మహాఫలం బగుకె
బ్రమసి యపారవిత్తము లపాత్రున కిచ్చినఁ గీడు పొందు ఘా
సము నొసఁగంగ దుగ్ధములఁ జాలఁగ ధేనువు లిచ్చు నట్టిదు
గ్ధము లొసఁగక విసంబోలుకుఁగాదె భుజంగమయూధ మివ్వుహికె.—ఆ. ౧.

ఉ. ఈక్రియ గర్భ మేర్పడిన నెంతయు భీతి జనింపుచుండఁ జిం
తాకులదిత్తయై కటకటా యిదియేమినిమిత్తమొకదా
నాకని కన్నుఁదమ్ముల ఘనమ్ముగ బాష్పము లేగువేరఁగా
శోకభరాబ్ధిలో మునిగి నుండరి కోకిలవాణి యేడ్వఁగకె.—ఆ. ౨.

మ. ఎనయక జీవనచింతః బొట్టుసారలై యేప్రాద్దువర్తించు నీ
 మనయందుం గలశీలనూనృతగుణస్తోమంబు లిట్లన్నియుక
 గనరం బిక్వయుకానికుంభమున యన్నంబార నిండంగఁ బో
 నీనవార్వారముభంగి నాశ మగుఁ జర్చింపంగ దేహంబుతోక. — ఆ. 3.

ఉత్తరభాగము.

కా. కాంతాకారుని నాత్మసంస్థితు శివుక సత్కాంతిసంపన్ను న
 శ్రాంతంబుం దమయాత్తలో నుజను లారాధింతు రాయీశు న
 య్యంతర్యాగవిహీను లల్పచతు లుద్యద్బాహ్యకైకవి
 భ్రాంతు ల్బాహ్యమునందుఁ గొల్తు రధికప్రాయాసముం బొందుచుక. — ఆ. ౧.

కా. దేహం బస్థిరమాటఁ గన్గొని మనోద్రేకంబునం బొంద కా
 దేహంబు న్ననముక ధనంబు నతిభక్తిక సద్గుసాస్వామికై
 నీహరాద్రిసుతామనోహరులకుక నిత్యంబు సద్భక్తియు
 క్తాహీనాత్మలకున్ వివేకులకు నా రన్నింతు రెల్లప్పుడైక. — ఆ. ౨.

మ. గుహలోన న్వసించునొండెఁ దిరుగుక షోణితలంబందు ని
 స్పృహవృత్తిక వివిధక్రియాకుశలుడై పెంపొందుఁ గాదేని ప్ర
 త్యహము న్నిష్క్రియుడైననా నిజసమాధ్యాసక్తఁడైతుండు స
 ర్వహితైకస్థితిఁ బెక్కుచేష్టలమరక వర్తించు స్వేచ్ఛాగతిక. — ఆ. ౪.

ఉ. బోరన భేదవాదములు పుణ్యము పాపము సంశయంబు కా
 కీరమునక బ్రవృత్తులఁ బరిభ్రమఁ దృష్ణు బాసి యవ్వఁడే
 ధారుణి నిర్గుణం బయినతత్వముతోవఁ జరిచుచుండు నా
 ధీరుక కేలగల్గుచు మదిం దలఁప నివిధియు న్నిషేధముక. — ఆ. ౪.

వేంకటాచార్యుడు.

ఈకవి ముక్తిచింతామణి యగుపేర జగన్నాథమాహాత్మ్యమును నాలుగాశ్వాస
 ములగ్రంథమునుగా రచించెను. ఈకవి వైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు; యతిరాజకుఁ
 పెరుమార్లచార్యుల కుమారుడు.

ఇట్లు గురుపరంపరానుసంధానశూర్వకంబుగా శ్రీజగన్నాథుని కలీతఁ
 బుగా ముక్తిచింతామణిప్రబంధం తెలుగు చేయుచుని రాజమహేంద్రవరా

భక్తు పద్మనాభకాగ్రేసర కోన తిమ్మరాయకకృత కనకాంబరార్థరక్షాను
లేపనపూర్వక సమర్పన ప్రేరితుండనై”

ని కవి వ్రాసికొనియుండుటనుబట్టి రాజమహేంద్రపుర ప్రభువైన కోన తిమ్మరాజు
పేరణముచేత నీగ్రంథము చేయఁబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈగ్రంథ మిమ్మాంట
సంవత్సరములకు ముందే చేయఁబడినదేమో ! జగన్నాథమాహాత్మ్యకావ్యము రస
ంతముగా నేయున్నది. ఇందుండి కొన్ని పద్యములఁ జూపుచున్నాను—

కా. భర్తాధర్తవిచారము ల్విహితసంధ్యాపూర్వయజ్ఞాదీన
త్కర్తంబుల్ నిరతాన్నదాననియతుల్ కాలానుగుణ్యక్రియల్
మర్తం బీపురషోత్తమస్థలములొ మర్త్యాళి కెల్ల భవ
న్నిర్మల్యగ్రహణం బటఁటి రిక నీనిత్యక్రియల్ వ్యర్థమే.—అ. ౧.

ఉ. నిద్దురరాఁ బరుండుటయె నిక్కపుష్పమొక్కగు నిద్రయోగమా
దద్దయు వ్యర్థహింస క్రశుగర్త మగున్ నిరతాన్నదుష్టమా
చద్ది మహాప్రసాద మగు సన్నతీయాను నిర్దగ్ధకోక్తియే
ప్రాద్దురు నిత్యవాసు లగుఁ యులకుం బురషోత్తమంబున్.—అ. ౨.

ఉ. హీనుఁడు ముట్టినాఁ డుచు నెంచి మదీయమహాప్రసాదమున్
దా నుపభుక్తియోగ్య మని తత్పరబుద్ధిఁ బరిగ్రహింపకే
మాన సన్విజుండు హృతమంగళుడై భవరోగభాఁయై
న్యూనతఁ జెంది పంచమనియోగమునందు వసించు నెప్పుడున్.—అ. 3.

మ. జలబాక్షుండు రథంబుపైఁ గదలఁ దచ్చాయాసమాకాంతుడై
ఖలుఁ డైనన్ ఘనపాపము ల్దలఁగు సాకాంక్షున్ దదుద్యజ్ఞవా
కలనోద్భూతరజోభరాంకితుఁడు వాక్కియాంతరాఘంబులన్
గెలుచుం దత్సరసింధుమజ్జఃఫలొన్నిద్రప్రభావుం డగున్.—అ. ౪.



లింగకవి, గంగకవి.



ఈయిరువురుకవులునుజేరి సీతావిజయ మనునామాంతరము గల శతముఖరామా
యణమును రచించిరి. ఈయిరువురుకవులు వేదాద్రిపురనివాసులు. వీరిలో నీలకంఠో
పాసకుఁ డయిన లింగకవి తాను రచించిన మొదటి మూడాశ్వాసములును చిన్న
గెడ్డిపుత్తుఁ డగు పోచనృపాలున కంకితము చేసెను; నృసింహోపాసకుఁ డగుగంగ

కవి తాను రచించిన నాలవయాశ్వాసమును భోగనృపాలుని కంకితముచేసెను. ఈ యిరువురకవిత్వమును మొత్తముమీఁద రసవంశమయి నిర్దుష్టమయి హృదయంగమముగా నున్నది. ఈకవు లిన్నాఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. వీరి కవనధోరణి తెలియుటకయి శతముఖరామాక్షణములోని పద్యము లొక్కొక్కయాశ్వాసమునుండి యొక్కొక్కటి యిం దుదాహరింపబడుచున్నది—

చ. శతముఖనామధేయుఁ డొకచండనిశాచరలోకనాథుఁ డు

గ్రత నలపంక్తికంఠఘటకర్ణపురందరజిత్ప్రహస్తు లీ

క్షీతిఁ బడు టాతయున్ హితులచే విని రామునిమీఁద నాదటన్

ఘృతయుతపావకుండుబలెఁ గీలలు క్రక్కుచు మండెఁ గ్రక్కునన్.—ఆ. ౧.

ఉ. రాముని బక్తికంఠరవిరాముని నీలపయోదకోమల

శ్యాముని మానిహృత్కుముదసంచయసోముని సత్యభావణ

స్తోముని సార్వభౌముని విశుద్ధసుకీర్తి గుణాభిరామునిన్

ధీమణి యైసభానుజుఁడు నిగ్గనఁ గాంచి ముదంబు చేకొనెన్.—ఆ. ౨.

కా. ఏరా యోరిపనేచరాధమ భయంబితై ననన్ లేకప్రపా

కారంబు త్వసదాఁటి తెట్లు వఱి వీకందాఁటి దుర్భీషణా

కారం బొప్పగవచ్చు తెట్లు తగలగ్గ న్వచ్చి నాముందటన్

ధీరత్వంబున నిల్చు తెట్లు లిని చింతింప న్నహశ్చర్యమా.—ఆ. 3.

ఉ. రాయనుఁ బోకుమంటిఁగదరాయను నిష్పఁకబాసి యోర్వలే

రాయను హా శతద్వయకరాయను మ మ్మిక బాధపెట్టవే

రాయను నీతనూజుఁ గనరాయను నెక్కడఁగందురా కుమా

రాయను నల్ల నేల వినురాయను హా శతకంఠరాయనున్.—ఆ. ౪.

అంగరస్యసింహాకవి.

ఇతఁడు నాజరాజాభిషేక మనునైదయాశ్వాసముల ప్రబంధమున, రచించి, కొప్పుల వల్లభూవరున కంకితము చేసెను. ఈకవి రామకృష్ణభట్టారకుని కుమారుఁడు. ఈకవి యేకాలపువాఁడో నిశ్చయముగాఁ జెలియరాలేదు. ఇతఁ డల్లసాని పెద్దనాదులను కేర్పొనక శ్రీనాథునివఱకును గలకవులనుమాత్రమేకఃస్తుతిలోఁ జెప్పియుండుట చేతను మధ్యకవులుమాత్రమే కేర్పొన్న చిత్తులూడి యమరేశ్వరుని సంస్తుతించి యుండుటచేతను స్వసింహాకవి మధ్యకవులలోనివాఁ డేమోయని సందేహముకలుగుచున్నది.

ఇతఁడు చేసినకవి స్తుతిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

క. భారతఘట్టోల్లంఘనః । పారీణక శాధురీణబంధురధారా
ధీరప్రబంధగంధ । ర్వారూఢుని భట్టనన్నపార్యునిఁ దలఁతున్.

ఉ. అంజలిచేతుఁ బద్మజనిశాంతక రాంతనిరంతరోల్పణ
న్నంజులవల్లకీమధురమంద్రనినాదసముల్లసధ్వని
వ్యంజక వాణి గుంభనసమంచితనూతనస్పష్టిచాతురీ
రంజితసత్కవీంద్రబుధరాజికేఁ దిక్కః సోమయాజికేఁ.

ఉ. ఇద్దగుణుం బ్రబంధపరమేశ్వరు నెఱ్ఱఁ పెగ్గడన్ మనః
పద్ధతి నిల్పి సూక్తిరుచిభాస్కరుడైనహుళిక్కి భాస్కరున్
బుద్ధి ఘటించి సుతశము పూనిభజింతు వచఃప్రసాదసం
సిద్ధుఁ జిమ్మపుడి కులశేఖరు నయ్యమరేశసత్కవిన్.

క. పాథోధిపయోధర ని । ర్వాధచలద్భువఘుమాయమానలహరికా
పాధేయదాయిసూక్తి స । నాథున్ శ్రీనాథు నెమ్మనంబునఁ గొలుతున్.

ఈగ్రంథ మొకవేళ మధ్యకవులకాలములోనిదే యైనను దీనియందు లక్షణవిరుద్ధములైన ప్రయోగములు కొన్ని కానబడుచుండుటచేత నప్పకవీయాదులు తమలక్షణగ్రంథములలో నిందలిపద్యముల నుదాహరింపక పోయియుండవచ్చును. కృతిపతినిబట్టి సహితము కవియొక్క కాలగర్భమును జేయుట కిప్పు డాధారములు దొరకలేదు.

కృతినాయకునకు కొత్తాపురము రాజధానియైన ట్లీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పబడినది—

సీ. కుదు రయ్యె నేవీటికోటలోపల వైశ్యసుప్రతిష్ఠితుఁ డైనశూలపాణి
పాయలేఁ నేవీటిపర్యంతవనవాటి మిండరాయండు లక్ష్మీధవుండు
నిండారు నేవీట నెండకాలమునందు జలజాకరం బైనసాగరంబు
చదు రొందు నేవీట సార్వకాలిక ఫలస్ఫురితంబు వేడంగి పోకతోట
సూరపుకంబుకైన నబ్బురము లగుచు! విజ్ఞవీగుచునుండు నేవీటిసిరులు
వసుమతీపాదపద్మసంవళితరత్న । నూపురంబగు నట్టికొత్తాపురంబు.

ఈకొత్తాపురము విశాఖపట్టణమండలములోని కొట్టాము గ్రామమేమో! ఈపురాధిపతియైన కృతిపతి శూద్రకులసంజాతుఁడు.

సీ. మూర్తాభిషి కులముకుటంబు లేరాజుపాదవీరీకకు సోపానపంక్తి
చతుర్బివలయితక్షితితలం బేరాజుబాహుదండమునకు బాసందండ
భువనంబు లేలుకప్పురగంధి యేరాజులీలాకటాక్షపాళికకు నీడ
రజనికాంతజయంతరతికాంతు లేరాజురూపరేఖకుఁ బ్రతిరూపకంబు

లతఁడు వట్టుతలాటకేఠాదిరాయు! రాజదేవేంద్రరాజాధిరాజచంద్ర
గాయిగోవాళజగనొబ్బగండబిరుద! శాలి కొప్పుల వల్లభూపాలమూలి.

మ. భరియించెం జతురర్ణవీవృతమహాభారంబు దోగిపీఠిక
విరియించెన్ విమతాంధకారము ససుద్యేలప్రతాపోన్నతి
గురియించెన్ ధనధాన్యరాశి కపరాటోక్తినివాసంబులన్
వరియించెన్ వరకీర్తికాంతఁ దనరన్ వల్లక్షీతీకుం డిలన్.

ఇత్యాదిపద్యములలో బిరుదాంకములతో వర్ణింపఁబడి యుండుటచేతఁ గృతిపతి కవి
చెప్పిన ట్లఖండసూనుండలాధిపతి కాకపోయినను చిన్నసంస్థానాధిపతియైనట్లు
కనుపట్టుచున్నాఁడు. స్పష్టముగాఁ దెలియువఱకును గవికాలము నిప్పుడు పదు
నాఱువందలయేఁబదికిఁ దగువాతీకాల మనుకొందము. ఈకవిత్వమునందు లక్షణ
దోషము లనేకములు గలవు. ఇతఁడు ప్రబంధములోని యీమొదటిపద్యములోనే
వ్రాయుటయని యుండవలసినదానికి వ్రాసుట యని ప్రయోగించినాఁడు—

ఉ. శ్రీసతి చన్నఁగ్రేవలను జెక్కుల నొక్కటఁ బ్రతభంగముల్
వ్రాసుటకున్ విరిచి నిటలంబుల నొక్కట బాగ్యవర్ణముల్
వ్రాసుటకున్ జతుర్భుజవిలాసము పూనిన వేల్పు సత్కృపో
ల్లాప మెలర్పఁ బ్రోచు శుభలక్షణుఁ కొప్పుల వల్లభూవరున్.

ఇట్లు కొన్నిదోషములు కానఁబడుచున్నను మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము రసవంతము
గానేయున్నది. రాజరాజాధిపేకములోని కొన్నిపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడ
చున్నవి—

చ. పనివడి చెప్ప నేల శిశుపాలునివిక్రమచేష్టితంబు లా
తినిపనిపూని దానవపదాతులు వచ్చిరి వీరె వారె యం
చనిశము తెప్పవెట్టక నురావళి దిక్కులు చూచుచుండఁగా
ననిమిషనామ మొక్కటియు నగ్గము దప్పకయుండె నిప్పుడున్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఆరయ విన్నమాత్రమున నై నను జూచినమాత్ర నైన నె
వ్వారిమనంబులం బ్రణయవాసితమై యనురాగకందళం
బీక లెత్తుఁ గారణ మొకించుక లేకయుఁ బూర్వజన్మ
స్కారవిశేషమం ద్రది వికస్వరమై కొనసాగు నుర్వరన్.—ఆ. ౨.

చ. అమృతసరోవరంబుగ మీమాంసునిమూర్తి కరంగి లోనిచి
హ్నుము వికచోత్పలప్రకరమై చెలువొందిన నందులోన శుం

భ్రమమున నీడు లాడి జడిమంబున నంగము లూను నేని యా
హిమమున నించు కేని శమియించునొకో మదనాస్త్రవేదఃల్ — అ. 3

కా. శుద్ధాంతరికరణైకయోగ్య మగుచక్షోభిల్లున స్తవ్యచో
రాద్ధాతం బిది యిచ్చగింపక వృధా ప్రజ్ఞాపఃజ్ఞానస
న్నద్ధి ల్కాందలు కేవలంబుగ వితండావామలై తా రసం
బద్ధోక్తు ల్వచియించి కేని మదమార్ప న్వాని ఖండించెదన్. — అ. 4.

మ. మహిలో నీకిటమున్న నేను విమర్శ్యత్యము ల్పానుటల్
సహియింపం దగునంచు నిల్పుడును విజ్ఞాపింప మా కేటికిన్
గుహనానాటకసూత్రధార భువి నీక్రొవ్వాడిమాయావిధుల్
బహురూపంబులు పన్నఁగాఁ దిరుగరే బ్రహ్మాండచంద్రాంశులున్. — అ. 5.

సిరిపెగడ-ధర్మనామాత్యుడు

ఈకవి నలచరిత్రము నాతాశ్వాసములపద్యకావ్యమునగా రచియించి, శ్రీవేంక
టేశ్వరుల కంకితము చేసెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హరికేసగోత్రుఁడు;
తిప్పయామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు నలచరిత్రములోఁ దనదండ్రు నిట్లు వర్ణించి
యన్నాడు—

ఉ. సూనుతుండు తిప్పకయశోబలజాక్షికిఁ గ్రీడ సల్పఁగా
మేరుధనుర్ధరాచలము మేడ సుధాజలరాశి కేళికా
సారము పువ్వుదోట దివిషద్ధరణీరుహసంచయంబు నీ
హారమహీధరంబు కృతకాద్రియు నై విలసిల్లు నెల్పుడున్.

తనతండ్రు యిందు ర్తినీమలోనివాడనియు, ఈ క్రిందిపద్యములలోఁ దనమేనమామ
పేరూరి నివాసుడనియు, కవి చెప్పుకొనుటచేత నీతఁడు గోదావరీ కృష్ణామండలముల
లోనివాడని తోచుచున్నది.—

సీ. తన కేఘుఁడు ప్రపితామహుం దగు లోహితసగోత్రుఁ డల పల్లవండనాథుఁ
డెసఁగు నేఘుతాత యసదృశోత్తి పుట్టమాంబాధపుఁడుతిమ్మనాహ్వయుండు
పెంచె నేఘుతండ్రు తనకీర్తిలత లాశ లంటఁ బెంపగు తిమ్మయప్రభుండు
వెలయు నేఘుతల్లి వినులపతివ్రత విషధసద్గుణశీల వెంగళాంబ
యతఁడు తుమరుగోటివరవంశాబ్ధిః ధుఁడు । పశితపేరూరి కేశవస్వామ్యధీన
మానసస్థితిబరఁగు నామేనమామ । మతినిగురునన్నిభుఁడు ధర్మమంత్రివిభుఁడు,

చ. విను మనఘాతృ ధర్తసుకవీ భవదీయవచోవిలాసమున్
ఘోరకవిహృద్వికాసములుగావె చమత్కృతిమీఱ నీవు నే
ర్చినగతి నిల్పు డానలచరిత్రము జేంకటశైలరాణినివా
సుకకు సమర్పణంబుగను శోభనలీల రచింపు పెంపుగన్.

ఈకవికాల మేదో నిర్ణయించుటకుఁ బుస్తకమునం దాధారము లేవియుఁ గానరాలేదు. ఇతఁడు శ్రీనాథుని వర్ణించియుండుటచేతఁ బూర్వకవి కాఁడనుట నిశ్చయము. ఇతఁ డాధునికుఁడయి యిన్నాఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండును. ఈతని కవిత్వము మొత్తముమీఁద నిర్దుష్టమయి యింపుగా నున్నది. నలచరిత్రములోనిపద్యములఁ గొన్నిటి నిందుక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను—

ఉ. ధారుణి వీరసేవసుధావరువా లటువాల వీరు లా
సారసమిత్రుఁ దూతి తనసన్నిధిఁ జేరినవాఁ కెల్ల జం
భారి యిడన్ సురద్రుకుసుమావళియే యుడివోయె నన్నచో
నార గణింపఁగాఁ దగమె యాఘనఁ దోర్చినశత్రుసంఘమున్.—ఆ. ౧.

శా. లీల నీలశతాలమేడకడ లాలిం గేలిమై నుంచి జో
జోలక్షీశకటాక్షవీక్షణయుతా జోజోశుభాకార జో
జోలావణ్యరమాకుమార యగుచుం జోకొట్టుచుం బాడి ర
న్నారీ కేక్షణ లాఘపాలనుతు వీణాకోకిలాలాపలై.—ఆ. ౨.

ఉ. వెన్నెల చందమామగును వెన్నెలకుం దగఁ జందమామయున్
సన్నతలీల నంద మగుచందమునన్ సరణితలేశ యా
కన్నియ నీకు వేడ్క నలకన్నియ కీచును జోడుగూడ నేఁ
గన్నులఁ జూకు నేమొయి కాంక్ష మొనర్చెద నెమ్మనంబునన్.—ఆ. 3.

ఉ. అశ్విఫలప్రదాయక గుణాకర నైషధసార్వభౌమ కా
ర్యార్థుల మైక మయ్యులఁ గృతార్థులఁ జేయఁగదయ్య సర్వశా
స్త్రార్థు లెందు నీ వెఱుఁగఁటివి లేవకదా పరోపకారా
ర్థమిదంశరీర మను టాత్తఁ దలంచఁగదయ్య ధీనిధీ.—ఆ. ౪.

శా. నీతిం జూకు నరేంద్ర మీనతతుల స్త్రీసంబులే మ్రింగుటల్
ఘోరక్రీడఁ గుఠారకావ్య మిల వృక్షవ్రాతముం ద్రుంచుటల్
జ్ఞాతిత్వంబునఁ గాదె జ్ఞాతు లెచటన్ సామాన్యలే చెల్లఁజో
జ్ఞాతిశ్చేదనలేనకి మ్మనెడుశాస్త్రంబుం బరీక్షింపవే.—ఆ. ౫.

మ. అలనా ప్రాణసమాన వై ననిను నేలాపాయు దే నన్న నీ
పలుకే నమ్మి భవత్పదాంబుజసమీపక్షోణి నిద్రింపఁగాఁ
గలితవ్యాళమృగాదిజంతుభయదోగ్రం బై నయికాసల
పల న న్వీడఁగనాడి పో నధిప నీపాదంబు లె ట్లాడెనో.—ఆ. ౬.



గణపవరపు-వేంకటకవి.



ఇతఁడు శ్రీప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసమనెడి యేకాశ్వాసప్రబంధమును రచించెను. ఇది యేకాశ్వాసగ్రంథమేయనినను, ఇందలిపద్యములసంఖ్యమాత్రము నాలుగాశ్వాసములగ్రంథములో సామాన్యముగానుండుదానికంటె దక్కువగాలేదు. ఈకవి నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు; వసిష్ఠగోత్రుఁడు; అప్పయమాత్యశ్రుతుఁడు. ఇతఁడు కృష్ణామండలములోని కామెపల్లె నీరునుందలి గణపవరగ్రామవాసుఁడు. ఇతఁడు పల్నాటిసీమవాఁడగుటచేతనే స్వానుభవముచేతను గాఁబోలును , పలనాటి గొల్లలపాటజాతి 'యని యచ్చటి గొల్లలపాటను నిరసించియున్నాఁడు. ఇతఁడు మిక్కిలి యాధునికుఁడే యనినను, ఇతని కాల మినియుమాత్రము సరిగాఁ దెలియదు. ఇతఁడును దనకు వేంకటేశ్వరుఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి తన్నుఁగూర్చి పలికినట్లు చెప్పుకొన్నపద్యములలోని యీక్రిందిపద్యమువలన నితఁడు పదునాఱవశతాబ్దాంతమునకు లోపలివాఁడుకాడని స్పష్టమగుచున్నది—

సీ. అల విన్నకోట పెద్దలక్షణజ్ఞత శబ్దశాసనకవి శబ్దశుద్ధి
ప్రాబంధిక పరమేశ్వరు నగ్ధమహిమం బుభయక విమిత్రునిపదలలితత
శ్రీనాథువార్తాప్రసిద్ధి నాచనసోముభూతికాతివ్యంబు పోతరాజు
యనుకవిధము మల్లయమనీషిచిత్రంబు పింగళి సూరకవివరుశ్రేష్ఠ
నాంద్రకఃతాపితామహుఁలకబిగి ముక్కుతిమ్మనతేటయు భూషణునియ
లంకృతియు నీక కలదౌ తలంపలక్షుఁ ఁకవి యప్పయ వేంకటసుకవిచంద్ర.

ఈపద్యమునుబట్టిమాత్రమేకాక యితఁడవతారికయందుఁ దన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొన్న యితరభాగములనుబట్టికూడ విచారింపఁగా స్వాతీశచుయును జెప్పుకొన్న యాంద్రకవులలోనెల్ల నితఁడగ్రగణ్యుఁడయినట్లు కనబడుచున్నాఁడు. పయిపద్యమునందుఁ బదునాఱవ శతాబ్దాంతమందున్న పింగళి సూరనార్యునిని (రామరాజ) భూషణుని భేర్కొనుటచేత నితఁడు పదునేడవశతాబ్దమునకు లోపలివాఁడు కాఁడనుటకు

సందేహములేదు. మఱియొకచోట నీశఁడు తన గ్రంథమునందు „అక్షణసారసంగ్రహ సరస్వతీవిలాస సాహిత్య చింతామణి సత్కవిజనసంజీవని” యని అక్షణసారసంగ్రహమును కవిసంజీవనిని చేర్చోనియున్నాఁడు. ఇందలి అక్షణసారసంగ్రహము చిత్రకవి పెద్దన్న రచించినదైనపక్షమునఁ గవి కదులేడవ శతాబ్దారంభమునకుఁ దరువాతి వాఁడును, కూచిమంచి తిమ్మకవి రచించినదయినపక్షమునఁ బదు నెనిమిదవశతాబ్ద మధ్యమునకుఁ దరువాతివాఁడును, అగును. ఈగణపవరపు వేంకటకఃతనకుఁబూర్వులయిన కవుల కావ్యములలోనుండి గ్రంథచార్యమును విశేషముగాఁ జేసినవాఁడయినందున, ఆలక్షణసారసంగ్రహము కూచిమంచి తిమ్మకవిదేయైన పక్షమునఁ దిమ్మకవి గ్రంథములనుండియు చార్యముచేసినాఁ డని చూపుటకుఁ దగినదర్శకములు లేకపోలేదు. ఇరువురకవులగ్రంథములలోని యీపద్యములను జూడఁడు—

నీ. చింబోష్ఠి యని నీవు పెఁగరాకు శుకంబ సాంకవగంధి యీపంకజాక్షి
పంకజాక్షి యటంచు బదరకు తేటి చంపకజాలనాస యీపల్ల రాంఘ్రి
పల్లరాంఘ్రి యటంచు బాధింపకు పికంబ రామాంగి యీబిసప్రచయబాహు
బిసబాహు యని రాకు వెసనంచ జలదశిరోరుహ యీ యహిరోమరాజి
యహిపరోమాలి యంచు డాయకుము నెమ్మి
కార్తుకభూలతిక యీచోకారపు జెలి
యనుచు శుకభృంగ పరభృత హంస నీల
కంత నికురుంబములఁ దద్ద కనలి పలికె.

2ని తిమ్మకవి తన రసికజనమనోభిరామములోని చతుర్థాశ్వాసమునఁ జెప్పియుండఁగా గణపవరపు వేంకటకవి

నీ. చక్రస్థని యటంచు జగడించకు శశాంక గురుతమోవేణి యీగుందరదన
మధురాధర యటంచు మట్టుమీఱకు తేటి చంపకనాస యీజలజనదన
బిసబాహు యని మాటు మసలకు రాయంచ జలధరచికుర యీకలువకంటి
పల్లవకర యని త్రుళ్ళకు కోయిల కీరామమూర్తి యీకీరవాణి
వదనకు తల యాక సుస్వర సఖిత్వి
మెనసియుండుటకతన మీ కితనొసర్చు
ననుచు నళి చంద్ర పరభృత హంసములకు
భయము నయమునఁ దెలియఁగఁబలికి మఱియు.

3ని చెప్పియున్నాఁడు. ఈయుభయులలో నెవ్వఁడు పూర్వఁడో యాతని పద్యమును జూచి క్షణంధవనాథు తనపద్యమునైనను వ్రాసికొని యుండవలెను, లేదా

యిరువునుగూడఁ బూర్వమున్న యిటువంటి పద్యమును మఱియొకదానిని జూచి యొనను వ్రాసికొనియుండవలెను. వేంకటకవి గ్రంథచార్యము చేయువాడగుట శెలి యుటకయి నరసభూపాలీయమునుండియు వేంకటేశ్వరకలాసమునుండియువొక్కొక్క చిన్నపద్యము నిం దుదాహరించుచున్నాము—

క. జౌరా యోబన్యపాలకు! మారా మను మదనసమరమాధుర్యుడవై

ధీరా నృసింహ కూడితి! మారామను మదనసమరమాధుర్యుడవై.

అని యీపద్యము కావ్యాలంకారసంగ్రహములో పాదయమకమునకు లక్ష్యముగా నీయఁబడియుండఁగా, వేంకటకవి

క. జౌరా మాధవయజ్ఞకు! మారా మను మదనసమరమాధుర్యుడవై

ధీరా విటార్య యేలితి! మారామను మదనసమరమాధుర్యుడవై.

అని పైపద్యమునే వేరులుమాత్రముమార్చి పంచదశవర్ణయుక్తపాదయమకమని తన ప్రస్తకములో వేసికొనియున్నాఁడు. ఈకవి వేంకటేశ్వరుఁడు తన్నుద్దేశించి పరికింపుకొన్నిటిని, తానే చెప్పుకొన్నట్లు కొన్నిటిని, ఇతరులు తన్ను మెచ్చి పొగడినట్లు కొన్నిటిని, స్వరచితములైన గ్రంథముల నామములను జెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఇట్లు చెప్పుకొనఁబడిన తారావళులు, యమశతకము, శృంగారరసమంజరి, కృష్ణమల్లకథ, వామరామాయణ ద్విపదము, చాటుపద్యములు, లింగనిర్ణయము, ఆంధ్రప్రతాప రుద్రీయము, ఆంధ్రరసమంజరి, ఆంధ్రనిఘంటువు, ఆంధ్రకౌముది, గణయతిప్రాసలక్షణ సీసమాలిక, ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము, శేష అకారనిర్ణయము, షట్పత్రిత్యయ ప్రస్తారసరణి, ఇరువదాఱు ఛందముల వచనము, అలంకారసారము, పరమభాగవత చరిత్ర, ఆంధ్రద్విరూపకోశము, కల్పితకల్పలత, ఆంధ్రవసంత తిలకభాణము, కఠిన ప్రాసశతకము, ఆంధ్రప్రక్రియాకౌముది, జాంబవతీవిలాసము, చండవిద్యావతీ దండకము, చక్రవాళితారావళి, శ్రరాణసారము, ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము, అను గ్రంథములలో రెండుమూడుతక్కు శేషించినవన్నియు నామమాత్రా వశిష్టములయినవి. అట్లుగుటకుఁ గారణములేకపోలేదు. ఈకవి తానుజేసిన ప్రస్తకములు లోకమున కుపయోగపడవలెనన్న యుద్దేశముతోఁగాక తనస్వతోముఖ పాండిత్య ప్రకర్షమున లోకమునకుఁ బ్రకటింపవలెనన్న యుద్దేశముతో విశేషభాగము చేసి నందున నీతనిప్రస్తకముల కిట్టిగతి పట్టియుండును.

సంస్కృతములోనున్న జ్ఞానధనమును జనులకువెదచల్లవలెనన్న పరమార్థచింతతో మొట్టమొదట నన్నయభట్టారకాదులగు మహాకవులు పదునొకండవశతాబ్దారంభము నుండి సులభశయ్యను సంస్కృతగ్రంథములఁ దనిగింపఁబోడఁగిరి. ఈభాషాంతరీకరణ

కార్యము పదునేఁవశతాబ్దాంతమువఱకును నవిచ్చిన్నముగా జరగుచువచ్చెనుగా
యిట్లు భాషాంతరీకరణమునకుఁ బూనుకొన్నవారిలోఁ గడపటివా రగు శ్రీనాథాదుల
శమశూర్వులకన్నఁ దాము ఘోషలనిపించుకోవలెనన్న చింతచేతనో మఱి యేహేతు
చేతనో సంస్కృతపదభూయిష్ఠము లైనదీర్ఘసమాసములతో నింపి రసమును జెఱుప
పోయినను తమగ్రంథములు బహుజనలకు దుర్గాహ్య మైనకఠినశైలిని జేసిరి. ఇట్లు
కాలములో భారత భాగవతరామాయణాదుముఖ్యగ్రంథము లన్నియుఁ దెలిఁగింపఁబడ
గా, అటుతరువాతఁ బదునాఱవశతాబ్దారంభమునం దల్లసాని పెద్దనాదు లొక క్రొ
త్తోవందొక్కి కేవలభాషాంతరములు కాకుండఁ బురాణములలోని కథలను గైకొ
స్వకపోతకల్పితములైన వర్ణనలనుజేర్చి పెంచి శ్రీనాథాదులశయ్య నవలంబించిరసవం
ముగా ప్రబంధములను జేయ నారంభించిరి. ఈపని నూఱు నూటయేఁబదిసంవత్సరము
వఱకును జరగుచు రాఁగా, ౧౩౫౦వ సంవత్సరములోపల బహుమార్గముల నూతనప్రబ
ధము లనేకములు తెలుఁగునఁ జేయఁబడినవి. అంతటితో నూతనసృష్టి బహుతరముగా
నంతరింపఁగా, ఈవలివారు వసుచరిత్రమును మాతృకనుగాఁ గొని దానికి పాఠాంత
ములో యనుఁట్లు పూర్వవర్ణననులనే తలలుమార్చి ప్రయోగించుచు వెనుకటిప్రబంధ
ముల ననుకరించి శమప్రబంధముల నల్లఁజొచ్చిరి. చేసినదానినే పేరులుమార్చి మరల
జేయుచుండుటచేత నూతనార్థకల్పనలనుజేయుట దుష్కరమయినందున ఇటీవలివా
లోఁ గొందఱు మహాపుష్యులాయుర్థలోపమును పదాటోపమంతోఁ బూరింపఁబ్రయ
త్నించిరి. పూర్వపువా రక్కడక్కడ సముచితముగా శబ్దాలంకారములను జేర్చుచ
వచ్చినను భాషావధూటికిఁ బ్రాణ మైనయర్థసారస్యమును జెడఁగొట్టుకుండిరి. ఇటీవలివా
రర్థసారస్యము నంతగాఁ బాటింపక నిఘంటువుల వెడకిపదము లేరికూర్చి బంధించి తమ
సరస్వతిని హృదయాకర్షకముగాఁ గాకపోయినను కర్ణగంజకముగా నైనను జేయు
బాటుపడిరి. ఇట్టివారిలో నెన్నికగన్న కొందఱు బంధాదుల సతిమాత్రముగాఁజేర్చి
యర్థసారస్యమును బూర్ణముగాఁ జెఱిచి యవయవములు విడిచి తమభాషావధూటిని
విరూపింజేసి శవప్రాయము జేసిరి. మన యీవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసకృతికర్తయు బ
రామచరిత్ర కృతికర్తయైన గుడారు వేంకటదాసకవియుఁ గొంతవఱకీకడపటితెగలోఁ
జేరినవారు. ఒకఁడు తనపుస్తకమునకుఁ బ్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాస మన
పేరు పెట్టుకొనఁగా నింకొకఁడు తనపుస్తకమునకుఁ బ్రబంధరాజశిరోభూషణ ప్రకృష్ట
జలరామచరిత్రమని పేరు పెట్టుకొనెను. మేకటదాసకవి

“నిశోఽన్యమత్యైభవిక్రీడిత శార్దూలాత్పలమాలా తోటక మత్తకోకిల లయగ్రాహి
మణిగణనికర పంచచామరస్రగ్వీణీప్రమితాక్షర మణిభూషణ దృతవిలంబిత కవికంఠ

భూషణ విషయస్వభూత దృష్టమార్గ నిరధోత్థతాంబురుహ కవిరాజవిరాజిత గణస
మకదండకార్యాగీత సీస ద్వివిధకంద శ్లోకచూర్ణికా వచనకైవార గద్య కఠో
త్కలికామంజరీ ద్విపద ధవళసువ్వాళశోభనారాత్రిక నానారగడభేదసప్తతాళై లా
మహర్షవమిళాలికారదవాత్రింశద్రాగ నానావిధవిచిత్ర నాగబంధ పుష్పమాలికా
బంధసంయుక్తకల్పిత కల్పవల్లి చంపకమాళికావృత్తము.

1) పేరుపెట్టియొకపద్యములో ననేకబంధ గర్భవృత్తముల నిమిడింపఁగా, మన యీ
కటకవి దీనిని మించునట్లుగా

“బహువిధచిత్రకంకణ బంధద్విగుణితసీసచరణచతుష్టయగర్భిత ద్విపదకందద్వయ
సమవృత్తచాపదయుగళాటవలఁది తేటగీతి మదనవిలసిత తురంగవృత్త బహువిధ
తాళవృత్తాష్టక ధవళశోభనగానారాత్రిక గాన జంపెత్తిఫటార్దచంద్రిక సువ్వాళ
లాలిపద్మలమంజరి సమతాడిండిమత తవృత్తమణిగణనికర తురగవల్లన రగడోదా
హరణసంబుద్ధి కళికోత్కళికార్థాహిరీ రాగదళ ముఖారిరా గాటతాళదళ కాం
భోదిరాగ రూపకతాళదళకాంభోదిరాగ సమపద కన్నడరాగ సాంగత్య కొరవఁజి
దళ రేవగుప్తిరాగ సమపద సావేరిరాగకతాళదళ బిలహారిరాగాటతాళ సమపద
పుష్పమాలికాబంధ గోమూత్రికాబంధ శార్ఙ్గబంధ పోడశదిశపద్మబంధ పాదుకా
బంధ నవరంగబంధ ఖడ్గబంధ గుచ్ఛబంధ ఛత్రబంధ చామరబంధ గదాబంధ
చక్రబంధ శకటబంధ నాగబంధ రథబంధ వీణాబంధ శంఖబంధ మృదంగబంధ
పాదభ్రమకబంధ పాదార్థ భ్రమకవింశతిబంధ భేదకందానఘ్నపక్షోకాంతర్గత
చతుర్భుద్ర నవరంగ సర్వతోభద్రాందోళికాబంధ యుక్తానులోమవిలోమ కంద
భానాశేషకందకందాటవలఁది గర్భితాంత్య తేటగీతియుక్తచాపష్టిభేదచిత్రసీసము.”

2) పేరుపెట్టి యొకపద్యములోనే బహుబంధ గర్భవృత్తముల నిమిడ్చెను. కవిమిక్కిలి
ప్రపడి పలుని జెప్పఁబడినరీతి గర్భబంధకవిత్వమును, ఏకాక్షర నిఘంటులను వెదకి
క. క్తకోక్తికాకమక్త । కోకాకాకింక కూకి కూకకుకోక్తి

కాకుకకు కేకికేకిక । కూకో కొక్కుక కింక కోక్తకాకా.

మరీతి నేకాక్షరములతోడి చిత్రకవిత్వమును, ఒక్కదానిలో నేయితరపుస్తకము
లోను లేకుంత యమితముగాఁ జెప్పి తనశిల్పివ్యాపారకౌశలము నెంత చూపినను,
శ్లోతోనడచి గమ్యస్థానమును చేరు సామాన్యమార్గమునువిడిచి యడ్డముగా భూమి
నందఁబడి కడుపుతోదొర్లి ప్రయాసపడి గమ్యస్థానమునుజేరి యసాధారణప్రాధి
య జూపిన బుద్ధిమంతునిశక్తిని మెచ్చుకొనునట్లే యిట్టి కపతాచమత్కృతులు
మెచ్చుకొనఁ దగియుండునుగాని యంతకంటె నెక్కువ శ్లాఘాపాత్రములుగావు.

నవరసరసికు లెప్పుడును మౌదఘాహ్లాదకరముగా నర్థకల్పనము చేసియు కర్ణరసాయ
ముగా మృదుమధురవాగ్ధ్యంభనలతో భావములఁ గూర్చియు మా సోద్రీపకముగా నీ
పోషణమొనర్చియు వర్ణనలు చేయఁగలిగిన కవినిమాత్రమే మెచ్చుకొందురుగాని కా
దోషములకు లక్ష్యము లగునట్లుగా నర్థగౌరవముఁ జెడిచి పదములవిడిచి పద్యములలా
బద్యములను దూర్చినవానిని మెచ్చుకొను. ఈవేంకటకఃవర్యుని కవనమునందు వ్యా
రణదుష్టము లయినప్రయోగము లనేకములు కానబడుచున్నవి. ఈకవికాల మేద
సరిగాఁ దెలియ రాకపోయినను, ఈతనిగ్రంథములలోని సలఱు సాహెబు పీఠం
తుపాకి మొదలగుపదప్రయోగము లీతఁ డాధునికుడని ఘోషించుచున్నవి. బం
గర్భచిత్రకవిత్వములకొఱకై శ్రమపడి కూర్చినభాగములను విడిచినపక్షమున, ఈత
కవిత్వము మొత్తముమీఁద రసవంతమయి పదలాఠిశ్యము కలదయి మనోహరముగా
యున్నది. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసములలోని కొన్ని పద్యముల నిందు
బ్రదర్శించుచున్నాము—

చ. తగునె నృపాలకన్యలకు దవ్వలనవ్వల పువ్వలాట నీ
వగలఁ జరింప నిందుఁ దగవా మగువా మగవార లుండఁగా
మగుడి పురంబుఁజేరఁ జనుమా వినుమా యనుమాన మేల నీ
సొగసు విలాస మందయును సొంపును నింపును బెంపుమీఱఁగన్.

ఉ. ప్రేలిమి ప్రేల్వఁ డెప్పుడును ప్రేల్చుమొగంబు వధూలలామకై
చాలుగ సంధ్యవార్చఁడు త్రిసంధ్యలవార్చును వంటవార్చు లా
బాలికయింటఁ దండ్రీ సలుపం గననొల్లఁడు దేవవ్రాజ యే
వేళల లంజెత్తలి యిలువేలుపుమాత కిడుంబణామముల్.

చ. అడిగినఁ దెచ్చువాడొ కడువందయునం గననైనవాడొ మే
ల్నడవడికాడొ వీటఁ దగునాయకమై చరియించువాడొ చే
విడిముడికల్గువాడొ తలవెండ్రుక లందఱు రాకుమారకుల్
ముడఁపులు వానగాఁగురియ ముట్టపు కారణ మేమిఁకూతురా.

ళా. ఏమీ పల్కవు శేను బిల్వ దయ లేదే నీకు నాయయ్య ని
శ్నేమంటిక సుకుమార నాయెడను దప్పేదీ కుమారాగ్రణి
నామీదఁ జల మేలగా తనయ నన్నన్నించరా పెన్నిధి
నీకుడ్డు ల్లకనోచినానుగద తండ్రీ నీతిపారంగతా.



వేముగంటి-దత్తో జీవించియుండు.

ఈకవి ప్రస్థానత్రయములలో నొకటియైన భగవద్గీతా యోగశాస్త్రమును బద్ధ
కావ్యముగాఁ దెలిపించెను. ఇతఁడు హరితసగోత్రుఁడు; నాగపూంబకుసు
రాగోజీపండితునకును బుత్రుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; మాధ్వమతస్థుఁ డని తోచు
చున్నది. ఈయనకాలము మొదలయినవానినిగూర్చి యేమియు నిశ్చయముగాఁ
దలియదు. ఇతఁడు నూనిసంపవత్సరముల లోపలివాఁడు కాఁడు. కృష్ణార్జునసంవాద
మునామాంతరము గల యీయోగశాస్త్రములలోని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించు
చున్నాను—

ఉ. కోకలు జీర్ణమై చరగ నొబ్బున వానిఁ బరిత్యజించి తా
శ్రీఃరనూత్న వస్త్రములఁ జెల్లుగఁ దాల్చినభంగి దేహి ను
శ్లోమఁడు జీర్ణదేహములతో భకు రోసిన జీవమూర్తి యీ
లోకపుగోమలాంగముల లోలతఁ దాల్చును భద్రమూర్తియై.—ఆధ్య. ౨

ఉ. సల్లితంశుగర్తములు సాంద్రయశోనధి సద్విరక్తిచే
నొల్లక సన్యసించి పటయోగసుఖంబునఁ జెందుచుండుఁ దా
నెల్లెడ జీవుఁ బోలి కడుహేయపుదొమ్మిదితూంటమేనిలోఁ
ద్రుశ్శుచుఁ జేయ నొల్లఁడు ప్రతోషముతో నియమింపఁ దన్యలక్.—ఆ. ౫.

ఉ. వేదములకై మఖంబులను విశ్రుతదానతపంబులకై సము
త్పాదిత మోషణ్యము నధకిరణం బొనరించుయోగి యు
య్యానిమశూరపోత మునిజార్థము నెమ్మది సంగ్రహించిని
శ్వేదన లేక యాగ్య మగు విష్ణుపదంబును జెందు నర్జునా.—ఆ. ౮,

ఉ. ఇంద్రియసౌఖ్యసంపదల నేమియుఁ గోరక వీతరాగుడై
సాంద్రయశుం డహంక్రియలచక్కటిఁ బోవక దూరపర్తియై
యీద్రవ మేనికికై జరయు మృత్యువు జన్తము వ్యాధులుకై విని
స్తంద్రత దుఃఖిదోషములుఁ జాలగఁగల్గు జెలుంగఁగఁదగ్గఁ.—ఆ. ౧౩.

ఉ. కామము రాగముం బలముఁ గల్గి యహంకృతి దంభయుక్తుడై
యేమనజుండు శాస్త్రవిధి నెంతయుఁ దుచ్చుముగాఁ దలంపుచుకై
భూమికి భీకరం బయినభూతితపం బొనరింపుచుండు నా
పామరు నాసురక్రియలఁ బర్వినవానిగ నిశ్చయింపుమా.—ఆ. ౧౭.

గుడారు-వేంకటదాసకవి.

ఈకవి బలరామచరిత్రమని సామాన్యముగా వాడబడు ప్రబంధరాజశిరో
భూషణ ప్రకృష్ట బలరామచరిత్ర యను నాతాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను.
ఇతఁడు బలివంశజుఁడు; పైడిపాలగోత్రుఁడు. ఈతని తండ్రి గురవేంద్రుఁడు; తల్లి
రంగమాంబ. ఇతఁ డాధునిక కవియే యయినను, కాలనిర్ణయము చేయుట కాభారము
లేవియుఁ గానరాలేదు. ఇతఁడు నూటయేబది సంవత్సరములక్రిందట నుండెనేమో!
ఈతని కవిత్వము ప్రౌఢమైనది. బలరామచరిత్రమునుండి రెండుపద్యము లిందుదాహ
రింపఁబడుచున్నవి—

శా. నీరేజాక్షికి హారమాక్తి కతతుల్ నీలంబులై తైలముల్
జాటంగాఁ బగడంబులై పిసప వజ్రాకారము ల్పూని వి
స్తారస్వేదకణంబులం దడిసి నున్నం బయ్యె నాద్భుతము
స్తారస్ఫారశరాన్ని హైమపట మచ్చచ్చాయమై తోచినన్.—ఆ. 3.

ఉ. వారిధిధీరమానసుఁ డవారితలేజుఁడు నైజరాజకం
శీరవభావభీతహరిణీభవదన్త దవైఁ బీరుఁ డు
ద్దారుణమార్గణప్రకరదైన్యవీదారణదానదక్షుఁ డీ
భూరమణాగ్రణిం గనుము పుష్కరనేత్ర విదూరకాహ్వయన్.—ఆ. ౫

కామనూరి-కృష్ణయ్య.

ఇతఁ డిందుమతీపరిణామ మనెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను.
రఘువంశములోని యజమహారాజుచరిత్ర నీప్రబంధరూపమునఁ జేసినట్లు కవియే యీ
పద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

గీ. కాళిదాసకవిశ్రేష్ఠకల్పితంబు! భవ్యచరితంబు రఘువంశకావ్య మందు
నజానికథయాంధ్రభాషచేనలఘు మతిని! గృతిరచిం బూనితినలంకృతులుచెలంగ.
ఈకవి నందవరీకబ్రాహ్మణుఁడు; గోవిందయామాత్య నందనఁడు. ఇతఁడు నూట
యేబదిసంవత్సరముల నాటివాడయి యుండునేమో. ఈతనికవిత్వము మనోహర
మైనదే. ఇందుమతీపరిణాయములోని రెండుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. అందు దిలీపభూపతనజాగ్రణిదేశము మేలుబులి మ
ధ్యందినపంకజాప్తనిభుఁ డాధరణీకుఁడె మేటి తత్సుతుం

డిందు వసంత చిత్తజ నురేశ్వరనూనులకన్న మిన్న వా
నందముఁ జెప్పఁ జూప వశమా యసమానపరాక్రమక్రమా.—ఆ. ౧.

ఉ. అన్నకు మ్రొక్కి తత్కరుణ నాయితపెట్టినదంతపుంబనికా
జెన్నలరారుపల్లకి వసించి చొకాటపుడేటకంపురా
కన్నెమెఱుంగుఁగేలఁ బొసఁగఁగ ధరించె మధూకదామ మ
త్యున్నతమంగళప్రకటతూర్యరవంబులు మిన్నుఁబట్టఁగన్.—ఆ. ౪.

వేంకటాచార్యుఁడు.

ఈకవి భద్రరాజపుత్రచరిత్రమును నైదాశ్వాసములప్రబంధమును రచియిం
చెను. కళాపూర్ణోదయమునందువలెనే ఇందలికథలును కవిచే నూతనముగాఁ
గిల్పింపఁబడినవి; కాని కవిత్వ మంతప్రౌఢమయినది కాదు. ఇందలికథలను బోలిన
కథ లనేకములు కొన్నివైష్ణవగ్రంథములలోఁ గానఁబడుచున్నవి. ఈకవి వైష్ణవ
బ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; ఆత్మేయసగోత్రుఁడు; శ్రీనివాసాచార్య
పుత్రుఁడు. ఇతఁడు నూటయేబది సంవత్సరములక్రిందట నుండినవాడయినట్లు చెప్పు
చున్నారు భద్రరాజపుత్రచరిత్రమునుండి రెండుపద్యముల నిందుఁజూపుచున్నాను—

శా. ఏమంజెప్పినభంగిఁ జేసితివె కాశీశుండు ప్రత్యక్షమై
తానినైచ్చితిఁ గోంక వేడు మనెనే ధన్యుండ నైతిఁ గృపన్
నానాసౌఖ్యశుభాకరంబుఁ బరము న్నాకిమ్మి యంటే శివుం
డానంగించి యొసంగెనే వరము నీవబ్బంగిఁ జేకొంటివే.—ఆ. ౧.

ఉ. ఎవ్వరు నావిధంబు జలజేక్షణకుం దెలిపించి మేలు లో
నివ్వటిలం గరంగ నని నేర్పుదలిగ్పఁగఁ దెచ్చికూర్చి యీ
నెవ్వఁగఁ బాపువారు తమి నిల్వఁగఁగూడదు మేనఁ బ్రాణముల్
రవ్వఁగి బోవుచున్నయవి రాదు భరింపఁగ నేమిచేయుదున్.—ఆ. ౫.

మల్లంపల్లి-నాగభూషణకవి.

ఇతఁడు బసవవిజయమును మూడాశ్వాసములగ్రంథమును రచియించెను. ఇతఁడు
వీరశైవమతస్థాపకుఁడైన బసవేశ్వరునిచరిత్రమునుమాత్రమేకాక బసవచరిత్రాదులను రచిం
చినఫాలకురికిసోమనాథాధులమగూర్పుయొ నిత్యాదిపద్యములలోనాసియున్నాఁడు—

క. వీరపతాపరుద్రుడు | ధారుణిలోఁ గలుగుప్రజల ధర్మాత్తుండై
యాచాధి వెలయు నేలుచు | గారవమున నున్న యట్టికాలమునందఁ

సీ. ఫాలాక్ష ధక్తుండు భవపఃత్యాగి సమంచితభూతిరద్రాక్షధారి
పంచాక్షరీమంత్రపతనపారీణుడు విమలఘోషవశవీరయశుడు
కావ్యకళాశాస్త్రకామితప్రవణుండు శాఖాగ్ని ఫలపత్రజలము లైన
భవిచేతఁ జేకొనిం డవి విఘ్నోపడు భాతిమీఱంగను బాలకుఁకి

సోమనాథుఁ డనఁగ సురలు ప్రస్తుతి చేయ | సకలశాస్త్రములను జదివిచూచి
ప్రకటితముగ శివునిభక్తి యధికమని | బసవదేవుమహిమ ప్రబలఁజేసె.

ఈకవిశైవబ్రాహ్మణుడు, హరితసగోత్రుడు; త్రిపురాంశకారాధ్యపుత్రుడు; ఇతఁడు నూటయేబది సంవత్సరములక్రిందట ఉండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతని కవిత్వ మంత మంచిది కాక, వ్యాకరణవిరుద్ధములైన ప్రయోగములతోఁ గూడియున్నది. ఈతని బసవవిజయములోనివి రెండుపద్యము లిందుఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్నః —

చ. బసవపురాణకావ్యమును బ్రాధవ మొప్పఁగఁ బద్యగద్యలఁ
బొసఁగఁగ నాంధ్రకావ్యములు బుద్ధిని దా రచియించి చెప్పఁగఁ
బసిగొని భూసురుల్ విషయుఁ బాముక గుఱులు కూడి రాజతో
మసలక పోయి పాల్కురికిమాన్యుఁడు సోమన చేయశాస్త్రుఁడల్.—ఆ. ౧.

చ. అధములు మీరు బ్రాహ్మణులె యందఱుఁ జూడఁగ నొక్కచాకి యీ
పథమున వేదవాక్యములు పాడి పదంబుల విష్ణు నందఱు
బధిరులఁ జేసెఁ గాని సఃపాల్పడి మీ రొకరైన వాఁతో
నెదుటను నిల్చి సహితల నేర్పడఁ జెప్పఁగఁజాల రందఱు.—ఆ. ౧.



చిత్రకవి-సింగరార్యుడు.



ఈకవి బిల్వజీయమను మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించి శ్రీరామాంకి తము చేసెను. ఈకవి యాఱు వేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఈతని యనంతరమున నీతని పుత్రుడగు నారసింహకవి తఃతండ్రి రచియించిన గ్రంథమును దెచ్చి పండిపెట్టి కృష్ణ స్వామి కిచ్చి యాతనివలన ధనస్వీకారము చేసినట్లును, వాఁడతనిను గలిసి కృత్యాది యందలి కొన్ని పద్యములను గద్యములనుమాచ్చి గ్రంథమును గృష్ణస్వామి రచియించి నట్లు దిద్దినట్లును జెప్పుచున్నారు. ఆకొన్నిపద్యములను మార్చుటలోఁ గూడఁ గృష్ణ

స్వామికి నారసింహకవిసాహాయ్య మున్నదని తెలుపుటకుఁ గాఁబోలును బిల్వశ్రీయమున నీక్రిందిపద్యము వేయఁబడియున్నది—

క. మున్నిందతనూభవునకుఁ వెన్నఁడు సహాయ మైనః ధమున సేనా

సముతసద్గుణగణసంఁ పన్నం డగుకవివరాధిః సహాయమునఁ.

గ్రంథమునందుఁ బెన్ది కృష్ణస్వామియే గ్రంథరచన చేసినట్లుచెప్పఁబడియున్నను నిజముగాఁ గృతికర్త సింగరాయయే యగుటకు నిదర్శనము ప్రథమాశ్వాసాంతమునందుండిన యీక్రింది చక్రబంధమునందుఁ గానఁబడుచున్నది—

శా. ధన్యా సింహభచంద్రకీర్తి వరవిద్యాపండితార్యక్రమా

గణ్యా గర్విధనంబయా శివదముక్తాకృష్టిగంకప్రభూ

జన్యారాజితభూశాత్రవసుభృజ్జావిద్రమావిక్రమా

మాన్యారాధన త్యాగభోగజయధామా నవ్యభాగోత్తమా.

ఈకావ్యము నూటయేఁబది న. వశ్యరములకుఁ బూర్వము రచియింపఁబడినట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది. ఇందలికథ మనోహరముగాను కవనము రసవంతముగాను గొంతవలకున్నను దారాశశాంకమువలెనే యి యు నీతిబాహ్యమైనందునఁ బదకఁ దగి-దికాదు. మదనాభిరాముడనురాజు రూపయావనవతియును యామినీపూర్ణతిలకకు సంగీతసాహిత్యములు చెప్పింపఁదలఁచి, సమస్తపద్యలయందును సమర్థుడయిన బిల్వశ్రీఁ డను సంస్కృతకవీంద్రుని రావించి, అతఁడును రూపయావనసంపన్నుఁ డయినందునఁ దన కూతు నాతఁకడ నొంటి గానుంచి చదివించుట కిష్టము లేనివాఁ డయి మంత్రితో నాలోచింపఁగా సతఁడు

మ. ఒకచిత్రవ్రత మున్న దిద్వారకు రాజోత్తమ సిద్ధుబుగా

నకలంకాకృతి యైవనీతనయ జాత్యఁధు నివిలాకింప దా

నుకవీంద్రుండును కుష్మగాత్రి నెపుడుం జూడ న్నకిం గోరఁడిం

డుకు నేమో వచియించు లే నెఱిఁగియుందు న్నన్న తత్కార్యముఁ.

మ. కవిరాజాగ్రణి పుట్టుగు డ్డకుచు నీకంజాక్షీకిం జెప్పి యా

కఃకిఁ మీనున కుష్మగాత్రియని వేద్యం బెల్పి యవ్వాకిఁ

భుని ననోన్యవిలాకనక్రియలు నేర్పుల్లీఱఁ గాకుండున

ట్లు విచారించెద నొక్కయుక్తి వినిఁ డట్లుఁ రాజదేవర్షభా.

అని రాజపుత్ర తాను జాత్యఁధునిముఖముఁ జూడనని నియమముపట్టియున్నందున నామెతో నావిద్వాంసుఁడు పుట్టుగుడ్డివాడనిచెప్పియు బిల్వశ్రీఁడు కుష్మగాత్రిని జూడనని నియమముచేసికొనియున్నందున నాతనితో రాజపుత్ర కుష్మగాత్రియనిచెప్పి

యే నిరువురకు నన్యోన్యముఖావలోకనము లేకుండ నడుమ తెర వేసి చదివింప వడు నని యుపాయము చెప్పెను. రాజాయుపాయమునకు సంతోషించి తనకొమారి తతోను విద్వాంసునితోను నమ్మబడికి వారి నొడఁబడిచి యిరువురిమధ్యకు తెర వేయించి కూర్చు నాతనివద్దఁ జదివింప నారంభించెను. కుశాగ్రమతియైన యామినీ పూర్ణతిలక యాతని వలన సంగీతసాహిత్యాదివిద్యల నభ్యసించి యల్పకాలములోనే కవిత్వము చెప్ప నేర్చుకొనెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరగఁగా నొకనాఁటిరాత్రి క్రొత్తగా నుదయించిన పూర్ణచంద్రునిజూచి కవి

చ. జలనిధిపంక మంచు మఱి చాయయుఁ జహ్నుము లేడిపిల్ల కం
దభితసురేంద్రనీలమణిధామ మటంచు వచింతు రంద టీ
కలువలతేరియందుఁ గలకందును నే ననుకొందు రాత్రియం
దలవడమింగినట్టితమ మంతరసంస్థ మటంచు నెంతయున్.

ఇత్యాదివాక్యములతోఁ జంద్రవర్ణనము చేయఁజొచ్చెను. ఆవర్ణన నాలకించి యామినీ పూర్ణతిలక

కా. అందుం డెక్కడ చంద్రుఁ డెక్కడ తదీయంబైన యావర్ణనా
బంధం బెక్కడ యిట్టివీరిత గలదే భావింప నెచ్చోటనై
నం ధాత్రీంద్రుఁడు మాకు నిర్వరకు నందఁబొప్ప నన్యోన్యహృ
త్సంధానం బగు నంచుఁ జేసె నిటులం జర్చింప వేయన్నదే.

పట్టుగుడ్డివాఁడెక్కడ? చంద్రవర్ణనము చేయుటెక్కడ? రాజు మాకిరువురకు నన్యోన్య సంధానము కలుగకుండ నీమిష కల్పించెఁగాఁబోలుననితలచి, వ్రతభంగమయినను గానియని సాహసముచేసి తెదీని చూచెను.

ఉ. ఆకడ బిల్వనాభ్యకవి య త్తఱిఁ దామరసారిఁగూర్చి యెం
తో కళ యుప్పతిల్ల వినుతు ల్పచరింపుచునుండి యంతలోఁ
బ్రాకటబద్ధకాండపటిపై రమణీమణిమోముఁ జూచి య
స్తోకమహోదయాద్రిపయిఁ దోచి నచంద్రునిఁ బోల్చి యిట్లనన్.

ఆయావనపురుషుఁడు పంతువెన్నెలఁ గాయుచుండఁగా సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్ర బింబమును మీఠిన నిందుజవ్వనియొక్క ముఖచంద్రబింబము నొంటిగాఁ జూచిన తరువాత జడగినఁగని చెప్పవక్కఱయేలేదు. ఇట్లు కొంతకాలము రాజపుత్రియుఁ గవీశ్వరుఁడును యదేష్టావిహారముల నానందించుచుండఁగాఁ దెలిసి కావలివారు రాజు నకు విన్నవింపఁగా నతఁడు కూర్చుం జేరఁబిల్చి

ఉ. కోరిన రాజమారకునకుం బ్రయ మారగ నిన్ను నిచ్చి యెం
తో రహిమిటి సౌఖ్యమున నుండెదనంచుఁ దలంచెయన్న నా
కోరిక తెల్లఁ బోగలచి కొంకుగలంకము లేనిమిత్తులం
బారగ దుర్యశంబు మహి నందగఁజేసితివమ్మ బాలికా.

అని కోపముతో బిల్వణుని శిరశ్చేదముచేయ నియమించెను. రాజభటుల లాతనిని
సద్యస్థలమున కీడ్చుకొనిపోవుచున్నారని విని రాజపుత్రు యిట్లు విలపింపఁజొచ్చెను —
మ. అరవిందంబులరీతిఁ జెన్నలరునీహస్తంబు లెట్లోర్చె ము
ప్పురిగాఁబెచ్చినకాలపాశమునకున్ ముగ్ధాంగనాగానభ
వ్యరసోత్కర్షము లైననీశ్రుతియుగం బత్యుద్ధతోర్వీపకిం
కరనాదార్భటి కెట్లుతాళె మదనాకారా మనోనాయకా !

కవియును దన ప్రాణాపాయమును బాటింపక త్రోవపాడుగునను దఃప్రియురాలిని
నలఁచుకొని యామెపయి నీరీతిని బద్యములుచెప్ప నారంభించెను—

ఉ. హా కమలాయతాక్షి చెలి హా సునీరుహకట్టలస్తనీ
హా కమనీయగాత్ర సతి హా నవమోహిని హా వధూమణీ
హా కనకాంగి నేను విడనాడితి నంచుఁ దలంచె దీవు నీ
లోకమునందు జీవునకు లోలతగాక స్వతంత్ర మున్నదే?

కవి తలవరులు తనశిరమును ఖండింపఁబోవునప్పుడొకపద్యమునప్రవాసి రాజునకంపఁగా
నతఁ డని చదువుకొని కవిని త్నమించి, బిల్వణునికిని దనపుత్రుకకును గల యన్యో
న్యానురాగమును విచారించి, తఃకూతు నాతనికిచ్చి వివాహముచేసెను.

మ. పాలుపొందక ద్విజరాజశేఖరుఁడు భూభృద్వతఁసంబు ని
శ్చలభావోన్నతిఁ గన్య నిచ్చుపగిదికన్ త్సౌనాకమఖ్యంబుగాఁ
బాలుపొందక ద్విజరాజశేఖరునకున్ భూభృద్వతఁసంబు ని
శ్చలభావోన్నతిఁ గన్య నిచ్చె సుమనస్సంతానము లెచ్చఁగన్.



రేవుణ్ణారి-వేంకటార్యుఁడు.



ఇతఁడు శకుంతలాపరిణయమును మూడొక్కొక్కములప్రబంధమును రచియిం
చెను. ఇతఁడు నందవరీక వైదికబ్రాహ్మణుఁడు ; శ్రీవత్సగోత్రుఁడు ; తిరుమల
కొండయార్యపుత్రుఁడు. ఈతఁడు తన శకుంతలాపరిణయము నొకానొక రాజున
కంకితముచేయఁబట్టెను. ఇందుచేతఁ

దనకృతిని వేంకటేశ్వరుని కంకిత మొనర్చినట్లును, కవి యీ క్రిందివాక్యములలో వ్రాసి కొని యున్నాడు—

వ. ఆపూర్వపూర్వకవినుపర్వపానుగ్రహంబున బుణ్యగుణకథాశ్రవణకతూహలిక
బుధసకానుబంధం బగునొక్కప్రబంధంబు సరసనుమనోనబంధంబుగా
నిర్మింపం బూనియున్న సమయంబున సతిప్రభావసంపన్నం దగు కశ్చిత్ప్ర
భుండు.

శా. శ్రీవత్సాన్వయ రేవుణూకులజుక్త శ్రీపాదరేణుప్రభా
సౌవర్ణ్యస్ఫుటకావ్యకల్పకకక్షన్ సంకీర్తనాచార్యపు
శ్రీవంశోత్తము నందవైదికబుధాదిప్రోక్షవృత్తిస్వయం
భావున్ దిర్ఘంబు కొండయార్యనుశు శుంభద్యేంకటాభిఖ్యునిన్.

క. పిలువంబుంచి యెదుర్కొని | మిలమిల నలఘుప్రభానమిద్ధాస్థాన
స్థలిఁ జాఁగిలిమొక్కి పటీ | కలితసుఖానీహజేసి కలకల నగుచున్.

చ. కనుగొని చండికాభిసుముఖప్రదనందవరాగహారపా
వన ఘన పెద్దిభట్టకులవార్ధినిశాకర నీవు శ్రీనివా
సుని యలమేలుమంగకృపఁ జొక్కిన దిక్కరి వాంధ్రభూమిరా
డ్వినుతసభాస్థలీవనఁ వీనపికఁబవు కాకలీకృతిన్.

శా. సల్లాలిత్యభవత్కవిత్వపటిమాసందర్భవైదర్భికా
పల్లాపంబులు మామకీనసుకులస్వామింద్ర కీలాది రా
ణ్యలేకుండును మెచ్చ నొక్కకృతి నిర్మాణంబు గావింపుమా
మల్లీపుల్లనుమోలసన్నధుయురీమాధుర్యకౌదార్యతన్.

మ. అని హేమాంబరరత్న భూషణనుగంధాలంకృతుం జేసి స
ద్భునసారస్ఫుటవీటికాదు లాసగన్ గైకొంచు వాణీవధూ
వనజాతాంఘ్రిఘులద్భులన్నటఁ జిహ్వస్థానవాగ్దోస్తనీ
జనితానందమరందకందశఃదీ జంఘూలవేలాన్యుండై.

ట. అమృతకవివరుండును దదీయవంశావతారనిర్ణయవర్ణనానుపూర్వంబుగాఁ
దత్ప్రబంధబంధురానల్పకల్పనంబొనరించి తత్సమచితకృతికన్యాకరణంబునకు
నవకరణంబుగా నవకరణంబు నొక్కకరణంబు కృతఘ్నుండై యిఘ్నుంబు
చేసిన.....శ్రీ వేంకటరమణునకు.....దండప్రణామ పుష్పాంజలి
ప్రపూర్ణభర సమర్పణంబుగా సమర్పించెద.

ఇంత చెప్పినవాడు కశ్చిత్ప్రభుండనక యాప్రభుఁ డెవ్వఁడో వేర్కొనియుండిన

పక్షమునఁ గవికాలనిర్ణయమున కనుకూలపడియుండునేమో ! అయినను కవి తన శకుంతలాపరిణయమునందుఁ జేసిన యీ కవివర్ణనమునుబట్టి యితఁ డాధునికుడగుట స్పష్టమగుచున్నది—

మ. పరఁగఁ భారతకల్పనారతులు శబ్దస్ఫూర్తి సందింప ని
ర్భరవృత్తి బరవే శశోతఘను లాలంకారము ల్లూర్పఁ జూ
పరులై నట్టిపితామహాద్యులు నుతు ల్పాటింప నర్తించు నీ
సరసాంధ్రోక్తివధూటి కేసు నును స్సప్తూర్తి గావించెడన్.

ఈకవి నూలు నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును. ఇతఁడు శబ్దాలంకారములనిమిత్త మమితముగాఁ బాటుపడి గ్రంథమునందు వ్యాకరణదుష్టము లైన ప్రయోగముల ననేకములను జేసియున్నాఁడు. వసుచరిత్రములోని కల్పనలను బోలిన కల్పనల ననేకములఁజేసినను మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్వము శబ్దాలంకార భూయిష్ఠమయి హృద్యముగానున్నది. ఇతఁడు తాను గామచంద్రోపాఖ్యానమును నుఱియొక్కగ్రంథమును జేసినట్లు చెప్పుకొనెనుగాని యాగ్రంథము దొరకలేదు. ఈతని కవితాగీతిని జూపుటకయి శకుంతలాపరిణయములోని కొన్నిపద్యముల నిందుకాహరించుచున్నాను—

ఉ. సింగము లెన్న వీరలకు సిద్ధముగా మొలబంటి మత్తమా
తంగశిరస్తటంబులు పదంపడి తొమ్మలబంటి యంచు సా
రంగచయంబు లెల్ల సరాసరిగా నెదిరింపలేక మా
వ గదపున్యధూషణులవారికచూపులకున్ భయంపడున్.—ఆ. ౧.

ఉ. శ్రేణులుగట్టి మానిజనశీర్ష జటాచ్ఛట లుద్గమింప న
క్షీణవిరాగయోగములు చెందును బల్లవరాజకోటికిన్
సాణులకున్ సరాగగుణసారతరాంకురలబ్ధి గల్గు పూ
బోణులమేని వాసనలు పొత్తినమాత్రఁ దదాశ్రమంబునన్.—ఆ. ౨

ఉ. వారనిప్రేమ నేగి రెటు వారనిన్ విని మారునద్దలన్
వారువ మైనయక్కరికి వారు వనంబునకున్ ఫలంబు ల
వ్యారిగఁ దేరఁగాఁ జనిరి పారిఁ గనుంగొను గారవంబునన్
మీరరుదేరఁగాఁ దెలిసి మీఱరు పారిటవత్తు రింతకున్.—ఆ. ౩.



పోచిరాజు-వీరన్న.

ఈకవి తాను కృష్ణార్జునసంవాదము, పంచకావ్యములు, విభూతి మాహాత్మ్యము, మార్కండేయచరితము, మనువంశపురాణము, ముక్తదేవుకథ, ఆనందలహరి, సౌందర్యలహరి, సుభాషితము, అను గ్రంథములను రచించినట్లు భల్లాణచరిత్రమున నీక్రిందిపద్యములలో జెప్పుకొన్నాడు—

సీ. పదునాలు గగు నేట మొదటఁ గృష్ణార్జునసంవాదము ప్రబంధసరణియయ్యెఁ
బదునె నిదగు నేటఁ బంచకావ్యము లాంధ్రపద్యకావ్యములుగాఁ బరిధక్షిలె
నిరువచిరెందగు నేట విభూతిమాహాత్మ్యంబు ద్విపదకావ్యముగ నొప్పె
నిరువచియాటగు నేట మార్కండేయచరితంబు రచితమై సంఘటిలె
ముప్పదగు నేట మనువంశముఖ్యపురాణము ప్రకల్పితంబయి ప్రకటనయ్యె
ముప్పదాటగు నేట శ్రీముక్తదేవు కథ కథితమయ్యె నాచేతఁ గౌశలమున.

గీ. సంస్కృతంబై శంకరాచార్యవిరచి | తంబు లానందలహరి సౌందర్యలహరి
భర్తృహరికృతమైన సుభాషితమును | శతకములుగాఁగ మత్స్యకల్పితములయ్యె.
ఇందుఁ జేర్కొనఁబడినవానిలో నీపుస్తకముగాక మాకు మనువంశపురాణ మొక్కటి
మాత్రము లభించినది. భల్లాణచరిత్రమును గవి బందరుపురములో నుండినచిత్రకార
(ముచ్చి) కులస్థుడయిన దాము మొగ్గన్న కంకితముచేసెను. బందరుపురమును చిత్ర
కారకులమును వర్ణించినపద్యముల రెంటి నిందుఁ బొందుపఱచెదను.

సీ. శ్రీకంఠవై కంఠనేవావికుంఠ వందారువందిరము బందారుపురము
నిరతొత్సవై శ్వర్యనిక రాభిభూత బృందారకపురము బందారుపురము
సంతతాయాత యాచకజనవ్రాత మందారభాసురము బందారుపురము
సకలవర్ణాశమాచార సంపత్యమంతారతిభరము బందారుపురము
శిల్పినర్తక వర్తక చిత్రకార | నూత్రకారాదివివిధవిచిత్రకృత్య
దానధర్మపరప్రజోత్కరచకోర | కారవిందారికరము బృందారపురము.

ఉ. ఆలౌరి నుండె దాముకులజాధ్యులు మాక్తికసంప్రదాయులు
ద్వీపితకీర్తిలోలు రతిధిప్రియశీలురు శూలిపాదపూ
జాపరతంత్రమంత్రగుణకాలు లఘూటకీలు లర్హధ
ర్మోపకృతిస్వభావమతియుక్తులు చిత్రవిధానశక్తులుక.

మనువంశపురాణము బెజవాడ మల్లేశ్వరస్వామి కంకితము చేయఁబడినది. దీనికి
ఖండకపాలాఖ్యానమని నామాంతరము. కవినియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; తండ్రి వీర

భద్రుఁడు; తల్లి మూర్తిమాంబ; నివాసస్థలము కృష్ణామండలములోని కొలకలూరు.
ఇతఁడు కాండిన్యగోత్రుఁడు. ఇతఁడు నూలుసంవత్సరములక్రిందటివాఁడయి యుండ
వచ్చును. ఈతనికవనధోరణి యీక్రిందిపద్యములవలనఁ దెలిసికోవచ్చును—

భల్లాణచరిత్రము.

చ. కలువలసాంపు దాటె భుజగంబులు పుట్టల దూటెఁ దారకా
వళి రుచి జాటెఁ జక్కవలవంతలు దీటెఁ జకోరకవ్రజం
బులనుఖ మాటె దమ్ములకు మోదము లూనె నిశాకరద్యుతుల్
వెలవెలఁబాటెఁ దూర్పుదెస వెల్లడిగాఁ దెలవాటె నయ్యెడన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఇంటికిఁ దోడితెచ్చి యవనీశ్వరుఁ డవ్వటరూపుఁ డైనము
క్కంటిని బీతసంగతునిగా నొనరించి సపర్యసల్పి నే
జంటకు మాటుఁగాఁ దలఁచి జాజులు నించినసెజ్జఁ జేర్చి వా
ల్గంటినిజూచి పల్కెఁ గుతుకంబు మనంజునఁ దొంగలింపఁగన్.—ఆ. 3.

మనువంశపురాణము.

మ. ఖల! దుష్టాత్త! మనుప్రభూత! బుధధిక్కారంబుఁ గావించి తీ
వల నీయ్యయ మింతనుండి వసుధాధీశత్వః క్షుక్తమై
తిలఘాతవ్యవహారలక్షణముతో దీత్యముం బూని ని
ష్కళమై యుండెనుఁ గాత సర్వజనము ల్గర్హింప హౌస్యంబునన్.—ఆ. ౨.

కా. భూనాథోత్తమ! మేరెనీసురధనంబు ల్గోరఁగాఁగూడ దీ
ధేనూత్తంసము యజ్ఞకార్యమున కాదిద్రవ్యమాఁ గావునన్
దీనిం బట్టఁగ రాదు మీ రఖిలధాత్రీపాలకుల్ ధర్మని
ష్ఠానైపుణ్యులు మీ రెఱుంగనికథాసంఘం బిలం గల్గునే—ఆ. ౪.



అయ్యలరాజు-నారాయణకవి.



ఈకవి హంసనింశతికథల నయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమునుగా రచియిం
నెను. హంసనింశతియందు చెట్టమతమును రచియించినకవు లీపద్యమునఁ జేర్కొనఁ
డియున్నారు—

ఉ. అయ్యలరాజుఁ దిప్పసచివాగ్రణిఁ బర్వతరాజు రామభ
ద్రయ్యను భాస్కరాగ్రణిఁ బ్రధానవరుం డగుకొండధీరునిన్

జయ్యనఁ దిమ్మయ్యపభుని సత్కవిత్వారచనాధ్యులై నమా
యయ్యలగాజువంశజుల నానెకవీంద్రుల సమ్మతించెదన్.

౧౭౩౯వ సంవత్సరమునందుండిన కవులకు వేర్కొనియుండుటచేత నితఁ డాకాలము
నకుఁ దరువాత నుండినవాఁ డనుటస్పష్టము. ఇతఁ డిప్పటికి నూఱుసంవత్సరముల
క్రిందట ౧౮౦౦ వ సంవత్సరప్రాంతములయందుండియుండును. పైపద్యమునఁ
వేర్కొనఁబడిన యయ్యలరాజవంశజులయినకవులలోఁ బ్రథమరాజును గొండయ్యయుఁ
దిమ్మయ్యయుఁ జేసినగ్రంథము లేయో తెలియరావు. ఈకవిత్వక్రిడి నూరనార్యుఁడు;
తల్లి గొండమాంబు; గోత్రము కొండిన్యసగోత్రము. ఈతనికవిత్వములో లక్షణవిరు
ద్ధము లయిన ప్రయోగము లనేకములు గలవుగాని మొత్తముమీదఁ గవిత్వము ప్రౌఢ
మును రసవంత మయినదిగా నున్నది. ఈపుస్తకమునం దన్యదేశ్యము లనేకములు
వాడఁబడియున్నవి. ఈతఁ డాయాజాతులనాని వర్ణించవలసివచ్చినప్పుడు మిక్కిలి
కష్టపడి వానివారుచితము లయిన యుపకరణాదులనామముల నన్నిటిని సంగ్రహించి
వివరించియున్నాఁడు. ఈకథయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము

ఉ. మున్నులరావణాదులు సముద్ధతి సాధ్యులఁగోరి యేమిసా
భ్యోన్నతిఁ జెంది రట్లగుట న్వ జనావతు లన్యకాంతలన్
బన్నగఁ గోరరాదు కఠుఁబాతక ముంచుఁ దలంచి యింతిపై
నున్నమనంబు ద్రిక్కొని యధోచితపద్ధతి నుండె భూవరా.

ఆన్నట్లొకపురుషునికువన్ను నన్యకాంతనుండి విముఖముచేయుటయే యయినను,
పుస్తకమునిండ అంకుశోయి బొంకాడి తప్పించుకొన్న యుపాయములే వర్ణింపఁబడి
యుండుటచేత నిది దుర్నితీతోధకమును నీతిపరులకుఁ బ్రయోగ్యము కానదయి
యున్నది. ఈపుస్తకమునుండి కొన్ని పద్యము లిందునాహరింపఁబడుచున్నవి—

కా. పన్నీట న్నయనంబు లొత్తై దనువుం బాటీరపంకంబుతోఁ
జెన్నారం బద నిచ్చి నీటి నీగ వేసెఁ బాయెతు ల్నుట్టై జీవే
సొన్నాపట్టెరుమాలు గట్టై జలతార్చుటంచుడాల్తించువేల్
మిన్నాసన్నపుదుప్పటంబు దగహరిం గప్పె సాంపారగన్.—అ. ౧.

చా. కమటము కట్టసంచి యొరగల్గును గత్తెర నుత్తై చీరముల్
ధనునియు శ్రావణంబు మొలత్రానును బట్టెడ నీరుకారు శా
ణము పటకారు మూస బలునాణెపరీక్షలనుచ్చు వాదిగా
నమరగ భద్రకారకసమాహ్వయుఁ డొక్కరుఁ డుందునప్పురిన్.—అ. ౨,

కా. పున్నాగంబును గెల్వఁజాలు రుచితాఁభోజాస్య వేదీగుచున్
పున్నాగంబును నవ్వనోపు నెఱయన్ లోలాక్షియానంబులుం
బున్నాగంబును గేరిమిటి మెఱయుం బూఁబోడినూ గారుడార్
పున్నాగంబును మించు నాభిచెలువంబున్ సానెనర్లింపగన్.—ఆ. 3.

మ. చతురోపాయసమర్థుఁ డప్రతికళాచాతుర్యధుర్యుండు వి
క్రతుకార్యజ్ఞుఁడు రాజనీతిపదనక్షుం డింగితజ్ఞానుఁ డ
ద్భుతశక్తిత్రయపారగుండు గుణసంపూర్ణప్రభావుండు సుం
తతఘోషాదరణీయుఁ డొక్కరుఁ డమాత్యశ్రేష్ఠుఁ డుండుం బున్.—ఆ. 4.

వెణుతుర్ల-వడికవి.

ఇతఁడు శృంగారరసాలవాల మనుషేరుగల మూడాశ్వాసముల యలంకార
కాస్త్రమును రచియించెను. ఇతఁడు ప్రథమకాఖ బ్రాహ్మణుఁ డయినట్టును రామభక్తుఁ
డయినట్టును శృంగారరసాలవాల ములోని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చు
చున్నది—

ఉ. శ్రీరఘువీరభక్తి రససింధువిహారుఁడ శుక్లయాజుషా
చారుఁడ దేశికాంఘ్రిపరిచారుఁడ నే వెణుతుర్ల వంశవి
స్తాసుఁడ వడ్డినామ కవిసత్తముఁడన్ రఘువర్యుపేర శృం
గారరసాలవాల మను కాత్య మొనర్తు జగద్ధితంబుగన్.

ఈకవి కౌండిన్యసగోత్రుఁడు; వేంగనార్యపాత్రుఁడు; మంగళగిరిపుత్రుఁడు. ఈతని
కాలమేమో తెలియరా లేదు గాని కవిత్వము రసవంత మయినదిగాఁ గనుపట్టుచున్నది.
శృంగారరసాలవాల ములోని పద్యములరెంటి నిందుఁ జూపుచున్నాను—

ఉ. కుందనమున్ హాసింపఁగలఁమలి కోమలదేహవల్లివైఁ
గందళితంబు లయ్యె సితకాంతులు సంతత మమ్ముకుండు నిం
పొంద మనంబులోన నిడియున్న మనోభవుడఁడు నాతనిన్
గ్రందుగ నేయుపుష్పశరగాఢగుచు ల్పయిదోఁచెనో యనన్.—ఆ. ౧

ఉ. ఆసలు బాస లిచ్చి కపటాత్మ సఖు ల్పొదరిల్లు చేరఁగాఁ
దీనిన నందు నిందునుఖి తెల్లమిగా హరి లేమిఁజూచి వి
శ్వాసముతోడుత న్నరలివచ్చునెడన్ మరలింప దచ్చటన్
భానిలు చంచరీకములబాగు గమంగొను దృష్టిఁజెంపునన్.—ఆ. 3.

కొత్తలంక-మృత్యుంజయుఁడు.

ఈకవి బృహన్నారదీయము, ధరాత్తజాపరిణయము, నిరోష్ఠ్యనలచరిత్ర, అను పద్యకావ్యములను రచించెను. ఇతఁడు శివబ్రాహ్మణుఁడు. శివాలయములలో నర్చకులుగానుండెడి యీతెగబ్రాహ్మణుల నీప్రాంతములయందు శివలవాండ్రని వాడుదురు. ఈతని నివాసస్థలము గోదావరీమండలములో, గౌళికీతీరమందున్న కొమరగిరి గ్రామము. ఈకవి బోధాయననూత్రుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; విశ్వనాథశత్రుఁడు. ఈతఁ డించుమించుగా నూఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతని మునిమనఃమలిప్పటికిని గోడి యను గ్రామములో జీవించియున్నట్లు వినుచున్నాము. ఈతని కవిత్వము హృద్యమయి సలక్షణముగా నుండును. ఇతఁడు రచించిన పుస్తకములలో బృహన్నారదీయపురాణ మాతాశ్వాసముల గ్రంథము; ధరాత్తజాపరిణయము నాలుగాశ్వాసముల ద్వ్యర్థికావ్యము; నిరోష్ఠ్య నలచరిత్ర యైదాశ్వాసముల చిత్రకావ్యము. ఈకావ్యములలో ధరాత్తజాపరిణయమును కవి తన కాశ్రయఁడైన యల్లూరి యప్పలరా జనుక్షుత్రియుఁడు రచించిన టవతారికలో,

ఉ. ఎల్లజగంబులం గరుణ నేలెడువేలుపు నిందిరామనో

వల్లన నాశ్రయించి యనవద్యతదీయకృపావిభూతి భూ

వల్లభసత్సభావిబుధవర్ణ్యకవిత్వనిరూఢిఁ గన్న శ్రీ

యల్లూరి వంశసంభవుఁడ నప్పన్యతాలక నామధేయుఁడన్.

ఇత్యాదిపద్యములచేఁ జెప్పినను, ఆశ్వాసాంత గద్యమునఁ దనపేరే వేసికొనియున్నాఁడు. ఈప్రాంతములయందలి క్షత్రియులు సామాన్యముగాఁ దాము మాధవవర్తసంతతివారమని చెప్పుకొనునట్లే యీయల్లూరివారును మాధవవర్తసంతతివారే యయినట్లు ధరాత్తజాపరిణయమునందు వంశకర్తగా మాధవవర్త యిట్లు వర్ణింపఁబడెను—

ఉ. మాధవవర్త నాఁగ నొకమానవభర్త జనించి విస్ఫుర

ద్యోధనమగ్రుడై కనకదుర్గను శ్రీజయవాటికాపురీ

సాధవిహరిణిం గొలిచి చక్కఁగఁ దత్కరుణారసంబుచే

నీధర హేమవృష్టిఁ గురియించె నతిస్థిరకీర్తి మీఁగన్.

కవిగూర్చి వ్రాయఁదగిన విశేషము లంతగాఁ దెలియనందున, పూర్వోక్తగ్రంథముల నుండి కొన్నిపద్యముల నుదాహరించి విరమించుచున్నాము—

బృహత్సారదీయము.

- చ. హృదయమున నివేశక మొకయించుక లేనిదురాత్తునింటిసం
పదలు శరన్నదీజలముభంగి నశించు ననూయ యాత్మలోఁ
బొదలినవాసిసంపదలు పోడిమి డక్కును మారుతంబుతోఁ
గదియుతుషాఃలంబుక్రియఁ గంజభవాత్త జ యాలకింపవే — ఆ. ౨.
- ఉ. ధ్యానవిహీనుఁ డయ్యు ననయంబు జితేంద్రియవర్గుఁ డయ్యెనా
యానరుఁ డెన్నఁడు • జెడనియట్టిపదంబున నుండు నిశ్చల
ధ్యానమేతుఁ డింద్రియజయం బొకయించుక లేకయున్నఁ ద
ధ్యానము నిష్ఫలం బగు నతఁడును మూఢుఁ డనం బ్రవర్తిలున్. — ఆ. ౪.

ధరాత్మకాపరిణయము.

- ఉ. అనఘ వసిష్ఠమానిముఖు లవ్విబుధౌఘముఁ గూడి యమృత
వనిపిభుఁ బూర్ణభూతిభవు వర్ణితతేజునిఁ జూచు వేడుకం
జని విలసిల్లుతద్విఫలసంజనితప్రమదాన్వితాధికా
ననసుషుమం గనుంగొని మనంబున నుబ్బుచుఁ బల్కి రీగతిన్. — ఆ. ౨.
- ఉ. ఆగ్రహబుద్ధిచేత విషయంబు లశేషముగాజయించి తా
కాగ్నియబాహుశౌర్యగతి యాగఃహింసకుడై తనర్చు న
య్యుగ్రునిమీఁద కాతశర మొక్కటి వేయఁగ నమృతింశ్రమా
నిగ్రహభూతవైరిగణ నీదగు పట్టింకార్యసిద్ధికిన్. — ఆ. ౩.
- ఉ. అచ్చట నచ్చట న్వలయునచ్చలఁబచ్చలతోరణంబులన్
రచ్చల హెచ్చులై ననెలరాలయరంగులరంగుల న్నదా
లచ్చికి నాటప ట్టయినలచ్చనము ల్పడికించి చూచుచో
నొచ్చెను లేయచ్చెనువు నొందఁగఁజేసె బురంబువారికిన్. — ఆ. ౪.

నిరోష్ఠ్య నలచరిత్ర.

- ఉ. అల్లలితాంగి చంచలకటాక్షునికాతశరారి నేయఁగాఁ
గల్గి యొనఁగిత్తజునిగాసిఁ దలఁకితిఁ ద్రాసగీతి సం
ధిల్లఁగఁ గీరసంతతికి దీనత గాఁచితి రాకరాకతే
జల్లు తల్లపిలితిని జల్లునిగాలికి సంచరించితిన్. — ఆ. ౨.
- ఉ. చంచలరీతిగా నధికచంచలతం గనినట్టియిందీరా
చంచలనేత్ర నెల్లెడ నచంచలఁగా నెడఁదం దలంచి యా

చించినయర్థి రాజ నిరసించిననిర్గతకీర్తి కంత చి

తించిన నక్కటా తగిననిష్క్రుతి కల్గగనేరదేకదా.—ఆ. 3.

చ. అలిగినయత్తటిం గలఁక నందక సారదయానిరీక్ష చే

నలరఁగఁ జేసిన తటి నహంకృతిఁ జెందక ధాతిరీతి ని

శ్చలత నిజేశసన్నిధిని సంతతహర్షాశాంతచిత యై

చెలఁగెడికన్య ధన్యగతిచే నలరాజుడి సారసాననా.—ఆ. 4.

అంతర్వేది నృసింహస్వామి కంకితము చేతఁబడిన యీనిరోష్ఠ్యసలచరిత్రము కొన్ని వ్రాణప్రతులలో

“ఇది శ్రీమద్భవానీశ్వర శాశ్వత కృపాపాత్ర క్రొత్తలంక విశ్వశాధపండిత పుత్ర సకలసుకవి జనానుగ్రహసహాయ మృత్యుంజయనామధేయప్రణీతంబైన నలరాజచరిత్రము”

అను గద్యమునకు మాటుగా

“ఇది శ్రీమ దంతర్వేది లక్ష్మీనృసింహస్వామి చరణారవింధైక రుద్రరాజాన్వయా భరణ ధనంజయగోత్రపవిత్ర కూననృపాలపుత్ర నిరర్గళ కవితావిలాస సంతోషితాశేష విద్యత్కవిరాజ తిరుమలరాజ ప్రణీతంబైన నలరాజచరిత్రము”

అను గద్యము కానఁబడుచున్నది. మృత్యుంజయకవి యీగ్రంథముయొక్క కర్తృత్వమును ధన్వీకారకారణముచేత రుద్రరాజు తిరుమలరాజునం జా రోపించి యుండును.



తిరుమల బుక్కపట్టణపు-వేంకటాచార్యుఁడు.



ధరాత్తజాపరిణయ మనుపేర మృత్యుంజయకవి రచించిన ప్రబంధమువంటి దాని నే యీకవి “యచలాత్తజాపరిణయము” అను నామము గల మూఁడాశ్వాసముల ద్వ్యర్థిప్రబంధము నొకదానిని రచియించియున్నాఁడు ధరాత్తజాపరిణయమునకంటె నచలాత్తజాపరిణయము ప్రాధతరముగా నున్నది. ఈగ్రంథకర్త మిక్కిలి సమర్థుఁడు. ఇకఁ దాశ్వాసాంత గద్యమునందుఁ దన్నుఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

“ఇది సర్వతంత్ర స్వతంత్రసకల భాషావిశేష కవితాధురంధర ప్రతినవప్రబంధ పరమేశ్వర శ్లేషయమక చక్రవర్తిబిరుదాంక తిరుమల బుక్కపట్టణ శ్రీనివాస తాతాచార్యతనయ శ్రీమదణ్ణయాచార్య దీక్షితసుత పితృవ్య శ్రీనివాసాచార్య కృపాకటాక్షలబ్ధ సకలపాండిత్య తర్కాలంకార వాగీశ్వర బిరుదాంక వేంకటాచార్య ప్రణీతంబైన యచలాత్తజాపరిణయము.”

తృతీయ భాగము.

ఈపై మువకవిగామణి యేకాలపువాడో తెలియరాలేదుగాని ఎక్కిలి యాధునికుడు
కాడని తోచుచున్నది. అచలాత్తజా పరిణయములోని రెండుపద్యము లిందుక్రిందఁ
బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి—

ఉ. చల్లనివాడు పాదములచాయలఁ జేరిఁ నెల్లవారికిఁ

గొల్లలుగాఁగ నూర్తిఁలుఁ గొబ్బున హంసకంకణంబులున్

జల్లెడువాడు వాహినులసంఘటనం బ్రతికూలవర్తన

క్షుల్లకభూమిభృతుక్కులముఁ గ్రుంగఁగఁజేయునతండు మేదినిన్.—ఆ. ౧.

ఉ. రాజసుమారశేఖరుడు రమ్యత సంపయు స్వినోదమున్

రాజిల నార్యసంగతి యనంతసుఖాశ్రయ మంచు నెంచుచున్

దాఁ జరుదెంచె దాపసహితస్థితి నవ్వల నివ్వల న్వనీ

రాజుల నుత్తసిల్లుమృగరాజులు తన్గని విస్తయంపడన్.—ఆ. 3.



కట్టిక నేని-రామయకివి.



కువలయానందమని సాధారణముగా వాడఁబడెడి యలంకారశాస్త్రమును కువల
యానందప్రకాశ మనుపేరితోఁ దెలిసించిన యీకవి చెఱుకునూళ్ళగోత్రుఁడు ; నూర
నకును బుచ్చమకును బుత్రుఁడు. కవి తనది పద్మనాయకకుల మగుట యీక్రిందిపద్య
ముచే నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

శ్రీ. సకలజగజ్జనస్వర్గసోపానోర్తిగంగ యెచ్చట సీధుగతి జనించె

పతిశాపజాశ్చ తాపతితసతీశుద్ధభావకృద్రజ మెందుఁ బరిధవిల్లె

సనకాదినిఖిల సన్తునిమనఃప్రకరముల్తధుకరంబులమాడ్కి మలయు నెచట

బలిబంధనోక్షేపకలితాబ్జాండగోమలు కేసరాభ నెచ్చోటఁ గనియె

ఁట్టి నారాయణాంఘ్రిపద్మాంతరమునఁ బుట్టిఁ ట్టికులంబులఁబూర్ణమహిమ

నాయకత్వముఁ గనుటచే నవ్యగతిమఁ బ్రకట మయ్యెను పద్మనాయకకులంబు.

ఈకవిగాలమేదో యెక్కడనుండినవాడో తెలియరాలేదు. అతఁడు చూఱు నూటయే
బదియేండ్లక్రిందట నుండియుండవచ్చును.

శ్రీ. సరసుఁడకలంకవంశాబ్ధిచంద్రుఁడనఘుఁ డైనరంగార్యవర్యసాహాయ్యమునను

కువలయానందమిలను దెన్గునరచింపఁగడఁగితిని దుష్కరంబైనకార్యమునకు.

అను పద్యమునందుఁ గవి తా సీగ్రంథమును రంగార్యుని తోడ్పాటుచేత రచించినట్లు

చెల్వకొనియున్నాడు. కవిశ్వనైపుణి తెలియుటకయి కువలయానందప్రకాశము యొక్క మాడుపుట్టుముల నుండియు మాడుపద్యము లిందుకింద నుదాహరింపబడుచున్నవి—

చ. ఆబలలయందుఁ గాంచనమునందు భ్రమ నివిధి కల్గజేసె నా
యబలలయందుఁ గాంచనమునందును భ్రాంతి దొఱంగి నిష్ఠచే
బ్రబలివాడు మాడఁగ నరాకృతిఁ దాల్చిచెలంగుచున్నయ
న్నిబిడపరాక్రమక్రమవినిద్రుఁడు కేవలరుద్రుడే ధరణ్.—ఘ. ౧.

చ. ధనికులమోము గన్గొనవు దబ్బుట లాడవు వారిగర్వదు
ర్వినయవచస్తతు ల్వి నవు వేమఱు వారల డాయఁబోవుక్ర
న్ననఁనిసెచ్చి నూతనతృణంబుల నిద్దురరాఁగ నిద్దురం
గొనియెద వెందు నేమి వ్రతగోష్ఠి జల్పితో తెల్పు మేణమా—ఘ. ౨.

చ. ధృతిని మధువ్రతంబులు నిజేష్టమధుప్రపయైన పద్మసం
తతి ముఖ శింపఁజేసె వెసఁదా నితఁ డంచఁ దలంచి పంకజా
హింతతతబింబమాణ బలిమి నేర్చి వడిం గడునాక్రమించి యం
చితముగ మేన నంకమునుచేసె నిజం బిది యెన్ని భంగులన్—ఘ. 3.

కొండమడుగు-పురుషోత్తమకవి.

ఈకవి సానందగణేశ్వర మను మాదాశ్వాసములగ్రంథమును రచించెను. పుస్తకము దీబగుంట వీరేశ్వరస్వామి కంకితము చేయఁబడినను, కవి తనగ్రంథమును కుంజేటి బుచ్చయ్య యను కోమటియొక్క ప్రార్థనమీద రచియించి యందుఁ గోమట నీవిధముగా వర్ణించెను—

కా. సాలంకాయనమాని పూర్వమున భాస్వద్దివ్యతేజోధనుం
దాలీలాః ధివంశసంభవులలో నత్యుజ్జ్వలదారవా
గ్దాలు ర్సత్యధనుల్ కువేరసదృశుల్ సౌభాగ్యభాగ్యోదయల్
మే లి. పం. నినవైశ్యవర్ధనులు గాంభీర్యామితోదార్యులున్.

కవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు ; భారద్వాజగోత్రుఁడు ; గిరియప్పనందనుఁడు. కవి తన కయ్యలూరు మొదలయిన యగ్రహారము లుండినట్లు వ్రాసికొనియున్నాడు. ఈతని కాలము సరిగా తెలియదు నూలుసంవత్సరముల క్రిందటివాడయి యుండును. సానందగణేశ్వరములోని రెండుపద్యము లిందుదాహరింపబడుచున్నవి—

ఉ. ఇంటికి నేగుడచి తనయింటిని గాంచి ప్రపంచవృత్తి గ
కొంటకుఁ బొంచి రత్నరుచికుండలమండితగండ యైనవా
ల్గంటికి శంభుఁ డిచ్చినవరంబు కరం బనురక్తిఁ బెల్పి!క
న్గొంటి భయంబుఁ దక్కు- మిఁకఁ గోమలి కాముఁలీల నేలెదన్.—ఆ. ౧.

ఉ. మీనము లెఱ్ఱలం గడిమి మ్రింగుచు గాలములందు డిందు నెం
దేని పరాంగనారతికి దీక్షొనియే మిటు లైతి మింతె కా
దా నలినాయుతేక్షణలయబ్రళగుబ్బల గోరు లుంచఁగా
సోఁగ నల్లవా రినుపసూదుల గ్రుచ్చిరి మచ్చరంబునన్.—ఆ. 3.

నాగులూరి—శేషనారాధ్యుడు.

ఈకవి శ్రీపర్వతపురాణమునెడి యాతాశ్వాసములగ్రంథమును రచించెను.
ఈపుస్తకమునకు శ్రీశైలమాహాత్మ్యమని నామాంతరము గలదు. ఇతఁడు గ్రంథాదిని
తెలుఁగు నిట్లు పొగడియున్నాఁడు—

చ. జనని సమస్తభాషలను సంస్కృతభాష ధరాతలంబునన్
ఘటలితార్థగౌరవవికాసి తెలుఁ గభిరమ్య మంతకున్
గనుఁగొనఁ జూతబీజమునకంటెను గోమల పత్రపువ్వుతో
భవమృదుపల్లవాభినవబాలరసాలము సొంపు నింపదే.

ఆధునికుఁడే యయినను గవి యేకాలమునం దుండినవాఁడో సరిగా తెలియదు. ఇతఁడ
నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును. ఈతనికవిత్వము సర్వ
మయినది. శైలిని జూపుటకయి శ్రీపర్వతపురాణమునుండి రెండుపద్యముల నిందుచ
హరించుచున్నాను—

ఉ. శ్రీనగకంధరంబున వసించి చరించుఫలబృందముల్
భూమతభోగమోక్షములఁ బొందఁగఁజూచి నిలింపసంఘముల్
శ్రీనిలయాభిరామ మగుశ్రీగిరిమీదఁ జరింతు టిట్లయ
మ్మానితనాక సౌఖ్యమహిమంబుల నెల్లఁ దృణీకరింపుచున్.—ఆ. 3.

కా. పాటింపందగు ముజ్జగంబులఁ బురప్రత్యర్థిజూటాటవీ
కోటికోటరపావనామరధునీఘూర్ణోత్తరంగావళీ
వ్యాటికామతవేణికానికరసమృద్ధుణ్యతోయచ్చటా
చాటుత్సంబు వహించుశ్రీనగముపైఁ జంచజ్వలశ్రేణికల్.—ఆ. ౯.

వీణెము-లక్ష్మీవతి.

ఇతఁడభిమన్యు పరిణయమునెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు సృష్టికరణవంశజాతుఁడు. వీణెము కృష్ణరాజునకును రంగమాంబకును జనియించినవాఁడు. ఇతఁడభిమన్యుపరిణయములోఁ దన్నఁగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనుచున్నాఁడు—

ఉ. మాగధవంశసంభవుడ మానితవీణెకులావతంసుడన్

భోగవిదౌజః డాగ్యజనపూజిత వేంకటకృష్ణరాజుకన్

బాగుగ రంగమాంబకును నారసపుత్రుడ లక్ష్మణాఖ్యుడన్

శ్రీగలుగన్ రచించెదను నే నభిమన్యుచక్ర వేడుకన్.

ఇతఁడెప్పుడెక్కడనున్నవాడో తెలియరాలేదు. దాదాపుగా నితఁడు నూఱు సంవత్సరముల క్రిందటివాడయి యుండును. ఈతనికవిత్వ మంత మంచిది కాదు. ఇందు ఛందోవ్యాకరణవోషము లనేకములు కానబడుచున్నవి. అభిమన్యుపరిణయములోని రెండుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. పన్నినవీరయోధులను బాహుబలంబున నగ్గుసేయు సం

పన్నుడ వార్యసత్కుడవు పాండవపౌత్రుడ నైననిన్ననున్

జిన్నెల శుభ్యలు స్వరులుఁ జెన్నగఁ గూర్చు నేరనట్టియీ

కన్నియ లెట్లు నీమనసుకాంక్ష కరంగఁగఁ జేయువారలో —ఆ. ౧

ఉ. నారదమానిమాట మది నమ్మితి నేడది కానిచందమై

దూరము నాట కానబడెఁ దూర్యవాదులఁ జుట్టపక్కముల్

వారును వీ రెదుర్కొనుచు వచ్చట కియ్యనివేశ పోవుచు

న్నారిన విఘ్నము ల్గలవె నన్నిట దైవము మోసపుచ్చునే. —ఆ. ౪.

వేమనారాధ్యుల-సంగమేశ్వరారాధ్యుడు.

కైపుడయిన యీకవి యహల్యాసంక్రందనవిలాసమనెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. ఒక యెత్తుగీతములో

గీ. అట్టిసాహసవిక్రమార్కాంకుడైనవానిరెడ్డ్యస్వయాంభోధివరః ధుంకు

చంద్రమాళిక్యమాపాలజనవిభుండుకొలువదీర మహోత్సవాకుంతగఃమ.

అని కవి వాసిరెడ్డి చంద్రమాళి పురువు తన్నుఁ బిలిపించి వేడఁగా తా నహల్యాసంక్రం

దనవిలాసము నారాజుమూర్తి కంకితము చేసికట్లు చెప్పెను. ఈవాసిరెడ్డిచండ్రమూర్తి కృష్ణామండలములోని యమరావతీపురమును బరిపాలించిన కన్యవంశజుడు. ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుడయిన వాసిరెడ్డి వే.కటాద్రినాయని సోదరపుత్రుడు. ఈకవి కవిత్వము ప్రౌఢమయినది కాని యిందు న్యాకరణదుష్టములైన ప్రయోగము లనేకములు కానఁ బడుచున్నవి. ఈగ్రంథము నూనిసంవత్సరములక్రిందట రచియింపఁ బడినది.

అహల్యాసంక్రందనవిలాసమునుండి రెండుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

మ. పరకాంతారతిదోష మంచు మన సంభావింపఁడో యన్య లె
వ్యరు గన్నం దను నిందసేతు రనుభావం బెంతయుం బూనఁడో
నరుఁ డొక్కింత యెఱింగెనేని సిలుగు ల్వాటిల్లునం చెన్నఁడో
పరమామోహమెకాని యింద్రునకుఁ బాపభ్రాంతి లే దేమియున్.—ఆ. 3.

చ. సరిసరి! నిన్ను వంటి నెఱజాణలు పుట్టరే? వార లెల్ల నీ
కరణిఁ దలంతురే? చింతకార్యము లిచ్చటఁ జెల్లునే? యయో
పరమపతివ్ర తైశమునిభామిఁతో నెకసక్కె మేమి? నీ
గతియు గానవచ్చె నిది క దఁగో విసగో బుధాగ్రణుల్.—ఆ. ౪.

ములపాక-బుచ్చన్న శాస్త్రి

—*—

ఈకవి వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యమును పద్యకావ్యమును రచియించెను. ఇతఁడు కోనసీమ ద్రావిడబ్రాహ్మణుడు. ఈబ్రాహ్మణులనే యారామద్రావిడు లనియ, పేరూరి యఱవ లనియ, వాడుదురు. వీరు మొట్టమొదట నఱవవారే యయినను జీర కాలము క్రిందటనే యాయాంగ్రదేశమునకు వచ్చి తోట దొడ్లను సంపాదించి యిచ్చటనే నిలిచిపోయినవారగుటచే నఱవభాషను మఱచిపోయి యింనుమించుగాఁ దెలుగు భాషనే స్వభాషనుగాఁ జేసికొనియున్నాను. వీరు తెలుగున గ్రంథరచన చేయుటయే యీవిషయమును దెలుపుచున్నది. ఈకవి కోదండరాముని పుత్రుడు; భార్గవ గోత్రుడు; గుడ్లూరియం దుండినవాడు. ఇతఁడు తనపూర్వులను గూర్చియు, తన్నుఁ గూర్చియు, వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యమునం దిట్లు చెప్పియున్నాడు—

సీ. అనుపమకోనసీమాభిదాన ద్రావిడాన్వయంబునను నిఖ్యాతిమీఱ
ములపాకవా రనుముఖ్యాన్వవాయులు కాశ్యప భార్గవ కాళి కాత్రి
గోత్రజు ల్గల రందు గురుశరభార్గవగోత్ర సంజాతుడై కొమరుమీఠి
వైకటపతి నాని కుంకువమీఠి వెంకాంబికయందు నుబ్బాభిధాన

విబుధవరుఁ డుచ్చవించె నవ్వీచులమనికి । బుచ్చమాంబికయందు సఁపూర్ణచంద్ర
మండలమురీతి సత్కఁగామండనుండు । ౬హి జనించెను గోదండరామవిభుఁడు.

* * * * *

సీ. మట్లమఱోద్భవత్పాపాలపాలిత గుఁడ్లూరిపురి నుండు గురుయశుండ
సాంధ్రగీర్వాణభాషాప్రభాషకఃత్వాభి నిర్మాణమహత్వవిదఁడఁ
గాశికాపశ్యేశకరుణాకటాక్షాభిభాషితబహుశ్రవబంధచయుఁడఁ
హితనాటకాంతసాహిత్యనిత్యాభ్యస్తసకలపురాణార్థసారవిదఁడఁ
సాంద్రములపాక విద్యత్కవీంద్రవంశ । వార్ధిచంద్రుండ సర్వసర్వంసహభి
విశ్రుత కుకవికులగోత్రపితృలపక్ష । కాతపక్షయైన బుచ్చనకాస్త్రికవిని.

ఇతనికాలము తెలియదు. ఇతఁడు నూలుసంవత్సరముల పయివాఁడయ్యుండును. వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యమునుండి మఱి రెండుపద్యముల నిందుదాహరింపచున్నాఁడు—

ఉ. సంగతిమీఱ మీచరణసారస మండు జనించినట్టి యా
గంగకు దక్షిణంబున నగాధతరం బగుదక్షిణాబ్ధికిఁ
రంగగు నుత్తరంపుదెస రాజిలుపూర్వసముద్రపశ్చిమా
శం గన నొక్క రా వమరు సారథిగోన్నతదండకాటఁక. — అ. ౧.

చ. గిరిజయు నీవు నెల్లప్పుడుఁ గిన్నర పన్నగ సిద్ధ సాధ్య భూ
మర నరసంఘము ల్లాలువ సొంపు దలిర్పఁగఁ జేరి యీసరో
వరతటసీచునుండుఁ డభివర్ణన కెక్కు భవత్సమాఖ్య ని
గ్గియు సరోవరంబు ననఁ గేవలమోదముతో హరుం డనుక. — అ. ౧.

—

పాలవేకరికదిరీపతి.

—

ఈకవి శుకసప్తతియను కావ్యమును రచియించెను. ఈతని కవిత్వము హృద్య
ముగానే యున్నది కాని పుస్తకమంతయు దొరకలేదు. దొరికిన శిండాశ్వాసములను
బట్టి చూడఁగా నితఁడు ప్రాధికవి యగుటకు సందేహ మగపడదు. “ఇది శ్రీమ
త్కదిరీ నృసింహ కరుణాకటాక్ష వీక్షణ సమాగత కవితాధార పాలవేకరికుల కలశా
భోనిధి సుభాకర తాడిగోళ్ళ కరియమాణిక్య నృసహాయ్యక్షపాత్ర పవిత్రచరిత్ర కదిరి
ధరా మహాలాఖండ పుత్ర విద్యత్కవిరక్షానుసంధాయక కదిరీపతినాయక ప్రణీతం
లైన” ఇత్యాది గద్యమునుబట్టి చూడఁగా కవి నాయకకులఁడయినట్లును, కరియ

మాణిక్యస్వపపాత్రుఁ డయినట్టును కదిలిరాజశ్రుతుఁ డయినట్టును దెలియవచ్చుచున్నది. కవి నెల్లూరిమండలములోనివాఁడ. ఇతఁడు తనగ్రంథమును శ్రీరామాంకితము చేసెను. ఈతనికాల మేదో తెలియరాలేదు గాని యితఁ డాధునికుఁ డగుటకు సందేహములేదు. శుకసప్తతినుండి రెండుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

చ. అలజయకేతనుండు రుచిగాంగతిరస్కృతమీసకేతనుం

డెలమి మదిం దలిర్ప దయ నేలికయు॥ దలిదండ్రు లయ్యెడన్

దలఁచినకార్యభాగ ముచితజ్ఞులచే విని నీతికార్యవ

ర్తు లగునియోగిశుంగవులతోడ రహస్య మొనర్చి యిట్లనున్.—ఆ. ౧.

మ. అక్కట దోసతోట యిదియెడఁ దదీయఫలంబు లమ్మి యీ

దొక్కయు సాకఁ గోరితిఁ గడు న్నడురేయిని వచ్చి యెవ్వరో

మక్కువలేక నాకడుపుమంటయుఁ బుచ్చుకొనంగఁ బూని యీ

చక్కరవంటిపండ్లు తినసాగిరటంచుఁ గృశించు నెంతయున్.

మాధవమంత్రీ.

ఇతఁడు భగవద్గీతలను నాలుగశ్వాసముల సద్యకావ్యమునుగా రచియించెను. ఇతఁడు గోదావరీమండలములోని నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. గిరిమనమంత్రీ పుత్రుఁడు; కిడాంబి వేంకటాచార్యుల శిష్యుఁడు. ఈతని గ్రంథమునందు లక్షణవిరుద్ధములైన ప్రయోగము లనేకములు గానఁబడుచున్నవి. అయిన నితఁడు తనగ్రంథమునందు డక్టోర్ల పండితవిరచితమయిన భగవద్గీతలలోకంటె వృత్తముల శధికముగా వేసియున్నాఁడు. ఇతఁడు తనకృతిని భద్రాద్రిరాముని కంకితము చేసెను. ఈతని పుస్తకమునుండి రెండు మూడు పద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

మ. ధరఁ బా లియ్యక లోభకాంక్షయుతుఁ డై ధాత్రీశుల నిత్రులన్

గురురా జీక్రితఁ జంపఁగాఁ దలఁచి తాఁ గ్రూగాత్తుఁడై యున్నచోఁ

బారిగొన్నన్ దురితంబు చెందు విను మీపా త్తొల్ల నాకేల య

స్థిర మీకాయను దీనికి కులజులం ద్రెల్కింపఁగాఁ బాడియే?—ఆ. ౧.

కా. విద్యన్ముఖ్యుఁడు కర్తృపుంజయులు తా యధ్యక్ష మార్గంబుచే

మద్యాక్యంబులరీతి సల్పుచును నాత్మం గాంచి యవ్వేళలన్

హృద్వాసంబున మోహ ముప్పతిల వర్తిండు న్నమత్వాదిరా

గదేంపంబులు లేక యోగి సమతన్ గంభీరుఁడై ఘటనా.—ఆ. ౨.

చ. పరులు నుతింపఁ జాలు నని పల్కఁజుఁ జిత్తులం దలంచి ను
 స్థిర మగుబుద్ధి లేక ఫలసిద్ధి గాంతు యొక్క దంభులై
 యిరవగుఁటిజ్ఞానమున కంతోఁదిరోధము చేయుఁటియా
 నరు లొనరించు యజ్ఞము ఘనంబుగ రాజసయాజ్ఞ మర్జునా.—ఆ. ౪.



గోపాలుని-సింగయఁ.

ఈకవి భారవికృతమైన కిరాతార్జునీయ మను సంస్కృతకావ్యమును నయి
 దాశ్వాసముల గ్రంథముగాఁ దెలిసిం చెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; మాద్వల్య
 గోత్రుఁడు; భాస్కరామాత్యపౌత్రుఁడు; వీరనమంత్రి పుత్రుఁడు. ఈకవి కర్నూల
 మండలములోనివాఁడు. ఇతఁడు తనగ్రంథమును శ్రీమదహోబల లక్ష్మీనృసింహస్వామి
 కంకితము చేసెను. ఈకవిపుత్రుఁ డెనుబరిసంవత్సరములక్రిందట జీవించియుండెను
 కాబట్టి కవి నూఱుసంవత్సరములక్రిందటివాఁడు. ఈతని కవిత్వము రసవంతమయి
 సలక్షణ మయినదిగా నున్నది. కిరాతార్జునీయ కావ్యములోని కొన్ని పద్యముల నిందు
 బొందుపఱచుచున్నాను—

చ. కొలిచిభృత్యకోటి ననుకూలత నొప్పెను మిత్రులట్ల మి
 త్రుల మఱి బంధువర్గములతో సరిగాఁ గను బంధుజాలముక
 వెలయుఁ గృతాధిపత్యమున విశ్రుతమాతమఁబోలె నాదరం
 బలరఁగఁ దన్తయుం డగుచు నారయు లెస్సగ సంతతంబునక.—ఆ. ౧.

ఉ. భానుకరప్రసారపరభాగతలస్ఫురదింద్రదీపసం
 తానవిరాజమానరజతస్ఫటికాంచితకుడ్యదీధితుల్
 మానుగ నెంచిమాడ దినమధ్యమునందును గొను దీభమక
 ధూనుత మాటిమాటికిని బుట్టఁగఁ జేసెడుఁ జూడు విగ్గిక —ఆ. ౨.

ఉ. కొప్పులు వీడఁగా నడిచిగొజ్జఁగిదండలు జాఱఁగొట్టియుక
 గప్పురగందము ల్చెదరఁగా వెసఁ దాడియుఁ బెక్కు నేరముల్
 తప్పక యిగ్గతి న్సలిపి తత్సతు లందలిభీతిచేబలెక
 దెప్పర మైకంబమునఁ దేలుచునుండెను వీచు లత్తటిక.—ఆ. 3,

దు. అటులైన న్నటిరేమియన్న వినుమి యారాజు నీప్రాణసం
 కట నూ వేళను వచ్చి నూకరముఁ దా ఖండించి తక్షించె ని

న్నటుగానం బరమాత్మఁ డంచు మదిలో హర్షించి వైరింప కొ
క్కిటియైయుండు కృతజ్ఞ తానలయు లాగా ధర న్నజ్జనల్.—అ. ౪.
మ. జయవాచఁ బ్రీడనాడుచుం బఱచునానైశ్యంబులఁ జూచిన్
దయపుట్టె న్నదిలోన నర్జునునకుం దర్కింప నట్లకదా
భయులై చిక్కిననీచశత్రుల దయం బాంటించి రక్షించిన్
నయముం గీర్తి మహత్తులొనరుల కెన్నఁ గావె యుద్ధంబులన్. అ. ౫

గూళికల్లు-వేంకటరమణకవి.

ఇతఁడు కనకరంజితశిఖామణిపరిణయ మనుశ్రీమార్కండేయగూర్చిన యా తోక్యము
ములపద్యకావ్యమును రచించెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; వేంకటాచార్యు
నకును రంగమాంబకును కుమారుఁడు. ఇతఁడు హరివంశమునుగూడఁ దెలిసెంచినట్లు
కవినిగూర్చి వేంకటేశ్వరుఁ డనిన ట్లున్నకనకరంజితశిఖామణిపరిణయములోని యీ
క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

సీ. నీయిచ్చజైవంబ నినుబ్రోచుచుండెడు శ్రీవేంకటేశుండ నీ వెఱుంగు
మోవత్స యిపుడు నీభావంబు తెలిసి వచ్చితి గూళికల్లుఁగ శేఖరుడవు
వేంకటాచార్యుడై వెలయుమంత్రికి జిక్కలేటివంశజయోగధూటి రంగ
మాంబకు జనియించి మాపేరుగొన్న వేంకటరమణుడవు నల్కరివి మాకు
మునుపు హరివంశ మంతయుఁ దెనుఁగు చేసి
యంకిత మొనర్చితివి విక్రమార్కచరిత
మీకఁ బ్రబంధ మొనర్చి మాకియ్య సిరులు
కుభియే లాసఁగెదనని పల్కి నుచుఖుఁ డగుచు.

ఈవేంకటరమణకవి నూనుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతనికివిత్వము
రసవంత మయినదే. కనకరంజితశిఖామణిపరిణయములోని రెండుపద్యముల నిం దు
దాహరించుచున్నాను—

ఉ. అంత నితాంతమామకతపోగ్ని దహింపఁ బురంబులో మహీ
కాంతుఁడు మిత్రబాంధవనికాయముతోఁ బడిదగ్గుఁ డైన ని
ట్లెంతయు ఘోరకాననము వృద్ధి వహించె మదీయజీవముల్
చింతిలి మస్తకాంతరముఁ జెందుట నేదరి గాన కుండెనన్.—అ. ౬.

చ. తెలిపినవారు రంజిలుచు దేవర దేవరకు స్వరంబు ని
 ర్తలమతి నిచ్చెఁ గావునఁ గుమారుని మారునివంటివాని న
 ర్తిలి గలవాని సర్వజనమిత్రుని మిత్రునిమాడ్కి సత్ప్రతా
 పలసితుఁ గాంచి యొప్పుము శుభంబుల భంబుల తేనిచాడ్పునకె. — అ. ౫.

కృష్ణ కవి.

ఇతఁడు శకుంతలాపరిణయ మనెడి మూడాశ్వాసములప్రబంధమును రచించెను. ఈకవి మైత్రేయసగోత్రుఁడు; నారసింహగురునిశ్రుతుఁడు. కవి తనయింటిపేరేదో తా నేతెగ బ్రాహ్మణుడో చెప్పుకోలేదుగాని శకుంతలాపరిణయ ప్రథమాశ్వాసములోని యీక్రిందిపద్యములనుబట్టి మాడఁగా నితఁడు వైష్ణవుఁ డైనట్లు హింపఁ దగియున్నది —

మ. నను రామానుజపాదపద్మ యుగళీరచ్యావ్యయధ్యానపా

దఃకృద్భాగవతావతంసపదసేవాసక్తచిత్తుక్ మరు

త్తనయారాధఃచారులబ్ధ కవితాధారున్ సదారూఢభా

వన నాస్థానకఃక నిజాశ్రితుని బిల్వంబంచి పల్కెం గృపక.

క. పాత్రుడవై మైత్రేయసః గోత్రుడవై నారసింహగురువచ్యునకుక

బుత్రుడవై వెలయుదు వీ! ధాత్రిక మాపనుపు సేయఁదగుఁ గృష్ణకవీ.

ఈగ్రంథము చిటుమామిళ్ళ పాపయ్య యను కమ్మనాయని ప్రేరణమువలన రచియింపఁ బడినది. కవి నూచుసంవత్సరములక్రిందఁజేరివాడు. ఈగ్రంథము పిల్లవసుచరిత్ర మని దాక్షిణాత్యులు కొందఁ టనుచున్నానుగాని యీప్రాంతములయందు దీని కట్టిపసిద్ధి లేదు. అబ్బనామాత్య విరచితమైనకవిరాజమనోరంజమున, సూరకవి ప్రణీత మైన కవిజనరంజనమును, పిల్లవసుచరిత్ర మని యిచ్చటివారు చెప్పుదురు. ఈగ్రంథకవిత్వము శ్లాఘ్య మైనదే యైనను, పిల్లవసుచరిత్రమని చెప్పఁదగినంత శ్రేష్ఠముగాలేదు. ఈకవి యనేకపద్యములను వసుచరిత్రాద్రిప్రంధములను జూచి వానిలోని పద్యములవలె రచియించి యున్నాడు. ఇందుకు నిదగ్ధనముగా వసుచరిత్రములోనిపద్యము నొక దానిని శకుంతలాపరిణయములోనిపద్యము నొకదానిని చూపుచున్నాను —

ఉ. కొండఁట ఎల్లు వేదలతకుండలిరాజఁట నారి య మ్మనం

తుండటఁ బైటిపల్లియలఁ దున్తినవారడఁట యొందుకెందు భ

ర్గుం డిది నిందుపారువమెకో యని గెల్వవె ముజ్జగంబు లు

ద్దండత నొక్కతుంటవిలు దాలిచి యంటినఁ గండకూళలకె. — వసుచ.

ఉ. తుంటుట కార్చుకంబు కరదొట్టినతేంటుట వింటినారి చే
నంటినవాడుతూపు లటు యప్పులపాలటు కేతనంబు వా
గంటిపులుంగు గుఱ్ఱమటు కాయము లేదటు నీకు లోకముల్
కొంటెతనంబున నెలిచికో లిని యచ్చెరియంబు మన్నధా.—శకుంత

ఇంద్రప్రశస్తంబులగు ప్రయోగంబులును గొన్ని కానఁబడుచున్నవి.

క. ఆ ఘటమునకు ధాత్రీ | లేఖర్షభుఁ డనుమతింప లేలెం డనుచున్

శ్లాఘించుచుఁ బడవాభుల | లాఖవమునఁ బనిచి రగ్గలంబుగ వారల్.

ఇందు శ్లాఘించు 'లాఖవము' అనుపదము లప్రయోగము లైనను గావలెను, ఖిలుల
కొండొంటికిఁ గూర్చినయప్రశస్తపాసము లైనను గావలెను. ఈపుస్తకములోని మంచి
భాగము లనేకములు కాళిదాసుని యభిజ్ఞాన శాకుంతలనాటకమునుండి తెనిగింపఁబడి
నవి. అభిజ్ఞాన శాకుంతలములోని మనోహరములైన నాలుగుశ్లోకములలో రెంటిని గవి
యీక్రిందిరీతిని దెనిగించియున్నాఁడు—

చ. కనుఁగవ బాష్పపురములు గ్రమ్మెడు గద్గదభిన్నమై యెలుం
గనువున రాదునూ హృదయ మాకుల మయ్యెడు మేనుమాన్పడుం
దెనిచినవాని కింతవగఁ బిమ్మటిఁ గ్రమ్మెడుఁ గన్నవారలుం
దనయను బంపలేక పరితాపభరంబున నెట్లు సైతుగో.

మ. గురుశుశ్రూషలు సేయుమీ సవతులన్గూర్చి నివిలోకింపుమీ
పరివారములఁ బ్రోవుమీ సిరుల గర్వస్ఫూర్తిఁ గైకొకుమీ
పురుషుం దూఱకుమీ సతుల్ నడచు నేర్పు ల్నీకు సూచించితిన్
దరుణీ లోకమెల్ల చీకొనవె మారల్ల మదీయోక్తులన్.

ఇట్లున్న నా మొత్తముమీదఁ గవిత్వము ప్రాథమనియే చెప్పవచ్చును. కవిత్వప్రాధిమ్య
తెలియుట కయి శకుంతలాపరిణయములోని రెండుపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడు
చున్నవి—

ఉ. మోవ మొగ్గెఁ బుచ్చుడుల మ్రుగ్గులపై నొఱపై మొగ్గులన్
గేదగి పూలపెక్కెములఁ గెందలిరాకుల తోరణంబులన్
ప్రబోది వహించునకృపలపుంజములన్ శుకకోకిలాభిన
న్నాదములన్ నికుంజభవనంబుల నీలనృపాలనూతికిన్.—ఆ. ౧.

శా. పారుష్యంబులు పల్క నేల నృపతీ పన్నీరకర్పూరక
ర్పూరస్ఫూరపటీరసౌరభపయః పూరంబె జంద్రాతపం

బారామానిలసేవనంబు మును మీ రశ్రాంతముం గాంతురొ
హేరాశంబుగఁ బుత్రగృతవిశనం బెల్లండునో చూడుఁడీ.—ఆ. 3.

వల్లూకి-సరసింహకవి.

ఇతఁడు నాగ్నచిత్తీపరిణయ మును ముదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియిం
చెను. ఈకవి గూఢస్తంబనూత్తుఁడు; కౌండిన్యగోత్తుఁడు; హనుమత్కవిశ్రుఁడు;
అనువేల నియోగికులపవిత్రుఁడు. ఇతఁడు నూతనపంచత్సరములక్రిందటివాఁడని తోచు
చున్నది. ఈతనికవిత్వము రసికజన హృదయాహ్లాదకరముగా నున్నది. కవితాపటిమ
తెలియుటకై నాగ్నచిత్తీపరిణయములోని మామపద్యములనెత్తి చూపుచున్నాను—

చ. తనయ్యరియుద్ధుపల్కు చెవిఁ దార్కొన సంతసమందుచున్నత
జ్జకునిరీతి మామకవచక్రిపకరంబు వినంగఁగోరి మీ
రెసనివేక్క నిట్లు నెల విచ్చుట నాయుడఁగూర్చిగాదె మీ
పల్లవ విన్నవిచెగను బద్ధధళాక్షుగుభ్రహస. గమల్.—ఆ. ౧.

ఉ. వందుర నేల యిట్లు మగువా తగనా నగువా జూడ కీ
యందఱిగోఁ జెప్పవుగదా పగదాయగదా యటంచు నక్ష
గందు రటంచు నిట్లు యగుగన్ నుదుగం దొడఁగందలంచి నీ
కందువ లొక మామ కొఱగాదటగా తెఱగాను నెచ్చెలీ.—ఆ. ౨.

ఉ. కోసలుఁ డాత్త నే నృపులకున్ వృషభంబులఁ బట్టరామికిన్
గాసిలి వీరి బట్టుకొని కట్టివహికిఁ గన్య నిత్తు నే
బాస యొవర్చినాడ నని పల్కితి నిడికిటఁ జప్పి తేని పెన్
దోసకు వచ్చు నీకొమరెతో జతకూర్పగ నెవ్వఁ డబ్బనో.—ఆ. 3.

గొంతేటి-సూరన్న

ఇతఁడు కృష్ణాస్యదయ మనెడి యైదాశ్వాసములపద్యకావ్యమును రచించెను.
ఈకవి తమ్మగూర్చి కృతిపతి యైనబొల్లారెగడ కామమరితి పరికిట్లుగా గ్రంథాది
యం దీపద్యమును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడు—

మ. ననుఁ గొంతేటిలసత్కుఁ డున్ జిలివ్వియింక దాన్లు పీడ్చిచి నూ
రన నీ వక్కజ మ్మెసత్తుచిని యార్యశ్రేణు ల్గింప భ

శ్రీని గృహభ్యుదయ ప్రబంధము జగదేంద్రుని మేయంబుగా
నొనరం జెప్పుము మెప్పు లాస్పతిల సవ్యోగానురాగంబునన్.

ఈకవి నియోగి బ్రాహ్మణుడు ; భారద్వాజగోత్రుడు ; కామయామాత్యపాత్రుడు ;
కాశీరాజపుత్రుడు. ఈతనికి విత్వ మంత శ్రేష్ఠ మయినదని చెప్పదగినది కాదు. ఇతడు
నూలుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాడు. కృష్ణాభ్యుదయములోని కందుపద్యము
లిం దుదాహరింపబడుచున్నది:—

ఉ. దేవకిగర్భగోళమున దేవశరణ్యుఁ డగణ్యపుణ్యసం
భావితభద్రమూర్తి యగుపంకజనాభుఁడు భవ్యలాభుడై
శ్రీవెలయం బ్రక్షిప్తత వసించె జగజ్జరక్షణక్షమన్
భావభవాబ్జభూప్రభవభావుకుఁ డయ్యును ధీవికాసతన్.—ఆ. ౨.

చ. పదముల వ్రాలి బాలకునిపై దయసేయుము తప్పు చేసితిన్
సవములచిత్స్వరూప యద సత్తమ యుత్తమ మైనీకథా
భ్యుదయము గోరి నీను పదలక్ష్యము ల్గవచ్చినాడ నా
కొదవలు దీర్చ దేవతలయన్ ని గూర్ప దవర్ప నీవెకా.—ఆ. ౪.

జేతపూడి-కృష్ణయ్య.

ఈకవి జా. కీరాఘవ మను నయిదాశ్వాసములప్రబంధమును రచించి దానిని
కన్య పభు వయిన యడపానారప్ప కంకితము చేసెను. ఈపుస్తకమునుగాక కవి యల
మేయమంగావివాహము, పండితమనోభిరామము, అనుగ్రహములను రచించిన ట్లవతా
రికలలో యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది:—

సీ. మఱి శ్రీమదలమేలుమంగావినాహంబు శ్రీనిగన్నానుకాస్పితము చేసె
రహిఁ బండితమనోభిరామశృంగారకావ్యము ధవళాద్రిరాయఁకి నొసఁగె
బహుకల్పనానల్పబంధుకో క్తులతోడ రచియించె జానకీరాఘవంబు
బ్రాహ్మప్రాసాదపంచాక్షరీమంత్రజపపఠాధీనరసజ్ఞుఁ డితఁడు
హరికథలె కావ్యములుచే సెనాంధ్రభాష! యందుమద్భక్తుఁడైతనిచెన్నొందుకావ్య
రత్న మైట్టిజానకీరాఘవంబు । శ్రీకరం బగు నారథాత్రీతలేంద్ర.

ఈకవి శ్రీవత్సగోత్రుఁ డైన యాఱువేలనియోగి. ఈతనికవిత్వము సరసముగానే
యున్నది. ఇతడు నూలుసంవత్సరములక్రిందటివాఁ డయియుండును. జానకీరాఘ
వమునుండి కందుపద్యము లిం దుదాహృతము లగుచున్నది:—

- చ. పృథులకు చక్రపకారములు బింబఫలాధరస్రదుచల్ సుధా
మధురపికానులాపములు మత్తమయూరవిహారముల్ శుభ
గ్రధనవినీలవద్భ్రమరకంబులు కప్రఫలజెక్కులున్ వనీ
మధుకరవేణికల్లను మాధవుడం దమరాగ మూసగన్.—ఆ. ౪
- కా. ఆఱోదండము రామభద్రుడు సముద్యల్లీల నీక్షించి తా
గైకోఁ జూచి ప్రదక్షిణంబుగ భుజాగర్వంబుతో వచ్చి పూ
జాకల్పంబుగ దానిఁ బుచ్చుకొని నిస్సారంబుగా నంతఁ దా
నాకర్ణాంతముగాఁగఁ దీసి విడిచెన్ హరిప్రభావంబునన్.—ఆ. ౫.

బనవరాజు-నాగేంద్రకవి.

ఇతఁ డానందసుందరీచాతుర్యవిలాస మను మాడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించెను. ఈకవి యామువేలయొగి ; పాపనామాత్యుని కుమారుడు. ఇతఁడు సుమారు నూనుసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండును. ఆనందసుందరీచాతుర్యవిలాసమునుండి రెండుమామపద్యములను గవి కవిత్వకౌశలమున జూపుటకయి యిందు బొందుపఱచుచున్నాను.—

- ఉ. త్రోణిప యాతఁ డక్కుధరకూటశిఖాంతరమందుఁ గాంచె న
క్షీణజలోచ్చలన్తదజశీకరబంధురసింధురార్భక
శ్రేణి హంసకోకబకచిత్రితరమ్యఃకాలస్సైకత
శ్రోణిని దీర్ఘవేణిని బశుప్రభురాణిని గృష్ణవేణినిన్.—ఆ. ౨.
- ఉ. భూమతయాతఁ డక్కమలపూరములోపలఁ గాంచె నుల్లస
ద్భాసుసహస్రరమ్యమణిభాసితభోగవిభూషు నాననో
స్తానితకైటభారిగుణమంజురసౌఖునిగ్తసదోషు నం
భోనిధి కాననాకలితభూధరబాహువిశేషు శేషునిన్.—ఆ. ౩.
- ఉ. దైన్యముదక్కి చాపశరదారుణఖడ్గము లూపట్టి య
నోన్యవధాశచే బెనఁగునల్పదు చూడు మురారిశక్తి
త్యున్నతిఁ దద్బలంబు నధికోజ్వలయోధులు పిచ్చలింపఁగా
జన్యమునందుఁ గూల్చెదను జక్రిని శుక్రుడు తల్లడిల్లఁగన్.—ఆ. ౩.

మాచవరపు-పాపనామాత్యుడు.



ఇతఁడు నందవరీకచరిత్రమును శండాశ్వాసములగ్రంథమును రచియించెను. ఈనందవరీకులచరిత్ర మీవఱకే యిందు గ్రామబడినది కవి నందవరీక నియోగి బ్రాహ్మణుడు; శ్రీవత్సగోత్రుడు; వేంకటాచలమంత్రిపుత్రుడు. ఇతఁడు తన వాస స్థలాదులనుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు—

సీ. శ్రీమించు వియకొండనీమలో నల్ల యనంతవరం బయనగర మొకటి
కొనురొల్పు బెల్లముకొండదేశంబున మానితంబై యొల్పు మాచవరము
గ్రామద్వయంబునఁ గాణాచి యేకభోగముమీఱ వెలసినఘనయశుండు
పెద్దనామాత్యుండు ప్రియురాలు జ్ఞానాంబ వారికి జనియించె వరసుతుండు
పాపనాహ్వాయుఁ డనఁ బ్రఖ్యాతుడై యొల్పు నాతనిభార్య శ్రీయచ్చమాంబ
నారికి ముగురుపుట్టి పరుస సుతులు మదముతోడుతవసుధఁ ద్రిమూర్తు లనఁగ
నగ్రజుఁడు వేంకటాచలం బనెడుపేరఁ బ్రణమి కెక్కెను విభవసౌభాగ్యగణం.

క. అతనిదేవి పతివ్రతి । నీత నరుంధతనిబోలి సృష్టిని వెలసెన్
జేతోమోదంబున సం । ప్రీతిని శ్రీకొండమాంబ ప్రియును జనింపన్.

ఉ. శ్రీపరమేశుసశ్శరణ శ్రీవిలసిల్లుగ వారికిన్ సము
ద్దీపతచారుమూర్తు లతిధీయుతు డిద్దఱుపుత్రు లందులోఁ
బాపన నగ్రజుండ నయి భాసిలి సత్యము దేవభక్తియున్
బ్రాపుగఁమ్మి సద్గుణనిపాదములే గతియుఁచు నున్నెడన్.

నందవరము లిప్పు డనేకములు కానబడుచున్నవి. పూర్వకాలమునందు నందుఁ జేలి నట్టియు నందవరీకుల కెక్కుబడినట్టియు నందవరము కర్నూలుమండలములోనిదయ నట్లు కవి యాక్రిందిపద్యమున వర్ణించియున్నాడు—

సీ. అందమై విలసిల్లుఁ గందనో ల్సీమలో నందవరం బయనగర మొకటి
తప్పట్టణంబుసౌందర్యంబుఁ గొనియాడఁ జిత్ర మెవ్వరికి విచిత్ర మరయు
సుందరం బగుచు సంక్రందనపురిఁబోలి యిందిరాదేవికి మందిరముగఁ
గదురమ్యమై చాలఁ గర మొల్పుచుండును గూడతటాకము ల్కామరుమీగులఁ
బంకజాకరవిలసితపద్మనికర । మధురమకరందరసపానమత్తమధుప
సరసఝంకృతసంగీతసంకులంబు । నగుచు రఁజిల్లు మిక్కిలి యవనియందు.

పయిపద్యములోని యనావశ్యకములయిన పదములప్రయోగమునబట్టియే యాకర్ష్య

మంత మందిదికాదని చదువను లెకుగవచ్చును. ఇతఁడు నూలు నూటయేబది సంవత్సరముల క్రిందటివాఁడేమో! నందవరీకచక్రము రాధాశ్వాసములనండియై రాజేనిపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నఁ—

మ. నివనుం దెల్లను రాజ్యభారముఁ దగఁ దీర్చున్ మరెన్ రాత్రులం
దవలీలం జని జాహ్నువీసలిలము దారూఢిగా స్నానమున్
సవిశేషంబుగఁ జేయుచున్ నిరత మీచందంబునన్ రాజపుం
గవుఁ డంహోరహితప్రభావతనుడై గాంభీర్య మింపొందఁగన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఒక్కనుహానుభావుఁ డీటవచ్చి దయారస ముప్పశిల్ల నల్
దిక్కుల దివ్యతేజములు దీటుకొనం గడుసత్ప్రభావుడై
మక్కువ యోగవాగ మమమంతము నా కుపదేశ మిచ్చి తఁ
జక్కఁగ నిచ్చి పాదుకల సంభ్రమ మొప్పుఁగ నేగ నంతటన్.—ఆ. ౧.

ఉ. నందవరంబు మాకును ముగంబుగ నచ్చట ధారపోసె ద
త్సంగరఁ దాను గూడుకొని శుభతరం బగుజాహ్నువీజలం
బందులఁ గాన వచ్చితిమి యాతనితోదుతఁ దెల్పి వేగ మా
కుం దగఁజెల్పు మన్న ననుకూలత నచ్చెరియఁబు తోఁపఁగన్.—ఆ. ౨.

ఉ. భూనురకోటి వచ్చుటకు భూపతి యాత్మఁ గలగి దానముం
జేసితి మున్ను వీరల కజేయులు గావుఁ దప్పినన్ విప
ర్యాసముఁ బ్రత్యవాయమును రాఁగల దిచ్చిన విత్తహీనమా
మోసము వచ్చె నెట్లయచు మో మొకయించుక వంచె వంతతోన్.—ఆ. ౩.

కృష్ణదాసకవి

ఇతఁడు రాధాకృష్ణనిలాస మనుపేర జయదేవ పరచితమైన గీతగోవిందమును మూఁడాశ్వాసముల కావ్యమునుగా రచించెను. ఈతనితండ్రి వేంకటదాసుఁడు. ఈతఁడు శూద్రకులజాడని తోఁచుచున్నది. అయినను కవిత్వము హృద్యముగా నేయున్నది. రాధాకృష్ణనిలాసములోని మూడుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

చ. అలఘుగుహబలంబులు నొయారము లయ్యసమానసాహసం

బులు నెర జేనసాదనలు పోటకపంతము లేకవీరతల్

చలమీరితెంపులున్ జవవిలంఘనముల్ నిలసన్నియుద్ధతుల్

కలిగినకాల్పలంబు కటకంబున డంబున నొప్పు నెప్పుడున్.—ఆ. ౧.

తృతీయ భాగము.

ఉ. కూరిమిచేయుదిక్పతులకోరిక లీక రెత్త రావణో
దారశిరంబులం దునిమి దద్దిశలక బలిపెట్టి సర్వభూ
భార మడంచి మారిజనభావనల నిహరించినట్టిదు
ర్వారబలాభిరామ ధృతరాఘవరూప నినుక భజించెదన్.—ఆ. ౨.

ఉ. ధ్యానముచేతఁ జూచెద సుధానిధితోఁ బ్రతివచ్చునట్టిరా
ధాన మిట్లు కోపజనితారుణమై కడువంకలై బామల్
పై మరంగ శోణకమలంబునఁ ద్రిమరుచ చరీక సం
తానరమన్విలాసములు తాగోగ్గనియుండక మాన నేర్చునే.—ఆ. ౩.

చెన్నూరి-శోభనాద్రి.

ఇహఁదు బిల్వణునికథను శృంగారసుధాసముద్రపూర్ణచంద్రోదయ మనుపే
ను నాలుగాశ్వాసములప్రబంధమునుగా రచించి గుమ్మడపు పాపనృపతి కంకితము
కీనెను. కృతిపతిగాని కృతికర్తగాని యెప్పు డుండినవాఁడో తెలిసినదికాదు. కృతిపతి
ద్రువాణకకులసంభవుడయి గుళ్ళపాటి పురాధీశ్వరుఁ డయిననగ్గనప్రభుని కుమా
రుఁడు; కృతికర్తయాయవేలనియోగియైన చెన్నూరి రామచంద్రుని కుమారుఁడు. కవి
త్వము ప్రాథమ్యముగా నున్నది. శృంగారసుధాసముద్రపూర్ణచంద్రోదయ మనెడి యీ
కూరిమినిపూర్ణతిలకకథనుండి తెండుమూఁడుపద్యముల నిందువాహించుచున్నాను—

చ. చక్కనివాఁడు మాటలకు జాణ కళాగమసాహితీచణుం

డక్కట బిల్వణుం డిశనియందయు చూచిన మందమాన ల

మ్మక్కయటంచు భర్తలను మాని పయింబయివచ్చి నిచ్చలుం

జొక్కకయుందురే రతులఁ జొప్పగునే మన కీతఁ డుండినన్.—ఆ. ౧.

ఉ. అ ధుఁడు బిల్వణుండు తనయా తెరచాటున నుండి నీవు స

ద్భ్రాధము లన్నియుం జదువఁగావలె నీతఁడు బుద్ధిదూతవా

తంధము సార్వభౌముఁ డని తండ్రి విధించిన సమ్మియుంటి జా

త్యంధుడయ్యేని యీతఁడు సుధాంశునిఁ గాంచను శక్తుఁ డెట్లరా?—ఆ. ౩.

మ. తనయా రాజకుమారుల నివిడిచి విద్వాంసుల గ్రహింపఁగ నీ

మన సెట్లొప్పెను రాజకన్యపుగదా మగ్యాదయానా ధరన్

వినవే పెద్దలు చెప్పుచుందురుగదా విద్యత్సుదారిద్ర్యతా

యని తద్వాక్యము వ్యర్థమయ్యెనుగదా హ యేమిచేయందగున్.

కోటి శ్వరుడు.

ఈకవి భోజకన్యాపరిణయమనెడి యైవాశ్వాసములప్రబంధమును రచియించెను. ఈతనిది రసవంతమైన కవిత్వమేకాని యందందు వ్యాకరణవిరుద్ధము లయిన ప్రయోగములు కానబడుచున్నవి. భోజకన్యాపరిణయమునందు తుక్కిటికిఁ గృష్ణుని తోడి వివాహకథ చెప్పఁబడియున్నది. కవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; చక్రస్థకును మంగమ్మకును నందనుఁడు. ఈతనికాలము మొదలయినవానినిగూర్చి యేమియుఁ దెలియదు. ఇతఁడు నూటయేబది సంవత్సరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును. ఈతని ప్రబంధములలోని యొక్కొక్కయాశ్వాసమునుండి యొక్కొక్కపద్యము నిందుఁ బ్రదర్శించుచున్నాను—

ఉ. కోమలియొర్తు చందనము కుంకుముతోడనుగూర్చి యంత న
త్తామరసాత్ముమై నలఁదఁ దద్దయు నొప్పె మనోహరాకృతిన్
సోఁసుఁడు నీరజాప్రుఁడును జూమ్మలయందు వసించియుండుటన్
గౌమునిగూడి యాతపము క్రమ్మివెలింగెడు నంద మొందుచున్.—ఆ. ౧.

దు. జనభీతిప్రదఘోషపంకజననస్ఫారాయశశిప్రాప్తివో
వనరాశి దప మొంది శంఖముకలస్వానామృతాఘంబు శో
భనరేఖాత్రయభానురంబు నయి తద్భామాగళత్వంబు నొం
దిన ముక్తావళి తద్భవత్వముననే చెందెన్ హారవామాకృతిన్.—ఆ. ౨.

దు. అన నబ్జాస్య యుగన్ వయస్యలకు నీయబ్జాక్షిఁ గెనేయుమం
చని నే సామ్మలపెట్టె తెచ్చి మణిభూషానేకము ల్పానఁబో
యిన నొండొయుఁ బాటిగామిఁ జెలి యేమే చెల్ల నాసామ్మ లే
వని ఖండించుచుగాని నేర దెలుఁగన్ స్వప్రాప్తకార్యోన్నతిన్.—ఆ. ౩

కా. భద్రదేధంబులగూల్చుసింహముగతిన్ బ్రత్యర్థిభూషాలురన్
కాద్రోల్లాసవిలాసము లైయుఁ బోరన్ గెల్చి నానాదిగ
క్షుద్రశ్రీలకు నాటపట్టగుచుఁ బొల్చు న్వాసవుండోయనన్
మద్రాధీకుఁ డితండు చూచితివె శ్రీమద్రాజబింబాననా.—ఆ. ౪.

చ. సురవరదత్తమండనవిశోభితుఁడై హరి యిట్లు రుక్మిణి
పరిణయకాంక్ష నుండుటయు భానుఁడు కన్గొని తాను నట్లయ
హరికి ననర్హురత్నముల నర్పణ చేయఁదలంచియోయనన్
బరువడిఁ బల్కిమాంబునిధిపారమున న్నిలఁచెన్ ద్వరాదృతిన్.—ఆ. ౫.

తృతీయ భాగము.

చల్లపిళ్ల - నరసకవి.



ఇతఁడు యామినీపూర్ణతిలకావిలాసమును పేరితో బిల్వణచరిత్రము నాటాశ్వాస
ముల శృంగారకావ్యమునుగా రచియించినకవి. ఈతనికావ్యము పూర్వోక్తమయినబిల్వా
శీయమునకంటె మిక్కిలి రమణీయముగా నుండును. ఈకవి వైదికబ్రాహ్మణుఁడు;
ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు; భారద్వాజసంహితాశ్రుఁడు; కామకవి పుత్రుఁడు. ఈకవి తాను
గొంతకాలముక్రిందట మృతుఁడయిన పితాపురపురాజుగారి పితామహుఁడగు శ్రీరావు
లొద్దిరాయనిం గారి కాలములోఁ దదాస్థానములోని కడియమును గ్రామమునం దుం
డినట్లు యామినీపూర్ణతిలకావిలాసములో నీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పికొనియున్నాఁడు—

సీ. త్రిభువనపూతకృత్క్రియగల్గు గౌతమీతీరవితీర్ణధాత్రీప్రసిద్ధ
తర మైకంకణపురవరసంస్థానభూతి, జెందినవాడ భూనుగుండ
శ్రీరామనామమంత్రా రాధనపరుండ సకలవిద్యస్తహాజనహితుండఁ
బూజ్యతరప్రాజ్యరాజ్యసత్పీతికాపురవరసామాజ్యపరివృధుండు
విమలరేచర్లనోత్రపవిత్రమూర్తి! రావు వేంకటనీలొద్దిరాయనృపతి
చేత సత్కృతి నొంది ప్రసిద్ధి నొంది! నట్టి నరసయ నామవిఖ్యాతయశుఁడ.

కడియ మనెడి యీగ్రామము రాజమహేంద్రవరమునకు మూడుత్రోసులదూరమున కాకి
నాడకాలువయొడ్డున నున్నది. శ్రీరావు వేంకటనీలొద్దిరాయనిం గారు నూలుసంవత్సర
ములక్రిందట నుండినవారై నందున నాతనికాలములోనుండిన కవియు దాదాపుగానూలు
సంవత్సరములక్రిందటివాఁడు. ఈయనకవిత్వము రసవంతమయి ప్రౌఢముగా నున్నది.
ఈయన కవనరీతిని దెలుపుటకయి యామినీపూర్ణతిలకావిలాసములోని కొన్నిపద్యముల
నిందువాహించుచున్నాను—

చ. నిరుపమ సాహ సాతిశయనిర్భరిదుర్భరవై రవీరసం
హరణరణోత్సవోచితవిహారమహారథికప్రదత్తస
త్పరిణయకార్యధుర్యతరథాణధణంధణనాదఘంటికా
నుగమితనిర్జ్వరీజరమనోరథముల్ రథము ల్పురంబునన్.—ఆ ౧.

చ. ఘనకబరీస్త నాకృతులు కంధరమై ధరమై రమైక్యమై
చను నొగిఁ గంతవక్త్రములు సాదరమా దరమా రమాకమా
దిషునుగ వాగుఖాంగములు తేనెలతో నెలతో లతోక్తితో
నెనయగు నాభిజంఘగతి హేమకరిఁ మకరిఁ గరిన్లుగుఁ.—ఆ. ౨.

ఉ. అమృతచెల్ల! చెల్ల నగు నల్లిక బెల్లికమాటలాడి చి
త్రములు పన్ని నన్నిటులు దారిచి మీ రుళు డంద తొక్కపై
గమ్మని శేలిసేయ నొడిగట్టితి రమ్మ ననేమి మాటలన్
నమ్మగ తాదు విమ్మచుచు నర్చిలి వేటొకతీరు మీఱినన్.—ఆ. 3.

చ. కలువ లెసంగఁ దామకలు కంది ముడుంగ దెస ల్వలుంగ వె
న్నెలులు చెలంగ జక్కవలు నెక్కొని నేగి మునుంగఁ జీకట్టల్
బలిమి నడంగ వేళొమరుఁ బాయపువారలడెంద మందమై
పాలు పలరంగ వారినిధిఁ బొంగఁగఁజేయుచు రాజు రాజిలెన్.—ఆ. 4.

కా. స్వామీ శేరము లేదు నావలన నీసర్వంబు నీకృత్రిమ
స్తోమంబు న్నుచు భ్రాంతి మంప సమయాస్ఫుర్తి మదీ మానన
క్షేమాలోకః బద్ధకాండపటరాజిం గూర్చి తొగదె మ
లేప్రిమానందక రాశయగ్రహణకారి ప్రాప్తిగా మున్నుగన్.—ఆ. 5.

ఉ. రాముశరప్రయోగము సురప్రభువజ్రము చక్రిచక్రమున్
ధామనిధిప్రియార్తజునిదండము కామరిపుత్రిశూలమున్
భూమి నొకప్పు రిత్త యయిపోయిన బోవునుగాక యీకవి
స్వానులవాక్ప్రయోగముచు బ్రహ్మను నైనఁ దరంబె త్రిప్పగన్.



అయ్యగారి - వీరభద్రకవి.



ఈకవి గాఘవ యాదవపాండవీరు మును మూడాశ్వాసకుల శ్రృంగి కావ్యమును
రచియుంచెను. ఈయఁ డాచు వేలయొగి యైనవై వుఁడు; కాండిన్యగోత్రుఁడు; సోమ
నారాధ్యపుత్రుఁడు. ఈతఁ డేకాలమునం దుండినవాఁడో నిశ్చయముగాఁ దెలియ
రాదు. ఇతఁడు నూచు నూటయేబది సంవత్సరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును.
మూకర్ణములు గల పద్యమునుబట్టి కవననైపుణి యిట్టిదని చెప్పుటకు వలనుపడదు.
ఇట్టికవిత్వరచనయే కష్టము. అయినను గవి యవతారికలోఁ జెప్పిన

ఉ. హరి కిరీద్రవిగ్రహవిహారికి నాశ్రితబృందదుఃఖసం
హారికి ధూతదేవవిహారికిఁ గౌస్తుభసజ్జ్వలస్తనీ
హారికి మాస్తపద్మగమహారికి సాగరబాలికామనో
హారికి నామానస్ఫుటవిహారికి శౌకిఁ గేలు మోడ్చెదన్.

సీ. నిందుచందురుడాలు నీటునేలఁగఁజాలు మొగముపైఁ జిలునవ్వుమొలకలాదవఁ
దెలియతైయులమించు తేటనూటాడించు నెలకూసయును దలఁ దళుకు లీనఁ
గొదమకు మైదబారు నదలించితనరారు కదచూపు లక్కటికంబు నించ
జోడులేదని తెల్పు సొగసునత్తుకనల్పు మేవన్నెలను వింతమినిమి నొపఁగ
నలువ మొనలైవారు త న్గొలిచిరాఁగ | గిబ్బ బాబాపయింబొల్చియబ్బరముగ
నెలమి చెన్నారఁగానాకుఁగలనుగానఁ | బడియెముక్కంటికన్నలపండువుగను.

త్యాదిపద్యములనుబట్టి చూడఁగా నితఁ డాంధ్రగీర్వాణపదబహుళముగా మంచికవి
యు చెప్పఁగలవాఁడనియే తోఁచుచున్నది. ఈతనిగ్రంథములలోనివి కొన్నిపద్యము
లందునాహుతింపఁబడుచున్నవి.

కా. నానారత్న విభూషితాఖిలజనానందదానుసంధాయిశృం
గానూనంబులు చారుగంధసుమః క్రిపాంచస్తహాపాదపా
లీనవ్యంబులు సదస్యహాభిరతమల్ శీలార్థగోత్రాశు తెం
తో నేత్రోత్సవంబు తామఁ జెలువొందుం దత్పురం బందునన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ప్రాంచితకీతి రాముఁడు పరాశరజాతుఁడు కృష్ణమూర్తి దా
మించినవేడ్క నంప జరిమిఱఁగఁ జెంచి విరాధరాజితో
దంచదనూనలీలల నుదాత్తముగా యవనాభ్రము న్నతు
ల్లొచుచు నింద్రకీలధరలాలితదీప్తి సతందు భాసిలన్.—ఆ. ౨.

ఉ. రాముని ధర్మారాజు రణరంగవిరాజికు నచ్యుతప్రభుఁ
నీమని మర్దుగాఁ దలఁచి నీతివిహీనతఁ బోరఁబోకుమి
సామచు మేలు తర్కిభుఁడు శస్త్రబలంబున మేటి భూమిలోఁ
గామిని రత్నయుక్తముగఁ గ్రుక్కున నిచ్చి కులంబుఁ బ్రోవుమా.—ఆ. ౩.

మట్టు సభువు.

ఇతఁడు సురాభాంశేశ్వరము, కుచేలోపాఖ్యానము, యజ్ఞవల్క్యచరిత్రము,
ను మూడుపద్యకావ్యములను రచియించెను. ఇతఁ డెల్లామాత్యునిపుత్రుఁడు. ఈ
వి యజ్ఞవల్క్య నియోగిబ్రాహ్మణుఁడయినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు
కుచేలోపాఖ్యానములోఁ దన్నుఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

సీ. భ్రమరాంబికావరప్రభవవివ్యకవిత్వవిద్యాప్రవీణత వెలసినాడ
ఘటికాశతగ్రంథఘటనాసమంచితచాతుర్యమహిమకుఁ జాలినాడఁ

బ్రాధిను నేకైకపక్షమాసమహాప్రబంధకల్పశక్తిః బ్రబలినాఁడ
 మణియు నాశువు చిత్రమాధుర్యవాక్యప్రగల్భసంబున నుత్తుల్గించినాఁడ
 శ్రీకుధరమల్లికార్జునశ్రీపదాబ్జమత్తభృంగాయమానసస్తానసుండ
 సత్కవీశ్వరకరుణాప్రసాదవకుఁడ । ఘట్టుప్రభునామధేయ విఖ్యాతయకుఁ
 ఈకవి నెల్లూరిమండలములోనివాఁడయినట్లున, అప్పటి కనుబడి సంవత్సరము
 క్రిందట నుండినట్లున, నెల్లూరిమండలచరిత్రమునందు వ్రాయబడియున్నది. కాబ
 కవి యిప్పటికి నూఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతనికవిత్వ మంత
 నిర్దుష్టమయినదియు ప్రాథమమైనదనియుఁ గాకపోయినను, మంచి లాఠోక్తులతో
 న్యాయములతోను నిండియుండి ద్రాక్షపాకమునఁ జదువువారి కింపుగానుండున
 ఈతఁడు రచించిన యాజ్ఞా వల్క్యచరిత్రము ప్రస్తుతమున నావద్ద లేదు. తక్కి
 గ్రంథములనుండి కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

కుచేలోపాఖ్యానము.

- కా. చిత్రం బెన్నఁగఁ జిన్ననాఁడె తనయుల్ శిష్యానుగుణ్యుల్ తుదన్
 బాత్రుల్ గారతిదండకార్యములకున్ బ్రాయంపువారై న ని
 ద్ధాత్రిం జాట్టములట్ల చూడవలదా తండ్రు ల్తనూజాతులన్
 బుత్రం మిత్రవదాచరే తమచు నేవ్రాద్దున్ శ్రుతు ల్చాటఁగన్.—ఆ. ౧.
- ఉ. కామితవస్తుజాతములు గల్గి దయాపరు లైనపుణ్యులన్
 బ్రామత నిచ్చి పుచ్చుకొనుభావమునం దలపోయఁ డెంతయున్
 గ్రామము క్రొత్త దైనఁ దనక ర్తయు క్రొత్తయె పెక్కుమాట లిం
 కేమి యదృష్టహీనునకు నెచ్చటి కేగినఁ గల్గునే సిరుల్.—ఆ. ౨.
- ఉ. అన్నము లేకయుండిన లగుం బగు దేహము రక్తమాంసముల్
 నున్నగు నింద్రియస్ఫురణ స్రుక్కు మదాతిశయంబు దూరమా
 నన్నులమీఁదిప్రేమ చెడు నచ్యుత నీపయి నిల్చుమానసం
 బెన్నటి కైన జ్ఞానులకు హెచ్చు దద్రదతసాటియే సిరుల్.—ఆ. ౩.

సురాభాండేశ్వరము.

- చ. తవిలినమోహపాశమున దైన్యముఁ బూరి మనోవ్యధం గడుం
 దివురుచు విన్ననై యవనిదేవుఁడు ప్రార్థనచేసి మొక్కిఁగా
 నువిదయుఁ జీకిం గొనక యూరక యేగెను నిర్దయాత్మయై
 శివశివ మిక్కిలిం గతినచి తలుగారె లతాంగు లిమ్మహిన్.

చ. పరమనివేకశీలుడవు బాపడ వుత్తమవంశజుడ వీ
వెలుగవె యొండభామికుల నీగతి గోరుట ధర్మమే మహా
దురితము లై నపట్ల గడుదూరముగా నెడలించి మోహముల్
మఱచుట ధర్మ మండ్రు మతిమంతులు వేదపురాణసమ్మతిఁ.

మహర్షిరాల-నుబ్బరాయకవి.

ఇతఁడు కృష్ణాభ్యుదయమ నెడి యైనాశ్వాసములప్రబంధమును రచించి
గ్రంథాల శేషయామాత్యున కంకితము చేసెను. ఆగ్రంథమున గవి తన్నుఁగూర్చి
ట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

మ. నను శ్రీనాథకథాసుధారససరిన్నా థాగ్రయోమంబుగా
హనదూరీకృతసర్వకల్మష హయాస్యానుగ్రహప్రాప్తసా
రనిరాఘాటనితాంతశోభికవితారాజ్యాన్వితుఁ సత్సుధీ
జనసంతానవిధేయుఁ జూచి పలికెఁ సంతోష ముప్పొంగఁగె.

నీ. అతిశయోత్పేక్షోపమాద్యలంకారముల్ నొలకంగ ముద్దులు గులుకుఁఫణితిఁ
బద్యకావ్యముగాఁగఁ బ్రద్యుష్ణ చరితంబు రసికు తాననఁగను రచనచేసి
తలరుచు ద్విపదగా వెలయు సావిత్రిచరిత్ర యొనర్చితి చిత్రలీల
భద్రాద్రి గగు రామభద్రునిపై నొక్క శతకంబుఁ జేసితి చతురఁఫణితి
శేయెడ నరస్తుతులు నీవునేయు వైసఁ బ్రాతృవాత్సల్యమెసఁగఁ బ్రబంధమొకటి
చెప్పి నా కంకితంబుగఁ జేయుమిశ్రుడు! నుకవినతగుణసముదాయ నుబ్బరాయ

నుపద్యములనుబట్టి యీకవి ప్రద్యుష్ణచరిత్రమును సావిత్రిచరిత్రమును భద్రాద్రి
మశతకమునుగూడ రచించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈకవి యెప్పటి
ఁడో తెలియరాలేదుగాని నూతనసంవత్సరములకంటెఁ బూర్వపువాఁడు. ఈతని
నము మృదువయి మధురముగా నున్నది. కృష్ణాభ్యుదయములోని కొన్ని పద్యముల
దుదాహరించుచున్నాన —

ఉ. సంకుమదాదీగంధయుతసారసమీరము మీఠివీవఁగాఁ

గంకణఝంకృతు ల్వలయుఁగా నురసుందరు లాయ్య నొయ్యనఁ

బొంకముమీఱ నూహఁగను భోగికులాధిపడోలికఁ రమా

పంకజగఁధి గుడుకొని బంధురహర్ తరంగితాత్మఁడై. — ఆ. ౨.

చ. విను చెలి జోడుకోడెలగు వేడివెలుంగును రేవెలుంగును
వనజదళాయతాక్షునకు వారుహాసము డిం పొసర్పఁగాఁ
గనుఁగవఁజేయ నాసయసుకాంచనపుష్పము నాశయించి నా
రనిశము పుష్పవంతు లనునాఖ్య వహించి ముజ్జగంబులన్.—ఆ. 3.

ఉ. మారుశరాళికి మలయమారుతపాళికి మఁజులాళికి
మీలుమరాళికి జిగురుమెక్క-దునీలిగయాళికి శశాం
కోరుకరాగ్రకీలికి మయూరకదంబము కేళికి సితాం
భోరుహనేత్ర కుంది తలపోయఁదొడంగె మనంబులోపలన్.—ఆ. ౪.

చ. కొనియెద రక్తి నీసతిని గోపవధూవిటుఁ డడ్డమైన మా
కొనియెద మద్భజాబల మకుఁతితమైతగ నెలిమీరె క
న్గొనియెద రంచు బంధుజనకోటికిఁ దెల్పుచుఁ జైద్యుఁ డంతటన్
గని యెదురై నవారు నగఁ గ్రక్కునవచ్చె నృపాలువీటికిన్.—ఆ. ౫.

ప్రయోగ-కామేశ్వరకవి.

ఇతఁడు గోపాలలీలానుభాలహారి యను మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచి
యించి రామతీర్థస్వామి కంకితము చేసెను. ఈకవి విశాఖపట్టణమండలపువాఁడు;
వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; కౌశికగోత్రుఁడు; నారసింహపాత్రుఁడు; సర్వేశ్వరపుత్రుఁడు.
ఇతఁడు కూటుసంవత్సరములక్రిందట నండినవాఁడు. కవిత్వము మంచిదేయైనను
శృంగారవర్ణనము నితఁడు మిక్కిలి పచ్చిగాఁ జేసినందునఁ బుస్తక మిప్పటివారు చదు
వుట కంతగా యోగ్యమయినది కాదు. ఈప్రబంధమునుండి రెండుపద్యముల నిందుదా
హరించుచున్నాను—

ఉ. దుండగ మేలచేసెదవు తోయజసాయక దండనిల్చి లో
దండము డించి మాచెలికిదండము పెట్టుము రెండుకన్నులన్
నిండిననీరు దోయిటను నింది శపించుఁ దద్రువారికిన్
దండనచేయుఫాలశిఖితండ్రిసుమీ కడుశిక్ష చేయఁగన్.—ఆ. ౨.

దు. యమునాతోయము దోయిటంగొని సముద్యలీల వేటొక్కభా
రుముఖాబ్జంబునఁ జల్ల నానెలతయు స్తార్తోము గావించుచో
దుమికం దుమ్మెదచాలుపుల్లవపాథోజంబుపై నాఁగ శ
క్రమణీరోచులనీనుకొల్ప విడి వేగం గ్రమ్మె దద్యక్తమున్.—ఆ. 3.

అనంతనార్యుడు.

ఈకవి గాఢేయోపాఖ్యానమును నేకాశ్వాసశృంగారప్రబంధమును రచించి కామాంబును జిన్నప్రభుఁడును బుత్రుడగు కృష్ణభూపాలుని కరికితము చేసెను. ఇతఁడు తాళవలింగకవికుమారుడు. ఈకవినిగూర్చియు నీతనికాలమునగూర్చియు మఱేమియుఁ దెలియరాలేదు. ఇతఁడు నూత్రోడ్లకు లోపలివాఁడుకాఁడు. ఈతని కవిత్వము హృద్యమయి యనవద్యమయియున్నది. కవితామాధుర్యమును జూపుటకై గాఢేయోపాఖ్యానములోనిపద్యముల రైతి నిందుక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను—

ఉ. మానక యింతవలె దరమా సురమాన్యపదంబుగన్న మ
నీని కిదేల వట్టివగ నీకృపచే వగ నేవగ న్జగ
న్దానితత త్తపోమహిమ మానప నాడువిలాసమోవు నీ
లూనికమోళు నాపయినిమోళు వెత నిడుమోళురంజరా.

చ. చిలుకలకు స్వచోగురుతఁ జెందుచు సప్తవిధస్వరంబులకై
బలుమఱుఁ దేనియ ల్గులుకఁ బాడెడునీలలితాంగిజూచి లో
కులుమఱి కీరవాణియును గోకిలవాణియునంగఁ దోన చి
ల్కలు మఱి రామరామయునఁ గన్నులఁ గంఠ వహించుఁ గోవిలల్.

భైరవకవి

ఇతఁడు రత్నశాస్త్రమును దేవుఁడనఁ బద్యకావ్యమునుగా రచించెను. ఇతఁడు గౌరనసుతుడు. ఇతఁడు భృమరాంబికా వరప్రసాదముచేతఁ దనకుఁ గవిత్వము వచ్చిన ట్టిక్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పుకొనియుండుటచేత కర్నూలుమండలము లోనివాఁ డయినట్లు తోచుచున్నది—

క. తన్నఁ బ్రియమార వేడిఁగయున్న మునీంద్రుల కగ స్త్యముని చెప్పిన యా
సన్నతమణిలక్షణములు చెప్పుగఁ గ్రోడీకరించి చెప్పెదఁ దెలియక.

క. భృమరాంబికామహావర । సముచితనిరవద్యహృద్య సాహిత్యకళా
శ్రమవిమలప్రతిభాసం । క్రమణుడ మతిశాలి యైన గౌరనసుతుడక

“భైరవుడ సుభయభాషాపరీణుడ” నని కవియే తనకుసంస్కృతాంధ్రభాషాపద్యము పాండిత్యము కలదని చెప్పుకొనెను ఈతనికవిత్వము మొత్తముమీఁద చక్కగాఁగ న్నయున్నది. రత్నశాస్త్రములోని రెండుపద్యము లిందుదాహరణంబుచున్నవి.

ఉ. నీరదయు ల్లిగంతములనిండి తటిద్ద సగర్జితంబు లిం
పార మహాగ్రవృష్టికురియం బ్రభవించు నింతాత కాంతిలో
సారయఁ గుక్కుటాండసమమైపడునుత్యము లంతరిక్ష సం
చారులు పట్టుకొందురు వెనక వసుధం బడకుండ నేర్పునన్.

ఉ. చేత ధరింప మానవులచేంతిను జేరవు భూతకోటు లే
రీతిని దుష్టవిద్య లొనరించిన నెక్కువు క్రూరజీవముల్
ఘాతలు నేయలేవు సతిగర్భముమోప సుఖప్రసూలియా
నాతతభాతిలో బ్రతిదినంబును బ్రీతి యొసర్చు గేతువున్.

అనమగు ర్తిరంగయ్య.

ఇతఁడు యాదవగిరిమాహాత్మ్య మనెడి యైదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచియించెను. ఇతఁడు నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; తిమ్మయామాత్య తనూభవుఁడు. ఈకవి తనగ్రంథమును రావూరి వేంగామాత్యున కంకితముచేసెన. కవి యెప్పటివాఁడో సరిగా తెలియదుగాని నూజు సంవత్సరములకుఁ బూర్వపువాఁడనుటకు సందేహములేదు. ఈతనికవిత్వము శ్రావ్యముగానే యున్నది. యాదవగిరి మాహాత్మ్యములోని రెండుమూడుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.—

చ. పినుగులఁబోలు నెండసెగఁ బెట్టిపైరులు వాడిపోయినన్
మడిమడిఁ దప్ప కేతములు నాటుచు బావులు త్రవ్వి కారుపై
రిడి యొకకొన్ని బాస లటు లెత్తుచు గాడ్పులదూరి సారానీ
గడలినఁ జూచి యొక్కతడి యిత్తురు హాళికు లశ్రుధారలన్—ఆ. 3.

చ. బెళుకులు నేర్చఁ జూపు తిరిపెల్లు లపారిగఁజల్లె మేనిదాల్
కలకులఁ జూడఁజూడఁ బెరిగెం జనుఁబూపలు నిగ్గుదేరఁ జె
క్కిలికవ సన్ననూలువడికె న్నడు మెక్కడనుండివచ్చెనో
చెలుఁలొకనాఁడు నేరుపనిసిగ్గు వధూటికి నాఁడునాటికిన్—ఆ. ౪.

ఉ. వారికచాగువ్రేగుజడ వారిపయింబడి తేలియాడుచున్
వ్రాతఁగ, నీలహంస మని వారిగుహంబని డాయ, నొక్క ప్రో
బూలి మెటుంగుమో మమరె నవ్వల నివ్వల రాహు కేతువుల్
బాల్చి డాయ వారియొడఁబర్వినపర్వసుధాంశుఁడో యనన్—ఆ. ౫.

తామరసలి-తీర్థయ్య

ఇతడు శేషధర్మము నెడి యైదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచించి శ్రీ రామాంకితము చేసెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; కరణయామాత్యుని పుత్రుఁడు. ఇతఁడుండినకాలమేదో తెలియదు. నూలుసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండును. ఇతని కావ్యమునం దప్రపయోగములు కొన్నిగలవుగాని కవిత్వము మొత్తముమీఁద చక్కనిధారకలదయి శ్రావ్యముగా నుండును. ఈతనిశేషధర్మములలోని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాఁడు—

ఉ. తోడికులాంగన ల్తలులతోఁ గనకంబులతోడ వెండితో
వాడలవాడలన్ సికి వన్నెలు వెట్టుచు నాథపుత్రులం
గూడి సుఖింపఁగా మనము కూటికిఁ గూరకుఁ జిక్కి ఓడ్డల
ల్లాడఁగ నెల్లకాలము మహాత్త కనుంగొనుచుండ శక్యమే — ఆ. ౧.

మ. మును పోషించినపుత్రమిశ్రవనితామఖ్యుల్ స్వకర్తృంబులం
జని యెందఁ జన వాకికై జపతపస్సాస్వధ్యాయము ల్పాసి దు
ర్జనులం గూడి పరాపకారనియతిం బ్రాథత్వము ల్చాప నా
పెరుపాపంబున గగ్భవేదనలు పైపెట్లయ్యె నెట్లగుదున్ — ఆ. 3.

ఉ. అక్కడనున్నయాపశుమృగాదులు తావకపాదపద్మమల్
నిక్కని ముక్తికామినికి దీవన లిచ్చు సుపర్వు లింతయున్
నిక్కమ యిగ్గిరీంద్రమున నిల్వఁగవచ్చును బుణ్యశాలికిన్
గక్కసమా మహాదురితకర్తులకున్ వసియింప నిచ్చటన్ — ఆ. ౫.



నారన సూరన.



ఇతఁడు వనమాలివిలాసమును కావ్యమునుజేసి, కొందూరి యక్కడండనాథుని కంకితముచేసెను. నావద్దనున్న యీగంధముయొక్క ప్రతియసమగ్రమయినది; అవ తారికలేదు. కృతిపతినుంత్రియు దండనాథుఁడునయి యజ్ఞముచేసిక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. కవినారనామాత్యుని కుమారుడైన నియోగివిప్రుఁడు. ఇతఁ డాధునికుఁ డని చెప్పుటదక్కఁగవికాలనిర్ధారణముచేయుటకుఁ బుస్తకమునం దాధారమేదియుఁ జిక్కలేదు. ఈతని కవిత్వము సలక్షణముయి మృదువుగానున్నది. వనమాలివిలాస

ములోని కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. గొజ్జగినిరుపోసి సమకూర్చినచందనవారిదోచి లా
మజ్జకతాళవృంతముల మాటికిఁ ద్రిస్పృగ రాలుశీకరం
బజ్జలజాతుఁ చెక్కి శులయందుఁ దనర్చె ముఖేందునున్వరం
బుజ్జ చేయఁ గూడఁబడియున్న యుడుప్రకరంబుచాడ్చునన్.—ఆ. ౧.

చ. మెఱయు కపోలపాలికలమీదఁ జలన్దణికుండలద్యుతుల్
గిఱిగొన ఫాలభాగమునఁ గించి దుదంచితనర్తనంబులై
శతీకురు లింపుచేయఁ గవనీయవిలోచన లూచి రావలల్
కొఱలి భవద్యశోమహిమ కోనులి మాటికిఁ జెప్పుచుండఁగన్.—ఆ. ౨.

చ. కలనుధురంబు లైన కలకంఠివచోరచనానగుంభనం
బులు విని సిగ్గునం బలుకుతొనిక లెల్లరు బోవపించి మూఁ
గలవలె నోళ్లు మూసికొని కానఁసీమలఁ జేరియున్నకో
కిలముల బుజ్జగించి పఠికించు మధూదయ మాత్రసంగతిన్.—ఆ. ౩.

ఉ. తొలియు మోసపోయితివె తోయరుహనన పెక్కుమాటలూ
చెల్ల పదీయధౌర్ధ్వములచేతనె యిప్పుడు నమ్మికొనె నీ
యుల్లు సారె నెత్తు లిడుచున్నది యీక్రియ నాడు మంచు నా
కల్లతనంబు లింతటినిగాఁ దలపోయ నరాళకుంతలా.—ఆ. ౪.



గోమూర్తి-పెదరామామాత్యుడు.



ఇతఁ డామవేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు; భారద్వాజగోత్రుడు; ఆపస్తంబ
సూత్రుడు; శివరామచంద్రుని సీతమాంబకును బుత్రుడు. ఇతఁడు శివరామాభ్యుదయ
మను ద్వ్యర్థి కావ్యమున రచించెను. ఇతఁ డీగ్రంథమును గురజాల శేరయ్యుని
ప్రేరణమునఁ జేసెను. కవి కృత్రిమేతుని తన గ్రంథమునందు

నీ ఏమంత్రకులపూర్వుఁ డిలఁ జమత్కారభారత మ. దె శ్రీరంగరాజనామఁ
గేమంత్రముత్తత యామల్లయజ్ఞ దాతౌయజ్ఞీపరిణయగ్రంథమందె
నేమంత్రితాత యజ్ఞామాత్యుఁ డొనరించె సప్తసంతానముల్ సరవితోడ
నేమంత్రపిత పార్వతీశ్వరుఁ డావిమదాతయై పద్యగద్యంబు లందె
నట్టిగురుజాలకులకలకాబ్ధిఁ డుడు । రసికుఁ డివటూరిమల్లనారాధ్యశిష్యుఁ
డభవపూజాధురఁ ధరుఁడైన పేరఁ ఘనముఁడుసాంఖ్యాయనసగోత్రుఁడెనయునిరుల్ల,

ఇట్లు వర్ణించి, అతడు తన్నుగూర్చి పరికినట్లుగా నీక్రిందివద్యములను జెప్పిగాని యున్నాడు.—

సీ. అనఘభారద్వాజమునిగోత్రజాతు నాపస్తంబనూత్రుఁ బ్రశస్తచరతు
ఘునునిఁ బోధూరి వేంకటమంత్రవరునప్త మహితధిబాపయమంత్ర పాత్రు
శివరామమంత్రకి నీతమాంబకు నూనులై మించు బాపార్య రామ రామ
ఘునులమువ్వురిలోన గణన కెక్కినపెదరామకవీంద్రు శ్రీరమ్యచరతుఁ
జిత్రయమకాండ్రసంస్కృతశ్లేషకవిత । రచనసేయంగ నేర్చి భారతికరుణను
రాజవిద్యత్సభలయందఁ బూజితుఁ డగునన్నఁబిలిపించి పలికెబ్రసన్నఘణితి.

సీ. నీవఁశపూర్వధీనిధి కొండకవి చెప్పె భార్గవాభ్యుదయప్రబంధ మెలమి
నీయన్న బాపమంత్ర రచించె నొగి నుషాకన్యకాపరిణయకావ్య మెసఁగ
నీతమ్ముఁ డసమునందె నిరోష్ఠ్యజానకీక శ్యాణకృతి గామకవివరుండు
నీవు ప్రాథోక్తిని నిర్మించినావు కాసల్యాపరిణయాది సరసకృతుల
మఱి యుదాహరణాది నమత్కృతులను । సంస్కృతాండ్రకవిత్వ జెప్పఁజాలినట్టి
ప్రాథసత్కవి వీవె ధరాతలమున । గలితగుణగణ్య పెదరామకవి వరేణ్య.

ఈపెదరామకవి సంస్కృతాండ్రకవులను స్తుతించినపిమ్మట శ్లేషకావ్యములకు మార్గదర్శియైన పింగళి నూరనామాత్యునిటు పొగడియున్నాడు.—

ఉ. శిష్యకవిత్వవైఖరివిచిత్రత రాఘవపాండవీయము
త్కృష్టముగా రచించి జగదేకనతుల్లరి ధాత్రిలో నవ
ప్రస్థయనంగఁ బద్ధభవసన్నిభుఁడైనమహాకవిశ్వగా
భీష్మతమప్రభావుఁ డగుపింగళినూరకవీంద్రుఁ గొల్పెదన్.

కావ్యప్రేరకుడైన గురుజాల పేరయాశ్వుని యభీష్టప్రకారముగా నీగ్రంథమును గోదా
వరిమండలములోని యాచంట్రగామమునందలి రామలింగేశ్వరస్వామి కంకితము చేయు
టచేతనే కవి గోదావరిమండలములోని వాఁడగుట స్పష్టమగుచున్నది. ఈతనికా
లము నిశ్చయముగాఁ బెలియరాదుగాని యితఁడు నూజుసంవత్సరముల క్రిందటి
వాఁడని తోచుచున్నది. ఈతనికవిత్వధార యనర్గళమయి మృదువుగానున్నది.
కవితాధోరణి తేటపడుటకయి శివరామాభ్యుదయములోని నెండుపద్యము లిందుదాహ
రింపఁబడుచున్నవి.—

చ. తరమె నుతింపఁగా నగణితస్ఫురతాంకతఁ దద్ధరాధినే
తరసికుఁడౌ ననంత వసుధారథుఁ డుగ్రపుగారి భీముఁ డు

ర్వర నుతి కక్కిమించె వృషవాహ సమాఖ్యుఁ డహీనసద్గుణో
త్కరవరుఁ డాజీభీకరనితాంతపరాక్రమశాలి యా ననఁ. — ఆ. ౧౦.

మ. అలరకఁ దత్సుకుమారభానురసహాయఁబొప్పఁగాఁ దాఁగో
జ్వలనామాహితదానకాంక్ష విబుధాంచద్భర్తయోదాన నా
కులఛత్సంతతిఁ జూడవచ్చె సమితాత్మం డంశ్రమీఱంగ మం
జులతా రామమహాధ్వరాజితవరాఁకు ల్గునవ్వీటికిఁ. — ఆ. ౧౧.

రామావస్థుల కొండుభట్టు.

ఈకవి కపిలగోసంవాద మనుపేర సధ్యాత్పదిద్యాప్రతిపాదకమగు నాతాశ్వాస
ముల పద్యకావ్యమునురచియించి యహోబిలవృసింహస్వామి కంకితము చేసెను. ఇతఁడు
వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; నరసావధానికిని అక్కమకుసు పుత్రుఁడు.
ఇతఁడించుమించుగా నూఁగుసంవత్సరములక్రిందటి వాఁడని తోచుచున్నది. ఈతని
కవిత్వము మృదువయి నాతికతిమయి శ్రావ్యముగానున్నది. కపిలగోసంవాదములోని
యొక్కొక్క యాశ్వాసమునందలి పద్యము నొక్కొక్కదాని నిం దుదాహరించు
చున్నాను. —

ఉ. ద్వైతముచే ననిత్యసుతదారధనాద్యఖిలైహికోత్సవ
వ్రాతములందు దైవతనివాససుఖంబులయందు లోలుఁడై
పాతరలాడువారల కపారత నిత్యసుఖాబ్ధిఁజేల నే
భాతి లభించు సద్గురుకృపామహిమం బొడగూడ దేరియున్. — ఆ. ౧౦.

శా. ఔనా మీమదులం దనూఁచు యననూయాదేవిపైఁ బూన మే
మానాతిం జెనకంగఁ జాలుదుమి మీయాలాపము ల్గూర్పరా
దైనం బోయెద మందు నేమగునొ యం చాదేవదేవోత్తముల్
గానంబోయి యమ్మునీంద్రునిసతిన్ గాపట్య వేపంబులన్. — ఆ. ౧౧.

శా. వేదాంతార్థసముజ్జ్వలాగ్ని భవసన్నిజ్ఞానదీపంబుఁ దా
నాదికమానసమం గరంగఁగ సముద్యల్లీలమైఁబూని స
మైవం బొప్పఁగ హృద్భవహంకారవనస్తోహంధకారంబు వి
చ్చేదంబై చనఁ జొచ్చి యందుఁగలయన్ శేషాహిభూషున్ బరున్. — ఆ. ౧౨.

ఉ. ఆపరమేశ్వరుండు సకలగాంతరబాహ్యములందు నెల్లఁ దా
న్యాయముఁ డాడు నిరంగనభూదుమ చింతితఁ డయ్యె నందుచే

రూపం జీవుడై మిగులయాధిని గర్తను భోక్తనంచు సం

తాపము నొందుచుండుఁ దనుఁ దాఁ గవలేమిని నెల్లభంగులన్.—ఆ. ౪.

మ. శ్రుతిబింబులు లనంగ దుర్విషయదుష్ప్రజ్ఞాదుర్వాసనల్

శతతంబున్ వదిలొనఁ బాదుకొన నిశ్చించల్యముం బొంద నీ

కితరభ్రాంతులఁ ద్రిపుచున్ శ్రవణవాగిత్యాదిసంసర్గసం

గతులం బర్వికొనంగలేనియవియకఁ గౌటిల్యమాలిన్యముల్.—ఆ. ౫.

ఉ. చక్కెర పుచ్చకాయవలె సంతనగా నొసరించియుంచ నం

దెక్కడనైనఁ జేదు గలదే విను మా త్తయఖండరూపమై

పిక్కటిలంగ వేటొకటి భేదము తోచునె యెట్లుమాడఁ దా

నొక్కటియొక్కటేనిజము నొక్కటి యన్ననియు నివచిత్రమే.—ఆ. ౬.

మార్తయ క వి.

ఇతఁడు మైరావణచరిత్రమును పద్యకావ్యముగా రచించెను. ఈకవి నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు; సర్వసూమాత్యునికుమారుఁడు. అక్కడక్కడ వ్యాకరణ దోషములు కానబడుచున్నను మొత్తముమీఁద సీతనికవిత్వము మృదువయి మనోహర ముగా నున్నది. కవనభోరణి తేటపడుటకయి మైరావణచరిత్రములోని రెండుమాడు పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. చెప్పఁగ రానిమాయల విచిత్రపురూపులు దాల్చి యింక వాఁ

డెప్పుడువచ్చునో యిటుకు నేమఱియుండినఁ గార్యమంతయుం

దప్పుచుగాన రాఘవులు శద్దయుఁ గాంచుఁడంబు గొబ్బునన్

జొప్పడఁ జెప్పుడీ తెలియ నూన్మతవర్తనులార నావునున్.—ఆ. ౧.

ఉ. మారుని మోహనాంబకముమాడ్కిని బ్రాణము లైదు నున్నబం

గారపుబామరీతిఁ దొలుకారు మెలుంగులప్రొకభంగి శృం

గారరసంబునం దొలకఁగట్టి పువ్వులయెత్తురీతి న

న్నీరజగఁధివచ్చి తగ నిల్పెను బ్రీతిని భర్తయుండటన్.—ఆ. ౨.

చ. దనుజ దురాత్త నీకు నికఁ దస్కరవృత్తినిజొచ్చి మాయలన్

దినకరవంశ్యులం దొడరితెచ్చినపద్ధతిఁ బోవరాదు నా

ఘఃతరవాలరోమమునఁ గట్టి జగంబులు మెచ్చ నిన్ను న

య్యనిమిషులల్ భీతి నిట కడ్డకువచ్చినఁ గావఁ జంపెదన్.—ఆ. ౩.

పరశురామసంతుల-లింగమూర్తి

ఈకవి సీతారామాంజనేయమనెడు మూడాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను. ఈతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; రామమంత్రాని తిమ్మాంబకును బుత్రుఁడు; మహాదేవయోగి శిష్యుఁడు. ఈగ్రంథము ప్రథమాశ్వాసము తారకయోగమును గూర్చియు, ద్వితీయాశ్వాసము సాంఖ్యయోగమునుగూర్చియు, తృతీయాశ్వాసము రాజయోగ మనబడెడి యమనస్కయోగమును గూర్చియు, తెలుపును. ఈ సీతారామాంజనేయ సంవాదము బహుజనులచే జదువబడెడు జనప్రియ మైనపుస్తకముగా నున్నది. కవిత్యము నర్దుష్టమయి హృద్యముగా నున్నది. ఈకవి తనపాండిత్య ప్రకటనమునకయి యిట్టి వేదాంతగ్రంథమునందు సహిత మేకాక్షరద్వ్యక్షర పద్యములను జొప్పించియున్నాఁడు. ఇతఁడు నూఱు సంవత్సరములకుఁ బూర్వమునందుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. సీతారామాంజనేయ సంవాదమునండి కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాన—

ఉ. ప్రాపుగ రామనామము నిరంతరముఁ భజించువాకిం

బాపములేదటంచుఁ బెనుపామును బట్టగవచ్చు నగ్నిసం

దీపితలోహఖండము నతిత్వరితంబుగ మ్రింగవచ్చు బ

ల్కొప్పము పెంచుపెద్దపులికోటలు దీరుగవచ్చునద్ధరణ్.—ఆ. ౧.

శి. నమ్మ మనమ్మలో ననుదినమ్మ వెలుంగుచిదాత్మ సత్ప్రభా

వమ్మ నిజమ్మ నేను నిధనమ్మను సంజననమ్మ రూపవ

ర్ణమ్మలుఁ గర్మకార్యక రణమ్మలు వర్ణగుణాశ్రమాభిమా

నమ్మలు నాకు లే వనుఘఃమ్మగునావచనమ్మ నెమ్మనిన్.—ఆ. ౨.

శా. గానంబు న్నటనంబుఁ దాళగతులం గావించుచున్ జూరువి

ద్యానైశ్చణ్యముఁ జూపుచున్ శిరముమీదం గల్గు పెందొంతరిన్

బూనం గైకొనునాట్యశీలునిగతిన్ బుంఖానుపుఁ ఖోజ్జ్వల

న్నానార్థానుభవజ్ఞుఁ డయ్య బుధుఁ డానందాత్ముఁ గాంచున్.—ఆ. ౩.

పరశురామసంతుల-రామమూర్తి.

ఈకవి కుశచక్రత మనెడి యైదాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; సీతారామాంజనేయసంవాదమును రచించిన లింగ

మూర్త్యులను శిష్యులను; ఈతల్లి లింగాంబ. కవి తనతండ్రినిగూర్చియు దమ్మగూర్చియు నిట్లు చెప్పికొనియున్నాడ.—

సీ. ఆత్మభూతుడుగాని యాత్మభూతుడుగాడు నిగమాగమాంతార్థనియతిదోషఁ బురుషోత్తముడుగాని పురుషోత్తముడుకాదు సజ్జనానుగ్రహసరణి మెఱయి మృత్యుంజయుడుగానిమృత్యుంజయుడుకాదు సర్వప్రపంచోపశమన మమర నమృతసిద్ధుడుగాని యమృతసిద్ధుడుగాడు ఘోరసనిధిసమంధము దనర నశుచు దా వ్యతిరేకాన్వయప్రసిద్ధిఁలని ప్రత్యక్షముగ నజాడమృతుండు నభవుడమరేంద్రుడైయెప్పే వనివతఁడై లింగమూర్తియునాగురులింగమూర్తి.

గీ. అమృతలింగమూర్తి లింగాంబికాఁ. మారుడఁ దదీయసేవానుతుడఁ బరశు రామపంతులకులకంజరాజికర్య! మాకృతినిబొల్పు రామనామకుడ నేను.

ఇతఁడు నూనుసంవత్సరములక్రిందటివాడయినట్టు తోచుచున్నది. ఇతఁడు రచి రచియించినది వేదాంతగ్రంథ మయినను కవిత్వము మృదువము హృదయరంజకముగా నున్నది. శుకచక్రతరులలో కొన్నిపద్యములను గవితాధోరణిని జూపుటకయి యిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. కాయవసంబునన్ ధనువుగా భృకుటిం గుటిచేసి నారిగా
వామువు గూర్చి చూపులనువాడిశరంబులఁ బూని వజ్రభిన్
బాయనిదృష్టి మాటుకొని మానసముఖ్యమృగంబులన్ శుభో
పాయముగా పథించుమ్మగ మారతు లుండుదు రత్పురంబునన్—ఆ. ౧.

మ. లలనా యీవకభూమి కెల్లపుడు వాలాయంబుగా నప్పరొ
లలనారత్నము లేగి యీగురులపాలం గల్గునేవంతికా
లల నాతీరరసాలజాలముల నేలాడోలలం గేళిలీ
లల నాటల్గొని యాడుచుందురు బాలా కంటివే యిచ్చటన్—ఆ. ౨.

ఉ. ఏనెఱి నైఁదిప్పివ హృదిండియబుద్ధు లహర్నిశంబు పూ
ర్వానుభవాభిలాషఁ మయంబులకే చను వాని మల్పి నా
నానిగమాంత శాస్త్రవచనశ్రవణాదుల నిల్పు తత్సమా
ధానమె మన్తఃకపరనిధానముగాఁగొని యభ్యసిం చెదన్.—ఆ. ౩.

ఉ. యోగిజనాశ్రితానిలనియోగము సాధకలక్ష్యలక్షణో
ద్యోగము దేవదత్తనియోగము సంతతముక్తికామినీ
భోగము నిత్యసత్త్వగుణభోగము దృష్టపరాత్మజీవసం
యోగము నొందఁజేయు భవయోగవియోగము రాజయోగమున్.—ఆ. ౪.

మ. జనకుం గాంచితి భేదనాదమతసుల్ శండాడితిన్ శక్తివా
దిని భంగించితి నాగమాంతమతయుక్తి న్నిల్పి మెప్పింప న
న్గని మోసించియుక్తి కాంతసు మహాకల్యాణయుక్తంబుగా
నెనయఁగూర్చె నతండు దానిఁగొని యే నేతెంచితి న్వేడుకన్.—ఆ. ౫.

—

వేగినాటి కొండనార్యుడు.

—

ఈకవి వివేక సింధువనెడి యైదాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను.
ఇతఁడు వేగినాటి నియోగిబ్రాహ్మణుడు; శ్రీవత్సగోత్రుడు. మొట్టమొదట నీవివేక
సింధువును నాంధ్రవచనకావ్యమునుగా రచించిన యుక్తుఁడయోగిని కవి యీక్రింది
పద్యమున స్తుతించియున్నాడు—

మ. విసుతింపన్ భవరోగపై ద్య మగునీ వేదాంతశాస్త్రంబు పా
వనమైయుండఁ బ్రవీణతన్ వచనకావ్యం బొప్పఁగాఁ జేసి స
జ్జులం బ్రోచినపుణ్యమూర్తి విమలస్వాంతుండు విజ్ఞానశా
సనుడైనట్టి యుక్తుఁడమానికి నమఃస్కారంబు గావించెదన్.

ఈకవియు నూతేండ్ల క్రిందట నుండియుండవచ్చును. శుకచరిత్రమునందు వలెనే యీ
వివేక సింధువునందును ప్యాకరణ విరాధములైన ప్రయోగములు కొన్ని కనబడుచున్నను
మొత్తముమీఁద కవిత్వము మృదువయి శ్రావ్యముగా నున్నది. కవనరీతి తేటపడుట
కయి వివేక సింధువునుండి కొన్ని పద్యము లిం దుదాహరింపఁ బడుచున్నవి—

చ. కడువడిఁ గర్తమార్గ మనుకాటదనిం బడి విభ్రమించుచున్
జడమతి నింద్రియార్థఫలసంచితతిక్తకషాయసారముల్
డడఁబడఁగ్రోలి దుర్వ్యసఁదాహమునన్ వెగ దొంది సుక్కి మీ
యగుగులు గాంచితిన్ ననుఁ గృపామృతమానఁగనిచ్చి ప్రోవవే—ఆ. ౧.

మ. వసిగాఁదీసి ధుర్ధరుండు విడువం బాణంబు నెందాఁక న
వృక్షిగల్గున్ శర మంతదాఁక నడుచున్ వస్త్రేనయచ్చోటనే
పడుఁ బ్రారబ్ధపుగర్త వేగమున నాపర్యంతమున్ దేహముల్
పడ గా వేగము తూలినం బడుచు జూ భగ్నంబులై మేదినిన్.—ఆ. ౨.

మ. సమతన్ మేఘుడు వారిధారలు మహిన్ నంప్రీతి వర్షింపఁ బ
ల్లములై యుండినచోట్ల నీరు నిలుచున్ రక్షింపఁ గాబండపై

దురుకున్నీరము నిల్వ దట్లగుట నెదుం బాత్ర మూహించి యు
త్తమునందుం దగ బ్రహ్మనిద్య నిలుపన్ ధర్మంబు చింతింపఁగన్.—ఆ. 3.

మ. తనువుల్ స్వప్నమశోరధంబులక్రియన్ దండోపతండంబులె
యగయంబుం బొడచూపుఁ బోవు నివి కర్తాధీనసంప్రాప్తముల్
ఎవయ న్నాకును వీనితోఁ దగులు లే జెల్లప్పుడున్ నే ఘనం
దసు నిత్యండ నిరామయుండ విమలుండన్ సాక్షీచైతన్యఁడన్.—౪.

ఉ. అప్పుడు పుట్టినట్టిశిశువందును జవ్వనియై మిటారియై
యొప్పులకుప్ప యైనవికచోత్పలలోచనయందు వార్ధకం
బుప్పతిలంగ నున్న ముదియుగ్మలియందును నిర్వికారుడై
చెప్పెడి దేమి యెందు సమచిత్తుఁడు మండుడ యెంచిమాడఁగన్.—ఆ. ౫.



వాసు దేవయోగి.



ఈకవి జీవప్రబోధమనెడు నాలు గాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచి
యించెను. యోగశాస్త్రము లనుపేర రచియింపఁబడిన వేదాంతగ్రంథములలో ననేక
ములకంటె నిందలికవిత్వము సలక్షణమయి హృదయంగమముగా నున్నది. కవి యే
కాలపువాఁడో తెలియదు గాని నూఱుసంవత్సరముల పయివాఁడని తోచుచున్నది.
జీవప్రబోధములోని కంఠపద్యముల నిం దుదాహరించు చున్నాను.—

చ. అనపని జీవుఁ డిట్లఁ బ్రయత్నముఁ బ్రాప్యపదంబు లేక తా
ననయము ఖండమై జగములందును గారణకార్యరూపతం
దెనఁగొనియున్నయాత్మ కొకపిండపదంబుఁ బ్రయత్న సాధనం
బును ననఁ గల్గునే యనుచు బుద్ధికిఁ దోచెడి వీనిఁ జెప్పవే.—ఆ. 3.

ఉ. అంధతమకిప్రకృత్యనుగతాతుల శుద్ధశరీరశుద్ధిచే
బంధవిముక్తి గోరి కరిభంగిని నీట మునుంగ దేహాదు
ర్గంధము వాయుఁగాక భవకర్తనిబంధవిముక్తి కల్గునే
బంధురరాగరోషములఁ బాసిన శుద్ధతఁ గాక జీవుఁడా.—ఆ. ౪.

కానాల-సరసింహాకవి.

ఈకవి హరివంశములోని యాశ్చర్యపర్వమునందలి శేషధర్మముల నెనిమిద
శ్వాసములపద్యకావ్యముగా రచించెను. ఈతఁడు నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణు
డు; వాసిష్ఠగోత్రుఁడు; వేంకటేశయామాత్యపుత్రుఁడు; ఈతనివాసస్థలము త
గొండగ్రామము; ఇతఁడు తనశేషధర్మగ్రంథమును తఱికొండ నృసింహస్వామి క
తము చేసెను. ఈతనికాల మేదియో తెలియరాలేదు. ఇతఁడు తనగ్రంథమునంద

„గీ. ఆంధ్రవిశ్వజ్ఞనాచార్యు నన్నపార్యు | సుజనగుణమానసోత్పలసోము సోము

సురుదిరాలంకృతిభాజిసోమ మాజి | సత్కవిసనాధుశీనాధు సన్న తింతు”

అని ఆంధ్రకవులకు వర్ణించుచోఁ దమనందవరీకులలో సుప్రసిద్ధు లైనపెద్దనాదికవు
లనుసహితము వర్ణించియుండలేదు. ఇంతమాత్రముచేత నితఁడు పెద్దనాదికవులకంటె
బూర్వుఁడనికాని వారితోడి సకాలికుఁడనికాని చెప్ప వలనపడదు. ఇతఁ డిం
మించుగా నూని నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును. అక్క
డక్కడఁ గొన్నివిలక్షణము లై సప్రయోగము లున్ననా కవిత్వము మొత్తముమీఁద
మృదువము నిరర్గళధార కలదిగా నున్నది. ఈతనిశేషధర్మములలోనుండి కొన్ని పద్య
ముల నిం దుదాహరించుచున్నాను.

చ. పటుతరమేఘుమండలఃభానితసౌధచయోపరిస్థితో

త్కటవగహేమకుంభసముదాయధగద్ధగితోరుకాంతివి

స్ఫుటచపలాకృతి నైఋయఃజూడఁగవచ్చినవార లెల్ల ని

చ్చటఁ గలచంచలలోక మనచంచల లంచు భ్రమింతు కెంతయున్ — ఆ. ౧.

చ. ఘననిషఃసంఘపూరిత మగాధము కూపము దీఁజూడు నీ

వొనరఁగఁ గూడు నియ్యవు తిలోదక మియ్యవు గాన దాన మా

తనువులు జీర్ణతం బొరసె బారుణరూప సమేతకూపమం

దును ఒడియున్నవార మతిదుర్గిహసమాకులతన్ మహాత్తకా. — ఆ. ౨.

కా. దారాపత్యయుతుం డకించనుఁడు విద్వాంసుండు వేదాంతమా

ర్గాయాధుండును వృత్తిహీనుఁడును నిత్యానందుఁడున్ శోక్రియం

డైగాజిల్లినబ్రాహ్మణోత్తమున కత్యానందులై జీవనం

బీర దాతలు పొందరే సుగతు లుర్వీశా ధరామండలిన్. — ఆ. 3

ఉ. నీసము లెందఱో శమసుని గనఁబోయి నీకుఁజావురా

దాసకుఁ బుట్టిని ల్లయి మహాకలుషంబు లొనర్చి సభ్యులన్

- మోసముచేసి నేఁ డిటులుమూర్ఖులఁ జోవు నె తత్ఫలంబు నిఁ
బాసినఁ గల్గు మా కఖిలభాగ్యము లేకుము కాలుప్రసోలికిఁ.—ఆ. ౪.
- మ. అనుచుఁ దూఱి మహీవరా సుతకళత్రార్థంబుగాఁ బాపచి
తన లగ్నార్థఁజేసి వానిరవందం బ్రోతు రంతంబునఁ
దనవెంటం జనుదెంతురే కడపటఁ గా నొక్కఁడే పోవుటల్
గనియుఁ మోహలతానిబద్ధు లగుచున్ గానంగలే రింతయుఁ.—ఆ. ౫.
- మ. సతియుం దానును బుత్రపౌత్రయుతుడై సంప్రాప్తసర్వేష్ఠుడై
యతిసంతోషముమీఱఁగా మెలఁగి దేహంతంబునన్ లోకపా
లతశుల్ పూజ లొనర్ప సర్వసుఖసంప్రాప్తుండునై క్రమ్మఁ
క్షీతిపైఁ బుట్టెను జక్రవర్తి యగుచుఁ జేతోముదం బొప్పఁగఁ.—ఆ. ౬.
- చ. పాలుపగు కాంచనంబుఁ దిలపుష్పము నచ్చెలి నాసికోపమం
బలవగవచ్చి దానిసను మాటకుఁజాలక యూర్ధ్వద్వష్టిఁ గొ
మ్మలఁ దలక్రిందుగాఁ దనము చూచుగఁజేసి ఫలించువేళ మే
నులు విడిచెఁ నలఁగఁడె ఘనండయునఁ బలవన్విరోధియై.—ఆ. ౭.
- ఉ. నీవును దీపదానములు నెమ్మిగఁ జేయుము దాన మోక్షముఁ
శ్రీవరుఁ డిచ్చుజ్ఞానమును జేకుము జ్ఞానముచేత మోక్షముఁ
భూవర నీమఁ గల్గు హరిపూజ లొనర్పుము కార్తికంబునం
దీనిమలేతిహాసము మహిఁ విమవాకిఁ గల్గుసౌఖ్యముల్.—ఆ. ౮.

రామనామాత్యుడు.

ఈకవి గయోపాఖ్యాన మనెడి రెండాశ్వాసములప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; తిమ్మమంత్రిపుత్రుఁడు. గయోపాఖ్యానమునకు కృష్ణానుసంవాదమని నామాంతరముగలదు. ఈతఁడు నూఱుసంవత్సరములక్రిందటివాఁడయ్యుండవచ్చును. ఇతఁడు తనగ్రంథమును శ్రీమదహోబిల నృసింహస్వామి కంకితము చేసెను. ఈతనిగ్రంథమునందు లక్షణవిరుద్ధము లైనప్రయోగము లనేకములున్నను, మొత్తముమీఁద కవిత్వము సరసముగా నేయున్నది. గయోపాఖ్యానములోని పద్యములు రెండిందుక్రిందఁ జేర్పబడుచున్నవి.—

ఉ. వారిజనాథ నీ వనప వాసవవందనుఁ డున్నచోటికిఁ

హిమాద్రిద్వైర్యునకుఁ జెప్పితి బుద్ధులు పెక్కురీతులఁ

భూరిదయాబ్ధి యాఘసనిబుద్ధికి నేమని యెంచిమాడ నీ
ధారుణి బాండవేయులకు దాపునుదండయు నీవెకా హరీ — ఆ. ౧.

ఉ ఏమని చెప్పవచ్చు బలి యీబలపార్థులబాహువీర్యములో?
రామునిసాటి వత్తురు శరాసనవిద్యకు పీరిధైర్యములో
హేమ హేమధరంబునకు నెక్కువ వీరలతోడ మార్కొనన్
సోమధరుండు వాసపుండు సూర్యకులొద్భవుడైన నోర్తురే. — ఆ. ౨.

పోచన.

ఈకవి చంద్రాభ్యుదయ ము ప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు వై
బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతనితండ్రి నృసింహసోమయాజి. ఈచంద్రాభ్యుదయము అ
మంత్రి కుమారుడగు చిన్నయామాత్యున కఁకితము చేయఁబడినది. ఈకవికాల మే
తెలియరాలేదు. ఇతఁడు నూలుసంవత్సరములకంటె బూర్వమునందుండినట్లు తో
చున్నది. ఈప్రబంధము శబ్దాలంకారములతోనిండి శ్రావ్యముగా నున్నది. చంద్ర
భ్యుదయములోని పద్యములు రెండుదిక్కిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి—

చ. తిమిరపుజవ్వనంబున సతీతసతీతనువృత్త మైనచి

త్తుముతమి పొగవారవనితా జనతా జనితానురాగయో

గమున మునింగి దర్పకవికారము తోరముగా ఘటింప న

కొమ్మరుమిటావిభావిపడి కుఁతివృత్తి గ్రమక్రమంబునన్. — ఆ. ౧.

చ. అన విని గుండె జల్లుమన నవ్వనితామణి యమ్మచెల్ల యీ

యన మదనాతురత్వమని యాత్మదలంచి తలంచి సాధ్వసం

బును వెఱుగుం దడంబడఁగఁ బొంపిరి నట్లు భర్తతోడ్పని

య్యనువున మిచ్చుఁ బ్రోవఁగ మహత్త యొరలో మన కెవ్వ రియ్యెడన్. — ఆ.

పెనుపల్లె-బాపనామాత్యుఁడు.

ఈకవి గీతావిజయము నేకాశ్వాసప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు నిరై
బ్రాహ్మణుఁడు; కోనయామాత్యపుత్రుఁడు. ఈతని కవిత్వమునందు లక్షణవిరుద్ధ
లైనబ్రయోగము లక్కడక్కడఁ గానఁబడుచున్నవి కవనరీతి తెలియుటకయి
విజయమునకు రెండుపద్యము లిం దాహరింపఁబడుచున్నవి—

ఉ. పోల శతా సమండు శివశూజ యొనర్చుచు నుండి యంతలా
నాలమువార్త కర్ణములయందు విసంబడ నల్కియుగ్రుడై
చాలుచు దేవశూజయని చారులఁ గన్గొని యేమి మత్పుఁక
జాలఁగ సందడు ల్లుగుచందము తోచెను జెప్పుఁ దంతయుఁ.

ఉ. భూరిరయంబునం దొడరి భూసుత కన్నుల నెట్టచేసి యో
రోశతాస్య త్రుంగి తని యొక్కట బాణసమ్మసకోటి తా
నారజనీచరేంద్రుతనువందును గ్రుచ్చిన నెత్తు రొల్కఁగాఁ
బోతుచు వాడు నొప్పెసఁగఁ బూచినమోదుగు చెట్టుకై వడిక.

చదువుల సోమలింగయ్య.

ఈకవి మదనసాయక విలాసమ నెడి యైదాశ్వాసములశృంగారప్రబంధమును రచి
ంచి శ్రీశైలమల్లికార్జునునకంకితము చేసెను. ఇతఁడు శైవబ్రాహ్మణుఁడు; గారుత్త
త్యతి గోత్రుఁడు. వేంకటాచలమయా రాధ్యునకును అన్నపూర్ణమకును పుత్రుఁడు.
శ్రీదేశికాలపువాఁడో సరిగాఁ దెలియరాదు. ఇతఁడించుమించుగా నూలుసంవత్సర
లక్రిందట నుండియుండును. ఈతనికవిత్వము మృదువధురపాకమున వెలయుచు
న్న నిర్దుష్టమైనదికాదు ఒక్కొక్కయాశ్వాసమునుండి యొక్కొక్కటిచొప్పున
దుక్రిందనుదాహరింపఁబడిన పద్యములనుబట్టి కవియొక్క కవిత్వరీతి కొంతవఱకు తెలు
డవచ్చును—

చ. చని శశి కాంత సంఘటితచారునువర్ణవికార సౌధమం
దును నెనలేనిగద్దెపయి దోరముగాఁ గొలుపుండి సాధుస
జ్జరపరివారయుక్తుఁడయి సత్యముఁ దప్పక మూడులోకముల్
తనదుయశంబు గప్పఁగను దద్దయు రాజ్యము చేయుచుండఁగన్.—ఆ. ౧.

చ. అని దరిఁజేరి బాలకుని నక్కునఁజేరిచి చెక్కుదోయి ము
ద్దొనరిచి చుంచు దువ్వుచు మృదూక్తులు పల్కి కడిందిప్రేమ నె
మ్మనమున నల్లిలికల మాటికి నల్లుకొనంగ నక్కుమా
రునిముఖచంద్రదర్శనవిలోచనకై రవుఁ డౌచు నయ్యెడన్.—ఆ. ౨.

చ. తెలిహురుమంజియై తైలులు తీసుగనిల్పిన ప్రేవఁ జక్కనా
బలువగుకెంపుగుంపులశుభస్థితకాంతులు చల్లుమేలుక

మృలకు నివాళు లిచ్చు కనుమచ్చికలున్ జెలువొందఁ దావిల
వృలసర మొక్కకేల నిడి యొప్పుగ నప్పు నేగుచుండఁగన్ — ఆ. 3.

ఉ. ఉల్లయు చల్లగాఁ గనినయొప్పులకుప్పపమున్ సుమాస్త్రులు
పెల్లుగ నేసినట్టికడు పెద్దవు నీ కొక లక్ష్యమా నవో
త్ఫుల్లసరోజలోచనలపాంక మడంచుట మన్తథా ధరన్
తల్లికి ముక్కుకోసి పినతల్లికిఁ గమ్మ లాసంగ నేర్తురే. — ఆ. ౪.

ఉ. మారుని గేరు వీరిసుకుమారశరీరము నవ్యచంద్రికా
సారముతీరు హాసము సుసారససారము తొర కన్న లిం
పారెడుగండుతుమ్మెదలబారుల నే లుక్కురు తొర వీనిసిం
గారము నీరజాసకునికైన మదిం దలఁపంగ శక్యమే. — ఆ. ఆ ౫.

శ్రీధరమల్లె-వేంకటస్వామి

ఇతఁడు బ్రహ్మోత్తరఖండము నయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమునుగాఁ దెఱఁగి
చెను. ఇతఁడు బడగలనాటి కన్నడవంశజుఁడు; ఆశ్వలాయననూత్రుఁడు; భా
ద్వాజగోత్రుఁడు; అయ్యనార్యశనూజుఁడు. కవి యీగంధమును జ్యోతిరామనాదు
ప్రేరణముచే రచించి, సిద్ధవటమునకు సమీపముననున్న యంబాలరమంగలి పార్వ
వేశ్యరస్వామి కంకితము చేసెను. ప్రేరకులయిన రామనయు లక్ష్మీనారాయణుఁడున
జెంగల్యరాయఁడును దన్నఁ గూర్చి పఠికినట్లుగాఁ గవి యీక్రిందిపద్యములలో
జెప్పుకొన్నాఁడు—

శా. శ్రీమద్వేంకటరామనామనిఁ గవిశ్రేష్ఠున్ రమావల్లభ
ప్రేమాపాంగవిశేషలబ్ధకవితాభివ్యక్తనూక్త్యన్వితం
గామార్తి సువభక్తియుక్తు విలసద్దాంభీర్యధైర్యాధ్యు న
న్నామోదంబునఁ జూచి పల్కిరి సమద్యత్కృతుకం బొప్పఁగన్.

* * * * *

క. ఖండేందుధరప్రియ మా । ఖండలభాగ్యప్రదంబు కల్పపలతికా
ఖండన మగుబ్రహ్మోత్తర । ఖండము రచియింపు పద్యకావ్యముగాఁగన్.

ఈకవి యీబ్రహ్మోత్తరఖండమును రచియించి యెనుబదిసంవత్సరము లయినట్ల
గ్రంథాంతమునందలి యీక్రిందిపద్యమునుబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది.—

సీ. శరవర్షగణనంబు శైలరామయునీందుపరిమితంబై ధాత్రీఁ బరఁగుచుండు
యువనామసంవత్సరోపేత కార్తికమాసరాజిత పౌర్ణమాసియందు
ధన్యులు విష్ణువర్ధనసగోత్రులు జ్యోతిసుబ్బన్న పుత్రులు సుగుణమణులు
రామన్న లక్ష్మీనారాయణచేంగల్యారాయఁడు ననమవ్య రమలయశులు
చిత్తమున భక్తి వెలయు బ్రహ్మోత్తరాఖ్య
ఖండ మాంధ్రప్రబంధంబుగా ఘటించి
యెలమి సంభావురపుఁ బార్థి వేశ్యగనను
భాసురముగ సమర్పణఁ జేసి రవుడు.

పయిపద్యమునుబట్టి శాలివాహ శకము ౧౭౩౭వ సంవత్సరమునందనఁగాక్రీస్తుశక
ము ౧౮౧౫వ సంవత్సరమునం దీగ్రంథము రచియింపబడినట్లు స్పష్టముగాఁ జెలియ
వచ్చుచున్నది. ఈగ్రంథమునం దక్కడక్కడఁ గొన్నివ్యాకరణదోషము లున్నను
మొత్తముమీఁదఁ బుస్తకము హృదయరంజకముగా నేయున్నది. బ్రహ్మోత్తరఖండము
లోని పద్యములు కొన్ని యిందుదాహరింపబడుచున్నవి. —

ఉ. ఓసునిసార్వభౌమ మహిమోజ్వల మీ రిట కేగుదెంచుటన్
నామది సంతసం బొడవె నాదుగృహంబు పవిత్ర మయ్యె మ
త్కామితము ల్ఫలించె గడుధన్యుడ మాన్యుడ నైతి నంచు నా
భూమివిభుండు పల్కుచును బూజలొనర్చె మహాముదంబునన్. — ఆ. ౧.

కా. ఆరాజేంద్రుఁడు కంఠసూత్రఁహితన్ ద్యక్తాంజనాపాంగి శృం
గారప్రాభవహీనగాత్రి గళితగ్రైవేయహారాదికన్
దూతీభూతకుభాంగరాగతిలకన్ దుర్వారశోకార్దితన్
సారాచారపరాయణం గనియె నాసాధ్వీన్ద్రచిత్రంబుగన్. — ఆ. ౩.

మ. రణదుద్యత్తణిదీప్యమానకనకగ్రైవేయకోటిరకం
కణహారాంగదనూపురాదుల నలంకారంబు గావించినన్
క్షణమాత్రంబునఁ బాయఁద్రోచి కడువేడ్క-ల్గి య్రద్రక్షణ
మణసుద్ధులు వారలిప్పురు మహోత్సాహంబు దీపింపఁగన్. — ఆ. ౪.



ఓరుగంటి - సోమ శేఖరకవి.



ఈకవి రామకృష్ణార్జునరూపనారాయణీయమనునాలుగాళ్వాపమలక్ష్మణకౌశ్య
మును రచియించి శ్రీశ్రీసపాటి నారాయణరాజుగారి కంకితము చేసెను. పుస్తకము

మొక్క పేరు చేత నే యిందు రాఘవయాదవపాండవార్థము లిమిడియున్నవని తేల్లమగ
మన్నది. ఈకవి వైదికబ్రాహ్మణుడు; కౌండిన్యసగోత్ర సంభూతుడు. ఇతడు స
స్కృతాంధ్రములయందు చక్కని వైదుష్యము కలవాడయి కవితారచనయందత్యం
సామర్థ్యము గలవాడుగా నుండెను. ఇతడు నూఱుసంవత్సరములకు లోపలివాడు
ఈతని త్యక్తికావ్యములోనివి కొన్ని పద్యము లిందుదాహరింపబడుచున్నవి. —

కా. సంభూతాతిభూతి దర్శనకళాసంపన్నః డారాజు స
ద్గాభీర్యాంబుధి యేతే సర్వధరణీకా గాంగేయచాపారుసం
రంభప్రాధిసహాయుడై విదురసారన్యాయమార్గంబతో
కుంభత్క్రిరి మహోత్పలప్రియకులస్ఫూర్తుల్ విజృంభింపఁగన్. — ఆ. ౧.

ఉ. సంతస మొప్పుఁ దొఁచెను వసంతము మంజులకోకిలస్వనా
క్రకాంతము కోరకప్రకరకాంతము బంభరగాఢశోభితా
శాంతము సర్వమంగళనిశాంతము మోనితమానమానినీ
స్వాంతము ధూతసత్పథికశాంతము పుల్లలతాంతతాంతమై. — ఆ. ౨.

చ. సుజనకృతస్తవా జనకనూక్తి యలంఘ్య మదెన్ని చూడఁ దా
నిజము సమక్షమందుఁ దగనిన్ను సమర్థునిగాఁ దలంచి త
ద్వజము నుతింపఁ బంచుపని వారకచేయ సుధర్మసంస్థితీక
గుజములు స్రుక్క శ్రీహరిని గొల్చినవాఁ డనయంబు నెమ్మదిన్. — ఆ. 3.

కా. కళ్యాణీభవదర్పితోగ్రవరసత్కరుణ్యతన్ సన్న్విషత్
కళ్యాణీధరవిఘ్నవన్యవసతీకాండప్రభూలంఘనా
కళ్యాణాతిశయంబు నాకు నిచటన్ గల్గెన్ని రాఘూటమై
కళ్యాణాంబరకాంతుఁజేయుము కృపన్ గాంభీర్యధీ మొక్కెదన్. — ఆ. 4.

ముదుంబివేంకటాచార్యుడు.

ఈకవి రసప్రదీపికయనెడు మూఢాశ్వాసముల వైద్యగ్రంథమును జేసెన
ఇతడు శ్రీవైష్ణవుడు; శ్రీవత్సగోత్రుడు; వేదాంతాచార్యులత్రుడు. ఇతడు గో
విరీనుండలములో నూఱుసంవత్సరములకు లోపల నుండినవాడు. కవిత్వమునంద
గొన్ని స్థూలిత్యములు గలవు. రసప్రదీపికలోని రెండుమూడుపద్యముల నిందుఁ
దాహరించుచున్నాను. —

ఉ. పారిదగంధకంబు లొకభాగము నాలుగుభాగముల్ సహ
పారము నుప్పైబెట్టి పదిజాములు వండినఁ గంపుసాంపుతో
ధారుణిఁబుట్టు సిరిదుర ముదారత నడ్డిగయెత్తు నిచ్చినన్
బోరన రోగపుంజములఁ బోవహరించు నమోఘవీర్యమై. — ఆ. ౧.

చ. ఘృతమునఁ గొండపిప్పలి మిరెంబులతోడుత నబ్రకంబు సం
తతమును జిన్న మెత్తు గొన దారుణమా కఫవాతపితృసం
యుతగ్రహణీక్షయంబుల వియు క్తప్రమేహగు దాంతురంబులన్
గతముగఁజేసి దీపనము గల్గఁగఁజేయు నమోఘవీర్యమై. — ఆ. ౨.

ఉ. మంచినువర్ణభస్మము క్రమంబునఁ గొన్నను రాజయత్నమున్
సంచితకర్తవ్యంబు లగుసర్వయజంబుల భూతవేధలన్
ద్రుంచి యమోఘవీర్య మయి దోర్బలమున్ ఘనకాంతి తేజమ
త్యంచితబుద్ధిమాగ్గము చిరాయు వొసంగును మానిచంద్రమా. — ఆ. ౩.



అక్కెనసల్లి-నృసింహకవి.



ఈకవి యాదిలక్ష్మీపిలాసను, వల్లభాంబాసరిణయను, ఓఘవతీపరిణయను, ఈను
మూడుప్రబంధములను గదియించెను. వీనిలో నోఘవతీపరిణయము శ్రీగణేశ్ ఒగా
రాయనింగారిపుత్రు లగు శ్రీనూర్యప్రకాశరాయనింగారి కంకితము చేయఁబడితత్తో
దరపుత్రు లగు శ్రీమహాగాజా గొడేనారాయణగజపతిరాయనింగారిచే ముద్రింపింపఁ
బడినది. ఈగ్రంథము శాలివాహనశకము ౧౭౩౯వ సంవత్సరమునందు రచింపఁబడినట్లు
గ్రంథాంశమందలి యీసీసపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది —

సీ శాలివాహనశకసంవత్సరంబు లజాగ్నిభూధరతుషారాంశు లైన
యీశ్వరాబ్దంబున నెసఁగువై శాఖమాసంబున శుక్లపక్షమున మూర్తి
శశిసంఖ్య భౌమవాసరమున శుభవేళ నక్కినే. లిస్యసింహకవియోఘ
వతిపెండ్లికథ సమున్నతిమీ తెడిగొడెజగ్గారాయనూర్యప్రకాశరాయ
మణికి రాజ్యాయురా రోగ్యమహితపుత్ర । పాత్రనికరాభివృద్ధిగా భవ్యబుద్ధిఁ
గృతి యొసంగెను దద్యశం బతిశయిల్లిజగతి నాచంద్రతారార్కముగఁ జెలంగ.

ఇతఁడు కృష్ణామండలములోని యెలమండ నివాసుఁ డయినను తనయాదిలక్ష్మీ
విభాసమును గోదావరీమండలములోని యంతర్వేది నృసింహస్వామి కంకితము చేసెను.

ఆరిలక్ష్మీవిలాసము నాలుగవశ్వాసములు గలప్రసాదకావ్యము. వల్లభాంబాపరిణయ మను విఘ్నేశ్వరుని పెండ్లికథ మూడవశ్వాసములప్రబంధము. ఇది పులిపాక నీతయామాత్య పుత్రుఁ డయినరామమంత్రి కంకితము చేయఁబడినది. ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; కాండిన్యగోత్రుఁడు; జోగయామాత్య పుత్రుఁడు ఈకవి నూలుసంవత్సరములకు లోపలివాఁడు. ఈతనికవిత్వము రసవంతముగా నున్నది. ఈతనిపుస్తకముతోని యీక్రిందిపద్యములవలన నీతని కవితాధోరణిని గొంత తెలిసికొనవచ్చును—

ఆరిలక్ష్మీవిలాసము.

ఉ. మాయలు నింద్రజాలములు మా కవి క్రొత్తలుగావు మామనో
నాయక యిప్పు డీవు రతినాయక సాయకభిన్న కాయనై
ఫాయనిమోహ మందుననఁ బన్నగఁ గొఁగిటఁగూర్చి యొయ్యఁక
శ్రీమతసౌఖ్యవైఖరులు చేరఁదలంపులదీఁగఁ గూడుమా.—ఆ. ౧.

ఉ. ఎక్కడిగొల్లవాఁడ విది యొక్కడిజాణతనంబు దొంగవో
తెక్కడిపౌరుషంబు మా నింత తలఁపక ప్రాలుమాలినక
దక్కునె నీకుఁ గొక లవి తక్కకయి మ్మికఁ గామకలివే
యక్కలతోడ నీసరసి నాడఁగఁ జీరలు దొఁగిలింతువే.—ఆ. ౨.

ఉ. వారిజనేత్ర మీచరణవారిజసుల్ హృదయాంబుజంబునక
గూఁమినిల్పి యెల్లపుడుఁ గొల్పురమాసతియంచు రుక్మిణుం
దారయలేక చెద్యనకు నంగన నిచ్చెదనన్నమాట బ
ల్నారసమట్ల కర్ణమున నాట ననుం గృపఁగాంచి యట్లనెక.—ఆ. ౪.

వల్లభాంబాపరిణయము.

చ. అరయఁగ సిద్ధ సాధ్యగరుడామగకిన్న గనాగయక్షకిం
పురుషులయింద్లఱ నెలమిఁ బుట్టెదఁ జే నెడుపాట్ల మీగలే
శ్వరుఁడఁ బెద్ద దేల యనిశంబును బొట్టిక బ్రహ్మచారి
పరఁగెడిమేటికిఁ గతికభావులతో నిల వియ్య మేటికిఁ.—ఆ. ౧.

చ. ముద మొనవించు ముచ్చటల ముంచును గంధముఁ బెంచు సౌఖ్యము
ల్గదురఁగ నించు నించువిలుగొంచుఁ జరించువజీరుశాస్త్రసం
పేద గడియించు నిక్షురసపద్మతుల నిరసించు మించు ని
మిరయటంఁచు నెంచుచును ఘోషగర్గ గ్రొవ్విరిమించుభోండ్లొగి.—ఆ. ౨.

ఓమవతీపఃసయము.

ఉ. మేలగుమేలు గూర్పుటకు మీ రరుడొచితి రఁటివౌబరీ
చాలు భవన్తనోరథసుచక్కి లభించుఫలం బటంచు నా
లోలవిశాలనేత్ర యెవలొ గలతియ్యనిదిల్లు నొయ్యనక
మేలుకొనంగ, జేసి యెలమిం జనె సంయమిరాజు సయ్యనక. — అ. ౧.

ఉ. అంతట నేర్చె విద్య లిసుమంత కొఱంత యలంతలేక భూ
కాంతునిముద్దుపట్టి యజుకాంతయె యంచుసమ స్తసజ్జనలో
వింతగ సంతసించి తన వేయివిధంబుల సన్నుతంప న
త్యంతక భావినోదమహిమాతశయంబు శయంబు జేరఁగాక. — అ. ౪.

పైడిపాటి-వేంకటస్వనింహకవి.

ఈకవి స్వనింహవిలాస మగు మూడాశ్వాసకులగ్రంథమును రచించెను. ఈతఁ డాచువేలలియోగి బ్రాహ్మణుఁడు ; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; శతమర్షణగోతుఁడు; లక్ష్మీపతికిని వేంకటాచలమును బుత్రుఁడు. ఈతఁడు నెల్లూరిమండలమ లోని పైడిపాటి గ్రామనివాసుఁడయి గ్రామచతుష్టయమునందు స్థావరజీవనము కలవాఁడయినట్లు స్వనింహవిలాసములోని యీక్రిందివచనమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

సీ. క్షితితలంబున నొప్పు కృష్ణాపినాకిరీదివ్యనదీమధ్యదేశభూమిఁ
గడుఁబూర్వవార్ధికై బడమట యోజనదూరమై తగుఁ గందుకూరు వాటియు
నదియే సీమానామమైయొప్పు నాకందుకూరికై దనగు వాయువ్యదిశను
బాలేట దానికిఁ బాలస్యశఁ బైడిపా డొప్పుదానికిఁ బశ్చిమమున
నెగడుఁ జతుకుపాడు నియుతి వేంపాడుఁ బెలఁగు గాడ్పుమూల నిలవరయన
నమరుపురచతుష్టయం బిని తృణకావ్య జలసమ్మద్ధి సిరుల నలగుచుండు.
గీ. గ్రహణదేశ గోపరాజు రామన గోలఁ కొండప్రభువుచేతఁ గొనినదాన
మహిమ దుష్టమతుల మడియించి స్థావర । జీవనములు నిజులఁజేర్చె మున్న.
ప. తదీయానుగ్రహలబ్ధం బైనయేతద్గ్రామచతుష్టయ స్థావరజీవ-జీవతు లయిన
వదీయవంశజులు గీరి.

ఈకవియొక్కకాల మేదియో కానరాదుగాని యితఁ డాధునికుఁడయినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. స్వనింహవిలాసములోని రెండుపద్యము లిందుక్రిందఁ బొందు పులుపబ్బింపుచున్నవి—

మ. శశి పక్షుడు మెన్ని యక్షయక శాసంప్రాప్తికిఁ దాతృహృ
 ద్వకుడై దీని సృజించుకాలమున వక్త్రం బయ్యెనో తా మహా
 ణ్నిశ మూర్ధ్వస్థితి నుంట రోసి తొలగెన్ రేతేఁ డటంచుం దదం
 ఘ్రిశయాక్రంతసఖాకృతిం బాలిచెనో క్రిందై క్వచిత్తాకరణ్.—అ. ౨.
 శా. పోరా వేటకు వేటకాండ్రు గహనంబు ల్గుమ్మరన్ గ్రమ్మఱన్
 రారా రాలికి కెన? వా రలసులై రాకున్న నారాత్రికై
 యిరీతిం దపియించుబోంట్లు కలరే యెందైన? జంధాస్యలా
 ఘోరారణ్యముఁ జొచ్చి చూడఁగలరే గోవిందు రేజానులన్.—అ. 3.

కొటికెలపూడి వేంకటకృష్ణకవి.

ఇతఁడు శ్వేతాచలమాహాత్మ్యమును మూడాశ్వాసములగ్రంథమును రచించి
 బొబ్బిలిపురాధీశ్వరుఁ డగు రాయణప్ప రంగరాజున కఁకితము చేసెను. ఈకవి వైదిక
 బ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబనూత్రుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; శివరామపాత్రుఁడు.
 వేంకటరామపుత్రుఁడు. కృతిపతి తన్నుగూర్చి పలికినట్లు కవి తనగ్రంథములలో నిట్లు
 ప్రసంగించియున్నాఁడు—

మ. నను శ్రీమజ్జనకా త్తజాధిపపదన్యాసప్రభుభాంతరం
 గుని వాణీక రుణాకటాక్షకలనాంకురత్సుధామాధురీ
 వినుతాంచత్కవితాప్రతోషితమహాద్వశ్కవిగ్రామణిన్
 ఘనకార్తాంతికతాండిలేయుఁ గడువేడ్కం బిల్చి తా నిట్లనెన్.

చ. హితులు మదన్వనాయజుల కెల్ల బురోహితు లార్యలోకపా
 లితకవితాప్రకల్పితదిలీపచరిత్రముఖోజ్జ్వలత్ప్రబం
 ధతతులు హరికాగ్రణులు దారగుణాన్వితచితుల స్తదా
 శ్రితులు సమస్తనూరినుతశేషుషు లెన్నదరంబె మిములన్.

సీ. ధీరతమేఘసందేశంబు తెనిగించి ప్రీతి దిలీపచరిత్ర మనెడు
 గొప్పప్రబంధంబుఁ జెప్పి శ్రీరాముల కర్పించితివి మున్న నేర్పుమీఱఁ
 గార్తాంతికులు మెచ్చఁగా శ్రీపతి గ్రంథగతిని మామకజాతకము లిఖించి
 మా కొసంగితి విప్పు డేకాగ్రచిత్తత సంచితంబుగఁ దెనింగించుచున్న
 మార్తమాహాత్మ్య మొసగుము కూర్తిమాకు. రమ్యచారిత్ర వేంకటరామపుత్ర
 కీర్తిదాదార్య వేంకటకృష్ణమార్య! యనుచు భూమతిచేయ నాహ్లాదమునను,

కృతిపతిశూర్వులు సర్వజ్ఞ సింగమనాయుని సుతతివారయిన రావుకులజులయినట్లును, వారిలో లింగప రంగరాయుడు బొబ్బిలిసంస్థానమును స్థాపించినట్లును, గవి యీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు—

మ. హరిపాదంబునఁ బద్మనాయకులు గంగానీతులై యుద్భవించి

చిరతత్పదజాలం దతిప్రబలులై శ్రీరావువంశ్యు లెల్లం

గిరి తద్రావు కులీనులం దలరె గాంగేయస్తుతాదార్యశౌ

ర్యరసోపేతుఁడు రాజశేఖరుఁడు సర్వజ్ఞుండు సర్వజ్ఞుఁడై.

క. ఆలలితావ్యయసంభవుఁడై లింగప రంగరాయుఁ డలరె నిజభుజా

భీలాసిదభితరపుష్పంఁ ఫాలాస్థూలస్ఫురత్కపాలుం డగుచున్.

క. బెబ్బులి రిపునృపు లనియెడు! గిబ్బల కితఁ డంచు జనులు కీర్తింపఁగఁ దా

బొబ్బిలిపట్టణ మేలెను! నిబ్బరుఁడగు లింగపావనీవరుఁ డెలమిన్.

బొబ్బిలి చివరంగారాయనికి దత్తపుత్రుఁడును గృతిపతియునైన రాయణప్ప రంగారాయునింగారు ౧౮౦౧వ సంవత్సరము మొదలు ౧౮౩౦వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యపాలనము చేసినందునఁ దదాస్థానకర్తయైన యీవేంకటకృష్ణకవి యిప్పటికి డెబ్బదిసంవత్సరములకుముందే యీగ్రంథమును రచియించినట్లు చెప్పవచ్చును. ఈయన కవిత్వమునందు లక్షణదోషములు కొన్ని యున్నను కవనము మృదువయి మధురముగానున్నది. శ్వేతాచలమాహాత్మ్యములోని కొన్నిపద్యము లిందుదాహరింపఁ బడుచున్నవి—

శా. ఆమాట ల్విని భూభుండు నిజభార్యన్ సద్వృతాసక్తికిన్

శ్రీమన్తానవభక్తికిన్ బొగడి ఛాత్రిన్ మాధచిత్తుండనై

భామారత్నముపాటిబుద్ధి గణుతింపం బూనఁగ లేక యా

సోమార్కం బపకీర్తిపా లయితివంచున్ లోనఁ జిల్లిలుచున్.—ఆ. ౧.

ఉ. వేరొకభూవరాత్మజుఁడు విద్రుమగుచ్చును రత్నకంఠో

దారకరారవిందమునఁ దాల్చె లతాంగి నను స్వరించినన్

భూరిశుభక్రమాకలన బోటిపదాంబుజ మీతెఱంగునం

గూరుమితోడఁ బట్టుకొనఁ గోరెద నంచును దెబ్బకై వడిన్.—ఆ. ౨.

శా. జంబాలుం డనుమాని కొన్నిదినముల్ జాయాన్వితుండై తదు

ర్విం బుణ్యస్థితి నుండి గర్భవతినారిం బాసి స్వర్గంబు చే

రంబోవంగ శమీసమీపమున గర్భస్థానంబుం బెట్టి నె

య్యం బొప్పారంగఁ జేసె దత్తరుణి దానిగ్నిప్రవేశం బొగిన్.—ఆ. ౩.



కాకరసర్తి-కృష్ణకవి.

ఈకవి శశిరేఖాపరిణయము, ముఖలింగక్షేత్ర మాహాత్మ్యము, అనుకావ్యములన జేసెను. ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; తిరుపతి పాత్రకానికిని సీతమాంబకును తను జాఁడు. ఈపాత్రకవి సత్యభామాకృష్ణసంవాదాది గ్రంథములకు రచించి శ్రీమహారాజా గొడే నారాయణగజపతిరాయనింగారి పూర్వ్యుడైన జగ్గారాయనింగారివలఁ నగ్రహారాదులకు బహుసేవఁట. ఈకృష్ణకవి విశాఖపట్టణ మండలములోఁబాఁడు. ప్రవేశముఁ దిప్పుకు జేవించియుండుటచే నితఁడు నూఱుసంవత్సరముల లోపలివాఁడు. ఈ యాకాశిత్వము దోవరహితమయి హృదయంగమముగా నున్నది. కవికృతశుష్టకద్యయ ము నుండియు రెండేసిపద్యముల సుదాహరించుచున్నాను. —

ముఖలింగక్షేత్రమాహాత్మ్యము.

చ. తరుమగ సర్వలోకనిచయం బతివేలఘనాంధకారభీ
కరవిపదబ్ధిలోఁ బడ నకారణవైరయునకొ వనూజ్వల
త్తరణిముఖపచారములు తప్పగఁ జేయుచు నన్నిదిక్కులకొ
బెరిగెను వింధ్యభూధరము పీతమహాంబునిధి తపోనిధి. — ఆ. ౧.

ఉ. ఈరగవై భవతిశయ మెన్నఁగ శక్యమె ధాతకైన జా
బూనదరౌప్యరత్నముఖభూమిమనోహరవస్తునిస్ఫుర
త్సమచరన్తరుద్దమజచారణకిన్నరసిద్ధసాధ్యసం
తానసమృద్ధి నొప్పు వితతంబగుమేగునగంబుకై వడికొ. — ఆ. 3.

శశిరేఖా పరిణయము.

ఉ. మానుల నెట్లుప్రోచితివొ మానసవీధిఁ దలంపఁ బాపముల్
మానకధార్తరాష్ట్రుఁ డవమానమునుం దగఁ జేయుచుండఁ గృ
ష్ణానుఁ గావవే యనెమనాపలు కిప్పు డొకించుకైన నీ
వీనుల సోఁకకుండు టిసివెంత జనార్దన కంసమర్దనా. — ఆ. ౧.

చ. అననిని వానితోడ విజయాత్మజుఁ డిట్లనియెకొ దురాత్మ యీ
వనమును గుత్తగొంటిరిర వచ్చినవారి నెఱుంగ కీపు పా
మ్మరుటకు నీవె యీజగతియందును విక్రమకాలినా మదం
బున నీటుపల్కఁగాఁ దగదు పొమ్మిపు డూరక వైర మేటికికొ. — ఆ.

పయిపుష్పకముగాక కోనపల్లి నివాసుడగు వేంకటరంగకవి రచితమైన దో!

టియు, అప్పప్పులును భట్టరాజ రచితమైన దొకటియు, శశిరేఖాపరిణయ మనుపేర
శండాధునికప్రబంధములు ముద్రింపఁబడియున్నవి. వానినుండియు శేంగేని పద్య
ముల నిం దుదాహరించెదను.—

మేకటరంగకృత శశిరేఖాపరిణయము.

శా. శుద్ధాంతంబున భైరవార్చనక శాశుద్ధిక్ జరాసంధుఁడు
ద్యుద్ధైర్యంబున నిత్య మొక్కొన్నపుఁ గ్రోధావేశసంభూతస
ద్బుద్ధిం బట్టి కరుక్కరుక్కనఁగఁ దొడ్తో శీర్షముం ద్రుంచి శ
శ్వద్ధాత్రిం బలి యిచ్చుచుండె కలసవ్యాచోబలొదగ్గుఁడై.—ఆ. ౧.

ఉ. అందఱికంటె ముందుగ నె హాయిగ మజ్జనభోజనంబు లం
దందు నొనర్చి సాత్యకిసహాయులుగా వసుదేవదేవకీ
నందను లన్వధంబు దళనాయకకోటి కెఱుంగఁ జేసి బల్
దుందుభికాహరాపటతూర్యరవంబులు బోరుకల్లఁగఁ.—ఆ. 3.

అప్పప్పుకృత శశిరేఖాపరిణయము.

ఉ. అన్నలు మాటలాడుసమయంబున లేచి సుభద్ర ప్రీతితో
నన్నయశాలి యైరముసలాయుధుఁ గన్గొని నీమఱింగియుక్
నన్నిటఁ బంపుచుండి పఞ్చామము వేఁడె భవత్కుమారియా
కన్నియ మత్సుతాగ్రణికిఁ గారుణికోత్తమ పెండ్లి చేయవే.—ఆ. ౧.

ఉ. పోయిన ధార్తరాష్ట్రులను భూమిదం బడఁగించి పిమ్మట
నీని మిక్కిలికొ భయముఁ జెందఁగఁజేసి నీపరాక్రమం
జౌర నతింప వ్యాధిపతి కైనను శక్యము గాదటంచు నా
మారుతిపుత్రునిం బొగడి మక్కువతోడఁ గిరీటి యంతట —ఆ. ౪.

కృష్ణయ్య.

ఈకవి పావ్యతీపరమేశ్వరపరిణయ మనెడి మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమున
రచియించెను. ఈనాడు స్మార్తబ్రాహ్మణులు; భారద్వాజగోతుఁడు; చంచయార్య
పుత్రుఁడు. ఈతని వాసస్థలము పినాకనీతీరమునందలి కామలాపురము. ఈతఁ
డుండినకాల మేమయో తెలియరాదుగాని యితఁడే బది యలువనియేండ్లక్రిందటనుండిన
ట్లూహింపఁదగియున్నది. ఈతని కవిత్వమునుందుఁ గొన్ని వ్యాకరణ దోషములు
గలవుగాని మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము శ్రావ్యమయి కొంతవఱకు శాఘ్యముగా

యన్నది. పార్వతీపరమేశ్వరపరిణయములోని పద్యములఁ గొన్నిటి నిందుదాహరించుచున్నాను.—

ఉ. ఆపురిఁ గాంచి నిర్జరు లహర్నిశమున్ మదిలోఁ నెన్నుచున్
గాపుర మున్న నాకమునకంటెను మేలని చూచువేడుకన్
దాపునఁ జేరిలో యనఁగఁ దత్పురసాధసమీపవర్తులై
గోపవిభుండులోనఁగను గొల్చిఁ గీతిగ నుండు రాస్థలీన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఈవిధి వచ్చున్ శ్రుంగని యీశ్వరుఁ డర్ఘ్యమొసంగి యిట్లనన్
భూమినుతార్య మీధరను భూమినురుల్ సుఖులై చరింతుగా
మీవనమందుఁ బుష్పములు మేలగుకాయలు పండ్లు పత్రమల్
కావలెనన్నఁ గల్గుఁగద కారణ మేమిట రా విధాన్మజా.—ఆ. ౨.

ఉ. శంచశరుండు నిట్లనుచుఁ బల్కె విరింపికి సమదంబుగా
మించులమించుశంకరునిమేఱుచు ల్గన నాకు శక్యమే
మంచిది యేమియైన నీక వద్దళముల్ గొలువంగ నేగదన్
బంచనలేక నన్నిలకు వర్తిలఁజూడుఁడు పోయివచ్చెదన్.—ఆ. 3.

తరిగొండ — వెంకమ్మ.

ఈమె మంచి విద్వాంసురాలు. ఈమె చేసిన పుస్తకములు తరిగొండ నృసింహస్వామి కఠితము చేయఁబడినవి. తరిగొండ కడపమండలములో వాయిల్పాడునకు నాలుగుమైళ్ళదూరములో నున్నది. ఈమెరచియించిన గ్రంథములలో రాజయోగసారమును ద్విపదకావ్యమును వేంకటాచలమాహాత్మ్యమును పద్యకావ్యమును ముద్రింపఁబడియున్నవి. ఈమె తాను భాగవతము ద్వాదశస్కంధములను ద్విపదకావ్యముగా రచియించినట్లు వేంకటాచలమాహాత్మ్యములోని యీ క్రిందిపద్యములలో జెల్పుకొన్నది.

సీ. దారునిర్మితవీణ నారూఢిఁ బల్కించు గాయక పురుషునికరణి గాను
బుర్రజోతముఁను దయాపూర్ణుడై నాజిహ్వానుండుఁదావసియించియరుదుగాను
బరికించుఁ గాపుర భాగవతపురాణ మమర నే ద్విపదకావ్యంబుగాను
ద్వాదశస్కంధము లగఁజెప్పి హాకి సమర్పించి శ్రీవేంకటాద్రిమహిమ
మతనిజై రమ్యపద్యకావ్యంబు చేసి శ్రీనివాసునకే సమర్పింపనుంటి
నీగ తోయధిఁ దాటఁబోయినవిధమున నాస్వతంత్రత కిల బుధు ల్నవివోర.

ఈశు కకములాని

క. అలకాశిమండి వెలువడి | వలమగ మాకొఱు నందవరపురమందే.

నెలకొని కులదైవతమై | యలరుచు మమ్మేలుచాడమాంబను గొలుతున్.

అను పద్యమునుబట్టిచూడఁగా నీమె నందవరీక బ్రాహ్మణస్త్రీయైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈమె తనభర్తయొక్క నామగోత్రములను జెప్పుకోక “వసిష్ఠగోత్రపవిత్ర కృష్ణయామాత్య తనూభవ” యని తాను కృష్ణయామాత్యుని కూతురయినట్లుమాత్రము చెప్పుకొనుటచేత నీమె బాల్యతంతువయి తన కాలమును వేదాంతగ్రంథపఠనాదుల యందుఁ గడపిన ట్లూహింపఁ దగియున్నది. ఈమె ౧౦౮౦ వ సంవత్సరమునందు జీవించి యుండినట్లు బ్రాహ్మణదొరగారు తమనిఘంటువునందు వ్రాసియున్నారు. కాఁ బట్టి యీమె యేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈమెకుఁ బూర్వమునం దుండినబ్రాహ్మణస్త్రీలు రచియించిన పద్యకావ్యము లేవియు నిల్పదు కానరావు. ఈమెకవిత్యమునం దల్పదోషము లక్కడక్కడఁ గానవచ్చుచున్నను మొత్తముమీఁద కవన మతిఁ తియ్యముగాక మృదుమధురరచనను గలదయియున్నది. వారాంగన యయిననుద్దుపళనివలె శృంగారవర్ణనమని యవాచ్యములు పలుకక కులాంగన కుచిత మయినరీతిగానే వర్ణించుచువచ్చుటయే కాక శృంగారవాక్యములు వచించుట సహితము తన కన్నప్తమని సూచించుట కయి శృంగారరసాధిదైవత మయినకృష్ణుని నిట్లు నుతించియున్నది—

శా. శృంగారకృతితోడ వచ్చి పదముల్ శృంగారసారంబుతో

డం గూఢంబుగఁ జెప్పు నీవఁగ నట్లే జెప్పలే నన్న నన్

ముంగోపంబునఁ జూచి లేచి యట నే మ్రొక్కంగ మన్నించి త

చ్చుంగారోక్తులు తా నె పల్కికొను నాశ్రీకృష్ణు నేవించెదన్.

ఈపద్యమునుబట్టిచూడఁగా నీమె తాను బుస్తకమునం దక్కడక్కడ సందర్శించితముగా రచించిన శృంగారపద్యములుకూడఁ దనవిగాక కృతిపతి విరచితములే ‘యని లోకమునకుఁ జూప నుద్దేశించినట్లు కనబడుచున్నది. ఈమెకవిత్యరీతిని వెలులట కయి కొన్ని పద్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

వేంకటాచలమాహాత్మ్యము.

ఉ. రామకృపాల ఘోరతరరావణశౌర్యఽపాల భవ్యసు

త్రామసురార్యమోగిజనతాపసపాల కృపాలవాల శ్రీ

భూమిసుతాత్మజాల పరిపూర్ణసుకీర్తివికాల వానర

స్తోమముతోడ వచ్చు మినుఁ జూచి కృతార్థుల మెరి మిథరన్—ఆ. ౧,

ఉ. ఇంతట యోగశూరుఁడు హెచ్చఁడు తగ్గఁడు సంతతంబున
కాంతమున న్వసించుఁ దనయందుఁ బరాత్తమ జూచుచుండు వి
భ్రాంతులు తన్నుఁ దిట్టినను గ్రమ్ము వారిని దానుదిట్టఁ డీ
కాంతుఁడు రాజయోగి ఘోసద్గురుఁ డంచు వచింపఁగాఁ దగున్.—ఆ. 3.

చ. అడఁకి వేటఁబోయి విశులాద్భుతఘోరమృగాళి నచ్చటన్
బాడగని భీతి నొందితివా భూతము సోకెనా లేక తాళ్ళపై
వడిచెడజాటి మ్రొగితివా వాగులలో బడి లేచివచ్చితో
కొడుక నిజంబుఁ జెప్పు మీక గొబ్బున నొక్కచికిత్స చేసెదన్.—ఆ. 4.

ఉ. ఆకురవంజి యిట్లయె నాదకు రమ్మని పిల్వవచ్చినా
రాఁకొనినాఁడు బిడ్డఁ డిపు డమ్మల నక్కల నేడ నైన నే
నోకఁగఁజేరి వారలకు సోదె నిజంబుగఁ జెప్పకుండినన్
నాకడు పెట్టు నిండు నని నవ్వుచుఁ బల్కుచు మూర్తి యిట్లనెన్.—ఆ. 5.

రాజయోగ సారము.

ద్విపద. కాయ మస్థిరమని కాసంగలేక
పాచుక సంసారబద్ధులై మమత
వదలక కామార్థవాంఛికు లగుచు
మదమత్తు లగుచు దుర్మార్గత నొంది
మదిలోన నబ్బి కామక్రోధలోభ
మదమోహమత్సరా ల్పాటికిఁ బెంచి
సంపదగఁగిన సామర్థ్య మనుచు
సాంప్రమిఠినతుచ్చుచుఖ మిచ్చగించి
కామాంధులై తమగతి గానలేక
భామలవలలోనఁ బడి లేవలేక
తఱగనియీషణత్రయ వార్ధిలోను
మఱిమఱి మునుగుచు మమత కెట్టి
నాలుబిడ్డలకని యర్థంబుఁగూర్చి
కాలంబు మారకే గడపుచునుండి
యంతకాలము వచ్చినప్పుడు యముని
జొలఁజేయుచు హింసచే గందికుంది
భూషంబులోఁ బడి కొన్నినాళ్లుండి

పాపాత్తులగుచుఁ బ్రపంచంబునందుఁ
బుట్టుచుఁ గిట్టుచుఁ బొరలుచుండెదరు.

ఈతఁడొక వెంకటాచలమునందుఁ బుట్టినవాడని యెఱుఁగఁగలఁడు. బద్ధకావ్యములను రచించిన శ్రీ
లెవ్వఁడును గానఁబడకు గాని శతకములు రచించినవాడు కొందఁడందఁడు గానఁ
బడుచున్నాడు. ఇట్లు శతకములు రచించిన శ్రీలలో శ్రీరాజా గోదేనారాయణ
గజపతిరాయనింగారి మేనత్త యగుపదవిన నుభద్రయ్యమ్మగారగ్రగణ్యురాలుగాఁ గాన
వచ్చుచున్నది. ఆమె యొకరి వ సంవత్సరమునందు జననమొంది యించుమించుగా
తరిగొండ వేంకటాచలమో సమకాలికురాలుగా నుండినది. ఈమె రచించిన
శ్రీరామదండకము, రఘునాయకశతకము, కేశవశతకము, కృష్ణశతకము, రాఘవ
రామశతకము మొదలయిన శతకము లొక్కసంపుటయుగా నీనడుమను బ్రకటింపఁ
బడినవి. ఈమె కవనకాశలమున జూపుటకయి రెండుపద్యముల నిం దుదాహరించు
చున్నాను—

ఉ. శ్రీరమచీకశత్ర సరిసీమహానేత్ర జగత్పవిత్ర స
త్సారసబృందమిత్ర ము సన్నతిపాత్ర నరేంద్రపుత్ర శృం
గారసమగ్రగాత్ర జనకర్తృదారణకృచ్ఛరిత్ర శ్రీ
నారదమానిగీతచరణా రఘునాయక దీనపోషకా.

ఉ. మన్నన దప్పియున్నయెడ మక్కువగల్గినవారి నేనియఁక
దిన్నఁగ మందలించినను దెల్లముగా మది నొవ్వకుండునే
యన్నకు ధార్తరాష్ట్రునకు నాదరమొప్ప హితోపదేశ మి
ట్టెన్నఁగఁజేసి యావిదురుఁ దేవిఫలంబును జెందె గేశవా.

ఇప్పుడు తెలుఁగుదేశమునం దంతటను బాలికాపాఠశాలలు స్థాపింపఁబడి శ్రీవిద్య
ప్రబలుచున్నందున మంచిగ్రంథములను రచింపఁగల కులకాంతలు శ్రీఘ్రకాలములోనే
బైలుదేలుదురుగాక!

—

పిండ్రిప్రోలి-లక్ష్మణకవి.

—

ఇతఁడు లంకావిజయమనఁబడెడు రెండవశ్వాసముల ద్వ్యర్థికావ్యమునుజేసెను.
ఇతఁ డాచువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబనూత్రుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు;
గోళాలామూల్యపుత్రుఁడు. ఈకవి గోదావరిమండలములోని రామచంద్రపురమునకు

సమీపముననున్న కుయ్యేరను గ్రామమునకు కరణము. ఈ గ్రామమును గుత్తచేసి రావు ధర్మారాయుడను పద్మనాభకకులజుఁ డీకవియొక్క లంకనేల మూడుపండుల పహరింపఁగాఁ గోపా శేఖరుచేత యావనమునఁ దితఁడు ధర్మారావును రావణాసు నితోఁ బోల్పుచుఁ దనక్షేత్రపహరణకథను రామాయణపరముగా శ్లేషార్థము వచు నట్లు రచియించెను. ఇతఁడు తిట్టుకవిత్వమునకుఁ బేరుపడినవాఁడు ఈ పు మును గూర్చి లంకావిజయమునఁ గవియే యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

క. తెలియవిధు రామకవ్యా । దులు సూరకవిప్రముఖపృథుప్రతిభావం

తులు భీమ శ్రీనాథు । ల్వలయఁగ నాకరణిఁ దిట్టలే మాధముతిన్.

ఇతఁ డిట్లు యావనదశయందుమాత్రమే కాక వార్ధకమువచ్చి యవసానదశ సమీపించు వఱకునుగూడ నల్పములైన యైహికలాభముల నిమిత్తము పరులను దూషించుచు భూషించుచుఁ బద్యములను జిప్పి కాలము గడపుచుండెను. ఈ లంకావిజయమున రావణదమ్మియనుని నామాంతరము. కవి సమర్థుఁడేయైనను రాఘవపాండవీయాదు వలె రావణదమ్మియ మంతప్రాధముగా లేదు. కవి గ్రంథమునందు రామాయణక కనుకూలముగాఁ దనకథను మార్చుకొనుచు నల్పసంఖ్యగల రెండవముల పదములతో గ్రంథమునంతను బూరించినాఁడు. ఈ గ్రంథములోని

క. లేదమ్మా కష్టము నీ । కేదమ్మా సేగి భీతి ఘృణ నీ వొందన్

రాదమ్మా యిక మిన్నక । పోదమ్మా యుక్తి నిజము పాలుపుగదమ్మా.

గీ. ఏడుపందు మల్లోకంబు లెఱుఁగ లంక । నేలకొల పరక్షేత్రా ప్తి మేలుగాదు

పేర్చినాభూమిజాతసంప్రీతితోడ । వీడు మదియె సౌఖ్యము లిచ్చు వేయు నే

ఉ. ప్రాజ్ఞత నెన్విధంబునను రామునకుం దగుసాటి గావు స

ర్విజ్ఞ నృసింహుఁ డాయననువంశమునన్ జనియించి చెడ్డదు

ప్రజ్ఞుడ వీవు కానకు విచారము లన్నియుమాని ధర్మగో

ష్ఠిజ్ఞులు మెచ్చుచొప్పు కని సీతను వే విడుమంథ మే లగున్.

గీ. జ్యేష్ఠుఁడా లక్ష్మణాగ్రజక్షేత్ర మీవు । వదలకుండిన మోసంబు వచ్చునింకఁ

జండనిర్భీక వనచాఁడిపిండిప్రోలి । కవికులవరుతోరపుత ముఖ్యముగ వలదు.

ఇత్యాదిపద్యముల ననేకులు మెచ్చుకొనుచున్నారు. లక్ష్మణకవి లంకావిజయము శ్రీస్తుతకము ౧౭౯౭ వ సంవత్సరమునందుఁ జేయ నారంభించెను. అప్పటి కిఁ కిరువదియైదుసంవత్సరములప్రాయ ముండినపక్షమునఁ గవి ౧౭౭౦ వ సంవత్స ప్రాంతములయందు జనన మొందియుండవలెను. ఈతఁడు ౧౮౪౦ వ సంవత్స ప్రాంతమువఱకును సజీవుఁడయి యున్నందున నింమిచుంచుగా డెబ్బదియేండ్లు వ్రా

ందుండెనుటకు సందేహములేదు. ఇది యొక్కటితప్ప నితఁడు రచించిన గ్రంథము టేనియులేదు.

స. అరయ స్వర్ణనజేతుఁ దారకపదవ్యశ్రాంతవర్తిఁ గురుఁ
స్ఫుగదుత్తుంగబలాతిరేకకలఃషీభూతాఽజీవుఁ ఘనాం
గిరసాఖ్యాను బుధాఘనజితపదుం క్షేమంకరాంచత్తపో
భరసంతోషితసర్వమానిధిపణుఁ వాచస్పతి న్నార్యునిఁ.

పద్యములో వాచస్పతినార్యుని ననియుండవలసినదానికి వాచస్పతినార్యుననియు,

చ. అని తలపోయుచో నల్పప్రజాపతి చేసినమేర దప్పకం
బువడి నద్రిచారు లసమానమహారుణధామయుక్తితో
డన పరవాహినీశనికటంబున కేగ నర్చివజంబుచే
యు నతను సంగరంబునకు నోపక పాతెను జోళ్ళువీడఁగఁ.

పద్యములో, దప్పక యని యుండవలసినదానికి, దప్పకననియు, నందండఁ గొన్ని
గ్యైకరణదుష్టములయిఁప్రయోగములున్నన, మొత్తముమీఁదఁ గవిత్యము సలక్షణమయి
బుదుమధురపదఘటితమయియున్నది. ఈతని రచనాకౌశలమును జూపుటకయి లంకా
జయములోని మఱిరెండుపద్యముల నిందువాహించుచున్నాను—

చ. తమ్ములు నీదుపల్కులు హితమ్ములుగాఁ గొనిచేయ నార్యజా
తమ్ములు నీదుసద్గుణశతమ్ములు సంస్తుతిచేయఁ బక్షపా
తమ్ములు లేక న్యాయకలితమ్ములుగాఁ గ్రియలొప్ప సర్వభూ
తమ్ములు విశ్వసింప శుకృతమ్ములు వర్ధిల్లనట్లు చేయమి.—ఆ. ౧.

ఉ. తమ్ములు సద్బ్రహ్మములు సుతప్రకరమ్ములు సొమ్ము క్షేప్రవ
ర్గమ్ములు వైభవమ్ములు జగమ్ములఁ గ్రమ్మఁగ నెమ్మి నండి పా
పమ్ముఁ శమ్మెరుచ్చటనెపమ్ముగఁ గీడగు నాదుపల్కు వే
దమ్ము రూఢిఁమ్ము విహితమ్ముఁ గలమ్ము బలమ్ము నిమ్ముగఁ.—ఆ. ౨.

ఈకవికాలములో సంస్కృతాంధ్రభాషాపాండిత్యమునందును సంగీతసాహిత్యముల
యందును సుప్రసిద్ధుడయిన శిష్టు కృష్ణమూర్తినామక విద్వత్కవి యొకఁ డుండెను.
అతనికి, దన కున్నంతపాండిత్యము తెలుఁగునందేకాని సంస్కృతమునందు లేదని
లక్షణకవియొడల ననాదరభావము కలిగియుండెను. ఆయనకుఁగల గర్వమును దన
యొడలఁ గలితిరస్కారభావమును గనిపెట్టి యీ లక్షణకవి యెట్లయిన నాతని గర్వ
భంగము చేయవలెనని సమయము వేచియుండెను. ఇట్లుండఁగాఁ గృష్ణమూర్తికవి
తాను రచించిన సర్వకామదాపణయమును ప్రబంధమును రామచంద్రపుర సంస్థా

నాధిపతియైన కాకర్లపూడి రామచంద్రరాజుగారి తమ్ముడైన జగన్నాథరాజున కంకి
తముచేయుటకయి కాజలూరుగ్రామమునకుఁ బోవుట తటస్థించెను. ఆపుస్తకమును
జదివించి విద్యత్కవిసముఖమున వినుటకు నిర్ణయింపఁబడిన దినమునందు లక్ష్మణకవి
యనాహూతుడయ్యును సభకుఁబోయి కృష్ణమూర్తికవిని బదుగురిలోఁ బరాభవింప
వలెనన్నదృఢ శ్చయముతోఁ గూరుచుండియుండెను. సర్వకామదాపరిణయములోని

చ. తరణి శకాంకు లాభరణదంభమున న్వదనాక్షి కైతవాం

బురుడసితోత్పలాగ్రమున ముద్దయి కుంతలదేశ మాక్రమిం

చి రొకఫలంబు గాన నగుఁ జివ్వనుచుం బరరూఢయుక్తి ని

బ్బరముగ నంతసాంతముగ బ్రహ్మ యొనర్చినసీమపొల్పుగఁ.

అనుపద్యమును జదివినప్పుడు లక్ష్మణకవి విని తలయూచి నవ్వి యిందలి నాయక
యేకాక్షియయిన యవలక్ష్మణరాజియనియు, కన్నులు నల్లగలువలనిచెప్పి వానిపై
సూర్యచంద్రులున్నట్లు చెప్పుటచేత నొకకన్న సూర్యకాంతిచే ముకుళించు కలువయై
గ్రుడ్డిని కావలెననియు, ఆభరణదంభమునవచ్చి సూర్యచంద్రులు కుంతలదేశ మాక్ర
మింపఁగా నిరువురకును దగవురాకుండ బ్రహ్మ సహ ద్దేగ్పాటుచేసినట్లుగా పాపట
యున్నదని వర్ణించుటచే సూర్యచంద్రుల నలంకరించినపిమ్మటఁ బాపటఁ దీయు
దురో ముందుగా పాపటతీసి తరువాతనే సూర్యచంద్రుల నలంకరింతురో యీకవి
తెలియనివాడనియు, ఇటువంటియాక్షేపణము లనేకములుచేసెను. ఇవి సరళములైన
సదాక్షేపములు కాకపోయినను సభకువచ్చినవా రనేకు లాయాక్షేపములకు హర్షించి
చప్పటలు కొట్టినందునను, జగన్నాథరాజుగా రాకృతినందుట కిష్టపడనందునను, కృష్ణ
మూర్తికవిగా రవమానితులయి సభనుండి లేచిపోవలసినవారయిరి.

లక్ష్మణకవి యితరులమీఁదఁ బద్యములను జెప్పుచు వివాహాదులకుఁబోయి కవీశ్వర
సంభావములను గొనుచు ధనార్జనము చేయుచుండెను. ఇతఁడు తన మేనల్లుడగు
చింతలూరి మంగన్నకు విరోధముగా వ్యాజ్యము తీర్పు చేప్పినందునకయి యప్పట
కుండిత సదరమీనగు శంకరమంచి యనంతశాస్త్రిని క్షేష్ఠముతోఁ దిట్టినపద్యములలో
నొకదానిని, ఆవ్యాజ్యము నుపర్యభయోగము తెచ్చినప్పు డాకాలమునందు రా
మచంద్రవరమున మండలన్యాయాధిపతిగా నుండి తెలుగుగుంటువులను జేసి;
క్రొనుదొరగారిమీఁదఁ జేసినపద్యములలో నొకదానినిమాత్ర ముదాహరించియీతని
గూర్చి యింతటితో విరమిచెదను—

మ. అవురా శంకర మంచివాడవ యనంతాఖ్యుండవ్వి తీర్చెయిం

గవు మంగన్నరఁ జేసి నీవు బుధమాగ్గభష్టణ జోగిరా

గతగా లంపి పినాకినిం బకుపతీకల్లోలినిం బట్టి స
త్యవధూసత్యము దానియం దిడితి నాకాయత్తు లిట్లేకదా.

పస్పసచేసి నాబతుకు పండితుఁ డిం కెటునిల్తు నంచు నే
నిస్పృహవృత్తి నుండఁగను నిన్నటిరే గలలోనఁ గోర్తువా
రిస్పిసి యాలుపట్టి కిక నేర్పడ న్యాయముతీర్తుమంచు ధై
ర్యాస్పదనూర్తిఁ బల్కినటులైన మిముం బొడగానవచ్చితికా.



అల్లమరాజు-రామకృష్ణకవి.



ఈకవి కవిచకోరచంద్రోదయ మనెడునాలుగాశ్వాసములప్రబంధమును రచి
యించెను. ఇతఁ డారామ ద్రావిడబ్రాహ్మణుఁడు ; రంగానాథార్య పుత్రుఁడు ;
హంతాసగోత్రుఁడు. తనగ్రంథమును దాక్షరమ భీమేశ్వరుని కఠితముచేయుటచేతనే
కవి గోదావరీమండలములోనివాడగుట స్పష్టమగుచున్నది. తన్నఁగూర్చి భీమేశ్వరుఁ
డిట్లున్నట్లు కవి తనకవిచకోరచంద్రోదయమునఁడుఁ జెల్పుకొనియున్నాఁడు.—

సీ. అమరఁగ వై నతేయవిజయంబును సత్యభామావిలాసంబు భానురముగ
గౌతమీమాహాత్మ్యకథయును ద్రౌపదీపరిణయ మలసుశోభావివాహ
మసమానహనుమదాఖ్యానంబును సుకవిజనమనోరంజనం బనెడుకావ్య
మవనిలో రచియించినట్టిప్రోడపు నీవు గావున నీవాకృతలితలిత
మాధురిమఁ గ్రోలుచుండె నామానసంబు । తనిఁగిదీఱదు నాభ క్తుడనుచు నిన్న
నెన్నటలుగాదు కాని నీకన్న ధరణిఁ గలరకవితానుధాధార లాలుకఁబలుక.

పయిపద్యమునుబట్టి కవి వై నతేయవిజయము, సత్యభామావిలాసము, గౌతమీ
మాహాత్మ్యము, ద్రౌపదీ పరిణయము, సుశోభా వివాహము, హనుమదాఖ్యానము,
సుకవిజనమనోరంజనము, అను కావ్యములను గూడ రచియించినట్లు తెలియ వచ్చు
చున్నది. ఈతనికవిత్వము నిర్దుష్టము కాకపోయినను ప్రౌఢ మయి హృదయాహ్లాదకర
ముగా నున్నది. ఇతఁ డణువదిసంవత్సరముల క్రిందటనుండినవాఁడు. కవి యీకవిచ
కోరచంద్రోదయమును శాలివాహనశకము ౧౭౫౭వ సంవత్సరమునకు సరియైన ముస్తఫా
బురుసం దనఁగా క్రీస్తుశకము ౧౮౩౫వ సంవత్సరమునందు రచియించినట్లు గ్రంథాంత
మున ప్రాసికొనియున్నాఁడు. ఈకావ్యమునందలివి కొన్నిపద్యము లిందుదాహ
రింపఁ బడుచున్నవి.—

ఉ. భారమ నొప్పు పుష్పఫలభారవిసమ్రమహీజరాజశో

భారమణీయసానుచరిభవ్యభశ్చరభామినీవిపం

చీరవమాధురీకలితజృంభితగానఘమఁఘమార్భటి

తూరితనూత్న రత్నయుతభూరిదరిం గనియెన్ మహాగిరిన్.—ఆ. ౧.

ఉ. మారుని మీఱువీరినుకుమారము మారమణీసహోదరున్

గూరిమి నోముమోము తళుకు ల్పలుకుల్ నెఱజాణవైఖరిన్

గేరు నయాఠ నిర్జరులుఁ గిన్నరులు న్నరు లెన్న వీరియె

య్యారమె చూడ నింపగు జయంతు జయింతు నటన్నరీతులన్.—ఆ. ౨.

కవిచకోరచంద్రోదయమునకుఁ దరువాతఁ గవి రచియించినగ్రంథములు కొన్ని నా కిటీ
వల లభించినవి. ఇతఁడు రచియించిన యితరగ్రంథములు—మదాలసాపరిణయము, శం
తనువిలాసము, అధ్యాత్మరామాయణము, అచ్చతెలుఁగుభాగవతము, రామకృష్ణీయము.
ఇందలి కడపటి పుస్తకము ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి వ్యాఖ్యానము. ఈ రామకృష్ణీయము
లోని యీక్రిందిపద్యమువలన నీతని నివాసస్థానము పితాపురమునకు సమీపముననున్న
చేబ్రోలుగ్రామ మయినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది—

సీ. సిరిమించు శ్రీపీతపురసమీపంబునఁ బరఁగు చేబ్రోలుపురవాసి నగుచు

నల్లమరాజాన్వయాగ్రణి యగురంగధామార్యవయ్యనితనయుఁడ నయి

యెల్ల పార్యాగ్రణి కనయఁ బొతుండనై రామకృష్ణవియన్ నామ మెలమిఁ

బూని శ్రీదక్షవాటినికేతనుఁ డై నభీమేశుకరుణచేఁ బెంపు నొంది

సకలజనులకుఁ దెలిసెడిసరణిగాఁగఁగన్న పార్యుఁ డొనర్చినయట్టిమాత్ర

ముల ను దెలిఁగింతునూత్నభంగులమబాలాబోధమగునట్లుచుకవులుహ్మంగుచుండ.

ఈకవి కాలముచేసి యేబదిసంవత్సరములు దాటినవి. ఈతఁడు శంతనువిలాస
మును శాలివాహనశకము ౧౭౬౩వ సంవత్సరమునకు సరియైన శ్రీస్తుశకము ౧౮౪౧ వ
సంవత్సరమునందు ముగించినట్లు పుస్తకాంతమందలి యీపద్యమువలనఁ దెలియ
వచ్చుచున్నది—

సీ. అవనిలో శాలివాహనశకాబ్దము లగ్నిశాస్త్రశైలశశాంకి సంఖ్య నెన్నఁ

బ్దవనామవత్సర ప్రథితకార్తికశుద్ధసప్తమి భౌమవాసరమువఱకు

సిరిమించు శ్రీపీతపురసమీపంబునఁ బొలుపొందు చేబ్రోలుపురనివాసుఁ

డలరునల్లమరాజకులరత్నమును రంగధామార్యనుతుఁడునా రామకృష్ణ

కవివరుఁడు దక్షవాటికాగారవాసుఁ డై నభీమేశుసత్కృపానూఁగరిమ

శంతనువిలాసము రచించె సరిసఘటితి నఖిలసత్క విబృదంబు లా ననంగ,

ఈకవికృతము లైన గ్రంథములలోని పద్యములు కొన్ని యిం దుదాహరింపబడు చున్నవి—

మదాలసాపరిణయము.

ఉ. న్యాయముగా దయో లలన న న్విడనాడిచనంగఁ గోయిలల్
కోయనికూయఁ జందురుఁడు గొంకక వెన్నెలఁగాయ మారుఁడుఁ
సాయకబాలమేయఁ గడుజట్టుదముల్ రొదనేయ నే నినుం
బాయఁగఁజాలఁజాలనను బాలకవుంగిటఁ జేర్చిప్రోవవే.

అచ్చతెలుఁగుభాగవతము.

సీ. కూడఁటిమూలదా ల్లాన బెల్ల నదలించి జమిలియుక్కాలిరాసంతు నొంది
కైగల్గు మెకపుమూఁకల నెల్ల నగిమించి కారుమబ్బుల నెఱసారు కుంది
చిచ్చుకన్దొరయత్తి హెచ్చువన్నెఁ గలంచి విప్పుగన్దొరరాలచొప్పు ద్రుంచి
చీకటిమాఁకులచెలువ మెల్లను డించి కాటుకమలవన్నెగీ టదంచి
పొగలతెగలజగాజిగి మిగులవంచిదండితెక్కలి కాండ్రకు మిందగీండ్ర
కింపుగా మబ్బు మనీచల్లునింపు దోసఁ నెల్లకడలందు నంతంత నిరులు గవిసె.

శంతనువిలాసము.

చ. పగలును రేయి ప ద్ధకులబాంధవ సోములు తత్పురంబునన్
దగుమణివప్రచుం గడిసి తారటువోవఁగలేక యోరగా
నొగినిరువంకలం జనుచు నొప్పుగ నుత్తరదక్షిణాయనా
ఖ్యగతిఁ జెలంగి రెంతయు నఖండవిలాసము తోచుచుండఁగన్.—అ. ౧.
ఉ. హారము (?) సైచదాయె మణిహారములుం బొడియయ్యె నేడు నీ
హారముఁబోలి నాదుత్యవహారము రెంతయు డిందె మేనిక
ల్లారము రెండె బల్లయవిహారమునన్ మరుఁ గేచసాఁగె నా
హారమణీలలామ యింక సైన ననన్ దయ నేలుకోఁగదే.—అ. ౨.

కాకరపర్తి-బుచ్చిపాత్రకవి.

ఈకవి సత్యవతీపరిణయ మనెడి యైదాశ్వాసమలప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; కాశ్యపగోత్రోద్భవుఁడు; ముఖలింగక్షేత్ర మాహా త్పాదికావ్యములను రచించిన కృష్ణకవిపుత్రుఁడు. ఈకవియొక్క మనుమఁడును

సోదరపుత్రుఁడును జీవించియుండుటచేఁ గవి యేఁబడి యఱవడిసంవృతములక్రిందట నుండినవాఁడ . టప్పవ్వు. కవి కథా-శమును రచించి గ్రంథమును శ్రీరాజా (మహారాజా) గోదేనారాయణ గజపతిరాయనింగారి జనకున కంకితముచేయఁదలంచెనుగాని యతఁడు కృత్యానిపద్యములను, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములను రచియింపకయే మృతినొందెను. అటుతరువాత శ్రీమహాగాజా గోదేనారాయణ గజపతిరాయనింగారి శోరిక పయికి కడికి పారంపర్యమున సోదరపుత్రులగు వేంకటశాస్త్రిగారును పోత్రులగు నీతారామశాస్త్రిగారును గ్రంథోపోద్ఘాతమును, ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములను పూరించి కృతిని గూర్చి సంవత్సరమునందు శ్రీరాజా గోదేనారాయణ గజపతిరాయనింగారి కంకితము చేసిరి. వీరిచేఁ గృత్యనియందు రాజాగారి వంశాభివర్ధనము విశేషముగాఁ జేయఁబడినది. సత్యవతీచరిత్రమునందలి కవిత్యము నిర్దుష్టమయి హృద్యముగానున్నది. కవనమార్గమును జూపుటకయి సత్యవతీపరిణయములోని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.—

చ. ఇలఁ గలఁటలకై గెలిచి యెన్నిక కెక్కుఁబుకీలలామణో
జ్వలమణివప్రమం చరసి వారిజనూతి తదంఘ్రీనీరుఁ బ
చ్చలచెలువంపుటండియల సన్నిగుదాంకము సంఘటించెనా
నలరు నమేయశై వలయుతాంబుకదంబము ఖేరు మప్పుకై.—ఆ. ౧

చ. పరమతపోధాప్రవరు భవ్యగుణప్రకరుం డపరికృపాం
గరుచిరు భస్మభాసుగు నఖ్యతటిత్పటలోజ్వలజ్వటా
భరు మృగకృత్తికాదరు సుపాణిధృతాక్షసరుం గమందలు
స్ఫురితకరుం గమంగొనియొ శోభితదండధరుం బరాశరుకై.—ఆ. ౨.

చ. సమధికరాజ్యలక్ష్మీ యుచుచందఃవల్లిః జాహ్ను వేయదు
ర్దమఫణిరాజు చేరనిధిం బొనరింపఁగఁ జాలినట్టి మం
త్రముల తెలుగుఁ జూపఁగను బ్రాధి వహించెద వే రాజకా
ర్యము ఫలింబుంచు మంత్రవర రాజహిత ప్రతిపాదనాదరా.—ఆ. 3.

ఉ. ఎల్లెడలందుఁ జీకటుల హెచ్చులు చెల్లెఁ బయోధివృద్ధి పా
టిల్లెఁ జకోరభుక్తులు ఘటిల్లె నియోగిహృదంతరంబు భే
దిల్లె రథాంగదూపతుల తేజము దొల్లె రతీసునాజ్ఞ వ
ర్తిల్లెఁ జంద్రికాప్రతతి దిక్తుఁడోటుల వల్లె నయ్యెడకై.—ఆ. ౪.

మ. అవనీనాయకు లందఱు నివయఁడు గుర్వర్ధానుసంధానగౌ
రవమొప్పుక సమయస్థితిన్ సలిపితికై బ్రవృత్తమానట్లు స

త్యవతీదేవికి నుద్భవించిననుతుం డర్హుండు ప్రస్థాగకా
రవరాజ్యంబు భరింపఁగా సకలగోత్రావల్లభు ల్లాల్వఁగఁక. — ఆ. ౫.

శిష్టు-కృష్ణమూర్తికవి.

ఇతఁడు సర్వకామదాపరిణయము మొదలయిన యాంధ్రకావ్యములను రచించినకవి. ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; వాసిష్ఠగోత్రుఁడు; సర్వశాస్త్రీశ్రుతుఁడు. సంవత్సరము సరిగా తెలియదుగాని యితఁడు గోదావరిమండలమునందలి రామచంద్రపురము తాలూకాలోని గొల్లపాలె మనుగ్రామమున ౧౭౯౦వ సంవత్సరమునకును ౧౮౦౦ వ సంవత్సరమునకు మధ్యకాలములో జననమొందెను. ఈతనికి గెండుసంవత్సరము బ్రహ్మయము వచ్చినప్పుడు స్వగ్రామమువిడిచి తండ్రి కుటుంబసహితముగా రామచంద్రపురమునకు లేచివచ్చి యక్కడ నిల్లు కట్టుకొని స్థిరముగా కాపుర మేర్పఱచుకొనెను. ఈబాలుఁడు కొంతకాలము రామచంద్రపురములోఁ జదువుకొని తరువాత యిరవల్లిగ్రామమునకుఁ బోయి బులుసు అచ్చయ్యగారివద్దఁ గావ్యనాటకాదు లభ్యసించి తరువాత నింకొకరివద్ద వ్యాకరణాలంకార శాస్త్రముల నభ్యసించి మరల రామచంద్రపురము వచ్చునప్పటికితనికి సంస్కృతాంధ్రముల నుం దుర్గళపాండిత్యమును కవినైపుణియుఁ గలుగుటయేకాక సగీతమునందును నిరుపమాన సామర్థ్యము గుఱెను. ఆశుకవిత్వమును జెప్పుటలోను గర్గర సామరముగాఁ బురాణమును జదువుటలోను కృష్ణమూర్తిగారిని మించినవా రా కాలములో మఱి యెవ్వరు నలేరు. ఇతఁడు పురాణము చెప్పునప్పుడు పుస్తకమును మూసి చదువుచున్న పయిఁథుం దడవుగొనిక తన కవిత్యముతో రసవంతముగాఁ జనువ సామర్థ్యము గలవాఁడట! ఈయన శక్తిసంపదను జూచి రామచంద్రపురపు జమీదార్ గను కాకర్లపూడి రామచంద్రగజుగారును తదనుజుఁ డగు జగన్నాథరాజుగారును కృష్ణమూర్తిగారి నాదరించి తమసంస్థానములో నుంచుకొనిరి. ఆయిరువురిలో జగన్నాథరాజుగారికిఁ గవియం దధికానురాగము. వీరిరువురకంటెను కాకర్లపూడి వేంకటకృష్ణరాజుగారికి కృష్ణమూర్తిగారియుం దెక్కువదము యగుటచేత నాతఁడీవిద్వత్కవి కయిరవల్లిగ్రామములో పదిపుట్లభూమి దానము చేసెను. అయినను నీటి యాధారము లేకపోవుటచేత భూము లాకాలమునం దిప్పటివలె బండ కుండెను. ఇట్లు కృష్ణమూర్తిగారు తనకు నలువదియైదుసంవత్సరములయీడువచ్చునఱకును రామచంద్రపురములో నుండెను. ఈకాలములో రామచంద్రపురముతాలూకాలోని కుయ్యేరు

గ్రామములో పిండిప్రోలి లక్ష్మణకవి యను ముపసిద్ధాంధ్రకవియు. డెను. పండితుల
కవుల యిద్ద టొక్కచోటనుండికప్పుడు పరస్పరస్పర్శ లేకుండుట మఱలో నరుద
లక్ష్మణకవి యావఱకేరావణదమ్మి యును రచించినయనునందుఁ గృష్ణమూర్తిగా
కంటె నిరువయ్యెండు పెద్దవాఁ డయి యాంధ్రకవిత్వమునం దాతీతేతినప్రాధుఁడు
తన కున్నంతసంస్కృతపాండిత్యము లేదని యాతని నధిక్షేపించి కృష్ణమూర్తికవి వి
వేగుమండెను; తనవలె నాంధ్రకవిత్వము చెప్పవేరఁడని యాతని నాక్షేపించి లక్ష్మ
కవి తృణీకరించుచుండెను. కృష్ణమూర్తికవి పాండిత్య మెంత యెక్కువ కలవాఁడో
నను లాకికజ్ఞాన మధికముగాలేని శుద్ధవ్రోత్రియశిఖామణి; లక్ష్మణకవి యల్పపాం
త్యము కలవాఁడే యైనను లోకానుభవమును యుక్తిచతుర్కారమును నధికముగాఁ గ
లాకికశిరోరత్నము. అట్లుగుటచే నిరువురుఁ దారనించినపు డెల్ల లక్ష్మణకవియే మే
చేయి యగుచుండెను. ఈవైరకారణముబట్టియే కాజలూరిలో సర్వకామదాహ
ణము పతనకాలమునందుఁ గృష్ణమూర్తిగానికిఁ బరాధవము సంభవించెను. అట్లు శృం
భంగము నొంది యాయువమానమును సహింపలేక తరువాత నల్పకాలములోనే కృ
ష్ణమూర్తిగారు రామచంద్రపురమును విడిచి వెడలిపోయిరి. జ్యేష్ఠుఁడగురామచంద్రరా
గారుండఁగా స్వరాజధానిలో ననుజుఁ డగుజగన్నాథరాజు కృతినందుట యనుచి
మని యాసభ కాజలూరిలో జరపఁబడెను.

కృష్ణమూర్తికవి నేనుయాత్రకుఁ బోయి వచ్చుచుండఁగా నాతనిప్రఖ్యాతిని వి
కాశహస్తీపథు వగు దామెగ మేకటపతిరాయనిం గా రాయనను తమసంస్థానమున
దుండవలసినదని వేడుకొన్నందున కృష్ణమూర్తిగా రక్కడఁ బ్రమాణసంవత్సరమ
లుండిరి. కవి నాదరించిన యీమేకటపతిరాయనింగారు గోదావరీమండలమునందే జన
మొదినవారయి కాశహస్తీ రాజపత్ని చేత స్వీకరింపఁబడిన దత్తపుత్రుఁడై ౧౦౩౪
సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౪౧వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యము చేసెను కాశహ
స్థానములో నీయను నెల కలువనిరూపాయలు జీత మేర్పడుపఁబడెను. కాశహస్తీ
వెళ్ళకలూర్వమో వెళ్ళివచ్చినతరువాతనో కాకినాడలో నైదుసంవత్సరములు గోదావ
మండల కరగ్రాహివద్ద నిరస్తావారుగానుండిన తుళసింగసెట్టిగారియింటఁ బురాణ
చెప్పుచునుండి యాయనప్రోత్సాహముచేత శ్రీనీతికాస్త్రమునెడి యేకాశ్వాసగ్రం
మును రచించెను. ఆగ్రంథమునందుఁ గవి తుళసింగసెట్టి నిట్లు వర్ణించెను—

సీ. కాశ్ఠభృచ్చరణాంబుజనిసేవ యొనరించు సజ్జనసంతతి సత్కరించు
నాశ్రితకోటి సమృద్ధి నలరించు నాత్మ బంధుజనాభి నాదరించు
సరళనీతిపథానుషంగాప్తి విహరించుఁ బరిజనాసత్కృతిఁ బఠిహరించు
నగణితానుపమానసుగుణలీలఁ జరించు నార్యగురుకుల ననుసరించు

నను కుశంబున ననిశంబు ఘోరతఁ బ్రబలు | నట్టి కుశసింగసెట్టి నన్నభిలబుధుల
మోలరుతియించియొక్కష్టమూర్తిసుకః | సంఘటింపుము స్త్రీనీతికాస్రమనూచు.

ఈయనకవిత్వరీతిని దెలుపుటకయి మఱి రెండుద్యము లీస్త్రీనీతికాస్రమలొనివి
యిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. మన్ననచేయ నుబ్బ కవమానముచేయఁగ సుక్కకే పతిం
జెన్నలరంగఁ గొల్పుచు విశిష్టతమాత్మకులప్రతిష్ఠ సం
పన్నుచు చేయుచుం దనదుబుధులచేతఁ బొగడ్తుఁగన్నయ
య్యన్నులమిన్న చే జగము లన్నియు నిల్పు నటంచు నెంచెదన్.

ఉ. ఎచ్చటనో ప్రయాసపడి యేమయినం బతి తెచ్చివేడ్కతో
నిచ్చినఁ గొంచె మేనియు మహీయముగా మది నెంచి బాంధవు
లైచ్చఁగ నొచ్చె మించుకయు లేనిసమగ్రగుణంబుపెంపునన్
హెచ్చఁగఁజేయు భర్తృకుశ మిట్టిసతి స్వమతింతు రందఱున్.

ఈపుస్తకముగాక యేతక్కవికృత మైవేంకటాచలమాహాత్మ్య మొకటికూడ ముద్రిం
పఁబడి యున్నదిగాని దానిరచన కవియొక్కప్రఖ్యాతికిఁ దగినంతశ్రేష్ఠముగాఁ గనఁ
బడలేదు. కాళహస్తిలోఁ బ్రవేశించిన కొంతకాలమునకే కవిచే రచియింపఁబడిన పీఠా
రణ్యమాహాత్మ్యముకూడ శ్రీకుశసింగసెట్టికే యంకిత మొనర్పఁబడినందునఁ గాళహస్తి
పోకముందే యాతనివద్ద నుండే నేమో యని సందేహము కలుగుచున్నది. కాళహస్తిలో
నున్న కాలమున నీకవిపుత్రుఁ డవయుసర్వశాస్త్రీ యరుకమును సంస్కృతమునుండి
తెఱిగించి కాళహస్తి సస్థానాధిశ్వరుని కంకితము చేసెను. ఈయరుకములొని రెండు
మూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుట కేవలప్రస్తుతప్రశంస కాకపోవచ్చునని యట్లు
చేయ సాహసించుచున్నాను—

కా. శ్రీమీఱం దగుకాళహస్తిఁగరీసీనుంబు ధానుంబుగా
సేనుం బాశ్రితకోటి కీఁవగు ప్రశస్తింబొల్పు నాసామియా
సామిరాకృత భూమి భృద్వరతనూజాకామి నేమంబుతో
శ్రీమద్దామెర వేంకటేంద్రులకు పాసింగూర్పు నిష్ఠార్థముల్.

చ. అపునవుఁ డెల్ల మయ్యెవృధయాపలుమాట లిఁ కేమి సామిని
వవలఁ జనంగవచ్చు నిటు లయ్యెను మాఁగి యోస మెద్ది నీ
కిపురని నీదుప్రేమరస మిట్లుగనేని స్వభావచంచలం
బవు హరిజీవితంబు చనుకంతన మా కొకకాధ కల్లునీ.

చ. మును మన కిం మకంత మును మూర్తి విభేదము గానలేదు నె
 మ్మనమున మీదటం బ్రతుతమత్వము గల్గె బరస్పగంబు న
 య్యె నిపుడు నీకు భర్తృపద మేమను భార్యయనంగ నైతి జీ
 వనగతవజ్రకర్కశతః బాటిలె నిట్టిఫలంబు నేటికిఁ.

ఈకృష్ణమూర్తికవి కాళహస్తిలో నున్నప్పుడు చేయఁబడిన ప్రధానగ్రంథ మింకొకటి గలదు. ఆకాలములో నీయవకును చెప్పవు శాస్త్రపాతశాలలో నాంధ్రపండితుఁడైన పరవస్తు చిన్నయసూరి గారికిని సిద్ధాంతకామునిలోని నూతనవిచారము కొంత నడచెను. మనపండితులు సాధారణముగా మత్సరగ్రస్తులగుట సుప్రసిద్ధమేగదా? అట్టివారిర్ష్యచేతఁ దమకు లాభము లేకపోయినను బరులకు నష్టము కలుగుటయే తమయభీష్ట సిద్ధిగా భావించి కొన్నిసమయములయందుఁ బరులకీర్తికి భంగము కలిగింపఁ జూకుదుఁ అంతకుఁబూర్వము కొంతకాలముక్రిందటఁ జిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణమును రచియించెను. దానితో సరిపోల్పఁదగిన యాంధ్రవ్యాకరణ మావకున జేయఁకటిలేదు. ఇట్లుండఁగాఁ గృష్ణమూర్తి గారిచేఁ జేయఁబడిన వ్యాఖ్యానముతోఁగూడిన హరికారిక లనఁబడెడి యాంధ్రవ్యాకరణసూత్రగ్రంథ మొకటి యటుతరువాత నల్పకాలమునకు వెలువడెను. అదియే హరిభట్టకృతమై యధర్వణాదులచేఁ జేయఁబడిన కారికావళి యొకపక్షమునఁ జిన్నయసూరి తనవ్యాకరణములోని నూతనములనన్నిటిని హరికృతగ్రంథమునుండి దొంగిలించి తనపేరిటఁ బ్రకటించినట్లు స్పష్టమగును. అయినను మూలగ్రంథములోఁ జూపఁబడిన లక్ష్యములు కొన్ని యధర్వణాచార్యుల కీవలె యాధునికగ్రంథములలోని వగుటచేత వ్యాఖ్యానమునుమాత్రమేకాక మూలగ్రంథమునుసహితముకృష్ణమూర్తి గారే రచియించి తేమోయని వలువును నందేహపడుచున్నారు. అట్టిగ్రంథమును రచియింపఁ గలసామర్థ్య మావిద్యత్కవికిఁ గలదనుటకు సందేహము లేదు. ఈయన యిటువంటిగ్రంథకల్పనము చేయు సశయపడువారు కారని మాపుట కయి చరవదశయందు మాడుగల్గులో నున్నప్పుడొక్కరాత్రిలోఁ జేసిన ట్టియన కారోపింపబడిన యశ్వశాస్త్రకథ కొంత తోడుపడుచున్నది.

కృష్ణమూర్తికవిగారు కాళహస్తినుండి స్వదేశమునకు వచ్చి శ్రీరాజాగంగాధరరామారావుగారివద్ద విశాఖరసంస్థానములోఁ బ్రవేశించుట కయి నాలుగయిన మాసము లనటకుండి కృషిచేసిరిగాని ప్రయత్నము సఫల మయినదికాదు. శ్రీరాజగారి నేనూరురూపాయలును నోడుశాలువలు నిచ్చి యాయనకు సెలవిచ్చిరి. తరువాత నొకఁడు తనకుమారుని యత్తవారియూ రయిన ఒగ్గమపేటగ్రామమునకుఁ బోయి యక్కడఁ గొంతకాలముండి తత్సంస్థానాధిపతి ననుసరించెను. పీఠికాపుర సంస్థాన

నాధిపతియైన శ్రీరాజారావు నీలాద్రిమాధవరాయనింగారి భోగభార్యాపుత్రుఁడును జగ్గకుపేట సంస్థానాధిపతియునగు శ్రీరాజారావు వేంకటరాయఁడుగా రాయనకు సంవత్సరమున కిన్నూఱురూపాయలు వచ్చుమాన్యమును రెండుశాలువలు నిచ్చి సత్కరించిరికాని నెలదీస మేర్పఱచి తమ యాస్థానపండితునిగాఁ జేకొనలేదు. తరువాత నీ కవి యొకవల్లిగ్రామములోఁ గొంతకాలము వసించి యక్కడనుండి శ్రీజగన్నాథయాత్రకుఁబోయి పురుషోత్తమక్షేత్రమును సేవించి మగల వచ్చునప్పుడు త్రోవలో మాడుగల్లు సంస్థానమునకుఁ బోయి శతస్సంస్థానాధిపతియగు శ్రీకృష్ణభూపతిగారిని సందర్శించెను. ఆయన విద్యత్కవుల నాదరించు రసికాగ్రగణ్యుఁ డగుటచేత వేయిరూపాయలు వచ్చు భూము లిచ్చి కృష్ణమూర్తిగారిని తమ సంస్థానములో నుంచుకొనెను. ఈకవి మాడుగల్లు ప్రవేశించినతరువాతఁ దానుజేసినజగన్నాథయాత్రనుగూర్చి నీలశైలనాధీయ మనుపేర సంస్కృతములో నొకగ్రంథమును రచించెను. రెండుసంవత్సరము లాసంస్థానములోనుండి కృష్ణమూర్తిగారు ౧౮౭౦ వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాత నెనుబడియేండ్లప్రాయమున నక్కడనే కాలధర్మము నొందెను. ఈయన సంస్కృతమున యాత్మోల్లాస మనుకావ్యమును, వల్లభి పల్లవోల్లాసము మదనాభ్యుదయము ననుభాణములను, రామాయణకథను జెల్పు కంకణబంధమును, హరికారికలను, నీలశైలనాధీయమును, ఆంధ్రమున సర్వకామదాపరిణయమును, వేంకటాచలమాహాత్మ్యమును, వీక్షారణ్యమాహాత్మ్యమును, పంచతంత్రమును, వసుచరిత్ర శ్యాఖ్యానమును, రచించెను.



మంత్రిప్రగడ-సూర్యప్రకాశకవి.



ఈకవి మాడుగొల్లు సంస్థానమున కృష్ణభూపతిగారి యాస్థానకవిగానుండి, కృష్ణార్జున చరిత్రమను రెండొత్వాసముల ద్వ్యర్థికావ్యమును నీలారామచరిత్ర మనెడి యాత్మోత్వాసముల ప్రబంధమును భీమలింగ శతకమును రచించెను. ఈయన యామువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; శరభరాజమాత్యపుత్రుఁడు. ఈయన నలువదిసంవత్సరములక్రిందటఁ గాలధర్మము నొందెను. ఈయన కవిత్వము మృదుమధుర పదగుఁభితము మనోరంజకముగా నుండును. కవితారచనను జూపుటకయి యీకవి గ్రంథములలోనివి కొన్నిసద్యము లిందునాహరింపఁబడుచున్నవి—

కష్టార్జున చరిత్రము.

మ. రమణీ నీగుణరూపసంపదకు లో రంజిల్లి గోపాలకుం
దమితారాతివిదారితామరసప్రతాక్షుండు కాంతుజ్జ్వల
త్కమనీయాకృతి రాజదర్శనసమాఖ్యాకాలి ధీరుండు దా
సుచునోరత్నము నీయధీన మగుచుకొ శోభిల్లఁ జేసెంజుమీ.—ఆ. ౧.

చ. కులమునందు భాగ్యమునకుం దగుకార్యము చేయునంత వి
క్రతుశయశయా సుభద్ర కరినూదనవిక్రముఁ డైఁగోపరా
ట్సుతునకు సమృతంబుగ విశుద్ధగుణాకర భూపర్యాయక
వ్రత మొగిఁ జేయఁగాఁదగు వివాహమహోత్సవ మా ననం బ్రజల్.—ఆ. ౨.

సీతారామ చరిత్రము.

క. ధాత్రాదిక్రతుభుగ్వరుల్ ఘనతపోధా రేయమా నీడచా
రిత్రం బెన్న నశక్తులే జడుఁడ పల్లింప న్నమర్థుండనే
పుత్రీభూతసరస్వతీధవసితాంభోజాక్షురుద్రుండ వో
యత్రీ యత్రీవిగాక నీకు సయ్యె యన్యగ్రజన్తగ్రణుల్.—ఆ. 3.

చ. కనకకురంగ మేల వని గన్పడె గ్రక్కున దానిఁదేరఁ బా
మ్మని పతి నేలపల్కితి నహమ్మతి నారఘభర్త దానివెం
టను జన నేల యగ్రజుని డాయఁగ లక్ష్మణు నేలపంచితక
జనవరుఁ బాసి యే నిచటఁ జావఁగ నిన్ని పాసంగ దైవమా.—ఆ. ౪.

చ. నను శరణొందినకొ దనుజనాయకు రావణునైనఁ బ్రోతు నీ
తనిఁ గరుణించుటెంత శపథం బిదిగావున మీర లేగి చ
య్యనఁ గొనిరండు వీని కభయంబు నొసంగితి నన్న భానునం
దనుఁడు కృపాంబురాశియగుదాశరథిం గని పల్కె న్నముఁడై.—ఆ. ౫.

భీమలింగశతకము.

క. తత్పురుషబహువ్రీహుల । సత్పురుషులు రామదాసశబ్దార్థ మిలన్
దృత్పరముగఁ జెప్పుదురు జ । గత్పావన భీమలింగ కలుషవిభంగా.

క. ఏనురవరులందై నకొ । నీసామర్థ్యంబు గలదె నిభిహాధీశ
దానీకృత జననీకృత । కాసల్యా భీమలింగ కలుషవిభంగా.



శక్తి-వేంకటసరస్వత్య.

ఈకవి శకుంతలాపరిణయ మనెడి మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించెను. ఇతఁడు సృష్టికరణవంశజుఁడు; భరద్వాజగోత్రుఁడు; నారాయణమంత్రీ పుత్రుఁడు. ఇతఁడు విశాఖపట్టణములోని కైస్తవోన్నత పాఠశాలయం దాంధ్రోపాధ్యాయుడై యుండెను. ఈకవి యీశకుంతలాపరిణయము నలువని సంవత్సరముల క్రిందట ననఁగా ౧౫౩౬ వ సంవత్సరమునందు ముగించెను. ఇతఁడు అమరపదకల్పద్రుమము, నారాయణస్తవము, మదనసాయకాపరిణయము, కపిదర్పణచ్ఛందము, నారాయణశతకము, కుమారీశతకము, అను గ్రంథములనుగూడ రచియించెను. ఈతనికవిత్వము సలక్షణమయి మనోహరముగానున్నది. శకుంతలాపరిణయములోని కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

మ. తనరక్ష బున్నమరేలఁ దత్పురవరోద్యత్సాధసంచారికల్
వశజాతఁ ఘనసారఖండమని కేలంబట్టి దీపాగ్రసీ
మను ధూపక్రియఁ జాపఁ గంది చెలులు బ్రార్థింపఁగా వీడినఁ
జనియెన్ వానికి నాటనుండి కలిగెం జంద్రాఖ్యయుం జిహ్వామున్.—ఆ. ౧.

చ. తొలకరికాదు మిం చనఁగఁ దోయజబాంధవుఁ డస్తమింపలే
దలజలజారిరేఖయన నంతటవంతట నానుచుండె మే
ల్లకుకుకడానిబొమ్మయనఁ దావులపూవులదీ వెయో యనఁ
గిలకిల చిల్కపల్కులకొగిం బదపద్యము లుగ్గడించునే?—ఆ. ౨.

చ. సరిసరి పొమ్ము బాల యొకచక్కనిబాలునిఁజూపి వీఁడు నీ
వరసుతుఁ డేమరాణి నని వావిరిఁజెప్పఁ దొడంగుచుంటి వీ
దొరలును మంత్రులున్ ఘనబుధుల్ ననుఁ బాయకయుందు రెల్ల వీ
రెఱుఁగనిరీతిగా నడవి నెన్నఁడు నిన్నుఁ బ్రగ్రహించితిన్?—ఆ. ౩.

వేల్పూరి-వేంకటేశ్వరకవి.

ఇతఁడు గోవ్యాఘ్రచరిత్రమున, విచిత్రరామాయణమున, పద్యకావ్యములు గ రచియించెను. ఈతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; మాద్గల్యగోత్రుఁడు; బ్రహ్మనామార్త పుత్రుఁడు. ఈతని నివాసస్థలము విశాఖపట్టణమండలములోని విజయనగరసంస్థానము.

నందలి రావలస్సయను గ్రామము. కవి యాగం వ సంవత్సరమున స్వర్గస్థుడయి నందున, చాచాళుగా నిప్పటి కేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. అక్కడక్కడ వ్యాకరణవిరుద్ధములైన ప్రయోగములు కానబడుచున్నన, మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్వము మృదువయి శ్రావ్యముగానున్నది. కవికృతములైన కందుకృతుల నుండియుఁ గొన్నిపద్యముల నిందుదాహరించు చున్నాను—

గోవ్యాఘ్రు చరిత్రము.

- చ. మధుకరపంక్తిర్ముంకృతులు మత్తమయూరనిశాతవడ్డముల్
పృథుతరకోకిలధ్వనులుఁ బెంపలరారుకుకప్రసంగముల్
శిథిలముగాని శారికలచిందజవందలుచే వనాళిఁ బెం
పాదవఁగ నొప్పెఁ బుష్పమధురోజ్జ్వలసత్ఫలసంకులంబులై.
ఉ. సంతతి లేక డెంగమునఁ జాలఁగ డిస్సి ప్రతోపవాసముల్
సంతత మేనొనర్చి కడుసంతస మొప్పుఁగ వేల్పుతేఁడ్ల మ
త్సాంతమునందు నిల్చి హిమశైలనులేశ్వరు నిందమాళి న
త్యంతసుభక్తిఁ గొల్చి సుకు నంచితవాంఛ ఫలించఁగాంచితిఁ.

విచిత్ర రామాయణము.

- ఉ. మామ యిదేటిమాట వినుమా మనమాఱడిఁజెందె నింక నా
సామిపదంబులాన కొనసాగదు తొల్లిటిభంగి దానవ
గ్రామణియింట నున్న జనక ప్రభుకూఁతురి నేలుకొంట కా
రారున కొప్పె నొప్ప దనరాదు ప్రభుత్వగుగలువారలక. ఆ. ౧.
ఉ. పుట్టి జగంబులోనఁగల భూసురుల మునులక నృపాలుక
బట్టి వధించి వజ్రధనుపాలికి నేగి సుపర్యకోటులం
గొట్టిసమస్తలోకములకుకొ ములుసూపె నతెందు నారదుం
డట్టితఱి న్వికుంతపురమందు మురారిని జేరి యిట్లనెక. —ఆ. ౨.
చ. కరుకులు దేరుబల్లిసిమికాంచనరత్నమయూఖముల్ దిశా
వలయుముఁ బర్వ నచ్చరలు వైభవలీల నటింపఁ గిన్నరల్
బలసి రథంబు చుట్టును సభక్తిని గొల్ప సరోజబాంధవుం
డిల కరుడంచెనో యన ధనేకుఁడు రాఁగ వియన్నిరీక్షుఁడై. —ఆ. ౩.
ఉ. ఇచ్చి నృపాలుఁ డిట్లనె మనీశ్వర నీ కడురాడి నిల్వనా
చిచ్చరకంటిసామికిని జెల్లదు నేనన నెంత యీనుతుల్

సచ్చరితుల్ నురారు లతిసాహసు లాహవకోవిదుల్ కడుం
గుచ్చితు లస్త్రశస్త్రముల గోప్య మెఱింగినటి.తు రెప్పుడుఁ—అ. ౪.

మ. ఎరిరిం దన్ను నెఱుంగలేక మదిలో నెవ్వఁడు నిన్నిట్లు బె
ట్టిమఁడై నాసయు పీనుఱుం దునిమె కాతివ్యంబున న్నున్న నేఁ
జెదరంజీతినదేవదైత్యవరులం జింతింపఁదో చూడు మా
కదఁజ్ఞాస్థలిఁ గూల్తు వానిఁ జెలియంగాఁ బల్కు వేసోదరీ—అ. ౫.

మ. శరసంధాన మొనర్చు ప్రౌఢిమము లక్ష్యం బూహగావించు నే
ర్పుగుబాహబలవిక్రమంబు సమరోద్యోగంబు సవ్యాపన
వ్యరితక్షీణమహాస్త్రపాతములు రాదాకారముం గన్న నా
పొరువుం బో వెఱపొందు నీకుఁ డయినం బుత్రా నిజం బింతయుఁ—అ. ౬.

ఈవిచిత్రరామాయణము గోపీనాథవిరచితాంధ్రవచనకావ్యము ననుసరించి యీ
కవితేఁ బద్యరూపమునఁ జేయఁబడినది. ఈవచనకావ్యము ననుసరించియే యిటీవల
గోదావరీమండలస్థ వెలగఁజుట్టుగ్రామనివాసియు నాపస్తంబనూత్రుఁడును శ్రీవత్స
గోత్రుఁడును నుమామహేశ్వర నూ పుత్రుఁడును నగు నరసింహదేవర వేంకటశాస్త్రి
యను వైదికకవియు నొకపద్యకావ్యమును రచియించియున్నాఁడు. ఈవర్తమానకవితే
రచియింపఁబడిన విచిత్రరామాయణమునందును వ్యాకరణదృష్టము లైనప్రయోగము లనే
కములు కానఁబడుచున్నను మొత్తముమీఁద నీతనిగ్రంథము మొదటిగ్రంథమునకంటె
సధిక రసవంతముగానున్నది. ఇందలిపద్యములనుగూడఁ గొన్నిటి నిం దుదాహరించు
చున్నాను—

ఉ. రామ విరాజమానఃపురాఽకిరీటచుణ్నిప్రభాసుమ
స్తోమ సుత్రాజితాంఘ్రి యథుచూదనతారకనామ నీరద
శ్యామ సురేంద్రవందితవిశాలపరాక్రమ కీర్తికామినీ
కామ కతోరగాత్రిచర కాండవిఖండః భండనప్రియా.—బాల.

ఉ. తెల్లమేనివానిఁ గడుతియ్యనిమాటలవానిఁ గప్పుడార
చల్లెడుగొంతువాని బులిచాఱలతోలు బజాలపైని కా
జిల్లఁగఁజేయువాని దసచీరెలనూనినవాని నెత్తిపైఁ
జల్లిపెల్లుఁ దాలిచినసామిని జూచియహిండుఁ డెంతయుఁ—అయో.

ఉ. ఓసి యభాగ్యురాల పడియుండక యింట నిటేలవచ్చినా
నే సకలంబుఁబోయె నినుఁ బెండిలియాడినపూటనుండి యే

బ్రాసివి నీవు వేశ్యునఁ బాదముపెట్టితి వంతకంతకుం
గా సొక టైన బట్టకొనఁ గట్టఁగలే దిఁక లేచిపోఁగదే. — అరణ్య.

కా. ఆకఁతీరవనాదము నిన్విని మహాహంకారసంయుక్తుడై
నాకేశాత్తజఁ డాహవంబునకు సన్నాహంబుతో నేగి నే
నాకఁత్యంబున నింద్రపుత్రక సహాయార్థంబు శాఖామృగా
నీకంబు ల్గాలువంగ వెంటఁ జనితిన్ స్నేహంబు పెంపొందఁగన్ — కిష్కింధ.

ఉ. ఎవ్వఁడవోరి యేమిపని కిచ్చటవచ్చితి నిల్వనిల్వ నీ
క్రొవ్వడఁగించి ప్రొద్దుకొమరుండువసించిన లొంకి కంపెదక
మవ్వలదెబ్బఁ జూడు మని మారుతివక్షయనందు మోఁద నీ
వెవ్వతెవంచు గ్రుద్ది పడనీడ్చె సమీరనుతుండు రక్కసిన్ — శుందర.

కా. ఏమీ దానవవీరులార యమవహ్నింద్రాదులన్ గెల్పు సం
గ్రామోత్సాహము లెందుఁబోయె బటుదర్పం బేటికిన్
మీమీయిమ్ముల కేగియుంటి రిదియేమీ వై రితేజంబు మీ
సామర్థ్యంబును విక్రమక్రమరణోత్సాహంబులం దెల్పుఁగన్ — యుద్ధ.



తిరుమలయుక్తిపట్టణపు-చినతాతాచార్యుఁడు.



ఈకవి వడ్లమన్నాటి వెంకప్ప సోమయాజులగారి ప్రేరణముచేత విశ్వగుణాదర్శ
మును పద్యకావ్యములుగాఁ జెనిఁగించెను. ఇతఁడు శ్రీనివాసాచార్యునిపాత్రుఁడు;
జేకటాచార్యునిపుత్రుఁడు. ఇతఁడు నలువని యేబదియేండ్లకిందట కృష్ణామండల
ములో నుండినవాఁడు. కృత్రిమేరకుఁ దైన వడ్లమన్నాటి వెంకప్పసోమయాజులగారి
యజ్ఞమూలముననే కృష్ణామండలములోని వైదికనియోగిబృందములో కెందుకత్తు
లేర్పడినవి. ఈకవియొక్క కవిత్వమునందుఁ గొన్ని వ్యాకరణదుష్టము లైనప్రయోగము
లున్నను మొత్తముమీఁద కవనరచన సరసముగా నున్నదనియే చెప్పవచ్చును. ఆంధ్ర
విశ్వగుణాదర్శములోని కెందుపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

చ. ఘనవన భూముల నైలఁగి కన్నమువేసి గృహభివృత్తముం
గొని చనువారి దొంగ లనఁగూడునె పోషకు లైనవారిరె
క్కను గడుబొంతుపుచ్చి తదఖర్వధనంబులు దొంగిలెంతు రీ
గణకులె దొంగ లీగణనకిర్దులనే భజియింతు రీజనుల్,

చ. సురభితమాలముం గునుమహోభితసాలము వీక్షణార్థబం
ధుం తిలకాతిసాలము విధూతమహాదుఃతౌఘమూలమున్
సరసర సాలమున్ బనసజాలము మాధవకేళిలోలమున్
బరమగుణాలవాలమును బాయిక చూడుము శేషశైలమున్.

మాడభూషి-నృసింహచార్యుడు.

ఈకవి వల్లవీపల్లవోల్లాస మను మాడాశ్వాసములప్రబంధమును నూజవీడుసంస్థా
నాధిపతి యగు శ్రీకోథనాద్రి అప్పారావుగారి ప్రేరణమువలన రచించెను. ఇతఁడు
శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు; నైఋత్యకాశ్యపగోత్రుడు; ఆపస్తంబసూత్రుడు; వేదాం
తాచార్యులత్రుడు. ఈకవి యిరువది ముప్పదిసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాడు.
ఈయనకవిత్వము సలక్షణమయి నాతికిరిమయి శ్రావ్యముగానున్నది. వల్లవీపల్లవో
ల్లాసములోని రెండవపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.—

చ. తనయులు పెక్కుగల్గిను దన్వికే బుత్రిక పుట్టకున్న ని
త్తునుపు నిరర్థకం బని యెదం దలపోయుదు రింతు లంచుఁ దా
మనమునఁ గొంతసేపు నృపమానిని చింత యొకర్చి యేమిసా
ధనమునఁ గన్యకావదనదర్శనజన్యముదంబు గల్గునో.—ఆ. ౧.

ఉ. పాండుతనూభవుండు తనబాంధవు లత్తటి సంతసిల్లఁగా
గాండివ మేడ్తెఱుంగిచి కల్పకృశానుసమానుడై లస
త్కాండముల న్నిగిడ్చి నృపకాండములం దెగటార్చి వేర్చి త
త్కాండమునన్ మాదం బెసఁగఁ దద్దయు నొత్తెను దేవదత్తమున్.—ఆ. 3.

కోటమరాజునాగయ

ఈకవి యధ్యాత్మరామాయణమును పద్యకావ్యమునుగా రచించెను. ఇతఁ
డును వేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు; కాశ్యపగోత్రుడు; భాస్కరమంత్రికిని శాయాంబ
కును బుత్రుడు. ఇతఁడు కృష్ణామండలములో ముప్పది నలువదిసంవత్సరములక్రిందట
నుండినవాడు. కాశావము పెద్దనకవికృత మైనయధ్యాత్మరామాయణమువలె కవిశ్య
మంతప్రాధముగా నుండకపోయినను మొత్తముమీద మౌద్య మయి నిర్దుష్ట మయి
యున్నది. అధ్యాత్మరామాయణములోని కొన్ని పద్యము లిందుఁ బాపఁబడుచున్నవి.—

- ఉ. ధరణీదేవ భవ త్తపోమహిమ చోద్యం బయ్యో నిన్దెచ్చితన్
వర మే నిచ్చెద హైహయం దునిమి గర్వగ్రస్తులౌ రాజులన్
ధరణిం బేరడగించి కశ్యపున కీధాత్రీతలం బిచ్చి కాం
తరుచిం దాల్చు మదంశ నొంది పితృహృత్తాపంబు వారింపగన్.—బాలకాం.
- ఉ. రామ త్రిలోకవిశ్రుకు విరాధు నెఱుంగవె మద్భయంబునన్
వేమఱు మాను లీవనము వీసి పలాయితు లై రి నీవు మీ
సేమయు గోరెదేని యిట సీతను డించి నిరాయుధుండవై
భూమి నదృశ్యవై ఖుని బొమ్మ రయియునఁ దమ్ముతోడుతన్.—అరణ్యకాం.
- ఉ. ఏనెఱిగించి నంతటనె యిమ్మకరాలయ మెంత దాటి లం
కానగరంబుఁ దుత్తుమురుగా నొనరింపగఁ జాలుఁ గార్తుక
జ్యానినద్రుపము క్తశరజాలములన్ రఘుసత్తముండు నీ
పైని మనంబుపెట్టి యొకపండును దెమ్మఁ దారగింపగన్.—సుందరకాం.
- మ. మునివర్యుల్ విజయోన్ములే యనగ సమ్మోదంబుతో నేగి య
న్న నియోగించినభంగి నాలవణునిం జక్కాడి నిర్భీతిమై
జను లెల్లన్ వసియించుపట్టణము లిచ్చుజేసి తద్రాజ్యపా
లన నై పుణ్యముతోడ నిం పెసఁ గఁ గళ్యాణీ భవానీసతీ.—ఉత్తరకాం.



కరాలపాటిరంగయకవి.



ఈకవి భూతపురీమాహాత్మ్యము, కవిజనమనోహరము, అను రెండు పద్యకావ్యములను రచించెను. ఇతఁడు వైష్ణవ వైశ్యకుల సంజాతుఁడు. ఇతఁడు ౧౫౧౪ వ సంవత్సరమున జననమొంది ౧౫౬౩వ సంవత్సరమునందుఁ బరమపదము నొందెను. ఇతఁడు చెన్నపురిలోఁ గొంతకాలము పచ్చప్పగారి పాతశాలయందును గొంతకాలము రాజభానీ శాస్త్రపాఠశాలయందును నాంధ్రపండితుఁడుగానుండెను. మొట్టమొదట నాంధ్రభారత భాగవత రామాయణములను లేఖకప్రమాద జనితదోష రహితములుగాఁ బరిష్కరించి యుద్రింపించినదితఁడే. ఇతఁడు తనతండ్రిని రామకవియని పేర్కొనుటయేకాక తనతాతయైన నారాయణనూరికూడ కావ్యరచన మొనర్చి కర్ణాటరాజులను ముప్పించినట్లు భూతపురీమాహాత్మ్యమునం దీక్రిందిపద్యముతోఁ జెప్పియున్నాఁడు.—

ఉ. పాఠక యేమహామహునిభవ్యవచోగణిమం బశేషభూ
నాయకగోష్ఠీసత్కవిజనంబులచే ననిశంబు వర్ణితం

బై యవద్యోగం బరగు నాగుణశాలి కరాలపాటి నా
రాయణనూరిమాలి దనరాక నుధీజనపద్ద హేలియె.

మ. సకలాగ్యవృషనీయభివ్యక వితా సంప్రీతకర్ణాటభూ
పకులాధీశ్వరదత్త మత్త గజశశ్వద్దానధారాసము
త్సుక రోలంబకదంబరూంకరణవచ్చుంభద్దహప్రాంగణం
డకలంకాశయుఁ డమ్మహాకవికులాధ్యక్షుఁడు సామాన్యుఁడే.

ఈకవి భూతపురీమహాత్మ్యములో మూడాశ్వాసములు రచించుచు నప్పటికే యవసాన
కాలము సంప్రాప్తమయినందున గ్రంథము ముగియలేదు. ఈతనికవిత్వము నిర్దుష్ట
మయి మృదువధురపదభూయిష్ఠమై రసవంతముగానున్నది. అయినను వ్యతిరేకక్వా
ర్థకము మాత్రము గ్రంథమునం దక్కడక్కడ ద్రుతప్రకృతికముగాఁ బ్రయోగింపఁబడి
యున్నది. శైలి తేటపడుటకయి యీతని గ్రంథములనుండి కొన్ని పద్యము లిం
దుదాహరింపఁబడుచున్నవి.—

కవిజనమనోహరము.

ఉ. పోయెఁగడే ననుం గడచి పోటయై యదె వాఁడు రాకె రా
లేయని వారుఁ దానును సమిద్ధగయంబున వెంటకఁటి య
గ్గాయక పుంగవుం గదిసి గట్టిగఁ బట్టుకొనుండు నెమ్మెయిం
ద్రోయఁగ లేక చిక్కువడె దుష్టనికాటుల నోర్వ శక్యమే.
ఉ. అక్కటికంబులేనిదనుజాన్వయజాతుఁడ వయ్య నాటిటక
స్సుక్కుచు ధార్తికత్వము విశుద్ధమనోగతిఁ బాయలేక న
న్నెక్కుడుప్రీతితోననిచి తీయుపకారము నీసుకీలముం
దక్కొరులందుఁ గల్గునె బుధప్రియవర్తన నీకుఁదక్కఁగఁ.

భూతపురీమాహాత్మ్యము.

ఉ. జారులు లేరు పేరుకొనఁ జారులకాని యనారతం బనా
చారులు లేరు తత్త్వసుపచారులకాని సరోవభీషణా
కారులు లేరు నిచ్చ లుపకారుల కాని విమర్శచేయఁగాఁ
జారులలోన నమ్మరుజపాలధరాపరిపాలనంబునకా. — అ. ౧.

ఉ. ఈశ గిరిశ నేరమి సహింపుము డింపుము రోష మప్రతీ
కాశము నీమహాత్మ్య మెఱుఁగం దగువారము కాము సత్కృపా
పేశలదృష్టిఁ గన్గొను మపేతకళంకులఁ జేయుచు న్యు లా
కేశకరణ్య దీరులను హీనుల మెఱతటివార మల్కుకుకా. — అ. ౨.

ఉ. అమృనివర్యభార్య వినయమ్మ భయమ్మఁ బ్రియమ్మ నెప్పుడున్
నెమ్మది సందడింప మగనిం బరిచర్యలఁ దృప్తుఁ జేయుచున్
సమ్మద మారఁగా నతిథిసంఘముఁ దన్నుచు దేవతావితా
నమ్ముల భక్తిఁ గొల్పుచు గుణమ్ములు సాధుగణమ్ము లెన్నఁగన్.—ఆ. 3.

దామరాజు-లక్ష్మీనారాయణ.

ఇతఁడు బృందావనవిహార మనెడి మూడాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచి
యించెను. ఇతఁ డాటువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు ; శ్రీవత్సగోత్రుఁడు ; శివరామా
మాత్యశ్రుతుఁడు ఇతఁడు తనబృందావనవిహారమును మల్కాపురములోని సీతా
రామస్వామి కంకితమొనర్చెను. ఇతఁడు తరువాత గోదావరిమండలములోని యేలూరు
నకువచ్చి యచ్చట నివాస మేర్పఱుచుకొన్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతనిసంతతి
వారు మూడుతరములనుండి యేలూరునం దున్నారు. ఇతఁ డాటువదిసంవత్సరముల
క్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతనికవిత్వమునందు వ్యాకరణదోషము లనేకములు గాన
వచ్చుచున్నను, మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము మృదువుగాను మనోహరముగానున్నది.
బృందావనవిహారములోని రెండుమూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

ఉ. ధాగుణితోనఁ జూచి విశదంబుగ నెంచిన స్త్రీల కందముల్
చారుగుణప్రధానములు చక్కఁదనంబున కేమిలెక్క యా
సారసగంధికిన్ మిగులఁ జక్కదనంబుకు భూషణంబుగా
మీఱు లసద్గుణావళియు మించుగ సొంపుగ నెన్ని భంగులన్.—ఆ. ౧.

దు. కులగోత్రంబులు లేక నిర్మలముగా గూడ్డికృతాధిక్యని
స్తులమాధుర్యనిరూపదీపకరితస్థూలైకతానిర్గుణో
జ్వలులై జన్మములంచుఁ బూనుకొని కృష్ణస్వామి రాముండు గొ
ల్లలకుం జేతురు చేయరానిపనులన్ అజ్ఞుచెదం జెప్పఁగన్.—ఆ. ౨.

చ. మొఱ లిడువారిమొఱ్ఱి లవి ముందుగ విందును వెంటనుందు నా
కంఠములరేదు వారియొడ న్యాయముగా విహరింతు నెంతుఁ ద
త్తమున వారియాపదలు దాటఁగఁజేయుదుఁ దత్త ణంబునన్
మఱవక నన్నుఁ గొల్పుటకు మాటుగనుండెద నింతే చూడఁదె —ఆ. 3.

త్యాగరాజమొదలి.

ఇతఁడు శుద్ధద్రావిడియైనను దేవుఁగుభాషయందు దత్తంతాభిమానము గలవాఁ డును యాంధ్రభాషయందుఁ జక్కనిపాండిత్యము సంపాదించి పెక్కుగ్రంథములను కీసినవాఁడు. ఇతఁడు చేసినగ్రంథములలో విద్వత్కర్తామృతమును నామాంతరముగల సుబ్రహ్మణ్యవిజయమనెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధము ప్రధానమయినది. ఈకవితే రచియింపఁబడిన పుస్తకములలో ఛందోరత్నాకరమును చిన్నఛందస్సుకూడముద్రింపఁ బడియున్నది. ఇతఁడు ౧౮౩౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు జననమొంది యిరువది మైదు సంవత్సరములక్రిందటఁ గాలధర్మమునొందెను. ఇతఁడు నారాయణమొదలారి కుమారుఁడు. ఈగ్రంథరచనకాలమునందితఁడు ఇంగ్లీషింగు డిపార్టుమెంటులో అసి స్టాంటు ఓవరుసీయరుగానందెను. ఇతఁడు తాను మొట్టమొదట నాంధ్రభాషా భ్యాసముం జేయుటకుగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.—

“బాల్యంబునప్రథమంబాంధ్రభాషభ్యసించుటమనోదగ్గణపారదంబుగదా? నాలుగేడులు నిండినతోడనే లసదుచ్చారణ సస్యవృద్ధిగోరు మానవహాలికులు జిహ్వవలజంబునకు హలంబుగా నెంచునాంధ్రభాష నాకు ప్రథమమందభ్యాస మయ్యె. సమధికోచ్చారణ లేదనిదదేశస్థులలో నొకండ నయ్య నాకల వానికిఁ గల లేమి లేమియయ్యె. సంస్కృత ద్రావిడ హూణ ప్రముఖభాష లనాయాసలభ్యంబు లయ్యె.”

ఇతఁడు తన చిన్నపాతములకుసహితము పెద్దపేరులుపెట్టి యాత్మస్తుతిని గొంతయధిక ముగాఁ జేసికొన్నను, మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్యము సలక్షణమయి హృద్యముగా నున్నది. కవితారచనను జూపుటకయి సుబ్రహ్మణ్యవిజయములోని కొన్ని పద్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

మ. భువనంబు ల్జడమయ్యె భంగతతులం బొందెం బుర్రవాత మెం దవనత్వంబులులేక చిక్కెముని ముఖ్యావాసముల్ జంతుసం ఘుభిభ ల్వరిత మయ్యె లోకరమవీణ న్వంక రయ్యె న్నవైం దవభూషా యికనైనఁ గర్బుగకులోద్భూతిమాయించవే.—ఆ ౧.

ఉ. నెమ్మది యల్కఁ గాంత భయనీతిని వల్లినిపల్క మేనిపెఁ గ్రమ్మెడిపుల్క లొల్క భయరాగముచిల్క మరుండు కైవకా ర్యము దలంచి మోహనశరంబు కరంబునఁ బూని యిట్లుచా పమున నుంచివై వఁ దెగువం దివియంగ పూరుండు వేడుకన్.—ఆ ౨

చ. తం కపరాధసంచయశతః బొనరించిన నోర్పుఁగాని తాఁ
దనఁతపాలి నేర్పఁమదస్తయయుక్తుని నాత్మఁడైనఁ దు
న్తు నతఁడు గాన దేవతలు పొందినవా రతనిం దదీయులక
సనయితఁ కూడి తన్వేసతిసల్పి సుఖింపుము దానవేశ్వరా.—ఆ. 3.

జ. తారల నెన్నవచ్చు నలదైత్యబలేశుల నెన్నరాదు కాం
తాతృణాలి నెన్ననగుఁ దచ్చతుగంగబలంబు నెన్నరా
దొర పయోధియర దినుక నాగని యెన్నఁగవచ్చుఁ దద్బల
హారమనోయధాంబకకదంబము నెన్నఁగరాదు బ్రహ్మక.—ఆ. 4.

జ. ఘనమాయాపులు నిత్యచంచలులు సెక్కమల్ స్వకార్యానకూ
లనవోపాయవిధిజ్ఞు లస్థిగమృషాలాపుల్ కృపాకూఠ్యు లెం
దనుఁ బుంసయ్యలు దేవదేవు లెపుడుక దుర్వారసంపత్సుమూ
ర్తిసంతాంధులు పల్క- నేల మగనారి న్నమ్మఁగా వచ్చునే.—ఆ. 5.

ఓగిరాల-జగన్నాథకవి.

ఈకవి సుమనోమనోరంజన మనుపేర నై దుష్టాసములప్రబంధమును రచించెను. ఈతఁ డాఱు వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; గోదావరీమండలములోని నీలపల్లె గ్రామ నివాసుఁడు; ఆపస్తంబనూత్రుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; వే. క. శే. శ్వరా మాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు తనచరమదశయందు కాకినాడపురముననుండి సుధీరంజని యను మాసపత్రిక కధిపతియయి సుమారు పదునేడుసంవత్సరములక్రిందట లోకాంతర గతుఁడయ్యెను. ఈ మనయు నీయన పెదతండ్రిపేరమారుఁ డై రంగనాథకవియు మఱికోందఱును సుప్రసిద్ధులైన శ్రీమంత్రీపెగడ వేంటరామపంతులవారియొద్ద లక్షణ గ్రంథములను జదివి మంచికవీశ్వరులైరి. శ్రీమదోగిరాల రంగనాథకవినిగూర్చి యీజగన్నాథకవి తన సుమనోమనోభిరంజనమునం దిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు—

గీ. వారిలో రంగనాథుండు పండితోప

లాఱ్యమౌననవీనకల్యాణకల్ప

వల్ల కానుఖ్యరసవత్ప్రబంధరాజ

కల్పనాదక్షుఁడై ఘనఖ్యాతి మెఱసె.

ఈరంగనాథకవి జగన్నాథకవికంటెను సమర్థతఁడనియు నధికలక్షణవేర్త యనియుఁ బేరుపడసినను, ఇతఁడు చేసినగ్రంథము లేవియు ముదింపఁ బడకుండుట

గోచనీయముగా నున్నది. ఏతత్కవికృతమయిన ద్విరేభదగ్పణ మిశ్ప డముద్రితగ్రంథ నింతామణియందు ప్రకటింపబడుచున్నది.

జగన్నాథకవి తనప్రబంధమును గొఱ్ఱ వ సంవత్సరమునందు ముద్రింపించినన, అవతకతఁడు ముప్పయ్యైదు సంవత్సరముల క్రిందటనే దానిని ముగించియుండెను. గొఱ్ఱ వ సంవత్సరమున నేను పాఠశాలలోఁ జదువుకొనుచుండిన కాలములో నుమనో మనోభిరంజనములోని మొదటిమూడాశ్వాసములను వ్రాసికొనియున్నాను. అయినను కవి యీముప్పదిసంవత్సరములలోను గ్రంథమునకు మెఱుఁగువెట్టి సంస్కరించియెక్కువ నన్నె తెచ్చెను. ఈగ్రంథమును సర్వకలాకాలాధ్యక్షులు పట్టపరీక్షకుఁ బఠనీయ గ్రంథ మునుగా ననేక పర్యాయములు నిర్ణయించి యుండుటచేతనే దాని ప్రాశస్త్యము వెల్లడి యగుచున్నది. కవిత్వము రసవంతమయి నిర్దుష్టమయి యనర్గళధార కలదిగా నున్నది. కవనరీతి తెలియుటకయి నుమనోమనోభిరంజనములోని పద్యములఁ గొన్నిటి నిం దుదాహరించుచున్నాఁడు —

మ. నిరతాన్యోన్యమనస్సగుద్భవసపత్నీవై రమాలాసనో
దరతిక్ గొబ్బకఁ జిత్రభాసఁకుఁ దత్రత్యాహిరాట్యాపికిక్
సరఃక్ స్వస్థిశుల స్వచిఁచుకొన నిచ్చుబోవుమార్తాండజాం
బరశైవాలినులో యనంగగుఁ బురద్వాక్ష్మీలహీరప్రభల్. — ఉ. ౧.

ఉ. చందురునందుఁ గల్గురుచి సంపెగతావియుఁ బాఞ్జాత మా
రందమునందుఁ గూచి హిరణ్యపగాగచయంబు చల్లుచుక్
బొందుగ మేళవించి మెఱుపుందకుల్ పయిఁబూసి యాశతా
నందుఁడు నేర్పుమీఱ జతనంబుగఁ జేరుఁగఁబోలు నానతిక్. — ఉ. ౨.

చ. చిలుకహుమావజీ రుక్మక్షీవలుఁ డంగనచిత్తవప్రయుక్
జలజకలంబలాంగలమునక్ దళనం బొనరించి కృష్ణును
జ్వలగుణబీజ మంటి యతిబధురగాగరసంబునింపఁ గో
మలనుమనోరథాంకుర మమందముగా జనియించి మించెడుక్. — ఉ. ౩.

చ. అరిదరపాణియానమునం దవదాతమ్మదూర్ధ్వపుండ్రకాం
తరవరవర్ణినీమృదులనవ్యపరాగఽధీయమాననుం
దరతిరచిత్రకద్యుతి గనంగ మసారమణిధరాధతో
పశరదభ్రమధ్యతలభాసితటిల్లతరీతి నొప్పెడుక్. — ఉల్లాస. ౪.

చ. కలువలరాచరాదోసలు గార్కొనువెన్నెలచే గరఁగఁగాఁ
న్దొలఁకుజల్మపవాహములు తోరపుగ్రొవ్విరితేనెసోసలం

గలయుచు స్వతోముఖముగా నిలఁ బర్యేను గానఁ గానకీ
గలగుణసౌ ంబులకుఁ దావలమై తనరారు మాధవా.—ఉ. ౫.

నడకుదుటి-రామనకవి

ఇతఁడు ప్రభులింగలీలను, హరిమిడేస్తవము, ఆత్మనాత్మవివేకచూడామణి, అను సంస్కృతగ్రంథములను దేవఁగుఁ బద్యకావ్యములనుగా రచియించెను. ఇతఁ డాటు వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; కాళికగోత్రుఁడు; లక్ష్మీనృసింహుఁ డనునామాంతరముగల బుచ్చనామాత్యునిపుత్రుఁడు. ఈకవి ౧౮౨౧ వ సంవత్సరము నందు జననమొంది ౧౮౮౩ వ సంవత్సరమున లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. ఇతఁడు మొట్టమొదట గోదావరీమండలమునందలి రామచంద్రపురము తాలూకాలోని శహపుర గ్రామమునకు కరణముగానుండి, పెద్దాపురమునకుఁ జేరువ నున్న తిరుపతిగ్రామము యొక్క కరణికమును తద్రామమునందలి భూములును దనయత్త వారివిరాఁగా శహపుర కరణికమును దనజ్ఞాతులకు వదలివేసి ౧౮౭౩వ సంవత్సరమున సకుటుంబముగాఁ దిరుపతి గ్రామమునఁ బ్రవేశించెను. ఇతఁడు రచియించినగ్రంథములలోఁ బ్రభులింగలీలపాల్కు రికి సోమనాథుని ద్విపదకావ్యానుసాతముగా నైదాశ్వాసములపద్యకావ్యముగా రచి యింపఁబడినది. తక్కినవి రెండును శంకరాచార్యులవారి సంస్కృతగ్రంథములనుండి యాంధ్రీకరింపఁబడినవి. ఇందు వివేకచూడామణియైదాశ్వాసములగ్రంథము. ప్రభు లింగలీల ౧౮౫౫వ సంవత్సరప్రాంతమునందును, హరిమిడేస్తవము ౧౮౬౫వ సంవత్సర మునందును రచియింపఁబడినట్లు కవివంశమువారు చెప్పుచున్నారు. వివేకచూడామణి కాలివాహనశకము ౧౭౯౮వ సంవత్సరమునం దనఁగా హూణశకము ౧౮౭౧ వ సం వత్సరమున రచియింపఁబడినట్లు కవిదే గ్రంథమునం దీపద్యమునఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు—

గీ. కాలివాహనశకమధ్యసాగరగ్ర | హర్షి శశిసంఖ్యవత్సరాభ్యర్హితంబు

నగు ప్రజోత్పత్తివత్సరంబందు మాఖ | పూర్ణిమకు గ్రంథకల్పఃపూర్తి యయ్యె.
ఈతనికవిత్వమునం దక్కడక్కడఁ గొన్ని వ్యాకరణవిరుద్ధములైన ప్రయోగము లున్నను మొత్తముమీఁద శైలి రసవంత మయ్యున్నది. ఇతనికవిత్వరీతి తెలియుట కయి యొక్కొక్కగ్రంథమునుండి రెండేసిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ప్రభులింగలీల.

ఉ. నే నొకమాట పల్కెదను నీ వటుచేసి మదిష్ట మిచ్చి నీ
దానిఁగఁ జేసికొ మ్మనితధప్రధవాక్యఁడవై చెలంగు కా

జేరి భవత్ప్రతిష్ఠ జగదీశ్వర పొల్లగు దానఁ బాశకం

బే నినుఁ జెందుఁగాని వినుమీ ననుఁ బొందఁగలేవు నావుడున్.—ఆ. ౨.

శా. అఃజ్ఞాపన మాలకించి దయతో నాయుష్యవారింటికిన్

దా విచ్చేయ నమాత్యవర్యులు మహాధర్మానుషక్తుల్ శమ

ప్రపీణ్యుల్ బసవన్న చెన్నబసవప్రభ్యాతనాముల్ దగన్

సేవ లేయుచు వెంబడిం జనిరి తుష్టింజెందుభావంబులన్,—ఆ. 3.

హరిమిశేస్తవము.

శా. దేహనివృత్తిక్తుః డాత్తయని వేత్తత్వంబు గైకొన్న నా

లేహార్హతకబ్రహ్మమన్ తెలివియున్ దీపించుచున్నన్ ధరన్

దేహు లొక్కందఱు ముక్తిలేక చెడి రింతేకాక యాత్మత్వధీ

దేహద్యాకృతినుండు వెండియును సందేహంబు లేకుండఁగన్.

శా. ఏవిజ్ఞా శిఖాస్వరూపు రవివహ్నిఁదూపలబ్ధిసలిన్

భావిద్యున్ని భహ్మద్విభాంతు నతిసత్త్వత్రున్ సమస్తాధ్యు సం

సేవ ల్భక్తి నొనర్చి యాత్మగతు నీజీవత్వమం దేమహా

భావు ల్పాత్తురొ వాని సంస్కృతితమోభానన్ హరింగొల్పెదన్.

అత్తానాత్మవివేక చూడమణి.

చ. నియమయమాదియోగపరిఃస్థితహృత్ప్రభావితంబు ధీం

ద్రవియనిగతానుభావితము దివ్యము సింద్యవదూర్తహీన మ

వ్యయ మనవద్యభూతివిషయాగమ మెయ్యది యట్టిబ్రహ్మమీ

వయితివి డెందమం దరయు మంచు వచించె రఘూవ్యహోత్తమా.—ఆ. 3.

మ. పుటపాకంబునఁ గాంచనం బకులమై పూర్వద్యుతింజెందునె

టటులే ధ్యానముచే గుణత్రయమలత్యాగంబుగాఁగం బరి

స్ఫుటసచ్చిత్సుఖనిత్యదివ్యనిజసంపూర్ణ ప్రభన్ బొందు ను

త్కటుఁడై కోపదుఁ డంచుఁజెప్పె మఱి సీతాదృక్పకోరాత్రిహి.—ఆ. ౪.



మాడభూషి-నేంకటాచార్యకవి.



ఈవిద్యత్కవి భరతాభ్యుదయమనెడి నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచి
యించెను. ఇతఁడు శ్రీవైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు; నైఋత కాశ్యపాన్వయుఁడు; నృసింహ

చార్యునందనుడు. ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందు దత్యంతపాండిత్యము గలవాఁడయి, శతలేఖనీపద్యసంధానసామర్థ్యమును అష్టావధాననైపుణియు వ్యస్తాక్షరీ కాశలమును గలవాఁడయి యుండెను. ఈకవి గోదావరీమండలములోని పెంటపాడు గ్రామ వానియై కృష్ణామండలములోని నూజవీడుసంస్థానమునందు చిరకాలముండి విద్వానభివ పండితరాయాని విరుదాంకముల నందినవాఁడు. చిన్నతనమునం దీయన ధారణాశక్తి యత్యద్భుత మైనదిగా నుండెను. అప్పు డితఁడు ద్విస ధాగ్రాహియగుటయేకాక రెండుమాఱులు చదివినపద్యమును తలక్రిందుగా నొప్పగించుటకును నెనిమిదిభావలలో వ్యస్తాక్షరీ చెల్పుటకును సమర్థుడయి యుండెను. ఈయన రెండుసంవత్సరములక్రిందట వైకుంఠపదస్థుఁడయ్యెను. ఈయనకవిత్వము నిర్దుష్టమయి మధురమై శ్రావ్యముగానున్నది. కవిత్వరీతి భరతాభ్యుదయములోని యీక్రిందిపద్యములవలనఁ గొంతవఱకు తేటపడవచ్చును.—

చ. పిలిచిన నుత్తరం బిడదు పిల్వనిదే యిదేవత్తునంచుఁ దాఁ
బలుకును బల్కిరించు చెల్లిపై నలుగున్ నలుదిక్కు లార్తితోఁ
బలుమఱుఁజూచు నుస్తకము వంచు వెసం దలయూఁచు నాశకుం
తల ధరణీపురందరగతస్వకమానససర్వవృత్తియై.—ఆ. ౧.

ఉ. చానలు గాంచి రొక్కడ ససారమసారమణిప్రణీతసౌ
పానపరంపరానీతఃపటలంబు తదంతరల్ల స
త్సూక్తలతాప్రద తనవదోహదధూమఃపీలఁ దోప ను
శ్రీ నలరారు చారుసరసీకుహాధామశిరోలలామమున్.—ఆ. ౨.

ఉ. కాంచితె నూత యీమృగము గంతముఁ ద్రిప్పి రథంబు సారెకుం
గాంచుచుఁ బోవుచు న్విశిఖఘాతభయంబునఁ బూర్వకాయమున్
వండి సగంబుమేసినతృణంబు శ్రమంబునఁ జేలవ్రావలఁగా
నించుక యుక్తిఁ జాల దివి శోగము నందక గంతు వేయఁచున్.—ఆ. 3.

చ. వసితలు పుట్టినింట బహువర్షము బురదఁగరాదు భర్తతో
నునికియై యుత్తముం బది యటఁడఁగనిము. సమస్తరాజ్యో
భవమకుటార్చితాంఘ్రి యగుపార్థివశేఖరుధర్తపత్ని వ
య్యు నిటులు బీదరాలివలె నుండఁగ నేల పరీశిరోమణి—ఆ. ౪.



పెనుమచ్చ-బుచ్చిరాజు.

ఈకవి పరతత్త్వప్రకాశిక యనెడి యెనిమిదాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను. ఇతఁడు క్షత్రియుఁడు ; ధనంజయు గోత్రుఁడు ; వేంకటపతిరాజకుమారుఁడు. ఈకవి తాను కర్ణపాలెనుగ్రామనివాను, డయినట్టును, సూర్యవంశపు రాజయినట్టును వ్రాసికొనియున్నాఁడు. భాగవతములోని కపిల దేవహూతి సంవాద మాధావముగా నీగ్రంథముపెంచి వ్రాయఁబడినది. ఇతఁడు తొంబదిసంవత్సరములు జీవించి కొన్నియేడ్లక్రిందటనే కాలధర్మమునొందినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అక్కడక్కడ లక్షణవిరుద్ధము లైప్రపంచోగములు పెక్కులున్నను, కవిత్వము చక్కఁగానే యున్నదని చెప్పవచ్చును. పరతత్త్వప్రకాశికలోని శండుపద్యము లిందు క్రిందఁ బొందుపఱుపఁ బడుచున్నవి—

ఈ. తోఁ భజింపఁగాఁ దగినతోవిదు నాత్మవివేకశీలసం
చారు వికారదూరు శ్రుతిశాస్త్రపరీవృతశ్చయార్థస
త్సారమరందబిందువిలసన్తధుపానవికాసభాసురున్
ధారుణి సర్వసంశయవిదారుని ధీరుని సద్గురూత్తమున్.—ఆ. 3.
చ. మనసు సుషుప్తి నొక్కవడి మామగ మ్రగ్గినఁ జేయుకార్యముల్
కనఁబడ వేమియున్ మనసు క్రమము మేల్కొని యీతఁ డాతఁడున్
మన మనుచుండఁగాఁ గల సమస్తముఁ దోచు మనోవినాశమై
తనరినఁ జిత్తమింద్రియసదాగతులున్ లయ మాను దానితోన్.—ఆ. 2.

మండపాక-పార్వతీశ్వరకవి.

ఈవిద్యత్కవి శతకములు మొదలై నవీ యెనుబదిగ్రంథములవఱకును రచించినను, ఈయనచే రచియింపఁబడి ముద్రింపఁబడియున్న గ్రంథములలో శ్రీరాధాకృష్ణ సంవాదమును నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధము ప్రధానమైనదిగానున్నది. ఈయనపై దిక బ్రాహ్మణుఁడు ; పారాశరగోత్రుఁడు ; కామేశ్వరపండితపుత్రుఁడు. ఈకవియొక్క తండ్రితాతలుకూడ కవిశ్రీశ్వరు లయినట్లు రాధాకృష్ణసంవాదమునందు కవి యీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

నీ. శ్రీమీఱ నుభయభాషామిశ్రసత్కృతుల్ తదృజ్ఞు లెన్న మదంకితములు చేసి
యశముఁ గాంచినపేరయమనీషిమణికిఁ బాత్రత్వంబుఁ గర్తికవ్రతమహాత్

శివమహత్వాద్యనేకవిధప్రబంధంబు లొనరించి సత్కవివినుతిఁ గనిన
పారాశరసగోత్రపావనం డగుమండపాక కామేశ్వరపండితునకు
మహితపుత్రత్వమును గాంచి బహువిచిత్ర
చిత్తశతముఖ్యసత్కృతుల్ చెప్పి మెప్పు
వడసితివి గద కులకీర్తి వర్ధిలంగ
సరసగుణసాంద్ర పార్వతీశ్వరకవీంద్ర.

ఈకవి విశాఖపట్టణమండలములోని బొబ్బిలిసంస్థానము దాస్థానికపీశ్వరులలో
నొకఁడుగా నుండినవాఁడు. ఈపార్వతీశ్వర శాస్త్రి గారు ౧౮౩౩వ సంవత్సరమునందు
జననమొంది ౧౮౯౭వ సంవత్సర మధ్యమున పరమపదమునొందిరి. ఈకవి సంస్కృ
తాంధ్రములయందు మంచిపాండిత్యము గలవాఁడయి మృదుమధురనిరర్థశఙ్కారతోఁ
జతుర్విధకవిత్వమును జెప్పుచు వచ్చుటయేకాక విషయ సౌశీల్యాది గుణసంపత్తి గల
వాఁడయియుండెను. పూర్వోక్తమయిన రాధాకృష్ణసంవాదము రావువారసు నామాం
తరముగల వెలుగోటివార నెడి గృహనామము చేవెలయు శ్రీ వేంకటగిరిసంస్థానాధిపతుల
వంశానుక్రమమును వర్ణించెడు గ్రంథము. శతకములును దండకములును గాక యీకవి
రచించిన గ్రంథములలో కాంచీపురమహత్త్వము, అమరుకతావ్యము, ప్రబంధ
సంబంధబంధనిబంధనగ్రంథము, శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము, కొంతపెద్దవి. ఇప్పు డీయన
గ్రంథములలో నొక్కరాధాకృష్ణసంవాదమునుండి మాత్రము కొన్నిపద్యముల నిం
దుదాహరించుచున్నాను—

కా. సాంగోపాంగముగా నితం డఖిలవిద్యల్ నేర్చినాఁ డోర్చినాఁ
డంగీకారము నింతవట్టు మృదుచర్యం బేర్చినాఁ డేర్చినాఁ
డంగారప్రతిమాస్త్రపంక్తి నరిపైనారణ్య మిట్లయ్యు నే
సాంగత్యంబున నో వృథాకపటభాషందీర్చినాఁ డిత్తటిన్ — ఆ. ౧

ఉ. వ్రాసుఁడు లెక్క లొక్కటిగ రంగడరంగ మెఱుంగుపూతలన్
బూయఁడు భిత్తి భాగముల ముఖ్యవిధానములందు మందతం
బూయఁడు బాంధవాదులగువాఁకిఁ జేయఁగలట్టిసత్కృతుల్
చేయఁడు వేఱు మీ కిళుడు చెప్పఁగ నేటికి మీ రెఱుంగరే. — ఆ. ౨.

మ. తనభూలోకధురంధరత్వ మిపు డేతద్రాజిగోపాలకృ
ష్ణవరేంద్రుండు వహించె నాకభరమైనం బూయదుం గాక యం
చు నృపానుజ్ఞను గోరవచ్చినఫణిశుండో తడేకేచ్చ వ
చ్చినప్రాకృచ్ఛపమో యనం దనరె దచ్చేతాతపత్రంబటన్. — ఆ. ౩.

తత్సరభ ర పుట్టినకతమ్మనఁ బ్రాభవ మొందివోలె నం
దుశ్శవ మయ్యె నింక సుర ఊండఁగ నేటికిఁ బొం డటంచు నం
చక్కుమధ్యుని గపరుజాడ గనంబడఁ దామచూడమల్
తత్సమయంబునక మొగసె దామరసప్రతిమానలోచనా.—ఆ. ౪.

సత్యవోలు-భగవత్కవి.

ఈకవి యాచువేల నియోగిబాహులుడు; జనార్దనామాత్యపుత్రుడు; భార
ద్వాజగోత్రుడు. ఈతఁడు గోదావరీమండలములో నించుమించుగా నూటయేబది
సంవత్సరములక్రిందట నుండినవాడు. ఇతఁ డేమిట లక్షణకవి మొదలగువారిలో
సరుకాలీనుఁ డని చెప్పుదురు. ఈకవి రచించిన గ్రంథములలో రుక్తిశీపరిణయ
మనెడు నాలు గాశ్వాసములప్రబంధము ప్రధాన మయినది. తాను నూలుశతకములను
జేసికట్టు కవియే తన గ్రంథమునం దిట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు—

క. ధీరత శతశతకంబులుఁ | దారావళులుక దశావతారావళులుక

బామాదాహరణంబులు | శ్రీరాజితదండకములుఁ జెప్పినవాడక.

ఇతఁడు చెప్పిన రుక్తిశీపరిణయములోని దశావతారపద్యములు నెలుగుదేశములోఁ
బలుపురచే జదువఁబడుచున్నవి. కవిశ్యమునం దల్పదోషములు కొన్ని యున్నను మొత్త
ముమీఁద నీతికవము మృదుమధురపదగుంభిత మయి రసవంత మయి శ్రావ్యముగా
నున్నది. రుక్తిశీపరిణయములోని యీక్రిందిపద్యములు కవియొక్క సామర్థ్యమును
దేటపఱుచును—

ఉ. ఏసతి నాత్మలోఁ దలఁప నెల్ల జగంబుల జంతుకోటి కా
యాసము లేక కల్లు సరసాన్నము లాసతి యవిదర్భసిం
హాసనవాసియింట శిశు వాట నొసంగిరి పాయసాన్నము
ల్లాసము మీఱ నాటవనెలక నెలతల్ ద్విజబంధుకోటితోక.—ఆ. ౧.

ఉ. శ్రీకరమూర్తి వైననినుఁ జేరి భజింపఁ దలంపుచుండుటక
నీకృపఁ గోరుచుండు టని నేరము గాదు సమస్తదేవతా
నీకము చూడ మున్న సిరి నీవగుపేరెదఁ జేరఁగోరదే
నాకడనే జనించెనె ఘనాఘనధామసమూహమోహమూల్.—ఆ. ౨.

చ. అరయుచు రుక్తిముఖ్యనిఖిలాధిపు లాధిపురొగరొగని
ర్భరుల తెలుంగునక బొరలి క్రమ్మట ముమ్మర మైనధైర్యవి

స్ఫురణ మెలర్ప దర్పయుతశూరత ఘోరతరాస్త్రశస్త్రభీ
కరకరులై సముజ్జ్వలితనిర్జితగర్జితభూతజాతులై — ఆ. 3.

సీ. జమదగ్నిగర్భవాసయునఁ బుట్టి వివిధవిద్యాతపోధనుర్విద్యల కధి
పతివై ప్రబలి యిదంబ్రాహ్మ్య మిదంక్షాత్ర మని మునిర్భాజచిహ్నముల కాప
చాపనైపుణిఁ జూసి పాపభూపతుల శతాకతోరకుతారధార
నస్రధారాప్రవాహములుగా శతధా సహస్రధా ఖండించి యానదులను
దర్పణము భూమిభూదేవతార్పణమును । జేసి నపరశురామ వేషి వని నిను భ
జింతు వై కుంతనాథలక్ష్మీ సనాథ । రక్షణపరాయణుండ నారాయణుండ. — ఆ. ౪.



గురురాజకవి.



ఈకవి శేషధర్మములను తొమ్మిదాశ్వాసములగ్రంథమును రచించి బళ్ళారిమండ
లములోని జొహరాపురాధిపతి యైన సజ్జీరి రెడ్డిగారి కంకితము చేసెను. ఇతఁ డిరు
వని. ముప్పదిసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. కవిత్వము నిర్దుష్ట మని చెప్పుటకు
వలయు పదకపోయినను మొత్తముమీఁదఁ బుస్తకము రసవంతముగా నున్నదని చెప్ప
వచ్చును. కవికృతము లయినకావ్యాదులనుగూర్చి కృతిపతి పోకినట్లుగా గ్రంథమునం
దీక్రిందిపద్యములు చెప్పఁబడినవి. —

గీ. అలఘుతరభద్ర పడకండ్లకులసముద్ర । వరకుముదమిత్ర శుభభరద్వాజగోత్ర
విపులదాక్షిణ్య సౌజన్యః సమధన్య । కావ్యనైపుణ్య గురురాజకవివరేణ్య.

సీ. ప్రతిపద్యముకచిత్రశ్లేష పద్మావతీపరిణయనామదీప్యనాట
కంబు నెంతయుఁ దాదృశం బగురుక్మిణీపరిణయాభిధగద్యపద్యకృతిని
గుణయుతాలంకారమణిమాలికను రాఘవేంద్రాష్టకంబుఁ బ్రాసైకతగను
జాటుధారాసహస్రసంబులఁ గావించి యిరుద్ధచరితాహ్వయాంధ్రనాట
కంబు నొనరించి తెరిగించి కలితధర్మహాశతకముల నృదులకర్ణాటకృతుల
సలిపి ధారుణీపాలానసభలలోఁ గరము బహుమతు లందితి ఘనుడ వీవు.

కవి యొక్క కవసరీరి తెలియుటకై శేషధర్మములనుండి రెండుపద్యముల నిందుదాహ
రించుచున్నాను. —

కా. సత్యంబే పిత మాత భ్రాత మిగులన్ సత్యంబే సంభోక్తయున్
సత్యంబే తగుపాపహంతయు నొగిన్ సత్యంబే శ్రీధారియున్

సత్యంబే జగతిన్ సుహృత్తు సుఖమున్ సత్యంబే బాంధవ్యమున్
సత్యంబే యని చెల్పుచుండు కెళుదున్ సంఖ్యావద్రగేసరుల్.—ఆ. 3.

ఉ. వాసవవంద్య నీ కిరియె వందన మంబుజలోచనా చతు
గ్తాసములందు నే రతిని మానసచాపలముం ద్యజించి బ
ల్వాసిగ సద్యతంబు నిక వారక మీటి యహర్నిశం జొగిన్
జేసెద నీకృపక విహగశేఖరకేతన శ్రీనికేతనా.—ఆ. ౯.

అల్లమరాజు-నుబ్రహ్మణ్యకవి.

ఈకవి అల్లమరాజు రామకృష్ణకవి తమ్ముడు. ఈతడు చేసిన గ్రంథములలో శ్రీబచ్చరామేశనామక వైశ్యశిఖామణి కంకితము చేయబడిన శ్రీకృష్ణకళ్యాణ మనెడి మూడాశ్వాసములప్రబంధ మొకటి యచ్చుపడి యున్నది. ఈగ్రంథములో గృతిపతి కవిచే జేయబడిన పుస్తకములను జేర్చుకొన్న ట్లి క్రిందిపద్యమున జెప్పబడినది—

సీ. ప్రత్యక్షరశ్లేషసద్యాళి మాడ్గుల కృష్ణభూపతిసభఁ గీర్తిఁ గంటి
రహి మణిధ్వజచరిత్ర మొనర్చి యెన్నల రామనదారచేత భూమిఁ గొంటి
రసవదలంకారవసతియై చతురిమ ప్రబలఁ గూర్చితివి భద్రదాపణియ
మమరంగఁ దెనిగించి తాత్పర్యోధమును సారమగుప్రశ్నోత్తరరత్నమాల
శేషధర్మేతిహాసవిశేష మంద్ర । భాషగ నొనర్చి యుడుతల పాపయసవి
వప్రతిష్ఠితలింగమప ర్తిరామ । భువ కర్పించితివి పుణ్యవిభవ మెసగ.

ఈకవి వాసస్థలము గోదావరీమండలములోఁ బితాపురమునకు సమీపమున నున్న చే
బ్రో లను గ్రామము. ఈతడు ద్రావిడ బ్రాహ్మణుడు; హరితసగోత్రుడు; రంగనా
ధార్యపుత్రుడు. ఈకవి వృద్ధవశ్యలోఁ గొన్ని సువత్సరములక్రిందట లోకాంతరగతుఁ
డయ్యెను. ఈతనికవిత్వము నిర్దుష్ట మయి మనోహరముగా నుండును. కవిత్వప్రౌఢిమ
తెలియుటకయి శ్రీకృష్ణకళ్యాణములోని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

చ. చెలిమిని గాదె క్రొత్త లు వచించెద వోయదువంశనాథ నీ
యలఘుభుజాబలశ్రితులమా మముబోటుల మీవు లేనిచోఁ
జెలువుడు లేనియింతులటు చింతిలుచుందుము నీవు చెంగటన్
జ్ఞలసిన నింద్రుతోడఁ దగువేల్పులరీతి సుఖింతు మెంతయున్.—ఆ. ౧,

మ. చనునే కృష్ణ భయప్రకంపితులమై శస్త్రాదుల న్వడి యా
తనితో సంధికి నేగుటల్ మనకు శుద్ధక్షత్రవంశంబునకై
జననం బందియు నాత్మబాహుబలముకై శౌర్యంబుఁ గోల్పుచ్చి భీ
తి నొరుం గూడుట రాజధర్మ మగునే ధీరు ల్విస నైత్తురే.—ఆ. ౨.

ఉ. ముద్దులమూటగట్టు నగుమోముపహారంగు తరంగపాళికై
హద్దులదిద్దు ఖుత్తరులయందము కుందమిళిందబృందముకై
సద్దడఁగించిమించు రదనంబులచక్కఁదనంబు వేణిడా
లద్దిర యుద్ధి దీని కిదియా నిధియా గుణరత్న రాజికై.—ఆ. 3.

గోపీనాథము—వేంకటకవి.

ఈకవి వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; నెల్లూరిమండలములోని కావలితాలూకాలోని
లక్ష్మీపుత్రగ్రామవాసి. ఇతఁడు శ్రీవేంకటగిరిసంస్థానమునం దాస్థానకవీశ్వరుఁడుగా నుండి
ప్రసిద్ధి కెక్కినవాఁడు. ఈకాలపుఁగవులలో నితఁడు బహుమహాగ్రంథములను రచించిన
వాఁడు. భాస్కరరామాయణాదులు వాల్మీకివిరచిత మాలగంధారుసారముగా నుండలే
దని మాలగంధములో నున్నదానికంటె నెక్కువకాని తక్కువకాని లేకుండునట్లు
సరిగా వాల్మీకిరామాయణ మంతయు నితఁడు పద్యకావ్యముగాఁ జేసెను. మఱియు
నితఁడు బ్రహ్మకవర్త పురాణములోని కృష్ణజన్మఖండమునెనిమిదాశ్వాసములపద్యకావ్య
ముగాను, మాఘకవికృత మయినశిశుపాలవధను నాలుగాశ్వాసములపద్యకావ్యముగాను,
శ్రీభగవద్గీతాశాస్త్రమును, దెనుఁగున రచియించి మెప్పించి వేంకటగిరిసంస్థానాధీశ్వరులచే
నొకయగ్రహారమును బడసెను. ఇతఁడు మిక్కిలి వృద్ధుడయి కొన్నియేండ్లక్రిందటఁ
బరమపదము నొందెను. ఈతని కవిత్వము మొత్తముమీఁద సలక్షణ మయి నాతికఠిన
మయి హృద్యముగా నున్నది. ఈయన గ్రంథములలోని కొన్నిపద్యము లిందుదాహ
రింపఁబడుచున్నవి—

రామాయణము.

౪. ఘనగుణశాలి ప్రాణమునకంటెఁ బ్రియుం డగురామచంద్రునకై
జననుతు నొంటిఁ బంపి నిమిషం బయినకొ మనఁజాల వంశవ
ర్ధనుఁ డగునట్టియీతలిరుఁబ్రాయపుముద్దులకుఁ జేల నీ
ఘనమతి నేన వచ్చెద సురారుఁలఁ జంపి మఖంబు గావఁగన్,—బాలకాం,

ఉ. చందురువంటి నెమ్మెగము చాగెడుకన్నులు వృత్తదంష్ట్రముల్
సుందరపల్లవాధరము సోగకుదు ల్లఱికుండలప్రభా
బంధురకర్ణయుగమును బాకెడుచేతులుఁ గల్గురాము నిం
పొందఁగఁ జూడకున్న నిలుపోపఁ దరంబె నుమంత్ర యిత్తటిక. — ఆయో.

చ. ఇనకిరణాళికిం జొరవ యీక సదాగతిరాక కైనఁ బ
ల్చినపడ కర్ణి సైకతముఁ జల్లి రాలుగనీక దట్టమై
దనుజవియక్తకాండములఁ దట్టుచు దిక్కుల రామకాండముల్
నునిసితభంగి నిండుటయుఁ జూచి సుర ల్వేటఁగంది రయ్యెడక. — అరణ్య.

ఉ. భూవరవర్య యెవ్వని సముద్ధతిఁ జంపుటకై కడఁగి ను
గ్రీవుతోడ నెయ్య మొఁరించి లదీస్సితసిద్ధిఁ గోరి న
న్నీవిధిఁ జంపి తట్టిదచుజేంద్రుని రావణుఁ గీ టదంచినీ
దేవిని నెందు శూచిఁను దెచ్చియొసంగ నె యొక్కప్రేల్లిడిక. — కిష్కింధా.

ఉ. ఓరిదురాత్త యిందు బుధు లుండరొ యుండిన నీవు వారలం
జేరవొ సాధువాక్యములు చేకొన నొల్లవొ శిక్షలేమి నా
చారఃప్రీతిమై సకలసజ్జగత్వారిత మయ్యె నీమతం
బారయ నీకతంబున నిశాటకులంబు చేడు న్నిజంబుగక. — సుందరకాం.

మ. మరియుక రావణి సాయకంబులు ధనుర్వార్విం దగంగూర్చి బ
ల్గులూడం దెగనిండఁదీసి వెస వత్తుం బుచ్చిపో నేసినక
గురుబాణక్షతజాతర క్తకలితాంగుండై సుమిత్రాసుతుం
డరయం బొల్చె విధూమవహ్నిగతిఁ బుష్పాధ్యక్షమప్రక్రియన్. యద్ధకాం.

కృష్ణజన్మండము.

చ. సలలితశుద్ధతోయములు చారుమణీదళప ద్మకరవో
త్పలములు గంధలుబ్ధక సుతానమధుప్రతగీతనాదముల్
కలరవచక్రకుక్కుటమరాళమనోహరఘంజుశబ్దముల్
గలిగి మనోజ్ఞభంపదలఁ గ్రాలు విశాలసరోవరం బొగిక. — ఆ. 3.

మ. పరికింపం గడు మర్ల భం బవనిలోఁ బ్రాణేశ కాంతామణి
పురుష్కపేమగుణాతిరిక్త మనిశంబుం బూతచారిత్రయుక
స్తరసారజ్ఞయు సాధ్వియుక రసికయుక జాతుర్యసంయుక్తయో
తరుణీరత్న మెలుంగు సత్పురుషుడుక దధ్యంబు చింతింపఁగక. — ఆ. 4.

శిశుపాల వధము.

- కా. సామర్షంబున మాటులేనిబల మన్యం బవ్విధి న్నీతివి
 ద్యామర్యాద నెఱింగి పోవుబల మన్యం బిట్టు లీరెంటికిఁ
 నేమం బేర్పడ భూతేజమునకుం జీకట్లకుంబోలె బ
 ల్సామానాధికరణ్య మెట్లు గలుగున్ జర్పింప లోకంబునన్.—ఆ. ౧.
- చ. అలఘుధనుష్ప్రభావమొ గుణాతిమహత్త్వమొ ముష్టిశక్తియొ
 యిలయు దిగంతముల్ గగన మీనుచు నున్నవో యేమిచిత్రమో
 తెలియఁగరాదు శౌరిసముదీర్ణశరంబులు చిత్తజల్లుల
 టలవడ నొక్కరీతిఁ గురియం దొడఁగెన్ ధ్వనిపూర్వకంబుగన్.—ఆ. ౪.

భగవద్గీత.

- ఉ. మెండుగ వృష్టికాలమున మిన్నకపాటునదీప్రవాహముల్
 నిండి చలింపకున్న యలనీరధిఁ జేరినమాడ్కి నెవ్వనిం
 దండిగ సర్వకామములు తప్పక చేరు నతండు శాంతుడై
 యుండు సకాముడైననరుఁ డొందఁడు శాంతిని బాండునందనా.
- చ. అలయుక యోగు లీతనిఁ బ్రయత్నము సేయుచు నాత్మయందు ని
 శ్చలముగ నున్నవానిఁగ నిజంబు నెఱుంగుదు రజ్ఞులైనని
 శ్చలమతిహీను లొక్కమొగిఁ జాలఁ బ్రయత్నము చేసియున్ సము
 జ్జ్వలుఁ డగునీశ్వరుం దెలియఁ జాలరు భారత నిక్క మింతయున్.



کتاب خانہ

جامعہ عثمانیہ

۱۔ اراکین مجلس اعلیٰ مجلس فقہاء مجلس انتظامی
مجلس شعبہ جات نصاب پانچ کتابیں ایک ہر ایک پر ایک ایک
اور اراکین اور ترجمان اور شعبہ جات متحدہ گزشتہ عہدہ دار
۲۔ اساتذہ جامعہ عثمانیہ و کلیہ جات متحدہ اپنے پاس کہہ لیکن
۳۔ مجلسین کتابیں ایم اے ال ال بی و تحقیقاتی جاتوں کے
۴۔ طلبہ پانچ کتابیں دو ہفتہ ایک اپنے پاس کہہ لیکن
۵۔ دست مقررہ پر کتابیں واپس نہ ہوں تو طلبہ کے بحال
۶۔ ایک نو بی بی فی کتاب و یا نہ لیا جائیگا۔ کیونکہ اگر غرض
۷۔ بشرط موقع کتابیں مکرر جاری کی جائیں گی مگر غرض
۸۔ کہ لے لے کتاب خانہ میں کتاب کا لانا لازم ہے۔
۹۔ کتابیں مکرر باخواب ہو جائیں تو مستعیر پر ذمہ داری
۱۰۔ قسم کا نشان سیاہی پانچ

ایسے کی کتابیں

